biblioteca bpt pentru toți

faulkner

ursul

Titlurile *Victorie în munți, Wash, Mireasmă de verbină, Soare în amurg, Vînătoare de vulpi,* au fost traduse după ediția: „Collected Stories of William Faulkner", Random House, New York, 1964; nuvela *Ursul* a fost tradusă după volumul *Go Down, Moses,* ediția „The Modern Library of the World's Best Books", Random House, iar nuvelele *O greșeală de chimie* și *Fum* din volumul *Knight's Gambit,* „Signet Book", Random House.

PREFAŢA

După opinia lui Malcolm Cowley, cunoscut critic american şi unul din cei mai autorizaţi[1] cercetători ai operei scriitorului, William Faulkner „nu este esenţialmente un romancier... O parte a romanelor sale îmbină două sau mai multe teme care au prea puţină legătură între ele... iar celelalte tind să se dividă într-o serie de episoade care seamănă cu nişte mărgele dintr-un şirag... Faulkner, continuă criticul, este neîntrecut şi în cea mai mare măsură el însuşi, fie în povestirile mai lungi... fie în saga ţinutului Yoknapatawpha în întregul ei."[2]

Deşi părerile lui Cowley mi se par a fi mult prea categorice ele atrag totuşi atenţia asupra unui aspect caracteristic al operei faulknericne — frecvenţa şi excelenţa povestirii care s-ar situa între nuvelă şi roman, atît ca dimensiuni cît şi ca viziune. Faulkner a scris şi a publicat nuvele şi povestiri atît la începutul carierei

[1] În 1946, cînd opera lui Faulkner şi importanţa ei în cadrul literaturii contemporane erau cam neglijate în Statele Unite, Malcolm Cowley a alcătuit o edificatoare culegere din cele mai bune pagini ale scriitorului: *The Portable Faulkner*. Alegerea textelor, prefaţa ca şi notele care au însoţit aceste texte au contribuit într-un mod hotărîtor să impună iar opiniei publice valorile artistice deosebite propuse de o operă şi un scriitor care în mod nejustificat nu se bucurau de preţuirea ce li se cuvenea.

[2] *The Portable Faulkner*, Viking Press, N. Y. 1946, Malcolm Cowley — Introduction, p. 18.

sale literare cît și în perioada apariției marilor sale romane. Mai mult chiar, o seamă de lucrări intitulate romane, cum ar fi *The Unvanquished (Neînfrîntul)*, *Go Down, Moses (Coboară, Moise)*, sau *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)*, sînt în fapt suite de povestiri mai ample sau mai scurte, relaționate sau nu între ele. Și totuși a susține că Faulkner nu este esențialmente un romancier mi se pare a considera în mod unilateral relațiile nu întotdeauna vizibile, e drept, dintre povestire și roman în cadrul operei scriitorului. Nu intră în intențiile acestor rînduri o examinare a legăturilor secrete sau mărturisite dintre povestire și roman — granițele acestor teritorii sînt adesea mai labile decît se spune și se presupune — totuși cîteva precizări se cer a fi făcute.

O caracteristică aproape generală a povestirilor sau nuvelelor lui Faulkner este faptul că ele se constituie ca momente ale unei vaste, complicate, dar interior coerente mitologii. Ale unei mitologii care, cuprinzînd laolaltă romane și povestiri, pornește de la datele reale și mitizate ale istoriei prezente sau trecute a Sudului. (Și desigur nu numai această coerență a perspectivei le unește, ci și gestul superb prin care, creînd pe harta lumilor posibile comitatul Yoknapatawpha, autorul lui l-a dăruit cu o ordine materială și temporală minuțios și inepuizabil reconstituită, pînă la a înscrie oamenii și întîmplările acestui teritoriu legendar într-un prezent care se numește eternitate și într-o societate care se numește umanitatea.)

Aceasta e și motivul pentru care s-a observat adesea că elementele imaginației faulkneriene sînt prea ample, adică putînd a fi cuprinse în cadrul unei cărți. Ele și-au găsit totuși de multe ori o concentrată exprimare și în povestirile mai scurte, cu precizarea făcută mai sus

— aceea a subsumării lor, în mod obișnuit, marii construcții.

O comparație cu Hemingway, autorul cîtorva dintre cele mai bune schițe și nuvele ale literaturii contemporane universale, va scoate și mai bine în evidență această caracteristică a povestirii faulkneriene — concretizată, cum e și firesc, într-o serie de trăsături specifice — și va sublinia încă o dată cît de restrictivă e afirmația lui Malcolm Cowley și în ce sens trebuie să fie ea amendată.

Hemingway tinde să-și considere materialul epic ca pe un fapt bine circumscris, delimitat în sine însuși; Faulkner dimpotrivă, din perspectiva unor întîmplări care își au originea în trecut și au prelungiri în prezent. Simplitatea, reducerea la esențial e caracteristică povestirii hemingwayene, la Faulkner se reține și se adaugă mereu amănunte care îmbogățesc, nuanțează și relaționează continuu niște fapte care nu mai sînt de loc așa cum păreau a fi inițial. În timp ce Hemingway e sensibil cu deosebire la momentul în care se dezvăluie sensul povestirii, Faulkner stăruie asupra întîmplărilor care l-au făcut posibil și asupra a tot ce ar putea aștepta dincolo de ele, dezvăluind ceea ce realitatea vizibilă tăinuiește, cercetînd ce e ascuns, ce se relevă treptat, ceea ce pare contradictoriu dar se dovedește a fi de fapt unitar. Surpriza se datorește înlăturării cîteodată febrile sau delirante, alteori răbdătoare și lente, a vălurilor care drapează o realitate ce nu se oferă niciodată, pe deplin, observației.

Firește, nu am intenția de a deduce din aceste cîteva deosebiri, definind două atitudini artistice, nici incompatibilități, nici ierarhii. Este important să vedem însă limpede, dincolo de detaliile de ordin biografic care confirmă orientarea operei și formarea unei anume concepții despre timp și realitate, că viziunea artistică

a lui Faulkner este în general aceea a unui romancier. Şi de aceea nu de puţine ori — e interesant de notat că, exceptînd primele povestiri, majoritatea schiţelor şi nuvelelor sînt scrise în perioada marilor romane — unele povestiri devin nuclee de roman sau cuprind fapte şi personaje care capătă, şi nu prin dilatare, viaţă şi dimensiuni romaneşti. Stăruie mereu impresia că fiecare povestire mai amplă sau mai scurtă conţine mai mult decît spune, că subiectul fiecăreia e doar parţial enunţat şi că potenţial ele aparţin unui roman sau vor deveni romane.

Aşadar, dacă afirmaţia lui Cowley trebuie relativizată şi rectificată în sensul celor arătate, nu putem fi de acord nici cu observaţia cel puţin nedreaptă, făcută de criticul Irving Howe, autorul unui studiu dens şi în general interesant despre opera marelui scriitor american, care, printre altele, spune: „...dacă Hemingway n-ar fi scris schiţele şi povestirile sale *(short stories)*, istoria acestui gen în America şi Europa ar fi radical deosebită de ceea ce este, în timp ce dacă Faulkner nu şi-ar fi scris povestirile sale această istorie nu ar fi fost afectată în mod serios" [1].

Evoluţia prozei contemporane şi implicit aceea a povestirii a cunoscut mult mai mulţi factori care i-au determinat orientarea şi expresia, aşa că influenţa lui Hemingway e considerată, probabil aci, în special sub raportul tehnicei narative, şi mai puţin sub raportul expresiei artistice în toată complexitatea ei. Adevărul, precum se ştie, este că pînă la urmă generaţia de prozatori americani care i-au urmat lui Hemingway au căutat dincolo de această tehnică narativă posibilitatea exprimării cît mai adecuate a unor realităţi contra-

[1] Irving Howe, *William Faulkner*, ed. II, N. Y. 1962, p. 262.

dictorii, tulburătoare și obsesive și au găsit-o mai degrabă în opera și în scrisul lui Faulkner. Pentru că dincolo de empirismul psihic al eroilor hemingwayeni li se punea și acestor scriitori ca și înaintașilor lor, dar cu o mai mare acuitate, problema definirii condiției umane în veacul în care trăiau. Și în opera lui Faulkner aceasta e substanța întregii sale mitologii. Fenomenul mi se pare a fi concludent nu numai pentru ceea ce s-a întîmplat în Statele Unite, unde aș aminti printre alții pe Truman Capote, John Updike, Saul Bellow, William Styron, Carson Mc Cullers, autori și de povestiri și de romane, ci și în Europa, unde aș aminti pe Camus (din *La Chute*), pe Günther Grass (din *Hundejahre*) ș.a.

Evoluția povestirii a urmat, cred, de ajuns de aproape evoluția romanului: de la elucidarea unor *cazuri*, accentul dezbaterii s-a deplasat pe elucidarea unor *situații* cu caracter frecvent, ba chiar a unor situații limită, limita fiind aici condiția care înglobează cel mai mare coeficient de generalitate, către care tind ca semnificație cazurile izolate sau întîmplătoare. Și în acest sens influența lui Faulkner asupra povestirii moderne mi se pare mai importantă decît aceea a lui Hemingway, și într-un sens chiar condiționantă.

Am stăruit atît de mult asupra a două păreri extreme, contradictorii, despre povestirile faulkneriene, deoarece discutarea lor înlesnește o precizare care i se cuvenea dintr-un început cititorului.

Căile de acces spre lumea fascinantă și încrîncenată a comitatului Yoknapatawpha nu sînt dintre cele mai facile și nici dintre cele mai ușor de urmat. O bibliografie a lucrărilor mai importante consacrate operei faulkneriene, publicate în ultimii doi ani în S.U.A., a

lucrărilor destinate să ofere cititorului mijloace mai lesnicioase de a pătrunde în universul complex și complicat al acestei opere, enumera nu mai puțin de șase volume, ca să nu mai vorbim despre numeroasele articole, studii și eseuri. Două volume se ocupă de personajele operei (unul chiar are titlul : *Cine sînt personajele lui Faulkner*), un altul e un glosar Faulkner, altul un manual Faulkner, un altul e o „cheie" pentru lectura lui Faulkner și în sfîrșit cel mai amplu volum indică „șapte căi de acces" la una din cele mai cunoscute povestiri faulkneriene : *Ursul*[1]. Numărul mare al acestor lucrări nu trebuie să ne mire : opera pe care o cercetează se întregește dintr-o infinitate de aspecte, precum realitatea și se impune memoriei prin obsesie, precum visul. Din această perspectivă bivalentă a evenimentelor, nu este întotdeauna prea ușor de urmărit firul narațiunii și calea reconstituirii ordinii temporale a faptelor nu ne dă decît parțiale indicații asupra logicii desfășurării lor. Ea nu reușește decît să sugereze, și uneori de ajuns de imprecis, *cum* s-au petrecut faptele, dar mai rar ne spune și *de ce* s-au petrecut așa. În opera lui Faulkner, datorită și opticii ei bivalente, *cum* depinde foarte strîns de *de ce*, și uneori chiar se și confundă. Ordinea temporală s-a transformat într-o foarte particulară modalitate de a concepe acțiunea timpului asupra faptelor și oamenilor, a oamenilor și faptelor asupra timpului. Acest acut sentiment al timpului, asupra căruia mă voi opri ceva mai departe e specific viziunii lui Faulkner asupra vieții și mi se pare esențial pentru cititorul operei sale să-și apropie această viziune, pentru a putea considera apoi cu luciditatea și detașarea care izvorăsc din înțelegere, drama faulkne-

[1] *Mercure de France*, nr. 1215, 1965 : *Faulkneriana*.

riană. Este, desigur, mai dificil să capeți elementele necesare constituirii acestei viziuni, începînd lectura operei cu un roman sau altul, pentru că foarte adesea ele sînt legate unul de celălalt în lămurirea acestei chinuitoare forțe a timpului. Am socotit de aceea că ar fi potrivit, ca o introducere în universul și în timpul faulknerian, în fixarea cîtorva coordonate înlăuntrul cărora se înscrie o lume a damnării violent negate de obsesia ispășirii și a depășirii, să propun cititorului o culegere din povestirile cele mai importante, pentru a înlesni astfel o privire mai sintetică asupra datelor fundamentale ale acestei lumi. Imaginea pe care o va avea pe această cale cititorul se va nuanța și se va amplifica, firește, o dată cu lectura romanelor, dar ea își va îndeplini, sper, menirea de a pregăti o mai mare receptivitate la valoarea și semnificația acestor nuanțe precum și la ordonarea lor într-o viziune unitară.

*

Mitul antic sau popular se împlinește, precum prea bine se știe, într-un spațiu ideal, atemporal și asocial. Dimensiunile fantasticului sau fabulosului îngăduie mai rar o reprezentare adecuată a relațiilor temporale și sociale și de multe ori acestea transpar printr-o simbolistică de ajuns de vagă. Perspectiva realității se pierde de obicei în asemenea reprezentări într-o generoasă sau încrîncenată apoteoză. Substanța acestor mituri o constituie în esență diferitele variante ale temei relațiilor dintre om și forțele supranaturale sau considerate ca atare, văzute sub diverse înfățișări.

Cu tot progresul cunoștințelor umane în explicarea universului interior și exterior, miturile n-au dispărut,

desigur. Numai că în epoca modernă principala preocupare a lor este, în general legată de relaţia om sau oameni şi timp. Sentimentul acesta al timpului, de fapt al transformării realităţilor în timp şi prin oameni, este cu deosebire caracteristic înţelegerii moderne a vremurilor mai noi. A dispărut ideea timpului, infinitate în sine şi prin sine, a timpului căruia i se supun şi vremuri şi oameni, şi şi-a făcut tot mai mult loc ideea încercării de a domina timpul finit, de a-l înfrunta.

Marii realişti francezi au fost poate, printre primii scriitori care au fost asaltaţi, torturaţi de acest sentiment al timpului finit. La Balzac, din sentimentul ireperabilului, nerepetabilului, s-a născut acea fantastică putere de a recrea, de a repopula o lume cu oamenii, detaliile şi faptele unui timp revolut. Stendhal a înţeles mai bine şi mai profund acest sentiment al timpului şi l-a explorat în formaţia şi evoluţia sentimentelor, în formaţia şi evoluţia caracterelor unor oameni care încearcă să se lupte cu timpul. De aceea dacă, într-un sens, nu vom găsi la el bogăţia amănuntelor, străduinţa uluitoare de a enumera rădăcinile materiale ale acţiunilor umane ca la Balzac, vom afla în schimb o mult mai subtilă analiză a interrelaţiei dintre timpul social — condiţiile sociale — şi timpul individual — formarea şi transformarea, evoluţia şi revoluţia sentimentelor, ideilor, caracterelor. De aceea, Stendhal e considerat a fi la originea viziunii moderne a literaturii occidentale, aceea care a cunoscut în toată amploarea ei şi a explorat cu uluire, cu panică, cu sfîşiere, despărţirea timpului individual de cel social, irremediabila şi apăsătoarea distanţă dintre o societate constituită după nişte legi menite să ignore omul şi să-i refuze posibilitatea afirmării personalităţii sale ca individ. Literatura apuseană reflectînd această lume, aparent incomprehensibilă şi absurdă, a pus ades în

centrul ei omul care caută, din ce în ce mai mult, refugiul într-un timp individual menit să-l cuprindă cît mai deplin, dar seninătatea și senzația de infinit de altădată nemaiexistînd, mitologiile de acuma nu mai pot comunica, precum în trecut, sentimentele tonice ale armoniei, puterii și bucuriei, ci doar contrariul lor. Ele sînt mai puțin depărtate de realitate totuși decît ne-am aștepta, deoarece sentimentul timpului nu poate duce la ignorarea, la abolirea lumii înconjurătoare, și voit sau nevoit el exprimă și nu poate să nu exprime, direct sau indirect, relațiile dintre timpul individual și cel social, chiar dacă nu întotdeauna după o dialectică dintre cele mai riguroase.

Mitologiile propuse de Proust în *Căutarea timpului pierdut*, de Kafka în romanele și povestirile sale sau de Faulkner în saga sa, sînt dincolo de intențiile sau chiar prin intențiile autorilor lor acut interogative în legătură cu natura și evoluția umană, cu natura și evoluția omului în societatea din occident a veacului nostru.

Proust în opera sa, „cea mai de seamă comedie socială a literaturii franceze", cum s-a spus, a căutat eternitatea în putința reînvierii, dincolo de ordinea și limitele temporale, a oamenilor și a faptelor lor, practicînd o uluitoare geologie psihică. Zădărnicia acestei preocupări, conștientă și chinuitoare în neputința ei, dă atitudinii scriitorului acea simultană identificare și detașare, poetică și ironică, față de evenimentele unui timp „pierdut".

Eroii lui Kafka suportă o necruțătoare presiune a timpului care devine uneori aproape o prezență materială și pînă la urmă sînt înfrînți și ca urmare a inexorabilității lui *(Castelul)*.

Faulkner a pornit de la încercarea de a recrea mitul pămînturilor natale, efortul lui creator a fost uriaș, dar el nu a putut ignora consecințele acțiunii timpului,

a prezentului din care scria, asupra legendei și astfel legenda s-a transformat într-o modalitate de apreciere a realității, și ceea ce ar fi putut fi doar o vastă parabolă a vieții Sudului a devenit o torturantă dezbatere asupra condiției umane în vremea de azi.

Mitul modern nu se mai poate împlini într-un timp absolut, conștiința temporalității omului, a faptelor sale care tind să înfrîngă și această limită, se infiltrează pînă și în cele mai abstrase construcții imaginative și duce ades la sugestii privind mediul social asupra căruia vremea acționează și care, la rîndul lui, acționează asupra vremii.

Într-unul din cele mai edificatoare interviuri ale sale, referindu-se la crearea imaginarului comitat Yoknapatawpha, Faulkner declara:

„Începînd cu *Sartoris* am descoperit că merită să scriu despre măruntul meu petec de glie natală și că nu voi trăi îndeajuns ca să termin tot ce se poate scrie despre el... și astfel mi-am creat un cosmos propriu... Îmi place să cred că lumea pe care am creat-o e un fel de cheie de boltă în univers; că neînsemnată așa cum e această cheie de boltă, dacă ar fi îndepărtată de la locul ei însuși universul s-ar prăbuși." [1]

Mărturisirea aceasta ne indică în primul rînd sursele unei opere care-și are rădăcinile într-o realitate cunoscută minuțios și pasionat, considerată cu afecțiune și cu luciditate. Ea vădește convingerea — afirmații apropiate de cele de mai sus au fost făcute în repetate rînduri — marelui prozator că materialul cel mai fecund și mai prețios al operelor de imaginație rămîne o realitate bine cunoscută. Și aceasta era viața trăită în orășelele atît de familiare: Oxford, Ripley, și Holly Springs — recreate într-un fel sau altul în imaginea

[1] „William Faulkner, *Three Decades of Criticism*", Michigan, 1960, pp. 81—82.

fictivului oraș Jefferson — printre oamenii, locurile și amintirile regiunii Lafayette-Mississippi, a căror prezență va bîntui fabulosul și realul comitat Yoknapatawpha.

Cu oarecare sagacitate s-ar putea identifica și localiza, pe harta acestui comitat, al „cărui singur proprietar și posesor e William Faulkner Esq.", hartă întocmită de autor, mai toate casele și locurile unde se petrec faptele cuprinse în vasta saga a Sudului, s-ar putea stabili, cu multe amănunte, datele de ordin biografic ale personajelor care o populează, precum și, în numeroase cazuri, genealogiile lor.

Amprenta distinctivă a claselor sociale, a profesiunilor ca și a istoriei unor oameni sau unor familii ne este desluşită cu claritate, și aflăm mereu cum vorbesc, ce obiceiuri au și cum trăiesc personajele. La toate acestea am putea adăuga și o conștiință exacerbată a istoriei tragice a Sudului, ca și a grelei moșteniri a problemelor economice și morale ale acestei regiuni.

Iată, așadar, planul realist al operei în care se pot identifica oamenii, locurile, istoria unei regiuni anume din Sud sau a Sudului ca atare.

Pornind de la aceste date ale experienței, Faulkner le-a folosit ca mijloace pentru discutarea celor mai acute probleme morale ale omului de azi, interpretîndu-le în lumina unei concepții proprii asupra realității. Aceasta nu ar fi atît un fenomen determinat istoriceşte în timp și spațiu, cît o condiție a conștiinței. Realitatea se transformă dintr-o existență obiectivă, în ceea ce au făcut trecutul și prezentul, adică timpul, dintr-un lucru sau dintr-un fapt, în anume condiții psihice. Înglobînd experiența umană și existînd paralel cu conștiința, timpul încetează astfel de a mai fi pur și simplu o cronologie și devine o neîncetată încercare de a stabili valorile morale reale, regizorul principal al unei vaste mitologii axiologice. De aici și propunerea unei alte înlănțuiri

a faptelor decît ar cere-o regula cauzalității obiective a prozei tradiționale, structura convențională a timpului fiind înlocuită cu aspectul temporal al unor realități subiective.

Este important, se înțelege, să cunoaștem amănuntele biografiei lui Faulkner, și volumele dedicate acestor aspecte ca și mărturisirile romancierului pot fi de multe ori edificatoare [1]; esențial mi se pare a avea în vedere în mod permanent procesul prin care planul acesta realist existent la originea operei se transformă într-un mit, o legendă. Cu toată admirația pe care o arăta uneori pentru Balzac, prozatorul american nu a năzuit să scrie o nouă comedie umană a Sudului, deși unii dintre comentatorii săi au încercat să-i sistematizeze opera în „scene din viața de pe plantații", „scene din viața albilor săraci" etc. Izvorîtă dintr-o profundă meditație asupra prezentului, dezamăgitor și chinuitor, opera faulkneriană se construiește pe tendința fundamentală a autorului ei de a afla, așa cum am mai spus, printr-o halucinantă, torturantă, dar nu disperată căutare, confirmarea ideii că experiența istorică trecută și actuală nu depune mărturie împotriva omului și a valorilor lui etice, ci pentru om și pentru valorile lui etice. În centrul acestei opere se află „glorificarea puterii de a supraviețui și a strădaniilor oamenilor de-a lungul tuturor timpurilor" [2], se află acea hotărîre de a nu „accepta declinul omului" [3].

---

[1] Interesante și sugestive detalii privind originea unor personaje și a atmosferei din multe povestiri și romane se găsesc în volumul de amintiri publicat de fratele prozatorului, John Faulkner, și intitulat: *Fratele meu Bill*, N.Y., 1963.

[2] Robert Penn Warren, *Selected Essays* — William Faulkner, N.Y., 1958.

[3] Discursul lui William Faulkner la primirea premiului Nobel, 1960.

Pentru a găsi faptele și argumentele care să-i dea această convingere, Faulkner respinge ades un prezent în care a aflat o cumplită dezordine morală, o lipsă acută de interes pentru valorile morale tradiționale, pentru interesele generale umane și încearcă să exalte trecutul. Critica pe care o face romancierul vremii sale exprimă, e drept, nostalgia după o vreme în care omul îi pare să fi fost mai apropiat de semenii săi în căutarea adevărului și a dreptății, în care să nu fi fost dominantă ideea absurdității și a destrămării, specifice condiției omului modern. Dar, cum arată Robert Penn Warren în studiul menționat, romancierul însuși consideră că vechile așezări nu au reușit să satisfacă aspirațiile comune spre bine, că erau nedrepte, damnate prin însuși răul care stătea la baza lor, sclavajul. Ele îngăduiau totuși afirmarea unor norme morale, adevărate sau false, arbitrare sau nu, și le puteau impune prin invocarea unui ideal călăuzit de ideea dreptății. Chiar dacă omul vechilor timpuri, tradițional, tîrît de cursul tumultuos al existenței nu înțelegea întotdeauna sau nu putea defini ideea de adevăr, nevoia lui îi era caracteristică, în timp ce în prezent, romancierul află de multe ori un dispreț pentru dreptate și adevăr, o cale liberă și neîmpiedicată pentru manifestarea răului.

Firește, opera lui Faulkner — poate mai puțin chiar ca alte opere cu profunde implicații filozofice — nu expune opiniile autorului ei despre relațiile dintre trecut și prezent, într-un mod sistematic, iar cîteodată vădește o surprinzător de simplificată viziune a evenimentelor reale. Dar e vizibilă în meandrele, revenirile, vîrtejurile, înălțările și prăbușirile ei o imensă forță, aceea care a îngăduit crearea din amintiri adevărate sau imaginare despre trecut, din cunoștințe reale sau închipuite despre prezent, a unei obsesive, uluitoare și

vaste epopei, mărturie și analiză, evocare și invocare a omului care caută să-și cunoască puterile și să și le afirme în luptă cu răul care-l oprimă. Și ceea ce dă cu adevărat un accent dramatic și pasionant acestei opere este faptul că scriitorul o construiește opunîndu-se mitului și acceptîndu-l, luptîndu-se cu el și continuînd să-i recunoască farmecul și puterea, ambivalența și instabilitatea poziției sale față de real și ireal menținînd permanent o atmosferă de tensiune și neprevăzut. În această neîncetată dezbatere în care sînt rînd pe rînd afirmate și infirmate puterile realității și ale imaginației, omul cu destinul său, și nu numai cel din Sud, omul care luptă cu o lume ostilă ca și cu el însuși, căutînd să-și confirme calitatea de ființă umană, să cunoască și să înfrunte dificultățile care stau în calea acestei confirmări, se conturează în toată plenitudinea tragicei sale condiții.

S-a vorbit, tocmai din acest motiv, de resemnarea, de sentimentul damnării care marchează viețile personajelor faulkneriene, de blestemul care apasă asupra lumii din comitatul Yoknapatawpha. André Malraux vorbește despre „o lume unde omul nu există decît zdrobit", iar J. P. Sartre îl consideră pe „omul lui Faulkner... pierdut din naștere și înverșunat să se piardă". Or, abisurile în care se prăbușesc ca și culmile la care ajung aceste personaje se datoresc încercării de a afla din confruntarea cu ei înșiși, cu ceilalți și cu istoria lor individuală sau comună, cine sînt. Într-una din numeroasele convorbiri avute la universitatea din Virginia, romancierul declara de altfel „...pentru mine e condiția cea mai tragică în care se poate afla un om: să nu știe cine e"[1]. Omul lui Faulkner are întotdeauna în

[1] *Faulkner in the University*, Virginia, 1959, p. 118.

fața destinului sau a blestemului tendința temerară de a-și descifra soarta sau de a se afirma pe sine, fiecăruia îi rămîne, tocmai pentru a se defini, pentru a se afla, libertatea unui gest de revoltă sau de acceptare conștientă, în ambele cazuri o înfruntare. Sau așa cum spune Irving Howe vorbind despre viziunea morală a prozatorului: „Pentru personajele lui Faulkner, gestul („the gesture", termenul folosit de critic are o accepție mai largă: fapta, n.n.) devine forma exterioară a integrității lor; e modul lor de a accepta deplina greutate a experienței, așa că pînă la urmă nimic să nu fi rămas neîmplinit sau neîncercat. Chiar cînd gestul nu este pe deplin săvîrșit, ei sînt angajați în felul lor în viața conștientă a cunoașterii și a acceptării a tot ce se poate întîmpla, a recunoașterii prezenței simultane a întregii experiențe individuale în orice moment al vieții. E un fel de libertate." [1]

Se înțelege că acest fel de „libertate" e, pe un alt plan, o anume înțelegere a necesității, ceea ce nu înseamnă nici resemnare și poate nici o iremediabilă damnare.

*

Am căutat să includ în culegerea de față nuvelele și povestirile cele mai semnificative pentru diferitele etape ale creației faulkneriene, care să cuprindă într-o largă arie motivele ei cele mai caracteristice. Urmărind o anume cronologie, aceea a timpurilor evocate și invocate de romancier, sumarul nu ține seama de ordinea apariției lucrărilor, încercînd a fi și prin aceasta fidel intențiilor autorului.

[1] Irving Howe, *op. cit.* p. 153.

De la războiul de Secesiune[1] și pînă la epoca modernă, timpul faulknerian se desfășoară în aceste povestiri cînd dinspre trecut spre prezent, cînd dinspre prezent spre trecut, cu adevărurile lui particulare, subiective, cu cauzalitatea lui care nu respectă de multe ori altă logică decît cea afectivă. Într-un sens se poate spune că nu e vorba niciodată de un „prezent pur", tot astfel cum nu ne vom afla nici prea ades în prezența unui „trecut pur". Ca și în restul operei lui Faulkner, vom întîlni și aici cele două structuri ale folosirii timpului, descrise de comentatori: înceata, treptata, penibila și stăruitoarea reconstituire a trecutului de către un povestitor sau povestitori care există în prezent sau au existat într-un trecut apropiat *(Ursul)* și mișcarea din trecut spre prezent și iar spre trecut sau cu puncte în trecut *(Mireasmă de verbină)*. În ambele cazuri, prezentul nu este considerat mai niciodată ca un timp „pur" sau separat, el este saturat de trecut, și are sens numai în raport cu el și natura lui complexă rezultă din contopirea amîndurora.[2] Eroii narațiunilor cînd ating deplina libertate a înțelegerii damnării lor (ca în *Ursul* sau în *Mireasmă de verbină*) și acționează, cînd se prăbușesc în infernul acceptării ei înfricoșate (ca în *Soare în amurg*), ori culpabile (ca în *Vînătoare de vulpi* sau într-un altfel de sens *în Fum*). Și prin aceasta acceptă sau nu ceea ce le impune trecutul sau prezentul-trecut de care sînt legați prin multiple relații.

Considerată drept cea mai bună lucrare a lui Faulkner despre războiul de Secesiune, *Victorie în munți*

[1] Nu am inclus totuși *Red Leaves*, una din cele mai bune povestiri despre timpurile cînd indienii erau stăpînii pămînturilor din Sud, deoarece a mai apărut în românește.

[2] Vezi și Frederick J. Hoffman, *William Faulkner*, N. Y., 1961, p. 26.

aduce față în față, într-un conflict de o mare tensiune, reprezentanți ai celor două tabere care s-au înfruntat pe front : aristocratul, proprietar de plantații, și o familie de munteni săraci. Conflictul nu pare să evolueze totuși pe linia mai vechii înfruntări, resentimentele violente pe care le nutrește Vatch, cel mai mare dintre copiii familiei albe de munteni față de aristocrat, de Saucier Weddel, pornind de la originea rasială a acestuia : plantatorul e indian, dar e suspectat a fi negru. Intenționînd a sublinia astfel ciudățenia poziției în care se află Vatch, care a luptat de fapt în rîndurile celor care i-au eliberat pe negri, Faulkner își exprimă încă o dată părerea amintită, de altfel, în treacăt și de unul dintre eroi, că războiul de Secesiune nu a putut lămuri și absolvi păcatul aservirii negrilor. Urmările acestui păcat aveau să ducă și după aceea la noi victime, la noi nedreptăți. Pe acest fond de complicate relații, mai ales morale, pe care încleștarea armată nu le-a putut limpezi, întîlnirea întîmplătoare a unor oameni străini pînă atunci ia o importanță hotărîtoare, decide soarta lor și le precipită sfîrșitul. Povestită cu o mare sobrietate de mijloace, narațiunea se desfășoară într-o atmosferă de încordare, realizată remarcabil prin sugestii care proiectează personajele și întîmplarea la dimensiunile unei drame a istoriei, care dincolo de reacțiile oamenilor le hotărăște destinul. Folosind cu o desăvîrșită artă, ceea ce în individualitatea fiecărui personaj aparține și relațiilor complicate ale timpului în care trăiește și temperamentului propriu, Faulkner schițează din cîteva linii sigure și nete, eroii unei violente, dure și pînă la urmă tragice încercări de a accepta istoria, dar a-i condamna cruzimea.

O altă și mai îndepărtată urmare a războiului de Secesiune ale cărei istorisiri au fermecat copilăria, au chinuit adolescența și apoi au obsedat maturitatea ma-

relui prozator american, se întrevede în Wash. Vorbind despre această povestire, Faulkner spunea: „...Wash Jones reprezintă omul care a supraviețuit războiului civil. Aristocratul din casa cu coloane a fost ruinat, dar Wash Jones i-a supraviețuit neschimbat. El a fost Wash Jones înainte de 1861 și după 1865 era același Wash Jones și în cele din urmă Sutpen a intrat în conflict cu el." [1] Unora această viziune ar putea să le apară cam simplificată și, deși formularea aparține autorului unei vaste opere de o mare complexitate, poate cam sumară. A judeca astfel ar însemna să nu ținem seama de faptul că, preocupat a defini sursele și consecințele acțiunilor morale ale omului, ale omului timpului său, preocupat a cunoaște relațiile dintre om și sursele și urmările eterne ale acțiunilor morale, prozatorul căuta să și le explice întotdeauna în raport cu faptele istoriei. Conflictul care-l opune pe Wash Jones, albul sărac, lui Sutpen, odată și el sărac, apoi stăpînul unei mari plantații iar după război ruinat, se va întregi și se va explica mai pe larg în romanul *Absalom, Absalom.* În povestire cel care-l judecă pe Sutpen împlinește doar cu o sălbatică și tîrzie trezire a demnității, condamnarea unui trecut de turpitudini și nelegiuri pe temeliile căruia s-a ridicat averea plantatorului.

În foarte multe din povestirile și romanele lui Faulkner cuvîntul „dăinuire" (*endurance*) revine. Nu e vorba de o simplă obsesie lexicală — există în scrisul marelui prozator și asemenea obsesii — ci de o idee centrală și anume aceea a „dăinuirii" prin suferință sau în ciuda suferinței pe care o implică integrarea istoriei individuale în istoria mai largă a omenirii. O asemenea viziune a evoluției sociale este, firește, inadecuată, ea cuprinde însă și o încercare de critică a cauzelor — considerate ca atare de autor — generatoare de ne-

[1] *Faulkner in the University*, p. 75.

dreptăţi sociale şi de încercări morale. O concretizare a acestei critici ar fi, de pildă, acea reprezentare a damnării Sudului ca rezultat al împilării negrilor şi a exploatării muncii lor. Desigur că mai toate relele, în concepţia lui Faulkner, provin din transformarea pământului dintr-un simplu mijloc de trai într-o marfă, şi din exploatarea şi deci pîngărirea lui, ca şi din înrobirea către pământ a unor oameni care trebuiau să fie liberi (negrii). Această părere nu este, evident, întru totul justificată de realităţile istorice şi economice, condamnarea are în vedere însă multiplele aspecte care decurg dintr-o mentalitate achizitivă, acea mentalitate care distruge respectul pentru om şi pentru tot ce este omenesc. Că această condamnare se rosteşte în numele idealizării unor rînduieli patriarhale şi că civilizaţia maşinistă, pătrunderea ei în regiunile „edenice" este socotită ca o impietate, ca o violare a unui echilibru natural dintre om şi natură, este drept; nu mai puţin adevărat e că există conştiinţa şi a inevitabilităţii acestui proces.

Am putea examina din această perspectivă — schiţată doar aici — povestirea *Ursul,* apreciată pe drept cuvînt ca „unul din nodurile fundamentale ale construcţiei faulkneriene şi desigur una din culmile ei[1]". Ar fi, fără îndoială, să alegem una din numeroasele şi posibilele interpretări. Ca orice scriere fundamentală a unei literaturi sau a unei vaste opere, *Ursul* relevă la fiecare lectură noi laturi neexplorate încă de interpretarea critică. Cum am amintit şi la început, a apărut recent în Statele Unite un amplu volum — 429 pagini — care încearcă să prezinte „şapte căi de acces" spre tainele şi vrăjile acestei povestiri. Articole şi eseuri au marcat, încă din anul apariţiei ei în culegerea *Go Down,*

[1] Michel Butor, *Essais sur les modernes,* Paris, 1964, *Les relations de parenté dans* L'Ours de *William Faulkner,* p. 339.

Moses (1942), un interes care nu a obosit, ci dimpotrivă a devenit mereu mai viu. Nu voi putea, în restrînsul spaţiu de care dispun, să trec în revistă toate opiniile suscitate de această amplă povestire, voi aminti în cursul discutării ei doar cîteva din cele mai importante. Tot astfel nu-mi pot propune decît să fac o seamă de sugestii cu privire la aspectele ei esenţiale, rămînînd a nu stîrbi din farmecul înfiorat şi lucid cu care cititorul va descoperi singur, pornind de aici, căile ce-l vor duce în inima vechilor codri din marginea ţinutului Yoknapatawpha.

Vorbind despre *Ursul* în faţa studenţilor Universităţii din Virginia, Faulkner îşi prevenea auditorii împotriva complicării excesive a tîlcurilor ascunse ale povestirii sau ale simbolisticii ei, spunînd:

„Vînătoarea (bătrînului urs n.n.) e pur şi simplu un simbol al urmăririi. Cea mai mare parte a vieţii oricui e urmărirea a ceva... Povestirea e simbolizarea urmăririi care e un lucru normal în viaţa oricui atîta vreme cît e în viaţă, relatată în termeni care pentru mine sînt şi obişnuiţi şi dramatici. Protagonistul putea fi oricine altcineva şi nu numai ursul. Pur şi simplu am povestit o istorie care e o parte firească, normală, din viaţa oricui în termeni obişnuiţi şi care pe mine mă interesau, fără nici o intenţie anume de a face din asta un simbol. Pur şi simplu am spus ceva care în cazul de faţă era copilul — nevoia, necesitatea băiatului de a se adapta la lumea adultă. Cum realizează asta, cum trăieşte mai departe, dacă e distrus încercînd să se adapteze la lumea adultă sau dacă în ciuda faptului că e tînăr se adaptează potrivit posibilităţii lui. Şi întotdeauna să înveţi ceva, să înveţi ceva din asta — nu numai să urmăreşti ci să depăşeşti şi apoi să ai înţelegerea de a nu distruge, să prinzi, să atingi cu mîna şi apoi să laşi să

fugă pentru ca mîine să poţi urmări din nou... Urmărirea este lucrul principal, nu răsplata, cîştigul..." [1]

Procesul adaptării lui Isaac McCaslin la lumea adultă se face însă pe fundalul pătrunderii oamenilor în locurile unde altădată domnea netulburată „sălbăticia", echilibrul şi atotputernicia firii neclintită în aşezările ei de secole. Şi numai cînd renunţă la tot ceea ce are la el ca produs al civilizaţiei umane, busola, ceasul şi puşca, poate comunica Isaac cu natura şi de aceea el şi renunţă la uciderea ursului. Nevoind a distruge echilibrul natural dintre om şi natură, băiatul îl va urmări pe moş Ben, ursul, dar nu va trage, deşi era aproape şi putea s-o facă. Cunoaşterea lumii nu pare să aibă altă finalitate decît înţelegerea acestei relaţii om-natură şi băiatul o cîştigă, o dată cu tragica înţelegere a necesităţii depăşirii ei de către mersul inevitabil înainte al societăţii umane. Urmînd o veche tradiţie a prozei americane care a exprimat adesea prin scrierile lui Twain, Melville, Cooper, Anderson, Hemingway nostalgia după acele timpuri în care se putea duce o viaţă simplă, echilibrată, apropiată de natură, fără sfîşierile şi contradicţiile vieţii moderne, Faulkner transformă această temă pastorală dăruindu-i valorile unui dramatic proces al cunoaşterii, al refuzării şi acceptării lumii. Povestirea ar putea fi considerată aşadar, cum a făcut-o şi criticul R. W. B. Lewis ca „un alt *Bildungsroman* american al unui băiat care creşte în America, avînd de a face cu toate obstacolele speciale pe care cultura noastră le-a ridicat în calea maturităţii morale".

Ursul este însă mai mult decît atît, el e o încercare a lui Faulkner de a schiţa şi o cale de a trece dincolo de aceste obstacole, de a schiţa o morală activă, care l-ar putea face pe om să depăşească impasul îndepărtării de natură, al ruperii vechilor relaţii de armonie

[1] *Faulkner in the University*, pp. 271—272.

naturală. În partea a IV-a a povestirii — absentă din forma inițială publicată în revista *The Saturday Evening Post* în 1942 — care-l prezintă pe Isaac McCaslin după trei ani de la evenimentele anterioare, eroul trece de la înțelegere la fapte, trăgînd concluziile atitudinii sale pasive în fața violării și călcării în picioare a vechilor rînduieli. Considerînd, ce e drept, într-un dialog prolix, confuz, plin de meandre, purtat cu vărul său Edmonds, că transformarea pămîntului într-o marfă și pîngărirea lui în scopuri mercantile e la sursa tuturor pornirilor care-l fac pe om să încalce patriarhalul echilibru și să înrobească pe alții — și ca o confirmare evidentă stau mărturie vechile registre ale plantației — McCaslin renunță la pămînt și-și propune să trăiască din munca mîinilor sale, devenind tîmplar asemeni lui Isus. S-a căutat să se dea, pornindu-se de la unele din faptele amintite în această parte și extinzîndu-se și lărgindu-se semnificația lor, o interpretare mistică, religioasă, întregii povestiri.

Sudul, în mijlocul tradițiilor și obiceiurilor căruia a crescut și a trăit Faulkner, este poate mai religios decît oricare altă regiune a Statelor Unite. Totuși romancierul consideră religia, creștinismul, doar ca un punct ocazional de referință, ca un principiu de contrast cu realitatea. „Faulkner, spune Irving Howe, luptă să-și definească viziunea lui morală în raport cu un fundal al destrămării credințelor tradiționale, și ceea ce are importanță pentru opera sa nu e atît de mult fundalul, care e obișnuit, ci lupta care e unică." [1] Creștinismul face parte din acest fundal, așa că examinarea realității moderne nu-l poate duce pe scriitor la încercarea de a construi ceva din fărîmiturile realităților și sentimentelor religioase sau regionale, ci la dorința de a enunța principiile unei morale active, menite să-i

[1] Irving Howe, *op. cit.*, p. 143.

dea speranță omului, să-l treacă peste abisurile decăderii și disperării. Referindu-se, de altfel, la semnificația renunțării lui McCaslin la plantație, scriitorul declara într-un interviu: „Cred că omul trebuie să facă mai mult decît să renunțe. El ar fi trebuit să fie mai pozitiv și nu să evite oamenii." [1]

În partea sa finală, a V-a, povestirea se reîntoarce la sfîrșitul anilor de ucenicie ai lui McCaslin, reluînd firul narațiunii întrerupt de saltul peste trei ani efectuat în partea a IV-a. Aceasta a făcut pe mulți comentatori să pună sub semnul îndoielii necesitatea și legitimitatea părții a IV-a în desfășurarea întregii povestiri, cu atît mai mult cu cît tonul ca și factura relatării sînt aci total deosebite de rest. Îndoiala aceasta nu ține seama în primul rînd de un procedeu frecvent în scrisul lui Faulkner, procedeu decurgînd din concepția scriitorului asupra modului în care se reflectă cunoașterea realității în conștiința eroilor săi. Ei trăiesc de multe ori consecințele unei acțiuni înainte de a discerne toate cauzele ei, ceea ce îl face pe cititor, ținut mereu la acest nivel al eroilor, să parcurgă același proces de descoperire a realității ca și eroii înșiși. Apoi hotărîrea lui Ike, anunțată și realizată în partea a IV-a, e o foarte stringentă necesitate și concluzie după toate cîte s-au întîmplat pînă atunci. Înfățișarea în fapt, a deliberării și apoi a hotărîrii, întregește sensul povestirii, care nu rămîne numai o impresionantă dezbatere a situației tragice a omului confruntat cu inevitabilul, ci indică și o cale de acțiune, arată posibilitatea unei speranțe.

Povestire cu profunde implicații filozofice, *Ursul* nu se pierde — cu excepția doar a unor pasaje din partea a IV-a — în prelungi și alambicate considerațiuni asu-

[1] Revista *Accent*, *Summer*, 1956, p. 175.

pra destinului uman, a posibilităților de a-l stăpîni și a-l înfrînge. Universul material al povestirii este caracterizat printr-o mare acuitate senzorială, oamenii, animalele și întîmplările care-i amestecă pe unii cu alții, trăiesc cu extraordinară vitalitate, sfîrșindu-se o dată cu o întreagă lume care se sfîrșește cu ei. Paginile dedicate vînătorii, ritualului observat cu sfințenie al întîlnirilor anuale cu moș Ben, sînt pregnante prin culorile lor vii, prin prezența copleșitoare a vieții naturii, prin mișcarea și tumultul celor porniți după bătrînul staroste al pădurii. Chiar și în partea a IV-a, Faulkner izbutește uneori în notații scurte să sugereze drame sau comedii, să marcheze cu compasiune destine sortite prăbușirii. Și este cazul să observăm și aici, ca și în alte scrieri ale prozatorului, forța de sugestie abstractă a unor relatări despre fapte și întîmplări detailate într-o obsesivă și atotcuprinzătoare viziune materială a lumii reale. Încercarea de a zvîrli cititorul în modul cel mai direct în conștiința eroului, nu-l duce pe Faulkner doar la analiză, ci la reconstituire, și această reconstituire este tot atît de mult materială cît și morală, ea are densitatea atît a timpului trecut-prezent, cît și aceea a realului pe care vrea să-l surprindă. De aici și monologul interior, care are la Faulkner o cu totul altă valoare decît la Sherwood Anderson sau Joseph Conrad. Pentru aceștia monologul interior era un *mijloc* de a pătrunde în adîncurile sufletului omenesc, în timp ce pentru el constituie nu o tehnică literară ci „singura expresie valabilă a realității", a realității care pentru romancier nu are decît o valoare subiectivă, fiind aceea trăită de eroii săi — așa cum am văzut cînd am vorbit despre concepția sa despre timp. Uneori aceste încercări ajung la forme în care cititorul se descurcă de ajuns de greu, cum se întîmplă și în multdiscutata

parte a IV-a a povestirii *Ursul*, unde scriitorul „duce la extrem efortul său de a cuprinde întreaga lume într-o singură frază" [1] și unde, printre altele, există, cum s-a observat, o frază care, cu excepția soliloculului lui Molly Bloom din *Ulysses* al lui Joyce, e printre cele mai lungi din proza anglo-saxonă!

Nu pot fi neglijate nici asemenea aspecte, evident, dar ele trebuie considerate în raport nu numai cu o tehnică literară ci și cu concepția care o impune. De aici și excesele, de aici și virtuțile...

Mireasmă de verbină e povestirea cu care se încheie suita de întîmplări din perioada reconstrucției de după primul război civil descrisă în *The Unvanquished*. Concluzie și speranță, povestirea e o meditație dramatică asupra necesității de a privi din nou cu curaj și cu luciditate valoarea omului ca individ, de a nu-l mai privi ca un simplu mijloc care poate fi înlăturat sau distrus după necesități, sau chiar fără necesitate. Însuși eroismul Sudului, al aventuroaselor sale isprăvi, prin această narațiune este considerat dintr-o dată într-o altă perspectivă, și dacă în restul povestirilor părea să stăruie o anume aură romantică, ea este dezmințită de această finală și concluzivă istorisire. A înfrînge prejudecata onoarei atotputernice, imperativul sălbaticei legi „sînge pentru sînge", înseamnă pentru eroul din *Mireasmă de verbină*, Bayard, a cîștiga o nouă putere asupra sa și a celorlalți, firește, nu fără sfîșieri și renunțări.

Și în această nuvelă, ca și în altele cuprinse în culegerea de față sînt ecouri sau anticipări ale unor romane ale lui Faulkner. *Soare în amurg* este strîns legată astfel de *The Sound and the Fury (Zgomotul și furia)* și e una din imaginile fugare din istoria familiei Comp-

[1] Malcolm Cowley, *op. cit.*, p. 262.

son — o imagine a terorii primitive care stăpînește o ființă umană ce așteaptă înfricoșată să fie ucisă de alta.

Am socotit necesar să includ și două nuvele cu caracter, să spunem, polițist: *O greșeală de chimie* și *Fum* din volumul *The Knight's Gambit (Gambitul calului)*, pentru că au în centrul lor figura lui Gavin Stevens care aci trece de la ineficiența, înecată în vorbe, a împiedicării răului, vădită în alte romane, la acțiuni directe de prevenire sau sancționare a răului. Într-un sens e vorba de o victorie a inteligenței umane asupra nemăsuratului orgoliu al puterilor malefice, și aceasta e încă o izbîndă care adevărește convingerea lui Faulkner: „Refuz să accept declinul omului".

Aceasta a fost și ideea — neconsiderată doar în forma ei concluzivă, afirmativă, ci și în momentele ei de îndoială și de înfrîngere — care a călăuzit și alcătuirea acestei introduceri la obsesiva, fascinanta, fabuloasa și reala lume a comitatului Yoknapatawpha. Pe care cititorul o va putea cunoaște, precum au cunoscut-o și cei care o populează, ascultînd glasul unicului și inegalabilului ei demiurg, „singurul ei posesor și proprietar, William Faulkner, Esq."

*

Considerînd realitatea din unghiul de vedere particular al celui care o trăiește într-un anume moment și în anume împrejurări, Faulkner își modelează întotdeauna viziunea de detaliu potrivit ariei de cuprindere și de conștiință a eroilor săi. Se pot observa totuși, în unele monologuri interioare, personaje care vădesc o pătrundere a situațiilor și o facilitate a formulării opiniilor despre aceste situații — mergînd pînă la construcții și expresii verbale de o deosebită subtilitate —

neașteptate de la formația și felul lor de viață. Scriitorul ne apare astfel a fi mai puțin preocupat de a respecta realitatea într-un sens naturalist, ceea ce caută el în primul rînd este să sugereze cu toate mijloacele care-i stau la îndemînă realitatea subiectivă a eroilor săi, să ne facă să participăm nemijlocit la acea clipă unică, a resuscitării și trăirii unui fapt amintit sau trăit cu toate amintirile legate de el, exprimate sau sugerate, prezente sau iminente. Undeva Faulkner spune — evocînd natura factorilor componenți ai acestei realități subiective care e pentru el prezentul-trecut sau pur și simplu trecutul:

„Aceasta este esența amintirii — sensibilitate, vedere, miros: mușchii cu care vedem, auzim și simțim. Nu inteligența, nu gîndirea; memoria nu există, creierul nu reproduce decît ceea ce mușchii caută bîjbîind, nici mai mult nici mai puțin; și totalul care rezultă din asta este de obicei necorect și fals și nu merită decît numele de vis."

Există în aceste cuvinte, o dată cu o apreciere lucidă a valorii obiective a lucrurilor amintite în raport cu realitatea, și o enunțare a multiplelor elemente caracteristice unei viziuni care tinde să reconstituie o atît de instabilă și imprecisă substanță spirituală și materială totodată. Potrivit acestei viziuni, eroii literaturii faulkneriene trec de obicei prin torturile încercării de a lua cunoștință de un anume adevăr și izbutesc sau nu să-l afle, luminîndu-și drumul, sau întunecîndu-l tocmai prin amintiri. Strădaniile lor de a acționa sau de a-l accepta, potrivit înțelegerii pe care o au despre ceea ce le spune amintirea sau prezentul amintirilor, se exprimă într-o formulă stilistică, de multe ori incriminată și criticată, care urmărește să reproducă prin structură, sintaxă, vocabular, „curentul conștiinței" personajelor, o realitate, cum am mai spus, subiectivă

şi foarte complicată, la densitatea materială a căreia contribuie factori deopotrivă senzoriali ca şi abstracţi. De aici acea compoziţie uneori fluentă, alteori poticnită, sinuoasă, digresivă, cu reveniri sau anticipări imprevizibile de obicei, cu largile meandre care te îndepărtează parcă de la subiect, cu opriri neaşteptate, cu porniri gîfîite care nu par să ducă undeva; acea minuţiozitate a detaliilor, a topografiilor altădată sugerate doar; acea înaintare care e de fapt rezultatul unor acumulări mai degrabă decît al mişcării; frazele acelea de pagini întregi cu nenumăratele paranteze şi paranteze în paranteze; acea necontenită schimbare a perspectivei cu anonimatul pronumelor personale care face necesară cîteodată adăugirea numelor proprii în paranteze şi mai ales torentul acela al timpului care integrează totul, unifică şi chinuie, care încheagă părţi aparent disparate într-o structură ce rezultă pînă la urmă din logica internă a lucrării.

Nu este de loc uşor pentru traducătorul lui Faulkner să-l urmeze în fascinanta şi luxuriania lume a verbului său, precum se vede atît de diversă şi de neîncetat alta. Scriitorul, care are tendinţa contemplării meditative nu este un static, istorisirile sale sînt întotdeauna în mişcare şi se organizează ades după legile neprevizibile ale curentului conştiinţei. Şi atunci frazele sale alunecă lin sau tumultuos, se întretaie, se încurcă sau se precipită, se răsfrîng în multiplele oglinzi ale lumii interioare şi sînt deformate, amplificate sau pierdute în ceţurile alburii ale amintirii. Alteori se pornesc în şiraguri de cuvinte care se rostogolesc unele după altele, aparent fără sens, iscînd ritmuri şi cadenţe ciudate, de o stranie muzicalitate, şi cititorul se regăseşte cu greu, abandonat fără călăuză pe un drum fără de capăt. De cele mai multe ori ritmul prozei faulkneriene este lent, acumulările se produc mereu şi mereu,

pentru ca într-un tîrziu, după amînări care prelungesc cîteodată chinuitor așteptările, șocul revelației să se producă. Rareori în chip tranșant, mai întotdeauna relativizat printr-o posibilitate enunțată nu în mod categoric, dar existentă sau sugerată numai. Multitudinea amănuntelor, digresiunile și revenirile nu dăunează acestui ritm, dimpotrivă, dozate cu o rară pricepere, ele dau ades o și mai mare acuitate amînării, acelui *suspense* caracteristic unei mari majorități a prozei moderne.

Căutînd a exprima cît mai sugestiv elementele analitice și spontane ale curentului conștiinței în care fiecare clipă se repercutează, după o foarte sinuoasă și dificilă logică, în diferite epoci ale memoriei, deci ale timpului trăit sau povestit, Faulkner folosește o frază ale cărei elemente par foarte diferite, dar sînt unite prin această tensiune a sursei comune care le-a provocat, ca într-un șir de reacții în lanț. Ceea ce pare retorică, și ritmul acesta lent cu repetiții frecvente se apropie aparent de cel al perioadelor largi ale unei oratiuni care se amplifică mai mult în sonoritate decît în substanță, e numai o modalitate a comunicării complexității vii și instantanee a mersului conștiinței. Și prin aceasta scrisul marelui romancier american izbutește să dăruie povestirii în proză o nouă dimensiune.

Procedeelor relatării discontinue a narațiunii și stilului oblic, deprinse din frecventarea lui James Joyce, Faulkner le dă o viață proprie și în loc de a căuta „simultaneitatea" caracteristică construcției lui *Ulysses*, el realizează ceea ce am putea numi cu un termen poate nu întru totul adecuat, „corelativitatea". Îndepărtîndu-se de tehnica juxtapunerii diferitelor momente ale monologului interior cum se întîmplă uneori la Joyce sau frecvent la Virginia Woolf, la Faulkner condiționarea dintre aceste momente ca și a rațiunilor interioare care

le dictează este supusă unui principiu ordonator fundamental. Ceea ce la prima vedere poate apărea ca discontinuu, necoerent, se dovedește a fi în fapt determinat de o legătură intimă, de structură, și se organizează pînă la urmă într-o viziune coerentă semnificativă, demonstrînd iar și iar condițiile în care o conștiință contemporană luptă pentru a se smulge din incertitudinile proprii situației sale și pentru a acționa înfruntînd și timpul și moartea.

Există o foarte concretă dorință de comunicare a acestor idei în scrisul lui Faulkner, care e vizibilă pînă și în folosirea mai frecventă a anumitor verbe (am remarcat că proza romancierului e în primul rînd mișcare, a gîndirii, a simțurilor sau deplasare în timp și spațiu) și a unei anume sintaxe, aceea care domină relațiile dintre realitatea obiectivă și cea înfățișată în scris. Aș vrea să dau aci doar cîteva sugestii, mai mult decît exemple. Mi se pare semnificativă astfel folosirea aproape obsesivă a două verbe care indică starea de reflecție, de apreciere a realității în urma examinării ei. Aceste două verbe sînt : *to watch* și *to know*. Unul înseamnă, în sensurile lui principale, a privi cu atenție, a scruta, a observa, iar celălalt la Faulkner are foarte multe sensuri, de cele mai multe ori sintetizate într-unul major : „a înțelege", „a pricepe". Dar el mai înseamnă a fi convins, a-și da seama, a-și aminti, a cunoaște, a afla și foarte adeseori e înrudit ca sens cu un verb foarte apropiat : *to think* — a gîndi. Diversitatea și multiplicitatea sensurilor acestui verb *to know*, supleţea și nuanțarea extremă a folosirii lui corespunde diversității de forme, de atitudine și de certitudine, pe care o ia în conștiința eroilor faulknerieni apropierea de realitate, cunoașterea. Și afirmînd printr-o folosire nuanțată a acestui verb relativitatea posibilităților cunoașterii subiective, Faulkner izbutește apoi cu ajutorul sintaxei

sale particulare să ne sugereze însăşi imaginea mersului orbecăit al cunoaşterii omului, care încearcă să treacă de la universul limitat al făpturii sale, la vastul univers al cunoaşterii, deschis lumii moderne. Îl vezi parcă, pe acest om al creaţiei faulkneriene bîjbîind către hotarele acestei lumi pe care nu le află niciodată, dar către care se îndreaptă mereu într-o năzuinţă de absolut, de cunoaştere totală sau definitivă.

Din acest punct de vedere, o comparaţie între cele mai frecvente verbe folosite în scrisul lui Hemingway, care sînt *to see* (a vedea) şi *to feel* (a simţi) şi cele folosite în proza lui Faulkner, *to know* (a afla, a şti) şi *to watch* (a scruta, a observa) mi se pare deosebit de concludentă pentru sensul mai adînc al expresiei artistice a unuia şi a celuilalt scriitor.

Spuneam mai sus că folosirii mai frecvente a unor verbe li se adaugă şi o sintaxă particulară, caracterizată, între altele, printr-o foarte complexă şi subtilă folosire a subordonatelor şi a determinărilor atributive ale acţiunii principale. Ea reproduce uneori cu o deconcertantă fidelitate incertitudinea, imprecizia, virtualitatea realităţilor posibile sau probabile şi a relativităţii care intră în aprecierea lor. Verbele predicative sînt foarte adesea urmate de întregi propoziţii sau fraze de acest fel care diminuează mereu gradul de certitudine implicat în regentă. Li se adaugă de altfel într-un mod copios întrebuinţarea verbelor la timpurile, modurile care sugerează probabilitatea ca şi a unor locuţiuni ca *maybe* (poate), *probable* (probabil) etc., etc.

Caracteristic scrisului faulknerian este faptul că definirea unui moment, fie că se petrece în afara personajelor, fie că se petrece în interiorul lor, este făcută cu dificultăţi, care nu sînt formale ci reale, reale în sensul exprimării scrise, le simţi că au existat pentru

romancier, dar au existat pentru el pentru că au existat și pentru personajul respectiv și din aceste tatonări, dibuiri sau înaintări nesigure și ezitante se constituie mai pregnant decît printr-o enunțare fulgurantă și sintetică (deși nici asemenea enunțări nu lipsesc) momentul, cu senzația dibuielilor cunoașterii pînă fixează un adevăr, care nici el nu e niciodată definitiv. Un adevăr al momentului care însoțește, dublează sau înlocuiește, contrazicîndu-l, adevărul... adevărat. Ai zice că autorul se lasă înșelat o dată cu eroul lui și, de regulă, nu știe mai mult ca el. La prima vedere s-ar spune că e o renunțare la luciditate, dar cititorul are la îndemînă de fapt, și nu-i sînt refuzate tocmai în acest act al cunoașterii soartei eroilor cu toate nesiguranțele lor, elementele suficiente pentru a aprecia lucid un destin care eroilor le pare inevitabil, sau acceptabil doar cu demnitate.

Se reflectă, și nu se poate altfel, acest mers îndoielnic al luării contactului cu realitatea, și într-o punctuație specifică prozei faulkneriene. Ea e foarte restrînsă, marcînd numai perioadele mari, urmărind să nu stînjenească desfășurarea gîndurilor și a reacțiilor în fața faptelor relatate sau întîmplate. E excesivă uneori pe spații foarte reduse și e ca și inexistentă în paragrafe ample, arhitecturate capricios și baroc. Logica ei e mai puțin gramaticală, și e mai mult a sensului, ceea ce era și de presupus în cazul unei atît de concertate și nuanțate folosiri a tuturor mijloacelor care stau la îndemîna expresiei literare.

Am stăruit atît de mult asupra acestor mijloace pentru că folosirea lor e foarte riguros determinată de o concepție literară, așa cum am văzut, de o deosebită profunzime artistică, care se cere cunoscută pentru a se putea înțelege mai bine această căutare a celor mai adecuate, mai subtile și mai pregnante corespon-

denţe stilistice. Am mai stăruit asupra lor pentru că au fost tot atîtea dificultăţi ce s-au cerut rezolvate într-o transpunere românească, a cărei rigoare şi sugestivitate o va aprecia cititorul, înţelegîndu-l şi cunoscîndu-l mai în adîncime pe acest mare scriitor contemporan, care scria pentru că nu putea „accepta declinul omului".

Septembrie 1965

RADU LUPAN

TABEL CRONOLOGIC

1825 Se naşte William C. Falkner, străbunicul real şi legendar din Knox Country Tennessee, a cărui aventuroasă viaţă avea să fie ales punctul de pornire al multora din întîmplările relatate în scrierile lui Faulkner.

1861—1865 Războiul de Secesiune dintre statele din Sud şi cele din Nord. William C. Falkner este colonel, comandant al regimentului 2 Mississippi.

1863 Declaraţia de emancipare prin care se decreta eliberarea sclavilor de pe întreg teritoriul statelor americane.

1881 Moare Dostoievski despre care Faulkner avea să spună: „El este cel care m-a influenţat mult şi îl citesc încă în fiecare an. Ca om de meserie precum şi prin forţa lui de pătrundere în psihologia oamenilor, prin capacitatea lui de a-i iubi, a fost unul dintre acei pe care orice scriitor doreşte să-l egaleze dacă poate."

1889 William C. Falkner este ucis de unul din rivalii săi în afaceri şi în viaţa politică.

1897 *25 septembrie.* Se naşte în orăşelul New Albany, comitatul Union, Mississippi, William, primul fiu al lui Maud Butler şi

Murry C. Falkner, funcționar la calea ferată locală, proprietatea tatălui său.

1898 Familia Falkner se mută la Ripley, orășel de unde era originară, o dată cu numirea lui Murry C. Falkner ca trezorier și cenzor al căii ferate.

1899 Nașterea celui de al doilea fiu al familiei M. C. Falkner, Jack.

1901 Nașterea celui de al treilea fiu al familiei M. C. Falkner.

1902 Tatăl lui M. C. Falkner vinde calea ferată și întreaga familie se mută la Oxford, comitatul Lafayette, Mississippi, orașul care va deveni peste ani imaginarul Jefferson din miticul comitat Yoknapatawpha, al „cărui singur proprietar și posesor e William Faulkner Esq.".

1903—1913 Anii de învățătură ai tînărului William : școala primară, apoi liceul pe care nu-l termină pentru a intra ca funcționar la banca din Oxford, aparținînd bunicului său (modelul lui Sartoris).

1914 Începe prietenia cu Phil Stone — model al viitorului personaj din romane și povestiri, Gavin Stevens — care-i deschide lui William orizonturile noi ale culturii și literaturii moderne.

1916 Încearcă să se înroleze în aviația militară americană pentru a pleca în război, dar e

respins din cauză că n-are înălțimea necesară.

1918 Lucrează într-o uzină de armament, după care se înrolează în aviația engleză „Royal Flying Corps", la Toronto, în Canada, dar rămîne pînă la sfîrșitul războiului ca elev-pilot în tabăra de antrenament din Toronto.

1919 Întors la Oxford, se înscrie ca student special la cursurile de franceză, spaniolă și literatură engleză ale universității din localitate „Ole Miss", unde tatăl său eșuase în cele din urmă ca secretar administrativ. Îi apare, în *The New Republic,* prima lucrare tipărită: un poem de patruzeci de versuri, intitulat: *L'Après-midi d'un Faune (După-amiaza unui faun)* — titlu inspirat evident după poemul lui Mallarmé.

1920 *Noiembrie.* Se retrage de la universitate fără a-și termina studiile. Cu ajutorul lui Phil Stone, William este invitat de către criticul și romancierul Stark Young la New York. Aici va face tot felul de munci obscure, va fi vînzător într-o librărie (la „Lord & Taylor's") unde o va cunoaște pe Elizabeth Prall, viitoarea soție a lui Sherwood Anderson.

1921 *Decembrie.* Se întoarce de la New York pentru a lucra ca diriginte al biroului poștal al universității din Oxford, de unde își va da demisia în 1924.

1919—1923 În această perioadă publică primele încercări literare și desenează în publicațiile

universitare : *Ole Miss, The Mississippian* și *The Scream.* Îi apar 16 poeme, o primă nuvelă, și șase articole de critică literară. Cunoscuta revistă din New Orleans : *The Double Dealer,* la care colaborau alături de scriitori cunoscuți ca : Sherwood Anderson și Ezra Pound, tineri ca Robert Penn Warren, Thornton Wilder ș.a. — care nu aveau să întîrzie și ei a deveni cunoscuți — îi publică un poem în același număr din anul 1922 în care apărea și o schiță de Ernest Hemingway.

1924 Apare, cu ajutorul lui Phil Stone, *The Marble Faun (Faunul de marmură).* Acest prim volum e o culegere de versuri, influențate de poetul romantic englez, Swinburne, și e tipărit, pe socoteala autorului, la o editură obscură.

La sfîrșitul anului pleacă, împreună cu Stone, la New Orleans, unde îl cunoaște, datorită lui Elizabeth Prall, pe Sherwood Anderson.

Moare Joseph Conrad despre care Faulkner avea să spună : „Sînt sigur că-l veți putea găsi pe Conrad în lucrările mele. Am luat foarte mult de la Conrad."

1925 Lucrează în New Orleans pentru un *bootlegger,* făcînd contrabandă de alcool și colaborează la revista *Double Dealer* și la ziarul local *Times Picayune.*

Scrie primul său roman *Soldier's Pay (Plata soldatului)* pe care Anderson, legenda spune, îl recomandă fără a-l citi, editorului său, Liveright, care-l acceptă spre publicare.

1926 Apare *Soldier's Pay*, roman al întoarcerii acasă din război, întîmpinat cu indiferență. Datorită însă unui contract mai generos încheiat cu Liveright, Faulkner are posibilitatea de a pleca în Europa, pe bordul unui vas comercial. Vizitează Italia de nord, Elveția și ajunge la Paris, unde rămîne un timp fără a frecventa totuși cercurile de artiști și scriitori americani stabiliți în acea perioadă în capitala Franței, într-un soi de exil literar.

1927 Apare *Mosquitoes (Țînțarii)*, roman al mediilor intelectuale din New Orleans, descrise cu vădite intenții satirice.

1929 Romanul *Sartoris* apărut în acest an marchează întoarcerea și orientarea către istoria legendară sau reală a locurilor natale. Acest roman constituie în fapt începutul celebrei saga despre fabulosul comitat Yoknapatawpha. Cartea nu are un prea mare ecou.
La cîteva luni după *Sartoris* apar *The Sound and the Fury (Zgomotul și furia)* roman care izbutește să realizeze, după o muncă stăruitoare la cîteva versiuni succesive, o imagine halucinantă a declinului unei mari familii din Sud. Cartea e întîmpinată cu un interes deosebit. Autorul ei este însă fochist de noapte la centrala electrică a universității *Ole Miss*. În timpul nopților petrecute lîngă cazanele centralei electrice, scrie *As I Lay Dying (În timp ce mor)*.
Se căsătorește cu o veche prietenă din copilărie, Estelle Oldham.

1930 Apare *As I Lay Dying.*

1931 Publică romanul *Sanctuary (Sanctuar)*, imagine sumbră și violentă a mediilor avute și interlope din Sud, care cunoaște un mare succes de public.
Apare primul volum de nuvele *These Thirteen (Aceste treisprezece).*

1932 Apare *Light in August (Lumină de august)*, roman în care tema relațiilor dintre albi și negri în Sud e tratată cu o sinceritate aspră și impresionantă.

1932—1933 Lucrează intermitent la Hollywood, ca scenarist și consilier literar.
Cumpără în Oxford o veche proprietate, unde va locui pînă la moarte.

1933 Publică al doilea volum de poeme *A Green Bough (O ramură verde).*

1934 Apare un nou volum de schițe și nuvele: *Doctor Martino and Other Stories (Doctorul Martino și alte povestiri).*

1935 Apare romanul lumii condamnate și într-un fel disperate a aviatorilor din aviația civilă *Pylon (Pilon).*

1936 Trece la editura Random House, care-i va publica de aci înainte toate lucrările și se reîntoarce la istoria familiilor din Sud, din care va apare fascinantul roman *Absalom, Absalom.*

1938 Publică *The Unvanquished (Neînvinsul)*, roman alcătuit din mai multe povestiri relaționate între ele, despre familia Sartorișilor. Cumpără o fermă, situată la vreo șaptesprezece mile de Oxford, de care se va ocupa îndeaproape.

1939 Apare *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)*.

1940 Publică primul volum al trilogiei, despre ascensiunea și declinul clanului de *carpetbaggers*, Snopes: *The Hamlet (Cătunul)*, roman care are un larg ecou.

1941 Moare Sherwood Anderson despre care Faulkner avea să spună: „Este tatăl întregii mele generații — al lui Hemingway, Erskine Caldwell, Thomas Wolfe, Dos Passos". Moare James Joyce, considerat de Faulkner ca „unul din oamenii mari ai epocii mele. El a fost electrocutat de focul divin."

1942 Apare *Go Down, Moses (Coboară Moise)*, culegere de povestiri care constituie o istorie fragmentară a familiei McCaslin.

1946 Criticul american Malcolm Cowley publică antologia *The Portable Faulkner (Faulkner de buzunar)*.

1948 Apare romanul *Intruder in the Dust (Nechemat în țărînă)*.

1949 Apare culegerea de nuvele *Knight's Gambit (Gambitul calului)*.

1950 Apare romanul *Requiem for a Nun (Requiem pentru o călugăriță).*

I se decernează premiul Nobel, cu care prilej rostește o nobilă și impresionantă profesiune de credință: „Glasul poetului nu trebuie să vorbească numai despre om, el poate fi un sprijin, un reazăm pentru a-l ajuta pe om să supraviețuiască și să dăinuie".

1954 Romanul *A Fable (Parabola)*, dramatică relatare, în termenii unei parabole religioase, a unui episod din primul război mondial.

1955 Moare Thomas Mann, despre care Faulkner spunea: „El (și Joyce) au fost marii scriitori ai timpului meu. A avut mai mult talent decît l-a putut stăpîni."

1954—1957 Călătorii în America de Sud, Filipine, Japonia, țările nordice, Europa Occidentală, Grecia.

1957 Apare cel de al doilea volum al trilogiei clanului Snopes, *The Town (Orașul).*

1957—1958 Ca *„writer-in-residence"* ține o serie de prelegeri despre artă și literatură la universitatea din Virginia, în Charlottesville.

1958 Sînt publicate cele 16 schițe și povestiri apărute în 1925 în paginile duminicale ale lui *Times Picayune* din New Orleans sub titlul *New Orleans Sketches (Schițele din New Orleans).*

1959 Ultimul volum al trilogiei Snopes : *„The Mansion (Conacul).*

1962 Apare romanul *The Reivers (Hoţii).*
6 iulie. În urma unei crize cardiace, Faulkner moare la spitalul din Oxford.

*

1963 I se acordă pentru a doua oară (prima oară în 1955) premiul Pullitzer.
Apare cartea de amintiri despre Faulkner : *My Brother Bill (Fratele meu Bill)* scrisă de John Faulkner, fratele său.

R. L.

VICTORIE ÎN MUNŢI

Prin fereastra cabanei, cei cinci oameni urmăreau atenţi călăreţii care urcau cu greu pe poteca noroioasă şi se opriseră în poartă. Întîi se ivi un bărbat care ducea un cal de căpăstru. Purta o pălărie cu boruri mari trasă peste ochi ; pe umeri îi atîrna o manta cenuşie decolorată din care-i ieşea mîna stîngă, ţinînd căpăstrul. Frîul era bătut în ţinte de argint, calul, un murg pur-sînge, costeliv, plin de noroi, avea în loc de şea o pătură cazonă albastru-închisă, prinsă c-o funie. Cel de al doilea cal, murdar şi el de noroi, un căluţ roib, îndesat şi cu capul mare, avea frîul cîrpit cu sfoară şi sîrmă şi o şea cazonă. Ghemuită deasupra scărilor, bălăbănindu-se, o făptură fără formă stătea cocoţată în şea ; era ceva mai mare decît un copil şi din depărtare nu părea să poarte vreun veşmînt din acelea pe care le poartă bărbaţii.

Unul din cei trei bărbaţi de la fereastra cabanei se-ndepărtă în grabă. Ceilalţi, fără să se-ntoarcă, îl auziră îndreptîndu-se spre capătul opus al încăperii şi revenind cu o carabină cu ţeava lungă.

— Nu, asta nu, zise bărbatul mai în vîrstă.

— Nu vezi mantaua aceea ? zise cel mai tînăr. Mantaua aceea a rebelilor.

— N-ai să faci asta, zise celălalt. S-au predat. Au recunoscut că sînt bătuți.

Se uitau cu atenție pe fereastră la caii care se opriseră în poartă. Poarta din lemn de nuc, gata să se prăbușească, era prinsă în zidul din bolovani de piatră care cobora șerpuind pe povîrnișul pustiu, profilîndu-se net în umbra văii și a lanțului de munți din depărtare, care se pierdeau în cerul jos și pierit.

Se uitau la făptura de pe cel de al doilea cal care coborî și trecu căpăstrul aceleiași mîini stîngi a omului cu mantaua cenușie care ținea și căpăstrul pur-sîngelui. Se uitau la făptura aceea care intră pe poartă, urcă pe cărare și dispăru după colțul ferestrei. Apoi îl auziră pășind în pridvor și bătînd în ușă. Stăteau așa și-l auziră ciocănind iar.

După o clipă cel mai în vîrstă spuse, fără să-și întoarcă privirea : „Du-te și vezi".

Una din cele două femei, cea mai în vîrstă, plecă de la fereastră, pășind fără zgomot, cu picioarele goale, pe dușumea. Se duse la ușa de la intrare și o deschise. Lumina rece și umedă a după-amiezii tîrzii de aprilie o învălui — o femeie mărunțică cu un obraz zbîrcit și inexpresiv, îmbrăcată cu o rochie cenușie, fără formă. În fața ei, dincolo de prag, stătea o ființă ceva mai mare decît o maimuță mare, îmbrăcată într-o imensă manta albastră de soldat din armata federală, avînd înfășurată pe cap, ca o glugă, o bucată de mușama ale cărei margini îi cădeau pe umeri, mușama care fusese probabil tăiată din coviltirul vreunei căruțe de cantinier ; în deschizătura glugii femeia nu deosebi decît albul unor ochi mobili și fantomatici ; dintr-o singură aruncătură de ochi negrul o măsurase

pe femeia care stătea în fața lui, desculță, cu rochia ei decolorată de bumbac și interiorul mohorît și pustiu al coridorului cabanei.

— Dom' maior Soshay Weddel vă transmite salutări și'ice că lui i-ar trebui o cameră să doarmă el și servitoru lui și doi cai, zise negrul cu glasul ceremonios, ca un papagal. Femeia se uită la el. Obrazul îi rămase impasibil ca o mască. Am fost la luptă și ne-am bătut cu Yankeii, zise negrul. S-a 'fîrșit. Acuma ne-ntoarcem acasă.

Femeia păru să vorbească de undeva dindărătul feței ca de după o efigie sau un ecran pictat: „Să-l întreb".

— Vă plătim, spuse negrul.

— Să plătiți? Și apoi, părînd să se gîndească la ceva. Nu prea arată aici a han de munte.

Negrul făcu un gest larg.

— Nu-i nimic. Am mai do'mit noi și-n alte locuri, mai rele decît ăsta de-aici. Spuneți-i numai că-i dom' Soshay Weddel... Și atunci își dădu seama că femeia se uita peste capul lui. Se întoarse și-l văzu pe bărbatul cu mantaua cenușie uzată la mijlocul cărării care urca dinspre poartă. Se apropie, urcă în pridvor, și cu mîna stîngă își scoase pălăria cu boruri largi, avînd pe ea galonul răsucit și decolorat de ofițer superior al armatei confederate [1]. Oacheș la față, cu ochi întunecați și părul negru, avea un obraz plin tras totuși și arogant. Nu era înalt, dar îl depășea pe negru cu

[1] Armata Confederației Sudului din timpul Războiului de Secesiune american (1861—1865), dus între statele din Nordul și cele din Sudul S.U.A. (Federația Nordului și Confederația Sudului), pentru abolirea sclaviei și reglementarea altor divergențe de ordin economic. (Notele de subsol din cuprinsul volumului cu excepția acelora urmate de mențiunea n. t. aparțin redacției.)

cinci sau șase *inch*-i. Mantaua îi era uzată, decolorată la umeri, acolo unde soarele bătuse mai tare. Poalele mantalei tîrîte prin noroi, erau ferfeniţite şi pline de glod : veşmîntul fusese cîrpit şi periat mereu şi perii stofei pieriseră.

— Bună ziua, doamnă, zise el. N-aveţi cumva pentru o noapte un loc în grajd pentru caii mei şi-un adăpost pentru mine şi ordonanţa mea ?

Femeia se uită la el cu o expresie placidă şi gînditoare, ca şi cum ar fi văzut, fără să i se facă frică, o fantomă.

— Trebuie să văd, spuse ea.

— Vă plătesc, spuse omul. Ştiu cum sînt timpurile.

— Trebuie să-l întreb, zise femeia. Se întoarse, apoi se opri brusc. În spatele ei, bărbatul mai în vîrstă apăruse în coridor. Un om voinic, cu haina de dril, cu o chică de păr cenuşiu şi cu ochi luminoşi.

— Mă numesc Saucier Weddel, zise omul cu mantaua cenuşie. Sînt în drum spre casă, spre Mississippi şi vin din Virginia. Acum mă aflu în Tennessee ?

— Sînteţi în Tennessee, spuse celălalt. Intraţi.

Weddel se-ntoarse spre negru.

— Du caii la grajd, zise el.

Negrul se duse spre poartă, o momîie cu gluga de muşama şi cu mantaua lui imensă, cu aerul acela arogant şi plin de ifos pe care şi-l luase din clipa în care o văzuse pe femeia desculţă şi interiorul pustiu al cabanei. Apucă căpestrele şi începu să strige la cai, înjurîndu-i fără rost şi ostentativ, cei doi cai nedîndu-i nici o atenţie, părînd a fi obişnuiţi cu el de multă vreme. S-ar fi zis că nici negrul însuşi nu dădea nici o atenţie propriilor lui strigăte, ca şi cum strigătele ar fi

fost pur și simplu concomitente cu acțiunea de a scoate caii din cîmpul vizual al ușii, ca o emanație a cailor și a negrului, acceptată și respinsă în aceeași clipă.

II

Prin zidul bucătăriei fata auzea glasurile bărbaților din odaie, de unde tatăl ei o scosese cînd străinul se apropiase de casă. Era cam de vreo douăzeci de ani ; o fată voinică cu părul mătăsos și neted, cu mîini mari și suple, desculță și îmbrăcată cu o rochie făcută din pînză de sac. Stătea lipită de zid, nemișcată, cu capul puțin plecat, cu ochii mari și calmi și goi ca o somnambulă, ascultînd cum intră oaspetele și tatăl ei în cealaltă încăpere.

Bucătăria era un șopron de scînduri sprijinit de zidul din bîrne al cabanei. Lutul dintre bîrne, în partea dinspre ea se crăpase, uscat de căldura sobei și se făcuse cum e creta și căzuse ici și colo. Aplecîndu-se, cu o mișcare lentă și mlădioasă și tăcută ca și șopotitul pașilor ei desculți pe podea, fata își lipi obrazul de una din aceste crăpături. Zări o masă goală pe care era un ulcior de lut și o cutie cu gloanțe marcată cu șablonul : *U.S. Army*. Cei doi frați ai ei ședeau pe scaunele de lemn cioplit, lîngă masă, și numai cel mai mic, băiatul, se uita spre ușă, deși ea își dădea seama acuma și auzea că străinul intrase în cameră. Fratele mai mare, cu spatele spre ușă, unde știa că stă acuma străinul, scotea cartușele din

cutie unul cîte unul, le ștergea cu mîna și le punea în picioare în fața lui ca niște soldați la defilare. Fata respira încetișor. „Vatch ar fi vrut să-l împuște, își zise ea, șoptind și se aplecă. Cred că mai vrea încă."

Apoi auzi din nou un zgomot de pași și mamă-sa se îndreptă spre ușa bucătăriei, trecînd și acoperind o clipă crăpătura din perete. Totuși, nu plecă de acolo nici cînd mamă-sa intră în bucătărie. Stătea aplecată în fața crăpăturii, respirînd liniștit și regulat, auzind-o pe mamă-sa trîntind în spatele ei capacele sobei. Și atunci îl văzu pe străin pentru prima dată și își ținu ușurel respirația, nedîndu-și măcar seama că a încetat să respire. Îl zări stînd în picioare, lîngă masă, în mantaua lui ponosită, cu pălăria în mîna stîngă. Vatch nu-și ridică ochii spre el.

— Mă numesc Saucier Weddel, spuse străinul.

„Soshay Weddel", șopti fata în crăpătura uscată din zidul scorojit și prăfos. Acum îl vedea din plin, în mantaua lui pătată și peticită și periată, cu capul ușor înălțat, pe fața lui istovită, aproape suptă, o expresie de cumplită oboseală și totuși de aroganță, ca o ființă din altă lume care ar respira un alt aer și ar avea un alt sînge care să-i încălzească vinele. „Soshay Weddel", murmură ea.

— Luați o gură de whisky, spuse Vatch fără să facă vreun gest.

Și deodată, la fel cum i se întîmplase să nu mai respire, nu mai asculte ce vorbeau, ca și cum n-ar fi avut nevoie să asculte, ca i cum curiozitatea ei n-ar fi avut nici un rost în atmosfera care-l înconjura pe străin și care o învăluia și pe ea în clipa aceea așa cum stătea și-l observa pe străin stînd în picioare lîngă masă, uitîndu-se la

Vatch şi Vatch, cu un glonte în mînă, întors spre el şi privindu-l. Respiră uşurel lîngă crăpătura din perete prin care vorbele se auzeau acum calme şi fără de sens, pornite din acea întunecată şi mocnită şi violentă şi puerilă vanitate a bărbaţilor :

— Aşadar, mi se pare că ştiţi ce sînt ăstea cînd le vedeţi ?

— Desigur. Le foloseam şi noi. N-aveam niciodată nici vreme, nici pulbere ca să mai stăm să le fabricăm. Aşa că eram cîteodată siliţi să le folosim pe ale voastre, mai ales, în vremea din urmă.

— Poate că le-aţi recunoaşte şi mai bine dacă v-ar izbi unul în obraz.

— Vatch. În clipa aceea se uită la tatăl ei, căci el vorbise.

Fratele ei mai mic se ridicase puţin de pe scaun, aplecîndu-se uşor înainte, cu gura întredeschisă. Avea şaptesprezece ani. Străinul stătea totuşi liniştit, şi-l privea pe Vatch, cu pălăria strîns lipită de mantaua lui uzată, avînd pe faţă expresia aceea de aroganţă şi de oboseală şi oarecum zeflemisitoare.

— Puteţi să ne arătaţi şi cealaltă mînă, zise Vatch. Nu vă temeţi să lăsaţi pistolul din mînă.

— Nu, spuse străinul. Nu mi-e teamă să o arăt.

— Luaţi atunci o gură de whisky, zise Vatch, împingînd spre el ulciorul, cu un gest dispreţuitor.

— Vă mulţumesc foarte mult, spuse străinul. Din cauza stomacului. Timp de trei ani a trebuit să-i cer iertare stomacului meu ; acuma că s-a făcut pace trebuie să-mi cer iertare din cauza lui. Aş putea să capăt un pahar pentru ordo-

nanța mea ? După patru ani tot nu poate suporta frigul. ,

„Soshay Weddel", murmură fata cu gura spre zidul prăfos prin care se auzeau glasurile, încă nu furioase dar neîmpăcate în veci și sortite de pe acum a fi unul al predestinatei victime, celălalt al predestinatului călău.

— Sau poate că în spate l-ați recunoaște mai bine ?

— Ascultă, Vatch.

— Lăsați-l, domnule. Dacă a făcut armată, măcar un an, a fugit și el, măcar o dată. Poate că și de mai multe ori. Dacă a avut de-a face cu armatele din Virginia de Nord.

„Soshay Weddel", murmură fata aplecîndu-se. Acuma îl zări pe Weddel mergînd parcă drept spre ea, cu o cană în mîna stîngă și cu pălăria strînsă sub același braț.

— Nu pe-acolo, zise Vatch. Străinul se opri și se uită înapoi la Vatch. Unde vreți să vă duceți ?

— Să duc asta ordonanței mele, spuse străinul. Afară, în grajd. Credeam că ușa asta... i se vedea obrazul în profil, obosit, trufaș, istovit, cu sprîncenele ridicate într-o întrebare ironică și arogantă. Fără să se ridice, Vatch făcu un gest brusc cu capul înapoi și într-o parte. „Plecați de-acolo". Străinul nu se clinti. Își întoarse doar ușor capul, ca și cum și-ar fi îndreptat privirile într-altă parte.

„Se uită la tata, murmură fata, așteaptă ca tata să-i vorbească. Nu-i e frică de Vatch. Știam eu."

— Pleacă de-acolo, zise Vatch. Negru afurisit.

— Va să zică e vorba de obraz și nu de uniformă, zise străinul. Și dacă am înțeles bine, ați luptat patru ani ca să ne eliberați.

Atunci îl auzi pe tatăl ei vorbind iar.

— Ieşi prin uşa din faţă şi ia-o după casă, străine, zise el.

„Soshay Weddel", zise fata. În spatele ei maică-sa trebăluia, făcînd zgomot, pe lîngă sobă. „Soshay Weddel", zise ea. Nu vorbea tare. Respiră iar, adînc şi calm şi fără grabă. „Parcă ar fi o melodie. Parcă ar fi un cîntec."

III

Negrul stătea ghemuit pe vine la intrarea grajdului; între stănoagele prăpădite şi distruse nu erau decît doi cai. Lîngă el, trîntită pe jos, o raniţă uzată, deschisă. Era foarte ocupat cu lustruitul unei perechi de pantofi uşori de bal pe care-i freca cu o bucată de stofă şi cu crema dintr-o cutie în care nu mai rămăsese decît o pojghiţă subţire în jurul marginilor. Lîngă el, pe podea, un pantof lustruit. Căputa era crăpată; pantoful fusese pingelit de curînd într-un chip grosolan de o mînă nepricepută.

— Slavă Domnului că oamenii n-au cum să vadă şi talpa încălţărilor dum'eavoastră, zise negrul. Slavă Domnului că ăştia nu-s decît nişte munteni nenoroci ţi, Tare n-aş vrea ca yankeii să vă vadă încălţat cu cestiile astea. Frecă pantoful, îl examină cu o privire piezişă, suflă peste el şi-l frecă iar de pulpă.

— Ţine, zise Weddel, întinzîndu-i cana. În ea era un lichid incolor ca apa.

Negrul se opri, cu bucata de stofă şi cu pantoful în aer. Se uită la cană. „Ce? zise el. Ce-i asta?"

— Bea, spuse Weddel.

— Asta-i papă. Pen' ce-mi daţi apă ?

— Ia, zise Weddel. Nu-i apă.

Negrul luă cana cu fereală. O ţinea în mîini de parc-ar fi conţinut nitroglicerină. Se uită la ea, clipi, şi o duse încetişor la nas. Clipi iar.

— De unde aţi luat ăsta aici ? Weddel nu răspunse. Luase în mînă pantoful lustruit şi se uita la el. Negrul ţinea cana sub nas.

— Miroase cam cum ar trebui, zise el. Dar să mă ia dracu dacă pare să fie ceva de capul ei. Oamenii ăştia vor să vă otrăvească. Înalţă cana şi sorbi încetişor, şi apoi lăsă cana jos, clipind.

— N-am băut din el, zise Weddel. Lăsă pantoful jos.

— Mai bine, zise negrul. Că eu de ani de zile caut să am grijă de dum'eavoastră şi să vă aduc acasă aşa cum mi-a zis cucoana şi dum'eavoastră dormiţi în grajdurile oamenilor ca un vagabond, ca un predicator negru ambulant. Duse cana la gură, şi-o dădu peste cap, dîndu-şi în acelaşi timp şi capul pe spate. Puse cana jos, goală ; ţinea ochii închişi ; zise : „Uf", scuturînd din cap şi cutremurîndu-se din tot trupul. Miroase cum trebuie şi te zgîlţîie cum trebuie. Da' să mă ia dracu dacă arată cum trebuie. Zic că mai bine să nu beţi, aşa cum aţi şi făcut. Cîn' vă dă să mai beţi să-i trimiteţi la mine. Am înghiţit atîtea, că pot să mai înghit şi asta de dragul cucoanei.

Luă din nou pantoful şi cîrpa în mînă. Weddel se plecă peste raniţă.

— Aş vrea să iau pistolul, zise el.

Negrul se opri iar, cu cîrpa şi cu pantoful în aer.

— De ce ? Se aplecă și se uită înspre povîrnișul noroios care ducea spre cabană. Aștia-s yankei ? șopti el.

— Nu, zise Weddel căutînd cu mîna stîngă în raniță. Negrul nu păru să-l fi auzit.

— În Tennessee ? Mi-ați zis că sîntem în Tennessee unde e și Memphis, chiar dacă n-ați zis că-n Memphis sînt dealuri și văi ca p-aici. Știu că atunci cînd am fost cu tatăl dum'eavoastră la Memphis n-am văzut așa ceva. Dar așa ați spus. Și acuma îmi spuneți că oamenii din Memphis sînt yankei ?

— Unde-i pistolul ? zise Weddel.

— Eu v-am zis, spuse negrul. Că vă purtați așa cum vă purtați. Să-i lăsați pe oamenii ăștia să vă vadă mergînd pe jos, ducîndu-l pe Caesar de căpăstru fiin'că ați crezut că-i obosit, să mă puneți pe mine să călăresc și dum'eavoastră să mergeți pe jos, cînd eu am putut merge întotdeauna mai mult decît dum'eavoastră și știți asta prea bine, cu toate că eu am patruzeci și dum'eavoastră douăzeci și opt. O să-i spun mamei dum'eavoastră. O să-i spun.

Weddel se ridică, ținînd în mînă un revolver greu cu butoi. Îl mîngîie cu singura lui mînă și trase cocoșul și-l lăsă iar. Negrul se uita la el, ghemuit ca o maimuță în mantaua albastră a armatelor confederate.

— Puneți-l la loc, zise el. Războiul s-a 'fîrșit. Ne-au spus acolo în Virginia că s-a terminat. Acuma nu mai aveți nevoie de pistol. Puneți-l la loc, m-auziți ?

— Mă duc să fac baie, zise Weddel. Cămașa mea e... ?

— Să faceţi baie? În ce? Oamenii ăştia n-au văzut în viaţa lor o cadă.

— Fac baie la fîntînă. Cămaşa mea e curată?

— Ce-a mai rămas din ea... Puneţi pistolul ăla la loc, dom' Soshay. O să vă spun mamei dum'eavoastră. O să vă spun. De-ar fi domnu' aici.

— Du-te la bucătărie, zise Weddel. Spune-le că vreau să fac baie în ghereta fîntînii. Spune-le să tragă perdeaua la fereastră. Pistolul dispăruse sub mantaua cenuşie. Se duse în boxa unde stătea calul pur-sînge. Calul îşi frecă botul de el, rotindu-şi ochii blînzi şi speriaţi. Îl mîngîie pe bot cu mîna stîngă. Calul necheză uşurel. Răsuflarea lui era dulce şi caldă.

IV

Negrul intră în bucătărie pe uşa din dos. Îşi scosese gluga de muşama şi purta o casketă albastră de serviciu, care ca şi mantaua, îi era prea mare şi-i stătea pe vîrful capului în aşa fel încît cînd se mişca, marginile nesprijinite de nimic se clătinau uşor, însufleţite parcă de o viaţă proprie. Nu se vedea din el decît partea din obraz dintre casketă şi guler, aproape la fel de mică precum un trofeu dyak[1] uscat, şi frigul îi aşternuse pe faţă un soi de paloare ca de cenuşe. Femeia mai în vîrstă stătea lîngă sobă şi frigea ceva ce sfî-

[1] *Dyak* — populaţie aborigenă din insulele Borneo.

rîia și pocnea; cînd intră negrul nici nu se uită la el. Fata stătea în mijlocul încăperii și nu făcea nimic. Se uită cu o privire lentă, gravă, tainică și fără să clipească la negrul care intrase cu aerul acela caricatural și fanfaron, sigur de sine, și acuma își trăgea o buturugă și se așeza lîngă sobă.

— Dacă așa e vremea pe aici tot timpul, zise el, nici nu-mi pasă că yankeii sînt stăpîni prin locurile astea... Își descheie mantaua, și i se văzură picioarele, informe și enorme, înfășurate în ceva necunoscut și plin de noroi care semăna cu o blană și le făcea să pară a fi două animale murdare pline de noroi, cam de mărimea unor căței care se tolăniseră pe podea; apropiindu-se ceva mai mult de fată, fata își zise încetișor. *E o blană. A luat o haină de blană și a tăiat-o ca să-i învelească picioarele.* Da, dom'le, zise negrul. Să mă lase numa' să mă-ntorc acasă, și tot restul poate să rămînă yankeilor.

— De unde sînteți cu casa? zise fata.

Negrul se uită la ea.

— Din Miss'ippi. La moșie. N-ați auzit vorbindu-se niciodată de Countymaison?

— Countymaison?

— Da. Bunică-său i-a zis Countymaison fiin' că-i mai mare cît un comitat. Călare pe un catîr n-o străbați între răsăritul și apusul soarelui. Așa-i de mare. Își frecă greoi coapsele cu amîndouă mîinile. Se întorsese cu fața spre sobă; suflă zgomotos. Îi și dispăruse paloarea aceea cenușie de pe obraz, și fața îi rămăsese neagră, tuciurie, zbîrcită, cu fălcile căzute, ca și cum mușchii folosiți mereu s-ar fi lăsat, ca niște fîșii

de cauciuc — nu mușchii masticatori, ci acei ai vorbirii. „Cred totuși că ne apropiem de casă. În orice caz carnea asta de porc miroase ca și pe la noi."

— Countymaison, zise fata pe un ton extatic și visător, uitîndu-se la negru cu privirea ei gravă, fără să clipească. Apoi își întoarse capul și se uită spre zid, cu o față complet senină, total impenetrabilă, fără grabă, într-o adîncă și preocupată meditație.

— Da, da, zise negrul. Chiar și yankeii au auzit vorbindu-se de Countymaison și de dommu' Francisc Weddel. Poate că l-ați fi văzut trecînd cu trăsura cînd s-a dus la Wash'nton să-i zică p'eședintelui vostru că nu-i place cum se poartă p'eședintele vostru cu oamenii. A mers pînă la Wash'nton cu trăsura, cu doi negri care mînau caii și încălzeau cărămizile ca să-i fie cald la picioare și Omul mergea înainte cu căruța și cu caii de schimb. I-a dus p'eședintelui vostru doi urși întregi împăiați și opt jumătăți de cerb afumat. Trebuie să fi trecut chiar prin fața casei voastre. Cred că tată tău sau al ei l-o fi văzut trecînd. Continuă să vorbească, așa cu volubilitate, pe un ton monoton, adormitor, obrazu-i începînd să lucească, să strălucească din cauza căldurii binefăcătoare, în timp ce mama trebăluia, aplecată deasupra sobei, iar fata, nemișcată și dreaptă, cu picioarele desculțe și netede, apropiate strîns unul de celălalt, proptite bine în scîndurile noduroase, cu trupul ei voinic, suplu și tînăr, cu sînii ei rotunjiți dulce și generos sub veșmîntul aspru, îl privea pe negru cu ochii ei adînci și nespus de atenți, cu gura ușor întredeschisă.

Negrul continua să vorbească, cu ochii închiși, fără sfîrșit, pe tonul acela lăudăros, cu aerul lui lenos și intolerant, ca și cum ar fi fost acasă și n-ar fi fost nici războiul și nici zvonurile neliniștitoare ale eliberării și ale schimbărilor, iar el (grăjdar, în ierarhia domestică un om la cai) și-ar fi petrecut seara în mijlocul celor care lucrau la cîmp, pînă ce femeia mai în vîrstă pregăti mîncarea și ieși din bucătărie, închizînd ușa după ea. Auzind zgomotul ușii, deschise ochii și se uită spre ușă și apoi spre fată. Fata se uita la perete, la ușa închisă prin care maică-sa dispăruse. „Nu mănînci la masă împreună cu ei?“ zise el.

Fata se uită la negru fără să clipească.

— Countymaison, zise ea. Vatch spune că și el e negru.

— Cine? El? Negru? Dom' Soshay Weddel? Cine-o mai fi și ăsta Vatch? Fata se uită la el. Dacă n-ați fost nicăieri. N-ați văz't nimic. Stați aici, pe dealul ăsta pustiu, unde nu vezi nici măcar fumul altor case. El negru? Tare aș mai vrea ca maică-sa să te audă zicînd una ca asta. Se uită prin bucătărie, cu fața zbîrcită, cu ochii ca niște bile albe, rotindu-i-se fără încetare, într-o parte și într-alta. Fata îl privea cu atenție.

— Acolo fetele merg încălțate tot timpul? zise ea.

Negrul se uită prin bucătărie.

— Unde țineți apa aia de izvor din Tennessee? Pe undeva pe aici?

— Apa de izvor?

Negrul clipi rar.

— Gazul ăla care se bea ușor.

— Gaz?

— Gazul ăla de lampă de culoare deschisă pe care-l beți. N-ai cumva pe aici ascuns puțin gaz de ăla?

— A, făcu fata. Vrei să zici rachiu de porumb. Se duse într-un colț și desprinse o scîndură din podea, negrul urmărind-o cu privirea, și scoase un ulcior de lut. Umplu o cană și o dădu negrului și-l privi cum o dă peste gît, cu ochii închiși.

— Uf! făcu el din nou și-și șterse buzele cu dosul palmei. Ce mă întrebai? zise el.

— Dacă fetele de-acolo, din Countymaison, merg încălțate?

— Doamnele, da. Dacă n-ar avea cu ce, dom' Soshay ar vinde o sută de negri și le-ar cumpăra... Cine-a zis că dom' Soshay e negru?

Fata îl privea într-una.

— E însurat?

— Cine? Dom' Soshay? Fata îl privea atent. Cum să fi avut timp să se-nsoare cînd ne batem cu yankeii de patru ani? Și n-am mai fost nicăieri de patru ani, ca să găsim fete de măritat. O privi pe fată, cu ochii aceia albi cam injectați, lumina licărind ici și colo pe pielea lui lucitoare. Desmorțindu-se, părea să fi devenit ceva mai mare. „Și ce-ți pasă dacă-i însurat sau nu?"

Se uitară lung unul la celălalt. Negrul o auzea cum respiră. Apoi nu se mai uită la el, deși nu clipi și nici nu-și întoarse capul.

— Nu cred că ar avea timp să se ocupe de-o fată care n-are pantofi, zise ea.

Se îndreptă spre perete și se aplecă iar ca să se uite prin crăpătură. Negrul o privea. Femeia mai în vîrstă intră și luă un alt fel de mîncare de pe sobă și plecă fără să se fi uitat la vreunul din ei.

V

Cei patru bărbați, trei bărbați și un băiat, ședeau în jurul mesei. Cinaseră. În farfuriile groase, rămăseseră resturi de mîncare. Cuțitele și furculițele erau de fier. Ulciorul tot pe masă stătea. Weddel își dezbrăcase mantaua. Se bărbierise și părul lui ud încă era dat pe spate. Pe piept, dantela cămășii se înfoia în lumina lămpii, mîneca dreaptă, goală, era prinsă în față cu un ac subțire de aur. Sub masă, pantofii de bal prăpădiți și peticiți se odihneau între bocancii celor doi bărbați și picioarele mari și desculțe ale băiatului.

— Vatch spune că ești negru, zise tatăl.

Weddel se rezemă ușor pe spetează scaunului. „Așa se explică, spuse el. Credeam că e violent din fire. Sau că se crede obligat s-o facă pe învingătorul."

— Ești negru ? zise tatăl.

— Nu, spuse Weddel. Se uită la băiat, obrazul lui uscățiv și obosit puțin cam ironic. Pe ceafă părul îi fusese retezat grosolan cu un cuțit parcă sau cu o baionetă. Băiatul se uita la el, total nemișcat, ca în extaz. *Ca și cum aș fi o fantomă,* se gîndi el. *Un strigoi. Poate că sînt.* Nu, zise el, nu-s negru.

— Cine ești ? zise tatăl.

Weddel stătea cam într-o parte pe scaun, cu mîna rezemată de masă. „Așa e obicieiul în Tennessee, ca oaspeții să fie întrebați cine sînt ?", spuse el. Vatch își turnă în cană din ulcior. Obrazul nu i se vedea, mîinile îi erau mari și aspre. Și fața îi era aspră. Weddel se uită la el. „Cred că știu ce simți, zise el. Și eu eram înainte la

fel. E tare greu însă să păstrezi aceleași sentimente timp de patru ani. Ba chiar să mai și ai vreunul."

Vatch spuse deodată ceva jignitor. Trînti cana pe masă și cîteva picături de lichid țîșnire pe-afară. Ai fi zis că-i apă, dar avea un miros violent, dinamic. Părea să aibă o iuțeală intrinsecă căci unele picături trecură peste masă și ajunseră pe dantela zdrențuită dar imaculată de pe pieptul lui Weddel, făcîndu-l să simtă, prin bluză, pe piele, o senzație bruscă de răceală.

— Vatch, zise tatăl.

Weddel nu făcu nici un gest; expresia lui trufașă, ironică, și obosită nu se schimbă. „N-a făcut-o înadins", spuse el.

— Cînd o s-o fac înadins, zise Vatch, n-o să pară că a fost un accident.

Weddel se uită la Vatch.

— Cred că v-am mai spus că mă numesc Saucier Weddel. Sînt din Mississippi. Locuiesc pe o moșie numită Contalmaison. Tatăl meu a întemeiat-o și a botezat-o. Era un șef de trib Choctaw [1] de care probabil n-ați auzit niciodată, și se numea François Weddel. Fiu al unei femei choctaw și al unui emigrant francez din New Orleans, general în armata lui Napoleon și cavaler al Legiunii de Onoare. Numele lui era François Vidal. Tatăl meu s-a dus odată cu trăsura pînă la Washington, la președintele Jackson [2], ca să protesteze împotriva felului în care se purta guvernul cu oamenii din neamul lui,

[1] Populație indiană din Mississippi și Alabama S.U.A., ai cărei descendenți trăiesc astăzi pe teritoriul statului Oklahoma.

[2] *Andrew Jackson* (1767—1845), general american, al șaptelea președinte al S.U.A. (1829—1837).

trimiţînd înainte o căruţă cu provizii şi daruri şi cu cai de schimb pentru trăsură, de care avea grijă Omul, supraveghetorul indian, care era un choctaw pur-sînge şi văr cu tatăl meu. Pe vremuri Omul era titlul ereditar al şefului tribului nostru, dar după ce ne-am europenizat ca albii, am pierdut titlul în favoarea ramurei care a refuzat să se spurce, deşi noi am păstrat dreptul asupra sclavilor şi pămîntului. Omul locuieşte acuma într-o casă ceva mai mare decît colibele negrilor — e un servitor ceva mai de soi. La Washington, tatăl meu a cunoscut-o pe mama şi s-a însurat cu ea. A fost ucis în războiul din Mexic [1]. Mama a murit acum doi ani, în '63, în urma unei complicaţii survenite în timpul unei pneumonii, căpătată într-o noapte ploioasă cînd a stat şi a supravegheat cum i se îngroapă argintăria, deoarece trupele federale intraseră în comitat, şi ca urmare a unei hrane nepotrivite pentru ea; totuşi servitorul meu nu vrea să creadă că a murit. El nu vrea să creadă că ţara noastră a îngăduit celor din Nord să o lipsească de cafeaua importată din Martinica şi de pîinişoarele pe care le mînca duminica la prînz şi miercuri seara. El crede că ţara noastră s-ar fi ridicat mai degrabă la arme decît să îngăduie aşa ceva. Dar, la urma urmei, nu-i decît un negru, membru al unei rase asuprite, copleşită de povara libertăţii. El ţine o listă zilnică a nelegiuirilor mele pe care are să i le spună mamei, cînd o să ajungem acasă. Eu mi-am făcut studiile în Franţa, dar nu prea am învăţat. Pînă acum două săptămîni am fost maior în regimentul de infanterie din Mis-

[1] Război dus între 1846—1848 între Statele Unite şi Mexic, în urma căruia Mexicul a pierdut mai mult de jumătate din teritoriu.

sissippi, în divizia unui anume Longstreet[1] — despre care ați auzit probabil vorbindu-se.

— Va să zică ai fost maior, zise Vatch.

— După cît se pare e un cap de acuzare împotriva mea; da.

— Am mai văzut eu un maior rebel, zise Vatch. Vrei să-ți spun unde l-am văzut?

— Spune-mi, zise Weddel.

— Zăcea lîngă trunchiul unui copac. A trebuit să ne oprim acolo ca să ne odihnim și el zăcea la rădăcina copacului și cerea apă. „N-ai puțină apă, prietene?“ mi-a zis. „Da, am apă, i-am zis, am foarte multă apă.“ A trebuit să mă tîrîi; nu eram în stare să mă țin pe picioare. M-am tîrît spre el și i-am ridicat capul și l-am sprijinit de trunchiul copacului. I-am întors fața spre mine.

— N-aveai baioneta? zise Weddel. A, dar am uitat că nu erai în stare să te ții pe picioare.

— Și apoi m-am tîrît înapoi. A trebuit să mă tîrîi așa o sută de yarzi, pînă la locul...

— Înapoi?

— Eram prea aproape. Cine poate trage ca lumea de atît de aproape? A trebuit să mă tîrîi înapoi și atunci afurisita aia de pușcă...

— Afurisita aia de pușcă? Weddel ședea pe marginea scaunului cu mîna pe masă, pe față cu o expresie ironică, sarcastică și stăpînită.

— Prima dată nu l-am nimerit. Îi sprijinisem capul și-l întorsesem cu fața spre mine și mă privea cu ochii mari deschiși și nu l-am nimerit. L-am lovit în gît și a trebuit să trag din nou din cauza afurisitei ăleia de puști.

— Vatch, zise tatăl.

---

[1] *James Longstreet* (1821—1904), general în armata Sudului în anii Războiului de Secesiune.

Mîinile lui Vatch se sprijineau pe masă. Capul și obrazul îi semănau cu ale tatălui său, fără să albă însă aceeași expresie de cumpănire. Era stăpînit de o mînie calmă, neliniștitoare.

— Afurisita aia de pușcă. A trebuit să trag de trei ori. Și după asta a avut trei ochi, unul lîngă altul, pe fața lui sprijinită de trunchiul copacului, toți trei deschiși, ca și cum m-ar fi privit cu trei ochi. I-am dăruit încă un ochi ca să vadă mai bine. Dar a trebuit să trag de două ori din cauza puștii aceleia afurisite.

— Hei, Vatch, zise tatăl. Se ridicase, rezemîndu-se cu mîinile de masă, ca să-și sprijine trupul slăbit. Nu te supăra pe Vatch, străine. Războiul s-a sfîrșit.

— Nu mă supăr, zise Weddel. Duse mîna la piept, și o ascunse sub dantela vaporoasă uitîndu-se țintă la Vatch, cu căutătura aceea a lui, absentă, ironică, sarcastică. „Am văzut mulți ca el, ani de-a rîndul, așa că încă unul nu mai contează."

— Nu iei o gură de whisky ? zise Vatch.

— Glumești ?

— Dă-l dracului de pistol, zise Vatch. Bea puțin whisky.

Weddel puse din nou mîna pe masă. Dar în loc să-i toarne, Vatch se opri cu ulciorul în aer, deasupra cănii. Se uită peste umărul lui Weddel. Weddel se întoarse. Fata intrase în cameră, stînd în pragul ușii, cu maică-sa în spate. Mama vorbi ca și cum s-ar fi adresat dușumelei de sub picioarele ei.

— Am încercat s-o împiedic, cum mi-ai spus. Am încercat. Dar e puternică, parc-ar fi bărbat ; și e încăpățînată ca un bărbat.

— Pleacă, zise tatăl.

— Eu să plec ? zise mama vorbind către podea.

Tatăl spuse un nume ; Weddel nu-l înțelese, nici nu-și dădu seama că nu-l auzise. „Pleacă."

Fata se mișcă. Nu se uita la nici unul din ei. Se duse la scaunul pe care era pusă mantaua uzată și cîrpită a lui Weddel și o deschise, lăsînd să se vadă cele patru tăieturi neregulate ca și cum căptușeala de samur ar fi fost tăiată cu cuțitul. Se tot uita la manta cînd Vatch o apucă de umăr și atunci își întoarse privirile spre Weddel.

— Ai tăiat-o și ai dat-o negrului ăluia ca să-și învelească picioarele, zise ea. Și atunci tatăl îl apucă pe Vatch de umăr. Weddel nu se clintise privind, cu capul întors peste umăr ; lîngă el băiatul se ridicase în mîini, cu fața lui tînără și moale aplecată înainte în lumina lămpii. Dar în afară de răsuflarea lui Vatch și a tatălui, nu se auzea nici un alt zgomot în încăpere.

— Sînt încă mai puternic ca tine, zise tatăl. Încă mai puternic ca tine sau cel puțin tot atît de puternic.

— N-o să fii mereu așa, zise Vatch.

Tatăl se uită peste umăr la fată. „Pleacă", zise el. Fata se întoarse și se îndreptă spre coridor, mergînd fără zgomot de parcă ar fi avut tălpi de cauciuc. Tatăl pronunță iar numele pe care Weddel nu-l înțelesese ; și nu-l înțelese iar și nu-și dădu seama iar că nu-l auzise. Fata ieși. Tatăl se uită la Weddel. Atitudinea lui nu se schimbase, doar că mîna îi dispăruse iar sub dantela cămășii. Se uitară unul la celălalt — obrazul rece, nordic și obrazul tras și obosit, pe jumătate galic, pe jumătate mongol ca o mască de bronz, cu ochi ca de mort, din care pierise imaginația dar nu și vederea.

— Luați-vă caii și plecați, spuse tatăl.

VI

În coridor era întuneric și rece, răceala întunecată a acelui aprilie de munte urcînd din pămînt în picioarele ei desculțe și în trupul ei acoperit doar cu rochia aceea aspră. „A tăiat căptușeala mantăii ca să-și învelească picioarele negrul acela, zicea ea. A făcut asta pentru un negru.“ Ușa din spatele ei se deschise. În lumina lămpii se profila silueta unui bărbat, apoi ușa se închise. „Cine-i, Vatch sau tata ?“, zise ea. Apoi ceva o izbi peste spate — o lovitură de curea. „Mi-era teamă să nu fie Vatch“, spuse ea. Din nou, se abătu asupra ei o altă lovitură.

— Du-te la culcare, zise tatăl.

— Pe mine mă poți bate, dar pe el nu, zise ea.

O nouă lovitură o atinse, un zgomot surd, încet, ușor pe carnea ei goală sub pînza aspră de sac.

VII

În bucătăria goală, negrul rămase încă o clipă pe buturuga de lîngă sobă, uitîndu-se la ușă. Apoi se ridică încetișor, sprijinindu-se cu mîna de perete.

„Uf ! făcu el. Ce bine-ar fi să fie și pe la noi un izvor din care să curgă așa ceva. Ar călca vitele în picioare, da, omule.“ Privi spre ușă, clipind, cu urechea la pîndă, apoi se mișcă, mergînd cu grijă de-a lungul peretelui, oprindu-se din cînd în cînd

ca să privească spre ușă și să asculte, cu aer șiret, nesigur și precaut. Ajunse la colțul încăperii și ridică scîndura din podea, aplecîndu-se cu grijă și sprijinindu-se de perete. Trase ulciorul afară și atunci își pierdu echilibrul și căzu pe burtă, obrazul exprimîndu-i o mirare caraghioasă și îngrijorată. Se ridică și se așeză pe podea, grijuliu, cu ulciorul între genunchi și, ridicînd ulciorul, bău. Bău îndelung.

„Uf!" zise el. La noi am da la porci așa ceva. Dar proștii ăștia de munteni..." Bău iar ; apoi, stînd așa cu ulciorul ridicat în aer, i se ivi pe față o expresie de îngrijorare și după aceea de consternare. Puse ulciorul jos și încercă să se ridice în genunchi deasupra ulciorului, și în cele din urmă reuși să se țină pe picioare, aplecîndu-se, clătinîndu-se, balele curgîndu-i din gură, avînd pe față aceeași expresie de uimire jignită. Apoi căzu cu capul înainte, pe podea, răsturnînd ulciorul.

VIII

Se aplecară deasupra negrului, vorbind încetișor, Weddel cu cămașa lui cu dantelă, tatăl și băiatul.

— O să trebuiască să-l ducem de-aici, zise tatăl. Îl luară pe negru de jos. Cu singura lui mînă, Weddel îi ridică negrului capul, zgîlțîindu-l. „Jubal", zise el.

Negrul se zbătu dînd stîngaci dintr-o mînă. „La'mă-n pace", mormăi el. „La'mă-n pace."

— Jubal!, zise Weddel.

Negrul izbucni deodată, violent.

— La'mă-n pace, zise el. O să-i spun Omului. O să-i spun. Se opri, mormăind : Muncitori la cîmp. Negri de la cîmp.

— O să trebuiască să-l ducem, zise tatăl.

— Da, spuse Weddel. Vă cer iertare. Ar fi trebuit să vă spun. Dar n-am crezut că mai e și un alt ulcior care o să-i cadă sub mînă. Se aplecă, și-și trecu singura lui mînă pe sub umerii negrului.

— Dă-te deoparte, zise tatăl. Eu și cu Hule o s-o scoatem la capăt. Îl ridicară pe negru, de jos. Weddel deschise ușa. Ieșiră din casă în frigul acela aspru și întunecat. În vale se zărea vag grajdul. Îl duseră pe negru în vale. „Scoate caii afară, Hule", zise tatăl.

— Caii ? zise Weddel. Acuma nu-i în stare să se țină pe cal. Nu poate călări.

Se uitară unul la celălalt, privind fiecare în direcția din care venea glasul celuilalt, într-o tăcere înghețată.

— Nu plecați acum ? zise tatăl.

— Îmi pare rău, dar vedeți că nu pot pleca acuma. Trebuie să rămîn pînă-n zori, cînd s-o trezi. Atunci vom pleca.

— Lasă-l aici. Lasă-i un cal și pleacă. Nu-i decît un negru.

— Îmi pare rău. Nu după patru ani. Vocea lui era ironică, aproape ciudată, cu acel accent permanent de neînvinsă oboseală. M-am chinuit cu el pînă acuma ; cred că trebuie să-l iau cu mine acasă.

— Eu te-am avertizat, zise tatăl.

— Vă mulțumesc. O să plecăm în zori. Dacă Hule e atît de bun să mă ajute să-l urc în pod.

Tatăl plecă.

— Lasă jos negrul ăla, Hule, zise el.

— O să înghețe aici, zise Weddel. Trebuie să-l urc în pod. Îl ridică pe negru în picioare, îl propti de zid și se aplecă să ia trupul moale al negrului pe umăr. Reuși fără greutate deși nu-și dădu seama de ce pînă nu-l auzi pe tatăl spunînd iar :

— Hule. Pleacă de acolo.

— Da, du-te, spuse Weddel calm. Pot să-l urc pe scară. Auzi răsuflarea băiatului, grăbită, de om tînăr, agitată probabil din cauza emoției. Weddel nu se opri să mediteze care să fie cauza tonului ușor agitat al băiatului.

— Te ajut eu.

Weddel nu refuză. Plesnindu-l pe obraz pe negru îl trezi și-i puseră picioarele pe treptele scării, împingîndu-l în sus. La mijlocul scării se opri, și se zbătu din nou.

— O să le spun. O să-i spun Omului. O să-i spun cucoanei. Muncitori la cîmp. Negri de la cîmp.

IX

În pod, se întinseră unul lîngă altul, acoperîndu-se cu mantaua și cu două pături de cai. Nu era pic de fîn. Negrul sforăia, și răsuflarea lui greoaie duhnea. Jos, pur-sîngele izbea cu copitele din cînd în cînd. Weddel stătea întins pe spate, cu brațul pe piept, ținînd cu mîna ciotul celuilalt braț. Pe deasupra lor, prin crăpăturile acoperișului, se vedea cerul — cerul acoperit, rece și întunecat, care vestea că avea să plouă iar a doua zi și în zilele următoare, cît aveau să rătăcească prin

munți. „Dacă o să mai ies vreodată din munții ăștia, murmură el, stînd nemișcat pe spate, lîngă negrul care sforăia și uitîndu-se la cer. Eram îngrijorat. Crezusem că s-a terminat cu asta ; că am pierdut privilegiul de a mă teme. Dar nu l-am pierdut. Și sînt fericit. Foarte fericit.“ Rămase nemișcat, întins pe spate în întunericul acela rece, gîndindu-se la cei de acasă. „Contalmaison. Viețile noastre sînt rezumate în niște sunete care le dau un sens. Victorie. Înfrîngere. Pace. Acasă. De aceea e atît de greu să inventezi un sens pentru aceste sunete ; e afurisit de greu. Mai ales dacă ești de ajuns de nefericit și ești victorios ; e afurisit de greu. E plăcut să fii învins, e odihnitor să fii învins. Să fii învins și să stai întins sub un acoperiș distrus, gîndindu-te acasă.“ Negrul sforăia. „E afurisit de greu“ ; i se părea că vede cum se formează pe tăcute cuvintele în întuneric, pe deasupra buzelor lui. „Ce s-ar întîmpla, să zicem, dacă în holl-ul hotelului «Gayoso» din Memphis, cineva s-ar apuca să rîdă așa, deodată, în hohote. Dar sînt chiar foarte fericit...“ Și atunci auzi zgomotul. Rămase așa întins, fără să se miște, apucînd cu mîna pistolul cald de sub ciotul brațului său drept, ascultînd zgomotul ușor, aproape imperceptibil, care urca pe scară. Dar nu făcu nici o mișcare pînă nu văzu o umbră acoperind întunecata deschizătură a chepengului.

— Stai acolo, zise el.

— Sînt eu, zise glasul ; glasul băiatului, tot agitat și gîfîit și Weddel nu avu vreme nici acum să-și dea seama că e emoționat sau măcar să remarce asta. Băiatul se apropie de-a bușilea, mergînd prin paiele tocate, uscate și foșnitoare, împrăștiate prin pod. „Hai, trage“, zise el. Se ivi, în patru labe, deasupra lui Weddel, gîfîind.

„Tare-aș vrea să mor. Tare-aș vrea. Să fim amîndoi morți. Așa cum vrea Vatch. De ce a trebuit să vă opriți aici ?“

Weddel nu se mișcase.

— De ce vrea să mă omoare Vatch ?

— Pentru că vă aude încă urlînd. Dormeam cu el și se trezea în mijlocul nopții și o dată tata a trebuit să-l țină să nu mă gîtuie înainte de a se trezi, lac de sudoare și auzindu-vă mereu cum urlați. Cu nimic altceva decît pușțile fără gloanțe și urlînd, zicea Vatch, gonind ca niște sperietoare pe un cîmp de porumb. Acuma plîngea fără zgomot. Dracu să vă ia ! Dracu să vă ia odată !

— Da, zise Weddel. I-am auzit și eu. Dar de ce vrei să mori ?

— Fiindcă și ea a vrut să vină. Numai că trebuia...

— Cine ? Ea ? Sora ta ?

— ...să treacă prin odaie ca să iasă afară. Tata era treaz. I-a zis : „Dacă ieși pe ușa aia, să nu te mai întorci niciodată“. Și ea a zis : „Nici n-am de gînd să mă întorc“. Și Vatch era treaz și i-a zis : „Mărită-te repede fiindcă în zori o să fii văduvă“. Și ea s-a întors și mi-a spus totul. Dar și eu eram treaz. Ea mi-a zis să-ți spun.

— Ce să-mi spui, zise Weddel. Băiatul plîngea încetișor, cu un fel de disperare adîncă și răbdătoare.

— I-am zis că dacă ai fi un negru și ar face asta... i-am zis că eu...

— Ce ? Ce să faci ? Ce vrea ea să-mi spui ?

— Că e o fereastră la mansardă unde dormim și eu și ea. Acolo e o scară pe care-am pus-o ca să urc cînd mă întorc noaptea de la vînătoare ;

poți s-o folosești ca să urci acolo. Dar i-am spus că dac-ai fi un negru și ar face asta, aș...

— Și-acuma, îl întrerupse deodată Weddel, ia liniștește-te. Nu-ți amintești ? N-am văzut-o decît atunci cînd a intrat în cameră și tatăl tău a dat-o afară.

— Dar atunci ai văzut-o. Și ea te-a văzut.

— Nu, zise Weddel.

Băiatul se opri din plîns. Stătea nemișcat la capul lui Weddel.

— Nu, ce ?

— N-o să fac asta. N-o să mă urc pe scara voastră.

O clipă, deasupra lui, băiatul păru să se gîndească intens, nemișcat, respirînd încet și calm ; apoi vorbi pe un ton gînditor, aproape ca-n vis : „Aș putea să te omor de ajuns de ușor. Chiar dacă ești mai mare ca mine n-ai decît un braț... Deodată, cu o iuțeală aproape de necrezut făcu o mișcare ; Weddel își dădu seama abia cînd mîinile enorme și aspre ale băiatului îl apucară de beregată. Weddel nici nu se mișcă. Aș putea să te omor de ajuns de ușor. Și nu i-ar păsa nimănui."

— Ssst, făcu Weddel, mai încet.

— Nu i-ar păsa nimănui. Îl ținea pe Weddel de beregată, strîngîndu-l stîngaci, dar tare. Weddel simțea că strînsoarea care ar fi trebuit să-l gîtuie se istovea undeva în brațul băiatului înainte de a ajunge la mîini, ca și cum legătura dintre creier și mînă nu era continuă. Nimănui nu i-ar păsa. Numai Vatch ar fi furios.

— Am un pistol, zise Weddel.

— Atunci trage-n mine. Dă-i drumul.

— Nu.

— Nu ce ?

— Ţi-am mai spus-o şi înainte.

— Juri că n-ai s-o faci ? Juri ?

— Ascultă o clipă, zise Weddel. Vorbea acum cu un soi de răbdare liniştitoare ca şi cum ar fi vorbit în monosilabe cu un copil. Nu vreau altceva decît să mă întorc acasă. Asta-i tot. Am rătăcit departe de casă timp de patru ani. Tot ce vreau e să mă întorc acasă. Nu înţelegi : Vreau să văd ce-a mai rămas pe acolo după aceşti patru ani.

— Ce faci acolo ? Băiatul slăbise strînsoarea dar mîinile lui aspre rămăseseră în jurul gîtului lui Weddel ; braţele îi erau nemişcate şi ţepene. Vînezi toată ziua şi toată noaptea, dacă vrei, călare, şi negrii te servesc, îţi lustruiesc cizmele şi-ţi înşeuează calul, şi stai pe verandă şi mănînci pînă se face iar vremea ca să te duci din nou la vînătoare ?

— Sper că aşa o să fie. N-am mai fost acasă de patru ani, înţelegi. Aşa că nu mai ştiu.

— Ia-mă cu tine.

— Vezi, nu ştiu ce-o mai fi pe-acolo. S-ar putea să nu mai fi rămas nimic, nici cai de călărit şi nici ce să vînezi. Au trecut yankeii pe-acolo, şi mama a murit imediat după asta, şi nu ştiu ce-o să mai găsesc pe-acolo, înainte de a mă duce să văd ce e.

— O să muncesc. O să muncim amîndoi. Poţi să te însori la Mayesfield. Nu-i departe de aici.

— Să mă-nsor ? A ! Vrei ca... 'nţeleg. De unde ştii că nu sînt însurat ? Mîinile băiatului îl strînseră iar de beregată, zgîlţîindu-l. Încetează, zise el.

— Dacă zici că ai nevastă, te omor, zise băiatul.

— Nu, spuse Weddel, nu-s însurat.

— Şi nu vrei să urci pe scara aia ?

— Nu. N-am văzut-o decît o dată. Dacă aş vedea-o din nou nici n-aş recunoaşte-o.

— Ea spune altceva. Nu te cred. Minţi.

— Nu, zise Weddel.

— Asta pentru că ţi-e frică ?

— Da. De asta.

— De Vatch ?

— Nu de Vatch. Pur şi simplu mi-e frică. Cred că norocul m-a părăsit. Îmi dau seama că a ţinut prea mult ; mi-e frică să nu descopăr că am uitat ce-i aia frică. Aşa că nu pot risca. Nu pot risca să descopăr că nu mai ştiu ce e aia adevărul. Nu ca Jubal, aici de faţă. El crede că încă îi aparţin ; nu vrea să creadă că m-am eliberat de el. Nici nu vrea să mă lase să i-o spun. El n-are nevoie să se necăjească încercînd să ştie care-i adevărul, înţelegi ?

— O să muncim. Ea nu seamănă poate cu femeile din Miss'ippi care merg încălţate tot timpul. Dar o să învăţăm. N-o să te facem de ruşine în faţa lor.

— Nu, zise Weddel. Nu pot.

— Atunci pleacă. Acuma.

— Nu pot. Nu vezi că nu-i în stare să călărească, să se ţină în şea ? Băiatul nu-i răspunse imediat ; o clipă după aceea, deşi nu auzi nici un zgomot, Weddel simţi aproape încordarea, totala imobilitate a băiatului ; îşi dădu seama că băiatul, ghemuit pe vine, ţinîndu-şi respiraţia, se uita spre scară. Cine-i ? şopti Weddel.

— Tata.

— O să cobor. Tu rămîi aici. Ţine pistolul meu.

Văzduhul era înalt, întunecat, rece și înghețat. În întunecimea imensă și oarbă se întindea valea, lanțul de munți din față, invizibili și înghețați, negri pe cerul negru. Lipindu-și de piept ciotul brațului său lipsă, dîrdîia ușor și într-una.

— Pleacă, zise tatăl.

— Războiul s-a sfîrșit, zise Weddel. Victoria lui Vatch nu mă neliniștește.

— Ia-ți caii și negrul și pleacă.

— Dacă e vorba de fiica dumitale, n-am văzut-o decît o dată și nu cred s-o mai văd vreodată.

— Pleacă, zise tatăl. Ia-ți ce-i al dumitale și pleacă.

— Nu pot. Stăteau în întuneric unul în fața celuilalt. După patru ani am dreptul să nu fiu silit să fug.

— Îl ai pînă în zori.

— Vreme de patru ani în Virginia n-am avut nici atît. Și aici sîntem în Tennessee. Celălalt însă se-ntoarse ; dispăru pe povîrnișul întunecat. Weddel intră în grajd și urcă pe scară. Chincit pe vine, nemișcat, băiatul stătea lîngă negrul care sforăia.

— Lasă-l aici, zise băiatul. Nu-i decît un negru. Lasă-l și pleacă.

— Nu, spuse Weddel.

Băiatul stătea chincit pe vine lîngă negrul care sforăia. Nu se uita la Weddel, dar erau între ei, tăcute și fără zgomot, tufișul, împușcătura seacă și violentă, săritura nebunească și neașteptată a calului care se ridica în două picioare, fumul care se risipea în aer.

— Îţi pot arăta un drum mai scurt ca să cobori în vale. În două ore, n-ai să mai fii în munţi. În zori ai să fii la zece mile de aici.

— Nu pot. Şi el vrea să se întoarcă acasă. Trebuie să-l iau şi pe el acasă. Se plecă şi, cu singura lui mînă, întinse stîngaci mantaua ca să-l acopere mai bine pe negru. Îl auzi pe băiat îndepărtîndu-se, tîrîş, dar nu se uită spre el. După cîteva clipe îl zgîlţîi pe negru. „Jubal", zise el. Negrul gemu ; se întoarse greoi şi adormi iar. Weddel se chinci pe vine lîngă el, aşa cum făcuse şi băiatul. „Credeam că am pierdut pentru totdeauna, zise el... Pacea şi liniştea ; putinţa de a-mi fi iar frică."

XI

Cabana arăta posomorîtă şi pustie în zorii neguroşi şi reci, cînd cei doi cai trecură pe poarta dărăpănată şi apucară pe drumul noroios, negrul călare pe pur-sînge, Weddel pe calul cel roib. Negrul dîrdîia. Stătea cocoţat în şea, ghemuit cu genunchii la gură, cu faţa aproape nevăzută sub gluga de muşama.

— V-am spus eu c-au vrut să ne otrăvească cu porcăria aia, zicea el. V-am spus. Munteni afurisiţi. Şi 'mneavoastră nu i-aţi lăsat numai să mă otrăvească, ba mi-aţi şi dat otravă cu mîna 'mneavoastră. Doamne, Doamne ! De-am ajunge odată acasă.

Weddel se uită înapoi spre cabană, spre clădirea pustie unde nu se zărea nici un semn de viaţă şi pic de fum. „Cred că are un prieten, un

drăguț.“ Vorbea cu glas tare, meditativ, ironic. „Și băiatul. Hule. Zicea să mergem pînă o să vedem un tufiș de lauri unde drumul se înfundă și apoi să o luăm pe potecă la stînga. Zicea că nu trebuie să trecem de tufiș.“

— Cum a zis, ce-a zis? spuse negrul. Eu nu merg nicăieri. Mă întorc să mă culc în pod.

— Foarte bine, zise Weddel. Coboară.

— Să cobor?

— Am nevoie de amîndoi caii. Cînd ai să termini cu dormitul, poți să mergi și pe jos.

— O să vă spun mamei dum'eavoastră, zise negrul. O să-i spun. O să-i spun cum, după patru ani, n-aveți nici atîta minte ca să recunoașteți un yankeu cînd îl vedeți. Să rămînem peste noapte la niște yankei și să-i lăsați să otrăvească pe unul din negrii cucoanei. O să-i spun eu.

— Credeam că vrei să rămîi aici, zise Weddel. Dîrdîia și el. Totuși nu mi-e frig. Nu mi-e frig.

— Să rămîn aici? Eu? Și cum dracu ați ajunge acasă fără mine? Și ce-aș spune cucoanei cînd aș veni fără dum'eavoastră și m-ar întreba unde sînteți?

— Hai, zise Weddel. Îndemnă roibul să meargă mai repede. Se uită liniștit spre casă și apoi își continuă drumul. În urma lui, călare pe pursînge, negrul murmura și mormăia ceva jelindu-se monoton. Drumul, lunga vale pe care o urcaseră ieri chinuindu-se, cobora. Noroios, semănat cu pietre, ca o cicatrice pe pămîntul acela pustiu și pietros, șerpuia sub cerul ploios, în vale, spre locul unde se zăreau pîlcurile de pini și tufișurile de lauri. După un timp cabana nu se mai văzu.

— Și iată că fug iar, zise Weddel. Cînd o să fiu acasă nu voi fi prea mîndru de povestea asta. Ba da, voi fi. Asta înseamnă că sînt încă viu. Încă

în viață, fiindcă încă știu ce-i aia frică și dorință. Fiindcă viața e o afirmare a trecutului și o promisiune a viitorului. Așadar, sînt încă în viață... Ajunseră la tufișurile de lauri. În fața lor, cam la vreo trei sute de yarzi, păreau să se fi ivit, nemișcate, întunecate și misterioase din aerul saturat de apă. Trase brusc de hățuri ; negrul, ghemuit, gemînd, cu fața ascunsă cu totul, îl întrecu, fără să-și dea seama, pînă în clipa în care pursîngele se opri singur. Dar nu văd nici o potecă... zise Weddel ; și atunci din tufișuri se ivi o siluetă care alergase spre ei. Weddel puse hățurile sub coapsă și-și băgă mîna sub manta. Și atunci își dădu seama că era băiatul. Se apropia în fugă. Obrazul îi era palid, încordat, privirea foarte gravă.

— Acolo, drept înainte, zise el.

— Îți mulțumesc, spuse Weddel. Ai fost foarte drăguț că ai venit să ne-arăți drumul, deși cred că am fi putut să-l găsim și noi.

— Da, zise băiatul, ca și cum n-ar fi auzit ce-i spune. Și apucă de căpăstru calul cel roib. Exact de cealaltă parte a tufișurilor. Nu poți s-o vezi decît cînd ești în mijlocul lor.

— Unde ? zise negrul. O să-i spun. După patru ani n-aveți mai multă minte...

— Sst ! zise Weddel. Apoi, adresîndu-se băiatului : Îți sînt recunoscător. O să trebuie să te mulțumești doar cu atît. Și acum, întoarce-te acasă. O să găsim noi poteca. Acum totul e-n regulă.

— Și ei știu de poteca asta, zise băiatul. Trase roibul înainte. Hai.

— Așteaptă, spuse Weddel, oprind roibul. Băiatul trăgea totuși de căpăstru, uitîndu-se înainte

înspre tufișuri. Așadar și noi avem o șansă și ei una, nu-i așa ?

— Fir-ar să fie, hai odată ! zise băiatul cu un soi de nebunie stăpînită. Sînt sătul de toată povestea asta, sătul.

— Bine, spuse Weddel. Se uită în jur, ironic, batjocoritor ; obrazul îi era tras, obosit, istovit. Dar trebuie să plec. Nu pot rămîne aici, chiar dacă aș avea o casă, un acoperiș sub care să mă adăpostesc. Așa că trebuie să aleg între trei lucruri. Asta mă încurcă... această nouă posibilitate neprevăzută/Tocmai cînd îți dai seama că viața constă într-o greșită alegere între două alternative, trebuie să alegi între trei posibilități. Du-te acasă.

Băiatul se-ntoarse și se uită la el. „O să muncim. Am putea să ne întoarcem acasă, acum că tata și Vatch sînt... Am putea coborî pe cai, doi pe un cal și doi pe celălalt. Am putea coborî în vale și să te însoțesc la Mayesfield. N-o să te facem de rușine."

— Dar ea are un drăguț, nu-i așa ? Cineva care o așteaptă duminica, la biserică, și o însoțește pînă acasă, și ia masa de duminică împreună cu voi și care se bate, poate, cu alți tineri pentru ea ?

— Atunci, nu vrei să ne iei cu tine ?

— Nu, întoarce-te acasă.

O clipă băiatul rămase așa, cu căpăstrul în mînă, cu fața în jos. Apoi se întoarse și spuse calm : „Hai odată. Trebuie să ne grăbim."

— Stai, zise Weddel, ce vrei să faci ?

— Să merg cu voi o bucată de drum. Hai. Trase roibul de căpăstru spre marginea drumului.

— Ascultă, zise Weddel, întoarce-te acasă. Războiul s-a terminat. Vatch o știe prea bine.

Băiatul nu-i răspunse. Trase roibul înspre tufișuri. Pursîngele șovăi.

— Hai, Caesar, zise negrul. Așteptați-mă, dom' Soshay. N-o să mergem așa, fără...

Băiatul se uită peste umăr, fără să se oprească.

— Rămîi în urmă, zise el. Stai acolo unde ești.

Poteca abia se zărea, șerpuind și făcînd o mulțime de meandre printre tufișuri.

— Acuma știu care e, zise Weddel. Întoarce-te.

— O să merg cu dumneata încă o bucată de drum, zise băiatul, atît de încet încît Weddel își dădu seama că, încordat și la pîndă, își ținuse respirația. Răsuflă iar, în timp ce calul, sub el, cobora poticnindu-se. „Prostii, se gîndi el. Dacă mai ține cinci minute, o să ajungă să o facă pe indianul. Am vrut să recapăt puterea de a-mi fi frică, dar mi se pare totuși că exagerez.“ Poteca se lărgea; pursîngele ajunse roibul din urmă; băiatul mergea pe jos între ei; își ridică privirea iar spre negru.

— Ți-am spus să rămîi în urmă, zise el.

— De ce în urmă? spuse Weddel. Se uită la obrazul încordat și livid al băiatului și se gîndi repede: „Nu știu dacă o fac pe indianul sau nu“. Tare zise: De ce să rămîn în urmă?

Băiatul se uită la Weddel; se opri și opri și roibul.

— O să muncim, zise el. N-o să te facem de rușine.

Obrazul lui Weddel era acum la fel de grav ca și al băiatului. Se uitară unul la celălalt.

— Crezi că am făcut o alegere proastă? Trebuia să alegem. Trebuia să alegem din trei posibilități, una.

Și din nou băiatul păru să nu-l audă.

— N-o să spui că-i din cauza mea? Juri?

— Da. Jur. Vorbea calm și se uita țintă la băiat; vorbeau acuma ca doi bărbați sau ca doi copii. Ce crezi că ar trebui să facem?

— Să ne întoarcem. La vremea asta or fi plecat. Am putea... Trase de căpăstru, pursîngele îl ajunse și-l întrecu.

— Vrei să spui, că s-ar putea să se întîmple pe undeva pe-aici? zise Weddel. Dădu deodată pinteni roibului, trăgîndu-l pe băiat înainte. Să mergem, zise el. Băiatul se agăță de căpăstru și fu tras înainte pînă ce caii ajunseră iar unul lîngă celălalt. Cocoțat pe șaua pursîngelui, negrul, cu genunchii la gură, vorbea într-una, cu buzele umflate de vorbărie goală, uzate de atîta vorbă ca un pantof vechi de prea mult mers.

— I-am zis și i-am tot zis... spuse negrul.

— Să mergem! zise Weddel, dînd pinteni roibului, care-l împinse într-o parte pe băiat. Să mergem.

— Nu vrei să te întorci? zise băiatul. Nu vrei?

— Să mergem! zise Weddel. Pe sub mustață i se zăriră o clipă dinții; sub împunsătura pintenilor calul se ridică în două picioare. Băiatul lăsă căpăstrul din mînă și se plecă sub gîtul pursîngelui; cînd roibul o porni înainte, Weddel se uită în urmă și-l văzu pe băiat că sare pe spinarea pursîngelui și-l împinge pe negru înapoi pînă-l dădu jos de pe cal.

— O să-și închipuie că ești dumneata pe calul de rasă, zise băiatul cu glasul gîtuit și gîfîit, le-am zis că o să treacă pe aici... Coboară peste munte! strigă el în clipa în care pursîngele o luă înainte, calul te poate duce pînă acolo! Nu merge pe potecă! Nu merge pe... Weddel dădu pinteni roibului, aproape unul lîngă celălalt, cei doi cai ajunseră la cotitura unde poteca se răsucea și intra

într-un tufiș des de lauri și rododendroni. Băiatul se uită peste umăr înapoi. „Rămîi în urmă !, strigă el. Fugi de pe potecă.“ Weddel își îmboldi roibul. Obrazul i se crispă într-o ușoară grimasă de exasperare și mînie, care semăna aproape cu un zîmbet.

Cînd izbi țărîna, cu piciorul prins în scară, ea stăruia încă pe obrazul lui fără viață. Roibul sări într-o parte auzind bubuitura și-l tîrî pe Weddel pînă la marginea potecii, se opri, se întoarse, necheză și se porni să pască. Pursîngele țîșni dincolo de cotitură, se întoarse și o porni înapoi în goană, cu pătura răsucită sub burtă, rotindu-și ochii înnebunit, sărind peste trupul băiatului lungit pe potecă, cu fața răsucită într-o parte, lipită de o piatră, cu brațele trase înapoi, cu palmele deschise, ca o femeie cu poalele sumese sărind peste o băltoacă. Apoi se-ntoarse și se opri lîngă trupul lui Weddel, nechezînd, dînd din cap, uitîndu-se la tufele de lauri și la norul subțire de fum de pulbere neagră care se risipea.

Negrul era încă în patru labe cînd se iviră din tufiș cei doi bărbați. Unul din ei alerga. Negrul se uită la el, cum fuge, strigînd mereu : „Prostul dracului ! Prostul dracului ! Prostul dracului !“ și cum se oprește deodată și zvîrle pușca ; negrul îl văzu încremenit lîngă pușca aruncată pe jos, uitîndu-se la trupul băiatului cu o expresie de groază și de uimire, ca și cum s-ar fi trezit dintr-un vis. Atunci negrul îl zări pe celălalt om. Oprindu-se, cel de-al doilea bărbat ridică pușca și o încărcă. Negrul nu se mișcă. În patru labe se uita la cei doi albi, cu pupilele zvîcnind înnebunite în albul ochilor injectați. Apoi se mișcă și el, tot în patru labe, se întoarse și se îndreptă grăbit spre locul în care

Weddel zăcea trîntit lîngă calul roib și se ghemui peste Weddel și se uită iar și-l văzu pe cel de-al doilea alb, dîndu-se încet înapoi pe potecă și încărcîndu-și arma. Îl văzu că se oprește; nu-și închise ochii și nici nu-și întoarse capul. Privi arma care se lungi, apoi se înălță și se micșoră puțin cîte puțin și deveni un punct rotund pe fața albă a lui Vatch, ca un punct pe o pagină de hîrtie.

Așa cum stătea ghemuit, ochii negrului zvîcneau într-una înnebuniți și roșii, ca ochii unui animal hăituit.

WASH

Sutpen stătea în picioare lîngă salteaua de paie pe care zăceau mama și copilul. Printre crăpăturile scîndurilor din perete soarele de dimineață strecura raze prelungi și subțiri, care se frîngeau de picioarele crăcănate și de cravașa din mîna lui și treceau peste trupul imobil al mamei, care se uita în sus spre el cu ochii triști, de nepătruns ; copilul de lîngă ea era învelit într-o cîrpă cenușie, curată totuși. În spatele lor o negresă bătrînă stătea chircită lîngă căminul rudimentar în care mocnea un foc sărac.

— Da, Milly, zise Sutpen, ce păcat că nu ești iapă. Ți-aș fi dat un loc ca lumea în grajd.

Fata de pe salteaua de paie nu făcu nici o mișcare. Continua să se uite așa la el cu ochii goi, cu fața ei tînără, tristă și impenetrabilă, palidă încă de abia trecutele chinuri ale facerii. Sutpen se întoarse și în lumina razelor de soare subțiri și frînte se ivi obrazul unui bărbat de șaizeci de ani.

— Griselda a fătat azi dimineață, vorbi el cu glasul liniștit către negresa care stătea pe vine.

— Mînz sau mînză ? întrebă negresa.

— Un mînz. Un mînz al dracului de frumos... Asta ce e ? Cu mîna în care ținea cravașa arătă spre salteaua de paie.

— Asta cred că-i o mînză.

— Aha, zise Sutpen. Un mînz al dracului de frumos. O să semene leit cu bătrînul Rob Roy de pe vremea cînd am plecat cu el în Nord, în şaizeci şi unu. Îţi mai aduci aminte ?

— Da, stăpîne.

— A... Aruncă o privire spre salteaua de paie. Nimeni n-ar fi putut spune dacă fata se mai uita la el sau nu. Cu mîna în care ţinea cravaşa arătă din nou spre saltea.

— Dă-le ce-au nevoie din ce-avem şi noi pe-aici.

Plecă, ieşind pe uşa lăsată într-o parte şi coborî în bălăriile dese (coasa pe care i-o împrumutase acum trei luni lui Wash, ca să le taie, ruginea trîntită pe marginea prispei) unde-l aştepta calul şi unde Wash stătea ţinîndu-l de dîrlogi.

Cînd colonelul Sutpen plecase cu calul să se lupte cu yankeii, Wash rămăsese pe loc.

— Trebuie să am grijă de moşia şi de negrii lu' don' colonel, zicea el celor care-l întrebau şi chiar celor care nu-l întrebau — un bărbat jigărit, sleit de friguri, cu ochi spălăciţi, bănuitori, care arăta a treizeci şi cinci de ani, deşi se ştia că are nu numai o fiică, ci chiar şi o nepoată de opt ani. Era o minciună şi cei mai mulţi din cei cărora le-o spunea — puţinii bărbaţi între optsprezece şi cincizeci de ani rămaşi pe-acasă — ştiau asta, deşi unii din ei erau de părere că el chiar o crede, dar chiar şi aceştia erau convinşi că e de ajuns de deştept să n-o repete şi faţă de Mrs. Sutpen sau de sclavii lui Sutpen. Se ferea sau era prea leneş şi nepriceput să o facă, ziceau ei, ştiind că singura lui legătură cu plantaţia consta în faptul că în urmă cu mulţi ani colonelul Sutpen îi dăduse voie să se aciuiască într-o colibă dărăpănată aflată într-un

loc mlăștinos de pe malul rîului care trecea pe moșia lui, colibă înjghebată de Sutpen pe vremea cînd era flăcău, ca adăpost pentru pescuit și care, de atunci, nefiind folosită, căzuse în ruină, așa că acuma arăta asemeni unei fiare sălbatice, doborîtă de boală sau de ani, care s-ar fi tîrît cu greu pînă aici ca să bea înainte de a muri.

Sclavii lui Sutpen auziră și ei de vorbele lui Wash. Rîseră. Nu era pentru prima oară că-și băteau joc de el, spunîndu-i, cînd nu-i auzea, lepădătură albă. Începură să-l întrebe, în grup, cînd îl întîlneau pe poteca abia vizibilă dinspre mlaștină și vechea cabană de pescuit :

— De ce nu ești la război, albule ?

Se oprea, se uita în jur la cercul acela de fețe negre, de ochi și dinți albi, îndărătul cărora se ascundea o lucire de batjocură.

— Pentru că trebuie să țin o fiică și o familie, zicea el. Și-acuma, negrilor, dați-vă la o parte din drum.

— Negrilor ? îl îngînau ei, negrilor ? și izbucneau în rîs. Cine-i el să ne zică nouă negrilor ?

— Da, da, spunea el. Eu n-am negri care să-i slujească pe-ai mei dacă plec.

— Dar nici altceva decît coliba aia din vale unde don' colonel n-ar *lăsa* pe nici unul din noi să stea.

Atunci îi înjura. Altă dată, se repezea la ei cu vreo scurtătură luată de pe jos și se risipeau, deși lui i se părea că n-au plecat și că-l înconjoară cu rîsul lor negru, batjocoritor, în doi peri, de care nu putea scăpa, care-l lăsa neputincios, gîfîind și turbînd de furie. Lucrul i se întîmplă odată chiar și în curtea din dos a casei stăpînului. Asta după ce veniseră știrile proaste din munții Tennes-

see și de la Vicksburg[1] și după ce Sherman[2] străbătuse plantația și o mulțime de negri îl urmaseră. Și nu numai ei, ci aproape toți plecaseră pe urma trupelor federale și Mrs. Sutpen îi trimisese vorbă lui Wash că poate lua strugurii cu boabe mari și aurii[3] care se pîrguiau pe bolta aceea din curtea din dos. De data asta își bătu joc de el o servitoare, rămasă și ea printre cei cîțiva negri care nu plecaseră ; de data asta negresa trebui să se refugieze pe scările dinspre bucătărie, unde se opri și se-ntoarse spre el : „Stai pe loc, albule. Stai acolo unde ești. N-ai trecut de treptele astea cît a fost don' colonel aici, și n-ai să treci de ele nici acum."

Asta așa era. Dar o făcea dintr-un fel de mîndrie : nu încercase niciodată să intre în conac, deși era convins că dacă ar fi încercat, Sutpen l-ar fi primit și i-ar fi dat voie. „Doar n-o să-i dau prilejul unui cioroi să-mi spună că n-am voie să intru, își zicea în sinea lui. Nici colonelului să-njure vreun negru din cauza mea." Și asta, deși petrecuse mai mult de o după-amiază cu Sutpen în acele rare duminici cînd nu aveau invitați la conac. Poate își dădea el seama că asta se întîmplă din cauză

---

[1] Între 16 aprilie și 4 iulie 1863, în timpul Războiului de Secesiune american, armata federată, sub conducerea generalului Grant, a obținut o serie de victorii asupra armatei confederate, conduse de Pemberton, care ocupa orașul Vicksburg ; capitularea, la 4 iulie 1863, a armatei confederate de la Vicksburg precum și victoria de la Gettysburg au însemnat o cotitură decisivă în cursul acestui război care a luat sfîrșit prin victoria federaților.

[2] *William Tecumseh Sherman* (1820—1891), general al armatei Nordului în timpul Războiului de Secesiune american.

[3] În textul original : *scuppernong*, specie de struguri americani, din statele de pe coasta sudică a Atlanticului (n.t.).

că Sutpen n-are altceva mai bun de făcut, fiind un om care nu putea suporta să fie singur. Totuși, nu era mai puțin adevărat că-și petrecuseră amîndoi după-amieze întregi sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari și aurii, Sutpen în hamac iar Wash stînd pe vine, rezemat de-un stîlp, o găleată cu apă de cisternă între ei, bînd cînd unul cînd celălalt din aceeași damigeană. În timpul săptămînii, zărea silueta elegantă a bărbatului — erau de aceeași vîrstă, născuți fiind doar la cîteva zile unul de altul, deși nici unul din ei (poate fiindcă Wash avea o nepoată, iar fiul lui Sutpen mergea la școala primară) nu se gîndise vreodată că așa e — călare pe frumosul armăsar negru, galopînd prin plantație. În clipele acelea sufletul i se umplea de liniște și de mîndrie. I se părea atunci că lumea asta în care negrii, creați, după cum spunea *Biblia*, și blestemați de Dumnezeu să fie animale supuse tuturor oamenilor cu piele albă, erau mai bine chivernisiți, aveau case mai bune și erau mai bine îmbrăcați decît el și ai lui ; că lumea asta în care deslușea întotdeauna în preajma lui ecoul batjocoritor al rîsului negrilor nu era decît un vis și-o amăgire și că adevărata lume e aceea în care propria sa apoteoză solitară părea să galopeze călare pe pursîngele negru, gîndindu-se că Scriptura mai zice că toți oamenii au fost creați după chipul și asemănarea Domnului și că prin urmare cel puțin în ochii Lui toți oamenii sînt la fel ; așa că putea spune, ca și cum ar fi vorbit despre el însuși : „Frumos și mîndru bărbat. Dacă Dumnezeu Însuși ar fi să coboare pe acest pămînt și s-ar plimba călare, așa ar voi să arate."

Sutpen se întoarse în anul 1865, călare pe armăsarul cel negru. Părea să fi îmbătrînit cu zece ani. Fiul său fusese ucis în luptă în aceeași iarnă în

care-i murise nevasta. Se întoarse cu citația pentru fapte de vitejie, scrisă de însuși generalul Lee [1], într-o plantație pustiită, pe care fiica sa rezista de un an datorită într-o măsură și generozității sărmane a omului căruia îi dăduse voie acum cincisprezece ani să locuiască în cabana aceea dărăpănată de pescuit, a cărei existență, în acea vreme, o uitase cu totul. Wash fu cel care-l întîmpină, neschimbat : la fel de jigărit, la fel de fără vîrstă, cu ochii lui spălăciți, bănuitori, cu aerul lui timid, puțin cam servil, puțin cam familiar.

— Va să zică, don' colonel, zise Wash, ne-au omorît dar încă nu ne-au bătut, nu-i așa ?

Acesta fu subiectul discuțiilor lor vreme de cinci ani. Stăteau și beau amîndoi dintr-un ulcior de gresie whisky-ul acela prost, dar nu sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari și aurii, ci în fundul dughenei pe care Sutpen izbutise s-o înjghebe pe șosea: o baracă de lemn cu rafturi, în care, Wash fiind slujbaș și paznic totodată, colonelul vindea gaz și produse alimentare de primă necesitate, bomboane uscate și lucioase, mărgele și panglici ieftine, negrilor sau albilor săraci de teapa lui Wash, care soseau pe jos sau călare pe catîri scheletici și se tîrguiau îndelung pentru zece sau douăzeci și cinci de cenți cu un om care altădată (armăsarul cel negru trăia încă ; grajdul în care trăia invidiatul lui urmaș era într-o stare mai bună decît locuința stăpînului său) putea galopa cale de zece mile pe pămînturile lui fertile și care se bătuse vitejește în fruntea soldaților săi ; pînă ce, furios, Sutpen îi dădea afară din prăvălie, și închidea ușa pe dinăuntru cu cheia. Și apoi, el și Wash își găseau alinarea în fundul dughenei, în ulciorul de gresie. Acum însă discuția nu

[1] *Robert Edward Lee* (1807—1870), general al armatei Sudului.

se mai desfășura în liniște ca pe vremea cînd Sutpen stătea întins în hamac și-și rostea, îngîmfat, tiradele, iar Wash, pe vine, rezemat de stîlp, holotea zgomotos. Acuma ședeau amîndoi jos, deși Sutpen folosea singurul scaun existent iar Wash vreo ladă sau vreun butoi care-i erau mai la îndemînă, și chiar și asta nu ținea mult, fiindcă Sutpen ajungea într-un asemenea hal de furie neputincioasă și revanșardă încît se ridica, clătinîndu-se și împleticindu-se, și declara încă o dată că o să ia pistolul și armăsarul cel negru și o s-o pornească singur-singurel la Washington și o să-l omoare pe Lincoln, care era mort, și pe Sherman, în prezent un simplu cetățean. „O să-i omor ! striga el. O să-i dobor ca pe niște cîini ce sînt"...

— Desigur, don' colonel, desigur, zicea Wash prinzîndu-l pe Sutpen în clipa în care se prăbușea. Apoi rechiziționa prima căruță care trecea pe-acolo sau, în lipsă de așa ceva, se ducea cale de-o milă pînă la cel mai apropiat vecin și împrumuta o căruță și-l ducea pe Sutpen acasă. Acuma intra în casă. Intra de mai multă vreme, aducîndu-l pe Sutpen acasă în orice fel de căruță luată cu împrumut, îndemnîndu-l cu lingușiri șoptite să meargă, de parc-ar fi fost un cal sau un armăsar. Fata lui Sutpen îi întîmpina în prag și le deschidea ușa larg, fără să spună un cuvînt. Wash trecea, ducîndu-l pe colonel în cîrcă, pe intrarea principală, vopsită cîndva în alb, pe deasupra căreia o scîndură bătută în cuie înlocuia acum un geam care lipsea la impostа în evantai, adusă piesă cu piesă din Europa, pășind pe covorul de catifea, ros și tocit acum, și apoi urca pe scara cea mare, acuma o vagă umbră de scînduri goale între două dungi de vopsea ștearsă și de aici în dormitor. La vremea aceea se întuneca și îl trîntea pe pat, îl dezbrăca și se așeza liniștit

pe un scăun lîngă pat. După un timp fata venea la ușă.

— Totu-i în regulă, Miss Judith, îi zicea el. Nu vă mai necăjiți.

Și apoi se însera și mai trecea cîtva timp și se-ntindea pe podea, lîngă pat, nu ca să doarmă, fiindcă după un oarecare răgaz — uneori înainte de miezul nopții — omul din pat se mișca, gemea și apoi vorbea: „Wash ?"

— S-aici, don' colonel. Dormiți liniștit. Încă nu ne-au bătut, nu ? Le-arătăm noi doi...

El observase încă de pe atunci panglica de la cordonul nepoatei sale. Avea cincisprezece ani acum și se-mplinise înainte de vreme, cum se întîmplă cu fetele de felul ei. Știa de unde vine panglica, de trei ani o tot văzuse ca și altele de același fel, zilnic, chiar dacă fata, spunîndu-i de unde o are, ar fi mințit, ceea ce nu făcuse, îndrăzneață, ursuză și timidă în același timp.

— Bine, bine, zise el. Dacă vrea colonelul să ți-o dea, sper că te-ai gîndit să-i mulțumești.

Nu se neliniști nici cînd văzu rochia și-o ascultă spunîndu-i cu o expresie tainică, sfidătoare și sfioasă, că Miss Judith, fiica lui Sutpen, o ajutase să și-o facă. Dar fu foarte solemn cînd, după ce închiseră prăvălia în după-amiaza aceea, îl urmă pe colonel în încăperea din fund.

— Adu ulciorul, îi porunci Sutpen.

— Așteptați, zise Wash. Un minut, vă rog.

Sutpen, totuși, nu negă că-i dăduse rochia. „Și ce-i cu asta ?", zise el.

Wash însă nu cedă în fața privirii lui trufașe și vorbi cu calm.

— Vă cunosc de vreo douăzeci de ani. N-am refuzat niciodată să fac ce mi-ați spus să fac. Și sînt

un om de aproape șaizeci de ani. Și ea nu-i decît o fetișcană de cincisprezece ani.

— Vrei cumva să spui că aș fi în stare să-i fac ceva rău unei fetișcane? Eu, un om de aceeași vîrstă cu tine?

— Dacă ați fi un altul, aș zice că sînteți de aceeași vîrstă cu mine. Și de-aceeași vîrstă sau nu, nu i-aș da voie să poarte rochia aia și nici orice i-ați da. Dar cu dumneavoastră e altceva.

— Cum altceva? Wash însă îl privea cu aceiași ochi spălăciți, bănuitori și gravi. Va să zică de asta ți-e teamă de mine?

Acuma Wash nu-l mai privea bănuitor. Era liniștit, senin.

— Nu mi-e teamă. Pentru că sînteți un om viteaz. Și n-ați fost viteaz numai într-o anume clipă dintr-o zi și ați căpătat de la generalul Lee hîrtia aceea care spune asta. Dar sînteți viteaz așa cum trăiți și respirați. Și aici e deosebirea. Și n-am nevoie de biletul nimănui să-mi zică asta. Și știu că pe-orice-ați pune mîna sau cu orice-ați avea de-a face, fie că-i un regiment, fie că-i o fetișcană neștiutoare sau numai un cîine, nu s-ar întîmpla nimic rău.

Acuma Sutpen își feri privirile, întorcîndu-se deodată, brusc.

— Dă-mi ulciorul, zise el tăios.

— Da, don' colonel, zise Wash.

Așa că, în zorii zilei aceleia de duminică, cu doi ani mai tîrziu, după ce o văzu pe moașa neagră, făcuse trei mile pe jos ca să o aducă, că intră pe ușa prăpădită dincolo de care nepoata lui zăcea gemînd, era încă liniștit deși cam preocupat. Știa ce spune lumea — negrii din colibele de prin împrejurimi, albii care se învîrteau toată ziua prin jurul pră-

văliei uitîndu-se la ei trei : Sutpen, el însuşi şi nepoata sa cu aerul ei de nerușinată şi spăsită sfidare, dat fiind că starea ei era din zi în zi mai vizibilă, ca la trei actori care joacă pe o scenă. „Ştiu bine ce-şi zic între ei, se gîndea în sinea lui. Aproape că-i aud : *Pînă la urmă l-a dus Wash Jones pe bătrînul Sutpen.. I-au trebuit douăzeci de ani, dar pînă la urmă l-a dus.*"

Nu mai era mult pînă la ziuă, dar nu se luminase încă.

Dinspre casă, unde lucirea lămpii abia se zărea prin uşa strîmbă, glasul nepoatei lui se auzea la intervale regulate, de parc-ar fi fost reglat de un ceas, şi gîndurile lui se învălmăşeau încet şi ameţitor, dibuind, însoţite într-un fel de un galop de copite din care deodată se desprinse liberă, în plin galop, frumoasa şi mîndra făptură a bărbatului care galopa pe un frumos şi mîndru armăsar : şi atunci ceea ce căutau dibuind gîndurile lui se degajă cu o totală limpezime, nu ca o justificare sau măcar ca o explicaţie, ci ca o apoteoză, unică, revelatorie, dincolo de orice atingere umană înjositoare : „E mai mare decît toţi yankeii care i-au ucis fiul şi nevasta şi i-au luat negrii şi i-au pustiit pămînturile, mai mare decît ţara asta blestemată pentru care a luptat şi care s-a lepădat de el făcîndu-l să ţină dugheana asta de ţară ; mai presus de renunţarea impusă buzelor sale, asemeni cupei pline de amărăciune din Scriptură. Şi cum aş fi putut trăi în preajma lui timp de douăzeci de ani fără să mă fi format şi să mă fi schimbat ? Poate că nu-s la fel de mare ca el şi poate că n-am galopat niciodată. Dar cel puţin m-a tras după el. Eu şi cu el am fi în stare s-o facem, dacă va voi să-mi arate ce trebuie să fac."

Şi apoi se lumină de ziuă. Deodată văzu casa şi pe bătrîna negresă care stătea în uşă şi se uita la el. Şi atunci îşi dădu seama că glasul nepoatei sale nu se mai auzea.

— E o fată, zise negresa. Poţi să te duci să-i spui, dacă vrei. Şi intră din nou în casă.

— O fată, repetă el, o fată ; uluit, auzea galopul copitelor, vedea ivindu-se din nou mîndrul călăreţ galopînd. I se păru că-l vede trecînd în galop prin avataruri care marcau trecerea anilor, a timpului, pînă la apogeu cînd îl zărea galopînd, cu sabia ridicată, sub un steag găurit de gloanţe, pornind la atac, profilat pe un cer de pucioasă, în furtună, şi se gîndi pentru prima dată în viaţă că Sutpen e poate un om bătrîn ca şi el. „O fetiţă," se gîndi el, încă buimăcit, şi apoi se gîndi, cu uimirea încîntată a unui copil : „Da, *sir*. Să mă ia dracu dacă n-am ajuns să mai fiu şi străbunic."

Intră în casă. Păşea nesigur, în vîrful picioarelor, ca şi cum n-ar fi fost în casa lui, ca şi cum pruncul acela care abia prinsese să respire şi să scîncească îl deposedase, cu toate că era sînge din sîngele lui. Dar, chiar aplecîndu-se deasupra saltelei de paie, nu izbuti să vadă prea mare lucru în afară de umbra nedesluşită a feţei istovite a nepoatei sale. Şi atunci negresa care stătea pe vine în faţa căminului vorbi :

— Mai bine te-ai duce să-i spui, dacă vrei să te duci. S-a făcut ziuă.

Dar n-avu nevoie să se ducă. Abia dădu colţul prispei unde stătea trîntită secera împrumutată acum trei luni ca să taie bălăriile prin care mergea, că-l şi văzu pe Sutpen venind călare pe armăsarul lui cel bătrîn. Nu se miră cum aflase Sutpen ştirea. I se păru firesc ca lucrul acesta să-l fi adus acolo pe celălalt la acea oră, într-o

duminică dimineață, și se opri așteptîndu-l să descalece și luă hățul din mîna lui Sutpen, zicînd cu o expresie aproape imbecilă de biruință obosită pe fața lui uscată : „E o fată, don' colonel. Să mă ia dracu dacă nu sînteți tot atît de bătrîn ca și mine..." Sutpen trecu pe lîngă el și intră în casă. Rămase locului cu hățul în mînă și-l auzi pe Sutpen pășind înspre salteaua de paie. Auzi ce spuse Sutpen și i se păru că în el se oprește deodată ceva și apoi se pornește iar.

Soarele se ridicase pe cer, soarele grăbit al ținuturilor de pe Mississippi, și i se păru că se află sub un cer străin, într-un loc străin, cunoscut doar așa cum îți par cunoscute lucrurile în vis, cum visează că se prăbușește cineva care n-a urcat niciodată. „Nu se poate să fi auzit ce am crezut că aud, se gîndi el liniștit. Sînt convins că nu se poate." Și totuși glasul, glasul cunoscut care rostise acele cuvinte continua să vorbească, adresîndu-se acuma bătrînei negrese și spunîndu-i despre mînzul fătat în dimineața aceea. „De aceea se sculase atît de devreme, se gîndi el. Asta era. Nu pentru mine și pentru ai mei. Nici măcar ce-i al lui nu l-a făcut să se dea jos din pat."

Sutpen se ivi în prag și coborî printre bălării cu un mers hotărît și apăsat, care în tinerețea coloneluhui trebuie să fi fost grăbit. Nici nu-l privise încă în față pe Wash. Zise :

— O să rămînă Dicey să o îngrijească. Tu ar trebui... Și atunci păru să-și dea seama că Wash îl privește fix și se opri. Ce-i ? zise el.

— Ați spus că... în urechile lui Wash, propriul său glas suna fornăit și fără viață ca acela al unui surd. Ați spus că de-ar fi iapă, i-ați putea da un loc mai bun în grajd ?

— Ei şi ? zise Sutpen. Deschise ochii mari şi-i miji cam cum şi-ar fi deschis şi şi-ar fi închis pumnii şi se plecă uşor înainte, cînd îl văzu pe Wash că se apropie de el. O clipă îl ţintui locului o profundă uimire şi se uită la omul pe care nu-şi amintea să-l fi văzut făcînd, ca şi calul pe care-l călărea, altceva decît ce-i poruncise. Din nou deschise ochii mari şi-i miji ; fără să facă nici o mişcare păru să se înalţe în şa deodată.

— Înapoi, spuse el cu glas tăios. Nu m-atinge.

— Ba am să te ating, don' colonel, zise Wash cu glasul acela fără viaţă, liniştit, aproape blînd, înaintînd spre Sutpen.

Colonelul ridică mîna în care ţinea cravaşa ; bătrîna negresă se ivi în pragul uşii strîmbe cu faţa ei neagră fioroasă de gnom decrepit.

— Înapoi, Wash, zise Sutpen. Şi apoi lovi. Bătrîna negresă sări în bălării cu sprinteneala unei capre şi o luă la goană. Sutpen îl plesni iar pe Wash în obraz cu cravaşa şi-l îngenunchie. Cînd se ridică şi se îndreptă din nou spre el, Wash ţinea în mîini coasa pe care o împrumutase acum trei luni de la Sutpen şi de care Sutpen n-avea să mai aibă nevoie niciodată.

Cînd intră în casă, nepoata lui se agită pe salteaua ei de paie şi-l chemă cu glasul neliniştit.

— Ce a fost afară ? zise ea.

— Ce anume să fie, draga mea ?

— Gălăgia aia de-afară ?

— Nimic, zise el cu blîndeţe. Îngenunchie şi puse stîngaci mîna pe fruntea înfierbîntată a fetei. Vrei ceva ?

— Aş vrea o înghiţitură de apă, zise ea tînguindu-se, zac aici de atîta vreme şi vreau o înghiţitură de apă şi nimeni n-are grijă de mine.

— Da, desigur, zise el mîngîietor. Se sculă greoi şi-i aduse căuşul cu apă şi-o ridică să bea şi o lăsă jos şi o văzu că se întoarce spre copil cu o faţă absolut imobilă, ca de piatră. Dar după o clipă îşi dădu seama că plînge încetişor. Hai, hai, zise el. Ce-i asta ? Mama Dicey spunea că e o fetiţă grozav de frumoasă. Acuma totul e în regulă. S-a terminat. N-are rost să mai plîngi.

Fata continua totuşi să plîngă încetişor, aproape înciudată, şi el se ridică din nou şi rămase aşa o vreme, lîngă saltea, în picioare, gîndindu-se ca atunci cînd îi zăcuse aşa nevasta şi apoi cînd îi venise rîndul fiicei sale : „Femei. Pentru mine-s o taină. Ai zice că vor asta şi cînd au ce-au vrut, plîng. Pentru mine-s o taină. Pentru orice bărbat." Apoi se-ndepărtă de saltea, îşi luă un scaun şi se-aşeză lîngă fereastră.

Rămase acolo la fereastră, aşteptînd, toată dimineaţa aceea lungă, luminoasă şi însorită. Din cînd în cînd se ridica şi se apropia în vîrful picioarelor de saltea. Nepoata lui dormea acuma, cu obrazul trist, liniştit şi istovit, cu copilul pe braţe. După aceea se întorcea la scaunul lui şi se aşeza iar, aşteptînd, mirîndu-se de ce întîrziau atîta, pînă îşi aduse aminte că era duminică. Şedea tot acolo, cînd spre mijlocul după-amiezii un băieţaş alb trecînd pe lîngă colţul casei dădu cu ochii de cadavru şi scoase un strigăt înnăbuşit şi-şi ridică privirea şi se uită o clipă ca hipnotizat la faţa lui Wash în fereastră şi apoi se întoarse şi o luă la goană. Atunci Wash se ridică şi se-ndreptă din nou în vîrful picioarelor spre saltea.

Nepoata se trezise, poate din pricina strigătului scos de băieţaş, deşi nu-l auzise.

— Milly, zise el, nu ţi-e foame ? Fata nu-i răspunse, întorcîndu-şi capul. Aprinse focul în cămin

și se-apucă să facă mîncare. Cu o zi înainte adusese acasă slănină și mălai rece ; turnă apă în ibricul vechi de cafea și-l puse pe foc. Cînd îi duse farfuria cu mîncare, fata nu voi să mănînce, așa că mîncă fără grabă, singur, și lăsă vasele așa cum erau și se întoarse la fereastră.

Acum i se părea că-i simte, că-i vede pe oamenii care aveau să se adune cu cai, puști și cîini — curioșii și răzbunătorii : oamenii de teapa lui Sutpen, care fuseseră la masă la el pe vremea cînd el, Wash, nu avea voie să se apropie de casă mai departe de bolta cu strugurii aceia moi cu boabe aurii — bărbați care arătaseră și ei inferiorilor lor cum să lupte în bătălie, care aveau și ei poate hîrtii semnate de generali care adevereau că fuseseră cei mai viteji dintre viteji ; care galopaseră și ei pe vremuri, aroganți și mîndri, pe cai frumoși de-a lungul unor frumoase plantații — simboluri și ei ai admirației și speranței, instrumente și ei ale disperării și suferinței.

Aceștia erau cei care se așteptau să fugă de ei. Nu mai avea însă, își spunea, nici de cine și nici încotro să fugă. Dacă ar fi plecat, n-ar fi făcut altceva decît să fugă de un soi de fantoșe trufașe și aducătoare de rele ca să dea de altele de același neam, deoarece în lumea pe care o știa erau cu toții la fel, și era bătrîn, prea bătrîn ca să poată fugi departe chiar de-ar fi fugit. N-avea să scape de ei nicăieri, oriunde și oricît de departe s-ar fi dus : un om de aproape șaizeci de ani nu putea fugi atît de departe. Nu îndeajuns de departe ca să treacă dincolo de hotarele locurilor unde asemenea oameni trăiau, și stabileau rînduiala și legea după care trebuia să trăiești. Și i se păru că înțelege acum pentru prima dată, după cinci ani de zile, cum se făcuse că yankeii, sau

oricare altă armată, izbutiseră să-i bată: pe ei, vitejii, mîndrii, bravii; recunoscuți și aleși dintre cei mai buni pentru a apăra curajul, onoarea și mîndria. Poate că i-ar fi înțeles mai devreme dacă ar fi fost în război alături de ei. Dar dacă i-ar fi înțeles mai devreme, ce-ar fi făcut cu viața lui de atunci încoace? Cum ar fi suportat să-și amintească mereu, vreme de cinci ani, ce fusese viața lui mai înainte?

Era cam pe la asfințit. Copilul scîncise; cînd se-ndreptă spre saltea o văzu pe nepoată că-și alăptează pruncul, cu aceeași față îngîndurată, tristă, de nepătruns.

— Tot nu ți-e foame? zise el.

— Nu vreau nimic.

— Ar trebui să mănînci.

Și atunci, fata nu-i mai răspunse și se uită la copil. Se întoarse la scaunul lui și văzu că soarele a apus. „N-o să mai întîrzie mult" se gîndi el. Îi simțea acum parcă foarte aproape, pe curioși și pe răzbunători. I se părea chiar că aude ce spun despre el, ce gîndesc în adîncul lor, dincolo de izbucnirea imediată a furiei: *„Pînă la urmă a pățit-o și bătrînul Wash Jones. Credea că l-a dus pe Sutpen, dar Sutpen și-a bătut joc de el. Credea că l-a făcut pe Colonel să n-aibă încotro: sau o ia pe fată sau plătește. Și Colonelul n-a vrut să știe de nimic."*

— Dar eu n-am făcut niciodată socoteala asta, don' colonel! strigă el cu glas tare, oprindu-se cînd își auzi propriul său glas și uitîndu-se repede înapoi o zări pe nepoata sa că-l privește cu stăruință.

— Cu cine vorbești acuma? zise ea.

— A, cu nimeni. Mă gîndeam și am vorbit tare fără să-mi dau seama.

Obrazul fetei deveni iar neclar, o pată nedesluşită şi tristă în amurg. „Mă gîndesc aşa, mă gîndesc că ar trebui să zbieri mai tare decît ai strigat ca să te audă pînă acolo, la el acasă. Şi mă gîndesc că ar trebui să faci mai mult decît să zbieri ca să-l aduci pînă aici."

„Desigur, zise el. Nu te mai necăji acuma" Dar gîndurile lui îşi şi rulaseră şirul : „Ştii bine că niciodată. Ştii bine că n-am aşteptat şi că n-am cerut de la nimeni ce am aşteptat de la dumneata. Şi nu ţi-am cerut asta niciodată. Nu mă gîndeam că va fi nevoie. Ziceam : *Nu-i nevoie. Ce rost are ca unul cum e Wash Jones să-l întrebe sau să se îndoiască de cinstea unui om despre care generalul Lee în persoană spune, într-o hîrtie scrisă cu mîna lui, că e un viteaz?* „Un viteaz, se gîndi el. Mai bine nu s-ar mai fi întors acasă nici unul din ei, în '65", gîndi. *Mai bine n-ar mai fi apucat să respire pe pămîntul ăsta nici unul ca mine şi nici unul ca el. Şi bine ar fi ca toţi cei de-o seamă cu noi să fie măturaţi de pe suprafaţa pămîntului ca nici un alt Wash Jones să nu-şi mai vadă întreaga lui viaţă sfîrtecată fîşie cu fîşie şi să nu se mai zvîrcolească asemeni unei păstăi uscate zvîrlite pe foc.*

Se opri şi se linişti. Auzi caii, dintrodată şi limpede ; şi în curînd zări felinarul şi mişcările oamenilor, lucirea ţevilor de puşcă în lumina aceea mişcătoare. Şi totuşi nu se clinti de la locul lui. Se întunecase de-a binelea şi stătea şi asculta foşnetul bălăriilor şi glasurile oamenilor care înconjurau casa. Felinarul se apropie ; lumina lui căzu pe trupul nemişcat care zăcea în bălării şi se opri, caii păreau imenşi şi pierduţi în umbră. Un bărbat coborî şi se aplecă în lumina felinarului de-

asupra trupului din ierburi. În mînă ținea un pistol ; se ridică și se întoarse spre casă.

— Jones, chemă el.

— Sînt aici, răspunse liniștit Wash de la fereastră. Dumneavoastră sînteți, don' maior ?

— Ieși afară.

— Îndată, zise el liniștit. Vreau să văd numai ce-i cu nepoata mea.

— O să avem noi grijă de ea. Hai, ieși afară.

— Îndată. O clipă numai.

— Fă lumină. Aprinde lampa.

— Imediat. Numai o clipă. Îi auziră glasul îndepărtîndu-se în interiorul casei, și nu-l putură vedea cum se îndreaptă grăbit spre pervazul căminului unde ținea un cuțit de măcelărie : singurul lucru din viața și din casa lui nenorocită de care era mîndru, fiindcă tăia ca un brici. Se apropie de salteaua de paie, de glasul nepoatei sale :

— Cine-i ? Aprinde lampa, bunicule.

— Nu-i nevoie de nici o lumină, draga mea. N-o să dureze decît un minut, zise el, îngenunchind și bîjbîind cu mîna în direcția glasului ei, șoptind :

— Unde ești ?

— Aici, spuse ea neliniștită. Unde să fiu ? Ce ai... Mîna lui îi atinse obrazul. „Ce ai... Bunicule ! Buni..."

— Jones, strigă șeriful. Ieși odată afară !

— Într-o clipă, dom' maior, zise el. Se ridică și păși grăbit prin casă. Știa unde să găsească prin întuneric bidonul cu gaz, așa cum știa și că e plin, deoarece nu trecuseră nici două zile de cînd îl umpluse la prăvălie și-l ținuse acolo pînă-l transportase acasă cu o căruță, cele cinci galoane de gaz fiind de ajuns de grele. În cămin mai rămăsese ceva jar ; și în afară de asta maghernița aceea dă-

răpănată era ea însăşi ca un amnar : jarul, căminul, pereţii, totul izbucni într-o singură vîlvătaie de flăcări albastre. Şi-n lumina lor oamenii care aşteptau afară îl văzură, într-o clipă halucinantă, ţîşnind spre ei cu coasa ridicată în faţa cailor care se cabrară şi dădură înapoi. Îşi struniră caii şi-i întoarseră din nou spre vîlvătaia albastră, dar silueta deşirată, profilîndu-se fantastic în lumina flăcărilor, se năpusti iar asupra lor cu coasa ridicată.

— Jones, zbieră şeriful ; stai ! Stai sau trag. Jones ! *Jones !*

Silueta deşirată continua să înainteze nebuneşte printre vîlvătăile şi pîrîiturile flăcărilor. Cu coasa ridicată, se îndrepta spre ei, spre ochii înnebuniţi ai cailor şi spre lucirile neliniştite ale ţevilor de puşcă, fără să strige, fără să facă nici un zgomot.

URSUL

I

De data aceasta venise încă un bărbat şi încă un cîine. Două animale, punîndu-l la socoteală pe moş Ben, ursul, şi doi bărbaţi, punîndu-l la socoteală pe Boon Hoganbeck, în vinele căruia curgea ceva din acelaşi sînge care curgea în vinele lui Sam Fathers, chiar dacă Boon era din ramura lui plebeiană şi numai Sam, moş Ben şi Lion, corcitura, erau fără pată şi incoruptibili.

Isaac McCaslin avea şaisprezece ani. De şase ani era un adevărat vînător. De şase ani asculta cele mai grozave povestiri. Despre ţinuturile acelea sălbatice, despre codrul fără de capăt, mai întins şi mai bătrîn decît se spunea în orice hrisov cunoscut — fie el întocmit de vreun alb de ajuns de mărginit ca să-şi închipuie că a cumpărat vreo parte a pădurii, fie de vreun indian de ajuns de lacom ca să pretindă că a stăpînit vreo parte a ei şi că a transmis-o altcuiva ; mai întins decît fîşia de pădure care, ştiind mai bine cum stau lucrurile, maiorul de Spain pretindea că-i a lui ; mai vechi decît bătrînul Thomas Sutpen de la care o căpătase maiorul de Spain şi care ştia şi el cum stau lucrurile ; mai vechi chiar decît bătrînul Ikemotubbe, şeful de trib

Chickasaw [1] de la care o căpătase bătrînul Sutpen și care știa mai bine, la rîndul lui, care-i adevărul. Despre bărbații nu albi, nici negri, nici roșii, ci despre bărbați, vînători, avînd voința și tăria de a îndura totul ca și umilința și priceperea de a supraviețui și despre cîinii și ursul și cerbul amestecați în aceste lucruri dar și opuși lor, chemați de către și împinși spre locurile acelea sălbatice într-o străveche și neostoită înfruntare petrecută după străvechi și necruțătoare legi care fac zadarnice orice păreri de rău și nu îngăduie nici o cruțare ; cea mai frumoasă dintre petreceri, cea mai frumoasă cînd o trăiești și de-a pururea cea mai frumoasă cînd asculți, printre trofeele reale — pușile agățate în cui, căpățînile și pieile — glasurile liniștite și grave și așezate, potrivite privirilor înapoi, aducerilor aminte și exactității, în bibliotecile primăriilor sau în birourile de pe plantații sau (mai bine decît oriunde) în sălașurile de vînătoare unde fiarele ucise atîrnă calde încă în cuie iar bărbații care le-au ucis stau în fața buturugilor arzînd în cămin, acolo unde sînt case și cămine, sau pe prelatele întinse pe jos în fața grămezilor de vreascuri arzînd fumegos, acolo unde nu sînt. Nu lipsea niciodată în aceste împrejurări și o sticlă, așa că lui i se părea că acele frumoase și aprige clipe ale sufletului și minții, ale curajului și ale dibăciei și ale iuțelii erau concentrate și distilate în licoarea aceea cafenie, pe care o beau nu femeile, nici băieții sau copiii, ci numai vînătorii, bînd nu sîngele vărsat ci un soi de condensare a duhului sălbatic

[1] Indieni din puternicul și războinicul trib Muskhogean răspîndit pe vremuri în Mississippi și Alabama și ai căruĭ urmași trăiesc astăzi în statul Oklahoma.

şi nemuritor, bîndu-l cu măsură, chiar cu smerenie, nu cu speranţa josnică şi deznădăjduită a sălbatecului de a dobîndi astfel forţă, dibăcie şi iuţeală, ci în cinstea acestor virtuţi. Aşa că, în dimineaţa aceea de decembrie, i se păru nu numai firesc dar chiar şi potrivit ca totul să înceapă cu whisky-ul.

Mai tîrziu, îşi dădu seama că totul începuse cu mult înainte de clipa aceea. Începuse încă din ziua aceea în care pentru prima dată îşi scrisese vîrsta folosind două cifre şi în care, pentru prima dată, vărul său, McCaslin, îl adusese la sălaşul de vînătoare, în codrii aceia, ca să-şi cîştige singur în acele locuri sălbatice, numele şi calitatea de vînător, dacă avea să se dovedească şi el de ajuns de modest şi de puternic. Fără să-l fi văzut vreodată, îl şi moştenise pe uriaşul urs bătrîn, cu laba vătămată de o capcană, care îşi cîştigase pe o întindere de aproape o sută de mile pătrate un nume, o denumire precisă ca oricare om — lunga poveste a pătulelor de porumb dărîmate şi pustiite, a godacilor şi a mascurilor şi chiar a viţeilor tîrîţi de vii în pădure şi devoraţi, a capcanelor şi a curselor făcute praf şi a cîinilor sfîrtecaţi în bucăţi şi ucişi, a împuşcăturilor chiar de carabină trase direct şi din apropiere, dar neavînd un efect mai mare decît acela al unor boabe de mazăre împroşcate de-un copil printr-o ţeavă — un drum lung semănat cu ruine şi distrugeri începînd înainte încă de a fi venit băiatul pe lume, şi de-a lungul căruia trecea, nu repede dar cu implacabila şi irezistibila hotărîre a unei locomotive, îngrozitoarea nălucă cu părul lăţos. Înainte de a-l fi văzut vreodată îi bîntuise gîndurile. Îi apăruse, înălţîndu-se ameninţător în visurile lui înainte de a fi văzut pădurile neatinse

de topoare în desișurile cărora își lăsa urma strîmbă, lățos, îngrozitor, cu ochii roșii, nu rău la fire ci doar uriaș, mult prea uriaș pentru cîinii care încercau să-l încolțească, pentru caii care încercau să-l răstoarne și să-l calce în copite, pentru oamenii și gloanțele trase în el ; mult prea uriaș chiar pentru locul strîmt pe care se mișca. Totul se petrecea ca și cum băiatul ar fi presimțit ceea ce simțurile și gîndurile lui nu puteau cuprinde încă : locurile acelea sălbatice sortite pieirii, din ale căror hotare oamenii mușcau mereu cîte ceva cu toporul și cu plugul și de care se temeau pentru că erau sălbatice, mii, zeci de mii de oameni necunoscuți unii altora și fără de nume trăiau pe același pămînt pe care bătrînul urs își cîștigase un nume și pe ale cărui poteci trecea nu o fiară muritoare ci un anacronism neîmblînzit și invincibil rămas dintr-o vreme de mult apusă, o fantomă, sinteză și apoteoză a vieții sălbatice de altădată pe care firavele ființe umane se îmbulzeau cu înverșunarea silei și a spaimei să o ciopîrțească, asemeni unor pigmei mișunînd pe lîngă gleznele unui elefant adormit — bătrînul urs, solitar, neîmblînzit și singur ; fără femelă fără pui și uitat de moarte — bătrîn Priam lipsit de bătrîna lui nevastă răpită, supraviețuind tuturor fiilor săi.

Copil încă, înainte cu trei ani, apoi cu doi, apoi cu un an de a fi și el unul din ei, se uita în fiecare noiembrie la căruța plină cu cîini, așternuturi, saltele, hrană și puști, la vărul său McCaslin și la Jim al lui Tennie și la Sam Fathers — pînă ce Sam se stabili la sălașul de vînătoare — care plecau spre Capătul Pămîntului, spre codrii de nepătruns. El știa că nu plecau să vîneze urși sau căprioare, ci se duceau la *rendez-vous*-ul

anual fixat cu ursul pe care nici nu intenționau să-l omoare. Două săptămîni mai tîrziu aveau să se întoarcă, fără nici o pradă, fără nici o blană. Nu se aștepta la așa ceva. Nici nu se temea că ar putea să-l găsească de data asta în căruță, împreună cu celelalte căpățîni și blănuri. Și nu-și spunea, nici în sinea lui, că în trei ani, în doi, sau într-un an de aci înainte va fi și el acolo și s-ar putea să-l doboare. Știa că numai după ce avea să-și facă ucenicia în pădure și avea să se dovedească demn de a fi vînător, avea să i se îngăduie doar să deslușească prin tufișuri urma strîmbă, și că atunci chiar timp de două săptămîni din noiembrie avea să fie o neînsemnată ființă, alături de vărul său și maiorul de Spain și de generalul Compson și de Walter Ewell și de Boon și de cîinii care se temeau să-l încolțească, și de puștile și de carabinele care nu izbuteau să-l facă măcar să sîngereze, în rituala procesiune anuală închinată cruntei nemuriri a bătrînului urs.

În sfîrșit sosi și ziua lui. În trăsură, cu vărul său, maiorul de Spain și generalul Compson, zări codrii ivindu-se printr-o burniță domoală de noiembrie, rece doar cît să nu înghețe, așa cum i se păru mai tîrziu că-i văzuse întotdeauna sau cel puțin cum și-i amintea întotdeauna — peretele înalt și nesfîrșit al pădurilor dese de noiembrie, sumbru și impenetrabil în după-amiaza aceea care se destrăma și în acel sfîrșit de an (nici nu putea măcar să deslușească pe unde ar fi sperat să intre în pădure deși știa că Sam Fathers îi aștepta acolo cu căruța), trăsura trecînd printre cocenii scheletici de porumb și de bumbac peste ultimul petec de pămînt deschis, ultima urmă a măruntelor mușcături ale omului în coasta stră-

veche, pînă ce, micșorată în această perspectivă la o dimensiune aproape ridicolă, chiar și trăsura i se păru că a încetat să se mai miște (și asta adăugîndu-se ceva mai tîrziu, cu ani după aceea, cînd devenise bărbat și văzuse marea) la fel ca o luntre măruntă care atîrnă suspendată și pierdută în întinderea infinită a oceanului într-o solitară imobilitate, săltînd doar în sus și-n jos, în timp ce apa și pămîntul aparent de neatins către care se-ndreaptă fără vreun apreciabil progres, se leagănă încetișor și-i deschid un canal mereu mai larg care e locul de acostare. Intră în pădure. Sam îi aștepta, învelit într-o pătură, stînd pe capra căruței în spatele răbdătorilor catîri din care ieșeau aburi. Își începu noviciatul în viața adevăratelor locuri sălbatice avîndu-l pe Sam alături, la fel cum își începuse, în mic, ucenicia sa într-ale bărbăției, mergînd după iepuri, tot cu Sam lîngă el, amîndoi înveliți în pătura umedă, caldă, mirosind a negru, și codrul se închise în urma lui așa cum se deschisese o clipă ca să-l primească, deschizîndu-se în fața înaintării lui așa cum se închidea în urma trecerii lui, căruța mergînd nu pe o cărare anume ci pe o potecă inexistentă la o distanță de zece yarzi în fața lor și încetînd să mai existe în urmă cu zece yarzi după ce trecuseră, căruța înaintînd nu prin propria sa mișcare ci prin frecarea de mediul înconjurător neatins și totuși fluid, somnolent, surd, aproape fără lumină.

I se părea, la vîrsta de zece ani, că e martorul propriei sale nașteri. Și nici nu i se părea ciudat. Încercase totul mai dinainte și nu numai în vis. Văzu sălașul de vînătoare — un bungalow nevăruit, cu șase camere, înălțat pe piloți ca să fie deasupra apelor mari de primăvară — și știu

cum avea să se petreacă totul. Participă și el la grăbita dezordine ordonată a stabilirii lor în sălaș, și mișcările lui se dovediră îndemînatice, ca știute mai dinainte. Apoi, vreme de două săptămîni mîncă hrana grosolană și pregătită în grabă — pîinea acră și fără formă, carnea cu gust ciudat de sălbăticiune, de vînat și de urs și de curcan sălbatic și de raton pe care n-o gustase niciodată pînă atunci — pe care-o mîncau oamenii, gătită de bărbați care mai întîi erau vînători și apoi bucătari; dormi învelit în pături aspre, fără așternut, așa cum dorm vînătorii. În fiecare dimineață, zorii cenușii îl găseau, pe el și pe Sam Fathers, la locul care-i fusese atribuit pe linie. Era cel mai prăpădit loc, cel mai pustiu. Se așteptase la asta; nu îndrăznise să spere nici în sinea lui că de această primă dată va auzi măcar cîinii gonind după fiare. Dar îi auzi. Era în a treia dimineață — un zvon, de nicăieri, aproape de nedeslușit, și totuși își dădu seama ce e deși nu mai auzise niciodată atît de mulți cîini gonind împreună, zvonul crescu și se transformă în glasuri distincte și limpezi și reuși să-i deosebească pe cei cinci cîini ai vărului său de ceilalți. „Acuma, zise Sam, înalță-ți puțin pușca, trage cocoașele și stai liniștit."

Totuși, nu i se întîmplă nimic, încă nu. Umilința, iat-o; învățase asta. Și putea învăța să fie răbdător. Avea numai zece ani, numai o săptămînă. Clipa aceea trecuse. I se păruse că a și văzut cu adevărat căprioara, cerbul fumuriu, cu trupul prelung în fugă, dispărînd, tufișurile, singurătatea cenușie vibrînd încă deși glasurile cîinilor pieriseră în depărtare; de undeva departe din adîncul pădurii întunecate și al dimineții cenușii, aproape transparente, se auziră două

împușcături. „Acuma poți lăsa cocoașele jos", zise Sam.

Ceea ce și făcu. „Ți-ai dat și tu seama", zise el.

— Da, răspunse Sam. Vreau să te învăț ce trebuie să faci cînd nu tragi. Abia atunci cînd șansa de a trage în urs sau în căprioare se ivește și piere, pot fi uciși oamenii și cîinii.

— Oricum nu era el, spuse băiatul. Nici măcar nu era un urs. Doar o căprioară.

— Da, zise Sam, era doar o căprioară.

Apoi, într-o dimineață, într-a doua săptămînă, auzi iar cîinii. De data aceasta înainte ca Sam să i-o spună, își pregăti pușca, prea lungă, prea grea, bună pentru un om mare, așa cum îl învățase, deși își dădu seama că acuma și cîinii și căprioara erau mai departe, abia de-i mai auzea. Nu mai auzise niciodată cîini gonind care să latre astfel. Și atunci văzu că Sam, care-l învățase ca, mai întîi și întîi, să tragă cocoașele și să se așeze astfel încît să poată vedea cît mai bine în orice direcție și apoi să nu se mai clintească din loc, se ridicase în picioare. „Acolo, zise el. Ascultă." Băiatul ascultă și auzi nu un cor de lătrături sunînd puternic și repede ca după o urmă proaspătă, ci un chelălăit chinuit, cu o octavă mai sus decît ar fi trebuit și cu ceva mai mult decît nehotărîre și chiar josnicie în glas pe care încă nu o putea recunoaște, silnic, mișcîndu-se nu prea repede și depărtîndu-se foarte încet, rămînînd în aer ecoul acela vag de isterie aproape omenească, de tînguire jalnică, aproape omenească, de această dată nefiind nimic în fața lui, nici o părelnică fugă a unei forme nevăzute, fumurii. Îl auzi pe Sam răsuflînd zgomotos lîngă umărul lui. Observă cum se arcuiseră nările bătrînului care-și trăgea răsuflarea.

— E moș Ben ! exclamă el în șoaptă.

Sam nu se clinti, ci-și întoarse doar capul încet după glasurile care piereau, nările arcuindu-se abia într-un ritm grăbit.

— Ha, făcu el. Nici nu aleargă măcar. Merge la plimbare.

— Dar era aici ! strigă băiatul. Aici, undeva în față !

— Așa face în fiecare an, zise Sam. O singură dată. Ash și Boon spun că vine pe aici ca să-i alunge pe ceilalți urși mai mici. Să le spună să se ducă dracului de aici și să stea deoparte pînă or pleca vînătorii. Așa o fi. Băiatul nu mai auzea nimic, totuși Sam își întorcea mereu capul încet-încet, pînă îi văzu ceafa. Atunci se întoarse și-l privi — cu aceeași față, gravă, binecunoscută, fără expresie pînă în clipa în care-i zîmbi, cu aceiași ochi de bătrîn în care se stingea treptat o lucire întunecată și aprigă, pasionată și mîndră. „Nu-i mai pasă de urși, cum nu-i mai pasă nici de cîini nici de oameni. Vine să vadă cine mai e pe aici, cine a mai venit în anul acesta, dacă știe să tragă sau nu, dacă rămîne sau nu. Dacă am adus cîinele care va fi în stare să-l încolțească și să-l țină în loc pînă la venirea unui om cu pușca. Fiindcă e starostele urșilor. E un om.“ Se stinsese, pierise ; și ochii erau iar așa cum îi știuse din totdeauna. „Îi lasă să-l urmărească pînă la rîu. Și apoi îi trimite acasă. De-acuma putem pleca și noi ; să vezi cum o să arate cînd o să se întoarcă la sălaș.“

Cîinii sosiră primii ; stăteau ghemuiți covrig, zece la număr, sub talpa bucătăriei ; împreună cu Sam se chinciră amîndoi ca să-i zărească în întunericul în care se băgaseră, liniștiți, rotindu-și ochii luminoși, dispărînd în umbră, fără zgomot,

emanînd acel miros pe care băiatul nu putea încă să-l identifice, de altceva decît de cîine, de ceva mai puternic decît cîinele și nu doar de animal și nici chiar de fiară. Pentru că dincolo de jalnicul și chinuitul chelălăit nu fusese nimic altceva decît singurătatea și sălbăticia, așa că, pe la mijlocul după-amiezii, cînd se-ntoarse al unsprezecelea copoi și, împreună cu Jim al lui Tennie, ținu în brațe cățeaua moale și tremurînd încă, ca Sam să-i ungă urechea zdrențuită și s-o frece pe grumaz cu terebentină și unsoare de osii, tot nu o ființă vie ci doar sălbăticia, aplecîndu-se o clipă, o mîngîiase ușor pentru îndrăzneala ei. „La fel ca oamenii, zise Sam. Așa cum fac toți oamenii. A amînat cît a putut momentul în care să-și arate curajul, știind tot timpul că mai devreme sau mai tîrziu va trebui să fie curajoasă măcar o dată, ca să-și poată spune ea însăși că e cîine de vînătoare, și știind dinainte ce are să se întîmple cînd o s-o facă."

Nu știu cînd Sam plecă. Află doar că dispăruse. În următoarele trei dimineți se sculă și-și mîncă *breakfast*-ul fără ca Sam să-l aștepte. Se ducea singur la locul lui ; îl găsea acuma fără nici un ajutor și se așeza așa cum îl învățase Sam să stea. În a treia dimineață auzi iar cîinii, alergînd liberi după o urmă adevărată și-și pregăti pușca așa cum învățase și-i auzi trecînd pe lîngă el fiindcă nu-i sosise încă vremea, nu i se cuvenea încă nimic în prea scurta perioadă de două săptămîni față de întreaga și lunga viață pe care se și hotărîse să și-o închine locurilor acelora sălbatice cu răbdare și umilință ; auzi iar împușcătura, o singură împușcătură, plesnitura seacă a puștii lui Walter Ewell. Acum știa să-și găsească nu numai locul și să se întoarcă la sălaș fără

călăuză, ci folosind busola pe care i-o dăduse vărul lui ajunse la tufișul unde Walter aștepta lîngă căpriorul cu măruntaiele afară, înconjurat de cîinii chelălăind, înaintea tuturor celorlalți în afară de maiorul de Spain și de Jim al lui Tennie care erau călări, înainte chiar ca unchiul Ash să vină cu catîrul cel chior de la căruță, căruia nu-i era teamă nici de mirosul de sînge și nici, așa se spunea, de acela de urs.

Însă nu unchiul Ash călărea pe catîr ci Sam, care se-ntorsese. Și Sam îl așteptă să-și termine prînzul și, încălecînd pe catîrul cel chior, iar Sam pe celălalt catîr de la căruță, o porniră la drum în după-amiaza aceea fără soare care se grăbea către amurg, călărind mai mult de trei ore nu pe poteci și nu după vreo urmă pe care ar fi putut-o desluși, către un colț de pădure unde nu mai fusese niciodată. Și atunci înțelese de ce ținuse Sam ca el să călărească pe catîrul cel chior care nu se înspăimînta de mirosul sîngelui, al fiarelor sălbatice. Celălalt catîr, fără beteșug, se opri deodată și cînd Sam coborî încercă să se-ntoarcă și s-o ia la goană, smucind și trăgînd de căpăstrul de care-l ținea Sam și-l îndemna cu binișorul să meargă mai departe, deoarece nu îndrăznea să-l priponească, trăgîndu-l în timp ce băiatul descăleca de pe catîrul cel chior care rămase locului. Stînd alături de Sam, în umbra deasă și necuprinsă a codrilor străvechi și a după-amiezii stinse de iarnă, se uită liniștit la buturuga putrezită de pe jos, crestată și mîncată de scurmături de gheare și la pămîntul umed din preajma ei unde se vedea urma unei labe enorme și strîmbe cu două degete. Acum știu ce îl izbise în glasul cîinilor în dimineața aceea în pădure și ce mirosise cînd se aplecase să se uite la ei, cum stăteau

ghemuiți covrig, sub talpa bucătăriei. Era ceva ce stăruia și în ființa lui, oarecum altfel, ei fiind doar niște animale iar el nu, dar numai foarte puțin altfel — o nerăbdare, pasivă ; o nevolnicie, un sentiment al propriei fragilități și neputințe față de codrii fără de moarte, lipsită totuși de îndoială sau de spaimă ; un gust de cocleală în gura năpădită deodată de salivă, un spasm dureros și ascuțit în creier sau în stomac, n-ar fi fost în stare să spună unde anume și n-avea nici o importanță unde ; știa doar că își dădea seama, pentru prima dată, că ursul despre care auzise și care-i apăruse amenințător în visurile lui încă înainte de a-și aduce aminte cînd și care existase așadar în mintea și visurile vărului său și ale maiorului de Spain și chiar ale bătrînului general Compson mai înainte ca să-și poată aminti și ei cînd începuse asta, era un animal muritor și că plecau de fiecare dată, în noiembrie la sălașul de vînătoare nu cu intenția reală de a-l omorî, nu fiindcă ursul nu putea fi omorît ci pentru că nu avuseseră pînă acum vreo speranță întemeiată că ar fi în stare s-o facă. „Rămîne pe mîine", zise el.

— Vrei să spui că mîine o să încercăm, zise Sam. Dar n-avem încă un cîine.

— Avem unsprezece, zise el. Au gonit după el, luni.

— Și i-ai auzit, spuse Sam. Ba i-ai și văzut. Încă n-avem un cîine. Nu-i nevoie decît de unul. Dar nu-l avem. Poate că nu există nicăieri. Altfel ar trebui să dea din întîmplare peste cineva care să aibă o pușcă și să știe cum să-l lovească.

— N-o să fiu eu ăsta, zise băiatul. O să fie Walter sau maiorul sau...

— Cine știe, spuse Sam. Mîine să fii cu ochii în patru. Fiindcă e ager la minte. De aia a și trăit atîta. Dacă o să fie încolțit și va trebui să hotărască încotro s-o rupă, o să te aleagă pe tine.

— Cum ? întrebă el. Cum va ști... Se opri. Vrei să zici că mă și cunoaște că n-am mai fost niciodată în adîncul pădurii, că n-am avut încă timp să-mi dau seama dacă... Se opri iar și se uită țintă la Sam, zicînd cu umilință și fără uimire : Va să zică pe mine mă căuta. Nu cred că are nevoie să vină mai mult de o dată.

— Mîine să fii cu ochii în patru, spuse Sam. Și acum cred că-i timpul să plecăm. O să ajungem la sălaș tîrziu după ce-o să se întunece.

A doua zi dimineață o porniră cu trei ore mai devreme ca de obicei. Mergea cu ei pînă și unchiul Ash, bucătarul, care spunea că meseria lui e aceea de bucătar de tabără și care nu prea făcea altceva decît să gătească la vînătorile și excursiile maiorului de Spain, și care fusese totuși prins de locurile acelea sălbatice, trecînd de la simpla apropiere față de ele la aceeași reacție pe care o aveau cu toții, pînă și băiatul care acum două săptămîni venise pentru prima dată în aceste locuri sălbatice, față de urechea zdrențuită și grumazul sfîșiat al unui copoi și față de urma lăsată de o labă diformă pe un petec de pămînt muiat de ploaie. Mergeau cu căruța. Era prea departe ca să meargă pe jos : băiatul, cu Sam și cu unchiul Ash în căruță, cu cîinii, vărul lui și maiorul de Spain și generalul Compson și Bonn și Walter și Jim al lui Tennie călăreau pe cai cîte doi ; din nou lumina cenușie din zori îl găsi, ca și în dimineața aceea dintîi de acum două săptămîni, pe locul în care-l pusese Sam și-l lăsase apoi. Cu pușca prea mare pentru el, cu în-

cărcătorul care nici măcar nu era al lui ci al maiorului de Spain și cu care trăsese doar o dată, în prima zi, într-un ciot ca să se deprindă cu reculul și ca să știe cum să-l încarce iar cu cartușe de carton, stătea sprijinit de trunchiul unui eucalipt lîngă un pîrîu a cărui apă neagră și liniștită se scurgea fără nici o mișcare printr-un tufiș de rogoz, trecea printr-un luminiș și se-ntorcea iar în tufiș, unde, nevăzută, o pasăre, marea ciocănitoare numită de negri Domnul Dumnezeu, ciocănea într-o tulpină uscată. Un loc ca oricare altul, deosebit doar prin unele amănunte de acela către care pleca timp de două săptămîni în fiecare dimineață, pentru el un teritoriu nou și totuși nu mai puțin cunoscut decît celălalt pe care după două săptămîni ajunsese să creadă că-l știe oarecum — aceeași izolare, aceeași singurătate prin care omul temător și fragil trecuse doar fără să o schimbe, nelăsînd nici o urmă și nici o cicatrice, care arăta întocmai cum trebuie să fi arătat în clipa cînd primul strămoș al înaintașilor Chickasaw ai lui Sam Fathers pătrunsese aici și se uitase în jur, cu parul, toporul de piatră sau săgeata de os trasă și gata la orice, deosebindu-se de el, doar pentru că, stînd la capătul bucătăriei, mirosise cîinii ghemuiți covrig și pitiți sub talpa casei și văzuse urechea și grumazul sfîșiat al cățelei care, așa cum spusese Sam, trebuise să fie o dată curajoasă pentru a continua să-și spună ea însăși că e cîine de vînătoare, și pentru că văzuse ieri, pe pămîntul din preajma buturugii putrezite, urma unei labe de animal viu. Nu auzi nici un lătrat de cîine. Nu fu niciodată sigur că-i auzise. Își dădu numai seama că loviturile ciocănitoarei s-au oprit deodată, și știu că ursul stă și-l pri-

veşte. Nu-l văzu. Nu ştiu dacă-l privea din faţă, dinspre tufişul de rogoz, sau din spate. Nu se mişca, ţinînd în mînă puşca inutilă cu care acum ştia că n-avea să tragă niciodată în el, nici acum şi nicicînd, simţind în gură acel gust de cocleală pe care-l mirosise venind dinspre cîinii ghemuiţi sub talpa bucătăriei, cînd se uitase la ei.

Şi apoi ursul dispăru. La fel de brusc cum se opriseră, loviturile seci ale ciocănitoarei se porniră iar şi după cîteva clipe i se păru că aude chiar cîinii — un zvon, abia o părere de sunet, pe care îl auzea probabil de vreun minut sau două înainte de a-l fi băgat în seamă, ajungîndu-i la urechi şi apoi pierind iar în depărtare. Nu se apropiară nicicum de locul unde era. Să fi fost lătrat de cîini ce auzise el, n-ar fi putut jura; dacă goneau vreun urs, atunci o fi fost un altul. Din tufişul de rogoz se ivi Sam care sări peste pîrîu, urmat îndeaproape, aşa cum sînt învăţaţi să meargă cîinii pentru vînatul păsărilor, de căţeaua rănită de urs. Veni şi se ghemui la picioarele lui, tremurînd.

— Nu l-am văzut, zise el. Nu l-am văzut, Sam.

— Ştiu, zise Sam. A stat să se uite. Nici nu l-ai auzit, nu-i aşa?

— Nu, zise băiatul. Eu...

— E ager la minte, spuse Sam. Tare ager. Şi băiatul zări iar ivindu-se în ochii lui Sam lucirea aceea întunecată şi tulbure, în clipa în care se uită la căţeaua care tremura uşor şi fără oprire la piciorul lui Isaac. Pe grumazul ei sfîşiat se zăreau cîteva picături de sînge proaspăt asemeni unor bobi strălucitori.

— E prea mare. N-avem încă un cîine. Dar cine ştie, într-o bună zi...

Fiindcă avea să fie mereu şi mereu, o dată viitoare. Avea numai zece ani. Şi i se păru că vede... ei doi... două umbre pe tărîmul de unde timpul se iveşte şi devine timp: bătrînul urs izbăvit de moarte şi el cel care avea să o cunoască întrucîtva. Pentru că acuma descoperise ce mirosise la cîinii aceia ghemuiţi covrig şi ce simţise în gustul salivei, descoperise frica, aşa cum un băiat, un tînăr, descoperă existenţa dragostei şi a pasiunii şi a experienţei care sînt moştenirea dar nu încă şi bunurile lui, aflîndu-se din întîmplare în prezenţa sau poate pur şi simplu în dormitorul unei femei care a iubit şi a fost iubită de către mulţi bărbaţi. *Aşadar va trebui să-l văd,* se gîndi el, fără spaimă şi chiar fără speranţă. *Va trebui să mă uit la el.* Şi asta se întîmplă în luna iunie, în vara următoare. Erau din nou la sălaşul de vînătoare, sărbătorind ziua de naştere a maiorului de Spain şi a generalului Compson. Deşi unul se născuse în septembrie iar celălalt în miezul iernii şi aproape cu treizeci de ani mai devreme, petreceau amîndoi, în fiecare iunie, dimpreună cu McCaslin şi cu Boon şi cu Walter Ewell (şi de acum înainte şi cu băiatul) cîte două săptămîni la sălaşul de vînătoare, pescuind sau împuşcînd veverite şi curcani sălbatici şi vînînd noaptea, cu copoii, ratoni şi pisici sălbatice. Adică Boon şi negrii (şi acuma şi băiatul) pescuiau şi împuşcau veverite şi vînau ratoni şi pisici, fiindcă vînătorii încercaţi, nu numai maiorul de Spain şi bătrînul general Compson (care îşi petrecea aceste două săptămîni şezînd într-un balansoar în faţa unei oale uriaşe unde fierbea înnăbuşit o tocană Brunswick [1], mes-

[1] Tocană de veveriţă, iepure sau găină, cu legume.

tecînd şi gustînd mereu şi certîndu-se cu unchiul Ash cum trebuie să o gătească şi spunîndu-i lui Jim al lui Tennie să toarne whisky în polonicul cositorit din care-l bea) ci şi McCaslin şi Walter Ewell care erau încă de ajuns de tineri, disprețuiau asemenea îndeletniciri şi nu se ocupau decît cu împuşcarea curcanilor sălbatici cu pistolul, pentru a-şi dovedi calităţile de ţintaşi sau pentru a cîştiga tot felul de rămăşaguri.

Vărul lui McCaslin şi ceilalţi credeau că el vînează veverițe. Pînă în a treia seară crezu că şi Sam Fathers e de această părere. Dimineaţa, imediat după *breakfast*, pleca din tabără. Avea acum puşca lui, un încărcător nou, cadou de Crăciun, avea să o stăpînească şi să tragă cu ea timp de aproape şaptezeci de ani, punîndu-i două perechi noi de butoaie şi piedici şi un pat nou, aşa că din puşca originală nu mai rămase pînă la urmă decît trăgaciul cu încrustaţii de argint, pe care erau gravate numele lui şi al lui McCaslin şi anul 1878. Găsi copacul şi pîrîiaşul unde stătuse la pîndă în dimineaţa aceea. Folosind busola se apucă să cutreiere pădurea pornind din acest punct ; se străduia să ştie mai multe decît un bun pădurar fără să-şi dea seama măcar că o face. În a treia zi găsi şi buturuga putrezită în preajma căreia văzuse pentru prima oară urma. Se fărîmase aproape cu totul, topindu-se cu o iuţeală de necrezut, cu o pasionată şi aproape vizibilă renunţare în pămîntul din care copacul se înălţase. Cutreiera acum pădurile în vară, verzi în umbra deasă — de fapt ceva mai întunecate decît fuseseră în destrămarea cenuşie din noiembrie — nestrăbătute chiar şi la amiază decît ici şi colo de razele soarelui care cădeau în aerul nemişcat pe un pămînt ce nu se usca de-a binelea nici-

odată, mișunînd de șerpi-mocasini, șerpi de apă și șerpi cu clopoței, și ei de culoarea întunericului acela tărcat așa că mai întotdeauna nu-i observa decît dacă se mișcau ; se întorcea în tabără mereu mai tîrziu și mai tîrziu și mai tîrziu, în prima zi, în a doua zi, trecînd în a treia zi în amurg pe lîngă micul țarc de lîngă șopronul din bîrne în care Sam ținea animalele în timpul nopții. „Încă nu l-ai văzut", zise Sam.

Se opri. O clipă nu spuse nimic. Apoi vorbi liniștit, izbucnind în grabă dar cu liniște, ca atunci cînd cedează digul ridicat în joacă de un copil în albia unui șuvoi : „Ei bine. Da. Dar cum ? M-am dus acolo, la pîrîu. Am găsit și buturuga. Eu..."

— Zic c-ai făcut bine. O fi stat și te-a privit. Nu i-ai mai văzut urma ?

— Eu... zise băiatul. Eu nu am... Nu m-am gîndit niciodată că...

— Din cauza puștii, zise Sam. Stătea pe după gard, nemișcat, un bătrîn, fiul unui sclav negru și al unui șef Chickasaw, îmbrăcat cu o salopetă uzată și decolorată, avînd în cap pălăria de paie zdrențuită care fusese însemnul sclaviei negrilor și era acum emblema libertății sale. Tabăra — poiana, casa, șopronul și petecul de pămînt dimprejur pe care maiorul de Spain îl smulsese abia și doar pentru o clipă din sălbăticie — se topea în amurg, în întunericul de veacuri al pădurilor. *Pușca*, se gîndi băiatul. *Pușca.*

— Va trebui să te hotărăști, zise Sam.

A doua zi dimineață plecă înainte de a se lumina, fără să mai mănînce, cu mult înainte ca unchiul Ash să se trezească în plăpumile lui așternute pe podeaua bucătăriei și să facă focul. Luase numai busola și un băț pentru șerpi.

Putea merge aproape o milă fără să aibă nevoie de busolă. Se așeză pe un buștean, ținînd în mînă busola al cărei cadran nu-l vedea; freamătul tainic al nopții care se oprise la zgomotul pașilor lui crescu din nou în grabă ca să se potolească apoi cu totul și țipătul bufnițelor încetă și păsările zilei care se trezeau le luară locul și în desișurile umede și cenușii se făcu lumină și putu să vadă cadranul busolei. Mergea repede și totuși fără zgomot, deprinzîndu-se din ce în ce mai bine cu viața pădurii fără a avea însă vreme să-și dea seama de asta; dădu peste o ciută cu un ied și-i scoase din culcușul lor, era de-ajuns de aproape ca să-i vadă — pîrîitul crăcilor, coada scurtă și albă, iedul luînd-o la goană alături de ciută, alergînd mai repede decît își închipuise. Mergea bine, așa cum îl învățase Sam, cu vîntul împotrivă, dar pentru moment asta n-avea nici o importanță. Își lăsase pușca acasă; acceptase de bunăvoie și cu abandonare nu un gambit, nu o posibilitate de a alege, ci o condiție potrivit căreia fuseseră părăsite nu numai anonimatul pînă atunci inviolabil al ursului ci și toate legile și învoielile străvechi cîrmuind relațiile dintre vînat și vînător. Nici frică nu trebuia să-i fie, nici chiar în clipa în care frica avea să-i cuprindă tot trupul: sîngele, pielea, măruntaiele, oasele, amintirea venită dintr-o vreme îndepărtată încă de dinainte de a fi devenit propria lui amintire — totul în afară de acea ascuțită clară nepotolită luciditate, care ea singură îl făcea să se deosebească de acest urs și de toți ceilalți urși și căprioare pe care avea să-i vîneze timp de aproape șaptezeci de ani și în legătură cu care Sam spusese: „Să te temi că n-ai încotro. Dar să nu-ți fie frică. În pădure nici o sălbăticiune n-o să-ți

facă rău dacă n-ai s-o sileşti sau dacă n-o să te miroasă că ţi-e frică. Fricosul îi înspăimîntă pe urs şi pe căprioară la fel ca pe orice om curajos."

Pe la amiază se-ndepărtase bine de pîrîiaş, pătrunzînd mai departe decît i se întîmplase vreodată într-un ţinut nou şi străin ; se folosea acum nu numai de busolă ci şi de ceasul vechi de argint, gros cît pumnul, rămas de la taică-său. Plecase din tabără acum nouă ore ; de aci în nouă ore avea să se fi întunecat de o oră. Se opri, pentru prima dată de cînd se ridicase de pe buştean în clipa în care reuşise în sfîrşit să vadă cadranul busolei şi se uită de jur împrejur, ştergîndu-şi faţa asudată cu mîneca hainei. Renunţase oricum, de bunăvoie, şi din propria lui nevoie, cu linişte şi umilinţă, fără să regrete, totuşi după cît se părea nu era de ajuns, faptul că lăsase puşca acasă nu era de ajuns. Rămase aşa o clipă — un copil, străin şi pierdut în întunericul acela boltit şi verde al sălbăticiei fără de urmă. Şi atunci se abandonă cu totul ei. Ceasul şi busola. Era încă mînjit. Trase din buzunarul salopetei lanţul unuia şi cureluşa împletită a celeilalte şi le atîrnă de o cracă într-un tufiş şi o porni înainte.

Cînd îşi dădu seama că s-a rătăcit, făcu ce-l învăţase şi-l antrenase Sam să facă : încercă să se întoarcă pe urmele lui. În ultimele două sau trei ore nu mersese prea repede şi de cînd îşi lăsase busola şi ceasul în tufiş mersese şi mai încet. Aşa că o porni cu pasul rar, copacul neputînd fi prea departe ; de fapt îl găsi chiar înainte de a se fi aşteptat să-l vadă şi întorcîndu-se se îndreptă spre el. Lîngă copac însă nu se zărea nici un tufiş şi nici urmă de busolă sau de ceas, aşa că se hotărî să încerce iar ce-l învăţase şi-l

antrenase Sam să facă: să meargă în direcția opusă într-un cerc și mai larg în așa fel încît amîndouă circomferințele aveau să taie undeva urma pașilor lui, dar nu dădu nicăieri peste vreo urmă de pași, ai lui sau ai altcuiva și acum o porni la drum mai repede, totuși fără panică, inima îi bătea ceva mai grăbit dar de ajuns de puternic și de regulat, și de data aceasta nu găsi nici copacul măcar fiindcă lîngă el, pe jos, era un buștean și după buștean o mică băltoacă, o musteală de apă, ceva între apă și noroi și făcu ce-l învățase și-l antrenase Sam să facă, într-o nouă și ultimă încercare, și cînd se așeză pe buștean văzu urma cea strîmbă, urma știrbită a ghearelor în pămîntul umed și în timp ce se uita la ea urma se umplu de apă ochi și apa începu să se reverse și marginile urmei începură să dispară. Cînd își ridică privirile văzu urma a doua și pornind-o, cea de dincolo de ea; mergea, fără grabă, fără să fugă, potrivindu-și pașii astfel încît să nu le piardă din vedere pe măsură ce se iveau înaintea lui de parcă s-ar fi întrupat din aerul transparent, mereu la o distanță de un pas, dincolo de care le-ar fi pierdut pentru totdeauna și s-ar fi pierdut și el pentru totdeauna, neobosit, nerăbdător, fără îndoială sau spaimă, gîfîind puțin din cauza ciocănitorilor puternice și repezi ale inimii, și se pomeni deodată într-un mic luminiș și pădurile din jur se contopiră într-un tot. Se năpustiră, fără zgomot, și deveniră una — copacul, tufișul, busola și ceasul lucind cînd le atinse o rază de soare. Și atunci zări ursul. Nu apăru, nu se ivi: stătea acolo, imobil, prins în păienjenișul verde și nemișcat al razelor fierbinți ale amiezii, nu atît de enorm pe cît îl visase, dar

la fel de enorm pe cît se așteptase să fie, mai uriaș și nemăsurat de mare în întunericul acela tărcat, și-l privea. Apoi se mișcă. Străbătu luminișul fără grabă, trecînd o clipă în lumina orbitoare a soarelui și dincolo de ea, apoi se opri din nou și se uită înapoi peste umăr la el. Apoi dispăru. Nu intră în desiș. Pieri, se cufundă în sălbăticia pădurilor fără nici o mișcare așa cum văzuse odată un pește, un biban imens, cufundîndu-se în adîncurile întunecate ale apei și dispărînd fără să fi mișcat măcar din aripioare.

II

Ar fi trebuit să-l urască pe Lion și să se teamă de el. Avea pe atunci treisprezece ani. Omorîse o căprioară și Sam Fathers îl mînjise pe față cu sînge fierbinte și în celălalt noiembrie omorî un urs. Dar încă înainte de această investitură, se descurca, în pădure, la fel de bine ca și mulți oameni mai vîrstnici cu aceeași experiență ca a lui. Acuma cunoștea însă mai bine viața pădurii decît foarte mulți oameni mai vîrstnici, avînd o mai mare experiență ca a lui. Nu exista loc pe o rază de douăzeci și cinci de mile în jurul taberei pe care să nu-l fi știut : pîrîu, dealuri, cărări și copaci-reper ; ar fi putut duce direct pe oricine în oricare loc de pe acest teritoriu și să-l aducă înapoi. Cunoștea locuri de vînat pe care nu le văzuse vreodată nici Sam Fathers ; în a treia toamnă găsi singur culcușul unei ciute și fără să știe vărul lui luă pușca lui Walter Ewell și

pîndi ciuta în zori și o omorî cînd se întorcea la culcuș așa cum îi spusese Sam că făceau strămoșii lui Chickasaw.

Recunoștea acum urmele bătrînului urs mai bine decît pe-ale lui și nu numai pe cea lăsată de laba beteagă. Putea să vadă oricare din celelalte trei urme lăsate de labele nebetegite și să le deosebească pe loc de orice alte urme și nu numai după mărimea lor. Pe o rază de cincisprezece mile mai trăiau și alți urși care lăsau și ei urme la fel de mari, sau cel puțin cam de aceleași dimensiuni, încît ai fi putut spune numai prin comparație care-s mai mari. Mai mult decît atît. Dacă Sam Fathers îi fusese mentor, iar veveriţele și iepurii din ogradă kindergartenul, atunci pădurile prin care trecea bătrînul urs îi erau liceul iar bătrînul urs în persoană, trăind de atîta vreme fără ursoaică și fără pui încît devenise propriul lui urmaș nenăscut, îi era *alma mater* [1].

Găsea acum urma cea strîmbă oricînd vroia, la zece mile, la cinci mile și uneori și mai aproape de tabără. În următorii trei ani, pe cînd stătea la pîndă, auzi de două ori cîinii că-i dăduseră de urmă, iar odată cînd dăduseră peste el din întîmplare, se porniră să latre ascuțit, jalnic, aproape omenește în accesul lor de furie. Odată, pe cînd vîna tot cu pușca lui Walter Ewell, îl văzu străbătînd un lung coridor făcut de copaci doborîți de furtună. Alerga prin și nu peste hățișul acela de trunchiuri și ramuri, ca o locomotivă, mai rapid decît ar fi crezut vreodată că poate să se miște, aproape la fel de repede ca și o căprioară, cu atît mai mult cu cît căprioara ar fi parcurs cea mai mare parte a distanței aceleia

[1] Literal : doică ; denumirea se aplică în mod obișnuit unei universități sau colegiu (lat.).

prin aer ; și atunci își dădu seama de ce era nevoie de un cîine nu numai de un curaj și de o mărime neobișnuită, ci și de o iuțeală asemănătoare, ca să-l poată încolți vreodată. Ținea acasă un cățel, o corcitură, căreia negrii nu-i ziceau altfel decît potaie, un șoricar, nu mult mai mare decît un șobolan și care avea acel curaj care a încetat de mult să mai fie bravură și a devenit temeritate nebunească. Îl luă cu el într-un iunie și chibzuind bine în cît timp trebuie să ajungă, de parcă ar fi avut o întîlnire cu cineva, el cu șoricarul căruia îi trăsese un sac peste cap și Sam Fathers cu o pereche de copoi pe care-i ținea în zgardă, o porniră împotriva vîntului pe urma ursului și reușiră chiar să-l prindă la strîmtoare. Erau atît de aproape de urs încît îl încolțiră, deși mai tîrziu își dădu seama că lucrul acesta fusese posibil din cauza surprinderii și uimirii provocate de zarva asurzitoare și nebunească a șoricarului. Îi așteptă în fața trunchiului unui chiparos uriaș, ridicîndu-se pe labele dinapoi ; băiatului i se păru că n-avea să se mai oprească niciodată cum se ridica mereu mai sus și mai sus, iar cei doi copoi păreau să fi căpătat și ei de la șoricar un soi de curaj disperat și dezesperant. Și atunci își dădu seamă că șoricarul n-avea să dea îndărăt de loc. Zvîrli jos pușca și alergă spre el. Cînd ajunse din urmă și prinse cățelul care lătra și se învîrtea ca turbat, i se păru că e sub labele ursului. Îi simți duhoarea tare, caldă și grea. Mergînd de-a bușilea, își ridică privirea în sus, acolo unde îl zărea înălțîndu-se amenințător deasupra lui ca o lovitură de trăsnet gata să cadă. Imaginea i se păru foarte cunoscută și apoi își aduse aminte : așa obișnuia să-i apară în vis.

Și deodată dispăru. Nu-l văzuse plecînd. Se ridică în genunchi, ținînd la piept cu amîndouă mîinile șoricarul ieșit din minți și-i auzi pe cei doi copoi lătrînd jalnic și din ce în ce mai departe. Sam se apropie de el, cu pușca în mînă. O puse ușurel jos, lîngă băiat, și rămase așa în picioare, uitîndu-se la el. „Iaca, l-ai întîlnit de două ori, cu pușca în mînă, zise el. De data asta nu se putea să nu-l nimerești."

Băiatul se ridică. Ținea încă în brațe șoricarul. Chiar și așa, cățelul continua să chelălăiască nebunește, încordîndu-se și smucindu-se înspre lătratul abia auzit al copoilor, de parc-ar fi fost un maldăr de arcuri vii. Băiatul gîfîia ușor. „Nici tu, zise el. Tu aveai pușca. De ce n-ai tras în el ?"

Sam nu părea să-l fi auzit. Întinse mîna și-l atinse pe cățelul din brațele băiatului care mai chelălăia și se zbătea deși cei doi copoi nu se mai auzeau de loc. „A plecat, zise Sam. Potolește-te acuma și odihnește-te pînă la data viitoare." Mîngîie cățelul pînă se liniști. „Ești cam ce ne trebuie, zise el. Numai că nu ești de ajuns de mare. N-avem încă așa ceva. Ar trebui să fie mai curînd ceva mai mare decît mai deștept și ceva mai curajos decît oricare altul." Luă mîna de pe șoricar și rămase așa privind spre desișurile în adîncul cărora dispăruseră ursul și copoii. „Cineva o s-o facă într-o bună zi."

— Știu, zise băiatul. De aceea trebuie să fie unul din noi. Și n-o să se întîmple așa pînă în ultima zi. Cînd el însuși n-o să mai vrea să trăiască.

Așa că ar fi trebuit să se teamă de Lion și să-l urască. Era în a patra vară, și lua parte pentru a patra oară la sărbătorirea zilei de naștere a maio-

rului de Spain și a generalului Compson. La începutul primăveriii iapa maiorului de Spain fătase un mînz. Într-o seară, cînd Sam aduse caii și catîrii să-i bage în grajd, mînzul lipsea și Sam încercă tot ce se putea ca s-o facă pe iapa înnebunită să stea împreună cu ceilalți cai. La început se gîndise ca iapa să-l ducă la locul în care se întîmplase să fie despărțită de mînz. Dar nu izbuti. Iapa nici nu încercă măcar s-o ia într-o parte sau într-alta a pădurii sau în vreo direcție anume. Alerga de parcă n-ar fi văzut nimic în jur, înnebunită încă de spaimă. Se învîrtea de colo pînă colo și la un moment dat se năpusti la Sam, gata să-l calce în picioare într-un acces de furie disperată, ca și cum nu și-ar fi dat seama în clipa aceea că era un om și încă unul cu care era obișnuită de mult. În cele din urmă izbuti s-o facă să stea cu ceilalți cai. Era prea întuneric la ora aceea ca să o pornească pe drumul pe care-l urmase iapa, să descurce firul încîlcit, fără îndoială, al rătăcirilor ei prin pădure.

Se duse la sălaș și-l anunță pe maiorul de Spain. Era vorba de un animal, desigur, un animal mai mare, și la vremea aceea mînzul era mort, oriunde ar fi fost. Știau cu toții asta. „Asta-i pantera, zise imediat generalul Compson. Aceeași. Care a omorît ciuta și iedul acela în martie." Sam trimisese vorbă maiorului de Spain despre cele întîmplate cînd Boon Hogganbeck venise în tabără, ca de obicei, să vadă cum au iernat vitele — fiara sucise beregata căprioarei și doborîse apoi iedul neajutorat și-l omorîse.

— Sam n-a zis niciodată că e vorba de o panteră, spuse maiorul de Spain. Sam nu zicea nimic, în picioare în spatele maiorului de Spain care stătea cu ceilalți la masă, impenetrabil, aș-

teptînd parcă să înceteze discuţia ca să poată pleca acasă. Şi nici nu părea să se uite la ceva anume. O panteră poate să atace o ciută şi după aceea fără prea mare greutate să-i doboare şi iedul. Dar nici o panteră n-ar fi sărit la un mînz, cînd maică-sa era lîngă el. Asta-i moş Ben, zise maiorul de Spain. M-a dezamăgit. A călcat regula. Nu credeam c-ar fi în stare să facă aşa ceva. Mi-a omorît copoii, pe-ai mei şi pe-ai lui McCaslin, dar avea dreptul s-o facă. Ne-am riscat cîinii împotriva lui; ne-am avertizat reciproc. Dar acuma mi-a intrat în casă şi mi-a distrus un lucru care e-al meu, şi încă nu la vremea vînatului. A călcat regula. Sam, a fost moş Ben. Sam nu zicea totuşi nimic, stînd aşa în picioare şi aşteptînd ca maiorul de Spain să termine. Mîine o să mergem pe urma iepei să vedem ce-a fost, zise maiorul de Spain.

Sam plecă. Nu locuia în tabără; îşi ridicase singur o colibă, cam ca aceea a lui Joe Baker, numai ceva mai trainică, mai bine făcută, pe malul unui pîrîu, la vreun sfert de milă de tabără, şi-şi făcuse şi un pătul solid din bîrne ca să-şi ţină porumbul pentru godacii pe care-i creştea în fiecare an. Cînd se treziră, a doua zi dimineaţă, el îi aştepta. Găsise mînzul. Nu mai aşteptară *breakfast*-ul. Nu era departe, nici la cinci sute de yarzi de grajd — mînzul de trei luni zăcea pe-o coastă, cu beregata frîntă şi cu măruntaiele şi o pulpă pe jumătate mîncate. Zăcea aşa de parcă n-ar fi fost doborît ci lovit şi zvîrlit, şi nu se zărea nici o urmă de gheară acolo unde pantera s-ar fi agăţat, căutînd beregata. Găsiră urmele iepei care se-nvîrtise înnebunită şi în cele din urmă se repezise cu aceeaşi disperare extremă cu care se năpustise în seara

trecută asupra lui Sam Fathers și urmele prelungi ale fugii înspăimîntate și mortale și cele ale fiarei care nici nu se repezise la ea cînd se apropiase ci făcuse doar trei sau patru pași în direcția ei pînă ce iapa o luase la goană, și generalul Compson spuse : „Doamne-Dumnezeule, ce lup !“

Sam nu zicea însă nimic. Băiatul se uită la el cînd ceilalți îngenunchează și măsurară urmele. Pe fața lui se zărea ceva. Nu era nici exultare nici bucurie nici speranță. Mai tîrziu, ca bărbat, băiatul își dădu seama ce se întîmplase și că Sam știuse de la început ale cui erau urmele și cine sfîșiase în primăvara aceea beregata ciutei și omorîse iedul. Pe fața lui Sam, în dimineața aceea, era o expresie de prestiință. *Și se bucura,* își zise în sinea lui. *Era bătrîn. Nu avea nici copii, nici rude, pe nimeni din sîngele lui nicăieri pe acest pămînt ca să-i poată revedea. Și chiar dacă avea să-i revadă, n-ar fi putut să-i atingă, să le vorbească, deoarece de șaptezeci de ani trebuise să fie negru. Acum totul se apropia de sfîrșit și se bucura.*

Se întoarseră în tabără, își luară *breakfast*-ul și reveniră cu pușlile și cîinii. Mai tîrziu băiatul își dădu seama că acuma știau probabil și ei cine omorîse mînzul așa cum o știa și Sam Fathers. Nu era însă nici pentru prima și nici pentru ultima oară cînd vedea că oamenii raționează și chiar acționează pe baza unor păreri greșite. După ce Boon îi alungă cu cureaua stînd crăcănat peste cadavrul mînzului, cîinii începură să adulmece urmele. Unul din ei, un copoi crud și fără minte, lătră o dată și toți începură s-alerge, făcînd cîțiva pași după ceva ce părea a fi o urmă. Apoi se opriră, uitîndu-se înapoi spre oameni, de ajuns de neliniștiți, dar nu încurcați, de parc-ar fi întrebat doar : „Și acuma ?“

Şi din nou se repeziră la mînz, iar Boon, tot crăcănat peste cadavru, îi goni cu cureaua.

— N-am mai văzut o urmă care să piară atît de repede, zise generalul Compson.

— Cine ştie, poate că un lup atît de mare încît să omoare un mînz cu maică-sa lîngă el nu lasă nici o urmă, zise maiorul de Spain.

— Poate că era un strigoi, zise Walter Ewell. Se uită la Jim al lui Tennie. Ei, ce zici, Jim ?

Şi deoarece copoii nu mergeau mai departe, maiorul de Spain îl puse pe Sam să caute urma şi o găsi la vreo sută de yarzi mai departe şi puseră cîinii s-o adulmece iar şi din nou copoiul cel tînăr lătră şi nimeni nu-şi dădu seama atunci că nu latră ca un cîine care a dat de urma vînatului ci pur şi simplu că hămăie ca un cîine de la ţară a cărui ogradă a fost călcată de străini. Generalul Compson le spuse băiatului, lui Boon şi lui Jim al lui Tennie, vînătorii de veveriţe :

— Băieţi, luaţi cîinii cu voi în dimineaţa asta. Probabil că se ascunde el pe undeva, prin apropiere, şi aşteaptă să-şi ia porţia din cadavrul mînzului. Poate că daţi de el.

Dar nu dădură. Băiatul îşi aduse aminte cum stătea Sam şi se uita la ei cînd o porniră în pădure cu copoii ţinuţi în zgardă — cu obrazul acela de indian pe care nu văzuse niciodată nimic decît cînd zîmbea şi, numai în acea dimineaţă dintîi cînd cîinii îl descoperiseră pe moş Ben, uşoara arcuire a nărilor. Luară copoii cu ei şi a doua zi, deşi cînd ajunseră la locul în care speraseră să dea peste o urmă nouă, leşul mînzului dispăruse. Apoi, în dimineaţa celei de a treia zi, Sam îi aşteptă din nou, de data aceasta pînă îşi terminară *breakfast*-ul. Le zise : „Veniţi". Îi duse la el acasă, la coliba lui, la pătulul din spatele ei. Scosese

din pătul porumbul și transformase ușa într-o cursă, punînd ca momeală leșul mînzului; uitîndu-se printre bîrne, zăriră un animal de o culoare asemănătoare cu aceea a țevii de pușcă sau a butoiașului unui pistol, atît cît avură vreme să examineze culoarea și forma lui. Nu ședea culcat și nici nu era în picioare. Era în mișcare, în aer, venind spre ei — un trup greoi izbindu-se cu o putere uriașă de ușă, atît de tare încît ușa se zgîlțîi și se cutremură din usciori, animalul, ce-o fi fost el, repezindu-se din nou în ușă, parcă înainte de a fi atins pămîntul și de a fi căpătat un nou punct de sprijin de unde să sară. „Să plecăm de aici, zise Sam, înainte de-și frînge gîtul.“ După plecarea lor, izbiturile puternice și ritmice continuară, ușa solidă zgîlțîindu-se și cutremurîndu-se de fiecare dată, fără ca fiara să scoată vreun mîrîit sau vreun urlet.

— Ce dracu mai e și ăsta ? întrebă maiorul de Spain.

— Un cîine, zise Sam, cu nările arcuindu-i-se ușor și regulat și în ochi din nou cu acea cețoasă, aprigă aburealâ din prima dimineață cînd dăduseră cîinii peste ursul cel bătrîn. Cîinele.

— *Cîinele ?* zise maiorul de Spain.

— Da, cel care o să-l încolțească pe moș Ben.

— Cîine, pe dracu, spuse maiorul de Spain. L-aș lua mai degrabă pe moș Ben în haita mea decît fiara asta. Împușcă-l.

— Nu, zise Sam.

— N-o să-l domesticești niciodată. Cum îți vine să crezi că unui animal ca ăsta o să-i fie vreodată frică de tine ?

— Nu vreau să-l domesticesc, zise Sam; și băiatul observă iar că i se arcuiesc nările și că în ochi îi apare lucirea aceea aprigă și aburoasă. Dar mai de-

grabă să se domesticească decît să-i fie frică de mine, de cineva sau de ceva. N-o să se întîmple însă nici una, nici alta.

— Şi atunci ce vrei să faci cu el ?

— O să vedeţi, zise Sam.

În săptămîna următoare, dimineaţa se duceau la pătulul lui Sam. Scosese într-un loc draniţa de pe acoperiş şi cu o frînghie făcută laţ trăsese afară leşul mînzului. În fiecare dimineaţă îl vedeau coborînd o găleată de apă prin spărtura acoperişului în pătul, în timp ce ciinele se repezea neobosit în uşă, cădea jos şi se repezea iar. Nu scotea nici un mîrîit şi în tot ce făcea nu era nici o nebunie ci doar o hotărîre necruţătoare şi de neclintit. Către sfîrşitul săptămînii încetă să se mai repeadă în uşă. Nu slăbise prea mult şi nu părea să fi încetat din pricină că pricepuse că uşa n-avea să cedeze. Avea aerul că, pur şi simplu, nu mai voia să se repeadă în uşă. Nu şedea culcat. Nimeni nu-l văzuse culcat. Stătea drept, în patru labe şi puteau acum să-l vadă — avea ceva de dog [1], ceva de Airedale [2] şi ceva din vreo alte douăsprezece soiuri, un grumaz lat de mai bine de treizeci de *inch*-i şi cîntărea, aşa cum li se părea din ochi, cam vreo nouăzeci de funzi [3], ochii îi erau galbeni şi reci şi pieptul enorm iar părul de culoarea aceea ciudată vineţie ca butoiul pistolului.

---

[1] Cîine (engl.) ; aci în sensul de exemplar obişnuit din familia canidelor.

[2] Cîine mare din rasa terrier, cu părul aspru, crescut de braconieri care au nevoie de un cîine cu instincte de vînător, cu o culoare care să-l facă greu de observat noaptea.

[3] *Fund* — măsură de greutate egală cu aproximativ 0,5 kg.

Trecură și cele două săptămîni. Se pregăteau să ridice tabăra. Băiatul rugă să fie lăsat să rămînă și vărul său îl lăsă. Se mută în coliba lui Sam Fathers. În fiecare dimineață îl vedea pe Sam coborînd găleata cu apă în pătul. Cam pe la sfîrșitul săptămînii cîinele se culcă la pămînt. Se ridica, mai clătinîndu-se, mai tîrîndu-se spre apă, bea și cădea iar jos. Într-o dimineață nu fu în stare să ajungă măcar la găleată și nu se putu ridica nici pe labele dinainte. Sam luă o scurtătură și se pregăti să intre în pătul. „Așteaptă, îi zise băiatul, să iau pușca..."

— Nu, zise Sam. Acuma nu mai poate nici să se miște. Și chiar nu putea. Cînd Sam îi atinse capul și trupul istovit, zăcea întins pe-o coastă, nemișcat, cu ochii gălbui deschiși. Nu erau crunți și în ei nu lucea nici un fel de răutate mărunță, ci o cruzime rece și aproape impersonală ca un fel de forță a naturii. Nici nu se uita la Sam și nici la băiatul care-l privea printre bîrne.

Sam începu să-l hrănească. Prima dată trebui să-i ridice capul ca să poată lăpăi ciorba. În noaptea aceea îi lăsă un castron cu ciorbă, cu bucăți de carne în ea. A doua zi dimineață castronul era gol și cîinele stătea întins pe burtă cu capul sus, uitîndu-se cu ochi gălbui și reci la ușă cînd intră Sam, și fără nici o schimbare în privirea ochilor gălbui și reci și fără glas sări; din pricina slăbiciunii însă mișcările nu-i erau bine coordonate și nu-și atinse ținta, așa că Sam avu timp să-l doboare cu parul și să se repeadă afară trîntind ușa înainte ca dulăul, fără să fi avut vreme să-și mai îndoaie picioarele ca să sară din nou, se zvîrli spre ușă ca și cum cele două săptămîni de înfometare nici n-ar fi existat.

În ziua aceea, pe la prînz, veni cineva chiuind prin pădure, dinspre tabără. Era Boon. Veni și se uită cîtva timp, printre bîrne, la dulăul acela uriaș întins acum din nou pe burtă, cu capul sus, cu ochii gălbui clipind toropiți, fără a se uita la ceva anume : firea neînfrîntă și neîmblînzită. „Ar trebui, zise Boon, s-o punem pe bestia asta să-l prindă pe moș Ben și pe el să-l asmuțim împotriva cîinelui." Își întoarse spre băiat fața cărnoasă și arsă de vînt. „Strînge-ți calabalîcul. Cass a zis să vii acasă. Te-ai aiurit de ajuns pe-aici cu javra asta care înghite carne de cal."

Boon avea în tabără un catîr luat de undeva ; gabrioleta îi aștepta la marginea pădurii. În aceeași seară fu acasă. Îi povesti lui McCaslin ce se-ntîmpla cu cîinele. „Sam vrea să-l țină flămînd din nou pînă o să poată intra ca să-l atingă iar. Apoi o să-l hrănească din nou. Și apoi o să-l țină iar flămînd, dacă va trebui."

— Dar de ce ? zise McCaslin. În ce scop ? Nici chiar Sam n-o să poată domestici fiara aceea niciodată.

— Dar nu vrem să-l domesticim. Noi vrem să rămînă așa cum e. Vrem să-și dea seama numai, pînă la urmă, că singura cale ca să iasă din pătulul acela și să stea pe afară e să asculte ce-i spune să facă Sam sau altcineva. Asta-i cîinele care o să-l încolțească pe moș Ben și o să-l prindă. L-am și botezat. Îl cheamă Lion.

Și veni, în sfîrșit, și luna noiembrie. Se reîntoarseră în tabără. Stătea, împreună cu generalul Compson, cu maiorul de Spain, cu vărul său, cu Walter și cu Boon în curte, în mijlocul pușlilor și a păturilor și a lăzilor cu alimente și se uita la Sam Fathers care venea pe poteca dinspre grajd împreună cu Lion — indianul, un bătrîn îmbrăcat

cu o salopetă uzată, cu cizme de cauciuc în picioare, cu un cojoc prăpădit din blană de oaie pe spate și-n cap cu o pălărie care fusese a tatălui său ; dulăul acela uriaș pășind grav pe lîngă el. Copoii se repeziră să-i întîmpine și se opriră brusc, în afară de cel tînăr care încă n-avea prea multă minte. Alergă înspre Lion, gudurîndu-se. Lion nu-l lătră. Nici nu se opri. Cu o lovitură de labă, așa cum ar fi făcut un urs, îl zvîrli rostogolindu-se și schelălăind la vreo cinci sau șase picioare și intră în curte și rămase așa, clipind adormit fără să se uite la ceva sau la cineva anume. Boon zise : „Doamne, Doamne... Mă lasă să-l ating ?"

— Poți să-l atingi, zise Sam. Nu-i pasă. Nu-i pasă de nimeni și de nimic.

Băiatul observă și asta. Îl observă timp de doi ani începînd din clipa aceea în care Boon atinse capul lui Lion și după aceea îngenunchie lîngă el și-i pipăi mușchii și oasele, încercîndu-i puterea. Parcă Lion ar fi fost o femeie — sau poate că Bonn era femeia. Mai degrabă așa părea — cîinele acela uriaș, grav, cu un aer adormit, căruia, așa cum spunea Sam Fathers, nu-i păsa de nimeni și de nimic ; și omul violent, insensibil, cu fața aspră, cu îndepărtatul lui amestec de sînge indian, și cu o minte aproape ca de copil. Observă că Boon luă din seama lui Sam și a unchiului Ash grija hranei lui Lion. Adeseori îl văzu pe Boon stînd pe vine în ploaie, în fața bucătăriei, uitîndu-se la Lion cum mănîncă. Fiindcă Lion nici nu dormea nici nu mînca împreună cu ceilalți cîini, deși nimeni nu află unde doarme cîinele decît în al doilea an, în noiembrie, crezîndu-se pînă atunci că Lion doarme în cușca lui de lîngă coliba lui Sam Fathers, cînd vărul băiatului, McCaslin vorbi din întîmplare despre chestia asta cu Sam și Sam îi spuse. Și în

noaptea aceea băiatul, cu maiorul de Spain și cu McCaslin care avea în mînă o lanternă intrară în camera din fund unde dormea Boon — o încăpere mică, strîmtă, fără aer, mirosind greu din pricina duhorii trupului nespălat al lui Boon si a hainelor lui de vînătoare umede — care, întins pe spate și sforăind, se înecă și se trezi și Lion, lîngă el, își înălță capul și se uită la ei cu ochii lui gălbui, reci și adormiți.

— Ce dracu, Boon, zise McCaslin. Scoate cîinele afară. Mîine dimineață trebuie să-l urmărească pe moș Ben. Cum dracu crezi c-o să poată adulmeca, după ce te-a mirosit toată noaptea, altă urmă decît cea de dihor.

— N-am băgat de seamă să mă fi supărat vreodată la nas mirosul meu, zise Boon.

— Și ce importanță ar avea dacă te-ar fi, zise maiorul de Spain. N-o să depindem de tine ca să vînăm ursul. Du-l afară. Du-l sub talpa casei, să stea la un loc cu ceilalți cîini.

Boon începu să se scoale.

— O să-l omoare pe primul cîine care s-o întîmpla să-i caște sau să-i strănute în față sau o să-l atingă.

— Eu nu cred, zise maiorul de Spain. Nici un cîine n-o să îndrăznească să-i caște în față sau să-l atingă, chiar cînd doarme. Du-l afară. Vreau ca mîine să adulmece cum trebuie. Moș Ben l-a dus anul trecut. Nu vreau să mai repete isprava asta.

Boon își trase ghetele în picioare fără să-și mai lege șireturile ; și în flanea și cu izmenele murdare pe el, cu părul ciufulit de somn, ieși afară cu Lion. Ceilalți se întoarseră în camera din față, la pokerul la care cărțile lui McCaslin și ale maiorului de Spain îi așteptau pe masă. După un timp McCaslin spuse :

— Nu vrei să mă duc să văd ce mai e pe-acolo ?

— Nu, zise maiorul de Spain. Eu vorbesc, spuse el către Walter Ewell. Și din nou i se adresă lui McCaslin. Dacă te duci, nu-mi spune. Încep să observ la mine un prim semn al vîrstei înaintate : nu-mi place să aflu că ordinele mele n-au fost îndeplinite, chiar și atunci cînd am știut din clipa în care le-am dat că nu vor fi. Perechi mici, zise el către Walter Ewell.

— Cît de mici ? întrebă Walter.

— Foarte mici, spuse maiorul de Spain.

Și băiatul, ghemuit sub plapumă și pături, așteptînd să adoarmă, știu și el că Lion era din nou în patul lui Boon, și avea să rămînă acolo în noaptea aceea și în cea următoare și în toate nopțile lunii noiembrie următoare și ale lui noiembrie viitor. Și atunci se gîndi : *Mă întreb ce zice Sam. Ar fi putut să-l aibă pe Lion cu el chiar dacă Boon e alb. Ar fi putut să i-o ceară maiorului sau lui McCaslin. Și mai mult decît atît. Mîna lui Sam l-a atins pentru prima dată pe Lion și Lion știe asta.* Și apoi deveni bărbat și înțelese și asta. Așa trebuia să fie. Sam era șeful, prințul ; Boon, plebeul, era vînătorul lui. Boon trebuia să aibă grijă de cîini.

În prima dimineață în care Lion duse haita de cîini pe urmele lui moș Ben, apărură în tabără șapte străini. Erau oameni care trăiau prin mlaștini : jigăriți, sleiți de malarie, veniți de cine știe unde, care prindeau ratoni cu capcanele sau cultivau bumbac și porumb pe mici petece de pămînt de la liziera pădurii, îmbrăcați în haine ceva mai bune ca ale lui Sam Fathers, dar în nici un caz tot atît de bune ca ale lui Jim al lui Tennie, cu carabine și puști prăpădite, stînd răbdători pe vine în curtea din dos și așteptînd în burnița rece, de

îndată ce se crăpă de ziuă. Aveau un om care vorbea în numele tuturor — mai tîrziu Sam Fathers îi povesti maiorului de Spain că în cursul verii și toamnei trecute se abăteau prin tabără cîte unul sau cîte doi sau cîte trei, ca să se uite tăcuți la Lion și apoi plecau :

— 'Mneața, dom'le maior. Auzîrăm că puneți în dimineața asta pe dulăul ăla vînăt pe urmele ursului acela bătrîn, cu laba cu două gheare. Am zis să venim și noi și să ne uităm, dacă n-aveți nimic împotrivă. N-o să tragem, numai dacă vine peste noi.

— Fiți binevenițti, zise maiorul de Spain. Puteți trage în el. E mai mult al vostru decît al nostru.

— Asta cam așa e. I-am dat atîta porumb încît o parte e și al meu. Ca să nu mai vorbesc de un godac, acum trei ani.

— Aș zice că și eu am o parte, spuse un altul. Numai că nu din urs. Maiorul de Spain se uită la el. Omul mesteca tutun. Scuipă. E vorba de o viţică. Frumușică ea. Anul trecut. Cînd am găsit-o pînă la urmă, arăta, cred, cam cum arăta și mînzul acela al 'mneavoastră, atunci în iunie.

— Aha, făcu maiorul de Spain. Fiți binevenițti. Dacă vedeți vînatul în fața cîinilor, trageți.

În ziua aceea însă nu trase nimeni în moș Ben. Nimeni nu-l zări. Cîinii îi dăduseră de urmă cam la vreo sută de yarzi de luminișul în care băiatul îl văzuse în ziua aceea în vara cînd avea unsprezece ani. Băiatul era la o depărtare de mai puțin de un sfert de milă. Îi auzise lătrînd dar nu izbutise să deosebească nici un glas care să nu-i fie cunoscut și care să fie al lui Lion și se gîndi, crezu, că Lion nu e cu ei. Faptul că alergau mai repede decît îi auzise vreodată alergînd după moș Ben, că în lătrăturile lor nu se mai

auzea sunetul acela ascuțit și neputincios nu fu de ajuns ca să-l aducă la realitate. Nu reuși să se lămurească decît în seara acelei zile cînd Sam îi spuse că Lion n-o să latre niciodată cînd o să dea de vreo urmă.

— O să mîrîie cînd o să-l apuce de beregată pe moș Ben, zise Sam. Dar n-o să facă gălăgie niciodată, așa cum n-a făcut nici cînd se repezea în ușa aceea, groasă de două degete. Asta-i rasa aceea de cîini vineții. Cum îi spune ?

— Airedale, zise băiatul.

Lion fusese acolo ; urma era însă prea aproape de rîu. Cînd Boon se întoarse cu Lion, cam pe la vreo unsprezece noaptea, se jură că Lion îl încolțise la un moment dat pe moș Ben, dar copoii nu se băgaseră și ei, așa că moș Ben izbutise să scape și să se arunce în rîu înotînd vreo cîteva mile în josul lui iar el, cu Lion, o porniseră de-a lungul malului cam vreo zece mile și trecuseră pe malul celălalt, dar începuse să se-ntunece înainte de a da de locul în care moș Ben ieșise din apă, dacă nu cumva o fi fost încă în apă cînd trecuseră ei vadul. Apoi se apucă să-njure copoii și înghiți cina pe care i-o păstrase unchiul Ash și se duse să se culce și după cîtva timp băiatul deschise ușa și-l izbi mirosul stătut al odăiței aceleia strîmte răsunînd de sforăituri și cîinele uriaș și grav își înălță capul de pe perna lui Boon și clipi la el o secundă apoi lăsă capul jos.

În ultima zi a următorului noiembrie, zi care prin tradiție era rezervată acuma lui moș Ben, se adunase în tabără mai mult de o duzină de străini. De data aceasta nu veneau toți de prin mlaștini. Unii soseau de la oraș, din diferite centre cum era Jefferson ; auziseră de Lion și de Ben și veniseră să asiste la *rendez-vous*-ul anual pe ca-

re-l avea dulăul cel vînăt cu bătrînul urs, cu laba cu două gheare. Unii nici n-aveau puşcă iar hainele şi bocancii lor de vînătoare fuseseră încă ieri în rafturile magazinelor.

De data aceasta Lion dădu peste moş Ben la mai mult de cinci mile de rîu şi-l încolţi şi-l opri şi copoii se băgară şi ei, într-un soi de disperată emulaţie. Băiatul îi auzi ; era pe-aproape. Îl auzi pe Boon chiuind ; auzi cele două împuşcături, cînd generalul Compson descărcă amîndouă magaziile, una cu cinci gloanţe, cealaltă cu un singur cartuş, trase în urs cît mai aproape izbuti Compson să-şi mîne calul pe care abia-abia de-l stăpînea. Auzi cîinii cînd ursul scăpă din nou. Şi atunci o luă la goană ; gîfîind, poticnindu-se, cu plămînii gata să-i plesnească, şi ajunse la locul în care generalul Compson trăsese şi în care moş Ben omorîse doi copoi. Văzu sîngele curs din rănile făcute de Compson, dar nu fu în stare să meargă mai departe. Se opri rezemîndu-se de un copac, ca să-şi tragă sufletul şi ca inima să-şi mai încetinească bătăile, şi auzi lătratul cîinilor slăbind şi pierind în depărtare.

În seara aceea, în sălaşul de vînătoare — aveau ca oaspeţi pe cinci dintre încă înspăimîntaţii străini, cu haine şi bocanci de vînătoare noi, care rătăciseră prin pădure pînă tîrziu, cînd Sam Fathers se duse să-i adune — află şi restul : Lion îl încolţise şi-l oprise pe urs din nou dar numai catîrul cel chior care nu se speria de mirosul sîngelui de fiară se apropiase cu Boon în spinare şi se ştia prea bine că Boon nu era în stare să nimerească niciodată ceva. Trase de cinci ori în urs, cu puşca lui cu aer comprimat, şi nu-l lovi, şi moş Ben omorî încă un copoi şi scăpă încă o dată

și ajunse la rîu și dispăru. Din nou o porniră Boon și cu Lion de-a lungul malului, aventurîndu-se cît putură mai departe. Prea departe însă ; trecură rîul în primele clipe ale înserării și după o milă întunericul îi opri. Și de data aceasta Lion găsise pe întuneric urma pierdută, poate că și urmele de sînge, acolo unde moș Ben ieșise din apă, dar Boon îl ținea, din fericire, legat de o frînghie, și coborîse de pe catîr și se bătuse cu el pînă-l făcuse să se întoarcă în tabără. Acum Boon nu mai înjura. Stătea în prag, plin de noroi, frînt, cu o expresie tragică și uimită încă pe fața lui mare și pocită : „Nu l-am nimerit, zicea el. Eram la douăzeci și cinci de picioare de el și de cinci ori nu l-am nimerit."

— Dar l-am făcut să sîngereze, zise maiorul de Spain. Generalul Compson l-a făcut să sîngereze. Asta n-am mai izbutit pînă acum.

— Dar nu l-am nimerit, zicea Boon. De cinci ori, și nu l-am nimerit. Și Lion se uita țintă la mine.

— Nu-i nimic, zise maiorul de Spain. Goana a fost grozav de frumoasă. Și l-am făcut să sîngereze. La anul o să-l punem pe generalul Compson sau pe Walter să încalece pe Katie și o să-l prindem.

Și atunci McCaslin zise : „Boon, unde-i Lion ?"

— L-am lăsat la Sam, zise Boon dînd să plece. Nu merit să dorm cu el.

Așa că ar fi trebuit să-l urască pe Lion și să se teamă de el. Și totuși nici nu-l ura, nici nu-i era teamă de el. Avea sentimentul că toate acestea sînt cîrmuite de o fatalitate. Avea sentimentul că se începe ceva, ce anume nu știa ; că și începuse. Ceva cam ca ultimul act pe scena unui teatru. Începutul sfîrșitului a ceva, a ce anume nu știa, știa

doar că nu avea să-i pară rău. Avea să fie umil și mîndru că fusese găsit demn de a lua și el parte sau măcar numai de a asista la ce avea să se întîmple.

III

Era în decembrie. Cel mai geros decembrie din cîte își aducea el aminte. Rămaseră în tabără peste cele două săptămîni, încă patru zile, așteptînd ca vremea să se moaie, pentru ca înfruntarea anuală dintre Lion și moș Ben să poată avea loc. După aceea aveau să ridice tabăra și să plece acasă. Din cauza acestor zile suplimentare neprevăzute pe care trebuiseră să și le petreacă așteptînd să se schimbe vremea, neavînd altceva de făcut decît să joace poker, li se terminase whisky-ul și el și Boon fură trimiși la Memphis, cu o valiză și cu o notă din partea maiorului de Spain către Mr. Semmes, fabricantul de băuturi spirtoase, ca să aducă altul. Adică maiorul de Spain și McCaslin îl trimiteau pe Boon să aducă whisky și-l trimiteau pe el să aibă grijă ca Boon să se întoarcă cu whisky-ul sau cu cea mai mare parte din el sau măcar cu ceva.

La ora trei Jim al lui Tennie îl sculă. Se îmbrăcă repede, dîrdîind, nu atît din cauza frigului căci în cămin pocnea și pîrîia un foc abia aprins, ci din pricina acelei ore moarte din iarnă cînd sîngele și inima se mișcă greu și somnul e neterminat. Trecu din casă în bucătărie,

păşind pe pămîntul acela tare ca fierul în noaptea scînteietoare şi încremenită, abia peste trei ore aveau să vină zorile, simţind, pe limbă, pe gîtlej şi pînă în fundul plămînilor, arsura întunericului şi intră în bucătărie, căldura de lampă aprinsă a cuptorului care se-nroşise aburind geamurile, şi-l găsi pe Boon aşezat la masă şi mîncînd, aplecat deasupra farfuriei, cu nasul aproape în farfurie, mestecînd cu fălcile lui vinete de neras, cu faţa neatinsă de apă, cu părul zburlit, ca o coamă de cal, neatins de pieptene — pe sfert indian, nepot al unei femei Chikasaw, care răspundea uneori cu pumnii grei şi furioşi afirmaţiei că ar avea în vine măcar o singură picătură de sînge străin iar alteori, de obicei după ce bea whisky, susţinea cu aceiaşi pumni şi cu aceeaşi furie că tatăl lui fusese un adevărat Chickasaw ba chiar un şef şi că maică-sa nu fusese decît pe jumătate albă. Avea şase picioare şi patru *inch*-i în înălţime, o minte de copil, o inimă de cal şi nişte ochi ca doi bumbi, aspri şi fără expresie, nici adînci nici răi, nici buni, nici ameninţători, în cea mai pocită faţă din cîte văzuse vreodată. Parcă luase cineva o nucă ceva mai mare decît o minge de fotbal şi-i dăduse cu ciocanul o formă şi cîteva trăsături şi o vopsise după aceea, mai mult cu roşu ; nu cu roşul acela al indienilor ci cu o culoare tare, lucioasă, rumenie, care o fi avut ceva şi cu whisky-ul, dar care se datora în cea mai mare parte vieţii fericite şi aspre duse în aer liber, cutele de pe faţă fiind nu urme ale celor patruzeci de ani de viaţă, ci ale mijitului din ochi la soare sau prin întunericul stufărişului pe unde îl purtase vînatul, întipărite pe obraz de focurile de tabără în preajma cărora stătea întins încer-

cînd să doarmă pe pămîntul rece de noiembrie sau decembrie și așteptînd să se facă ziuă ca să se poată scula și vîna iar, ca și cum timpul ar fi fost ceva pe care pur și simplu îl străbătea așa cum trecea prin aerul din jur, neîmbătrînindu-l mai mult decît l-ar fi îmbătrînit aerul. Era curajos, credincios, neprevăzător și nu te puteai bizui pe el ; nu știa nici o meserie și nici un meșteșug și avea un singur viciu și o singură virtute : whisky-ul și o nestrămutată fidelitate față de maiorul de Spain și de vărul băiatului, McCaslin. „Uneori aș zice că amîndouă-s virtuți", spusese odată maiorul de Spain. „Sau vicii", adăugase McCaslin.

Mîncă, ascultînd cîinii cum se foiesc sub talpa bucătăriei, treziți de mirosul cărnii fripte sau poate de zgomotul pașilor. Îl auzi pe Lion, mîrîind o dată scurt și categoric, așa cum cel mai bun vînător dintr-o tabără le vorbește doar o dată celorlalți și-i lasă deoparte pe nătărăi, și nici unul din cîinii maiorului de Spain sau ai lui McCaslin nu erau asemeni lui Lion nici ca mărime și nici ca putere și poate nici ca îndrăzneală, dar nu erau nătărăi ; pe ultimul nătărău rămas printre ei îl omorîse moș Ben în anul trecut.

Cînd fură gata cu masa, veni și Jim al lui Tennie. Căruța îi aștepta afară. Ash se hotărîse să-i ducă pînă la calea ferată, de unde aveau să ia trenul care transporta bușteni și să-l lase pe Jim al lui Tennie să spele vasele. Băiatul știa de ce. Nu l-ar fi auzit pentru prima oară pe Ash bătîndu-și joc de Boon.

Geruia. Roțile căruței zăngăneau și scîrțîiau pe pămîntul înghețat, cerul era încremenit și scînteietor. Nu clănțănea din dinți, tremura

numai rar, regulat și puternic, simțind încă înlăuntrul lui căldura și tăria mîncării abia înghițite, în timp ce pe dinafară tremura rar și regulat, ca și cum stomacul i-ar fi plutit în voie, prin aer.

— N-o să iasă azi la vînat, zise el. Azi nici un cîine nu poate adulmeca urma.

— Afar' de Lion, spuse Ash. Lion n-are nevoie s-adulmece. El n-are nevoie decît de urs. Își învelise picioarele în niște saci de cînepă și-și trăsese peste cap o plapomă din culcușul lui de pe podeaua bucătăriei și se înfofolise în ea, încît în lumina subțire și scînteietoare a stelelor nu semăna cu nimic din tot ce văzuse băiatul pînă atunci. „E în stare să alerge după urs și într-o gheață de o mie de acri. Și să-l prindă. Ceilalți cîini nu contează pentru că nu pot ține pasul cu Lion, cînd are ursul în față."

— Și ce-au ceilalți cîini? zise Boon. Și de unde dracu te mai pricepi și tu în chestia asta? De cînd sîntem pe-aici, n-ai scos nasul pe-afară decît ca să tai niște surcele acolo, acuma-i pentru prima oară c-ai ieșit și tu.

— N-au nimic, zise Ash. Și atîta vreme cît s-or bizui pe ei, n-o să se întîmple nimic. Numai c-aș vrea să fi știut toată viața mea să-mi îngrijesc sănătatea așa cum știu s-o facă și copoii ăștia.

— Află că n-o să iasă la vînat în dimineața asta, zise Boon. Glasul lui era aspru și hotărît. Maiorul mi-a promis că nu iese pînă nu mă întorc, eu și cu Ike.

— Azi o să se schimbe vremea. O să se moaie. La noapte o să plouă. Și deodată Ash rîse, undeva în plapoma care-i ascundea fața. Dii, catîrilor! zise el trăgînd de hamuri. Catîrii o

porniră la goană tîrînd cîțiva pași căruța care se clătina și zăngănea și apoi își încetiniră mersul, revenind la trapul lor repede și mărunt. Fără de asta, aș vrea să știu de ce ar avea nevoie maiorul să te aștepte. El de Lion are nevoie. N-am auzit zicîndu-se despre tine că ai adus vreun urs sau vreun alt vînat în tabără. „Acuma Boon o să înceapă să-l înjure pe Ash sau chiar o să dea în el", se gîndi băiatul. Dar Boon nu făcu nici una nici alta ; băiatul știa că n-avea să o facă niciodată deși acum patru ani, în plină stradă, la Jefferson, Boon trăsese cu un pistol împrumutat într-un negru, de cinci ori, cu același rezultat ca și atunci cînd trăsese de cinci ori în moș Ben, toamna trecută. „A nu, zise Boon, n-o să-l scoată nici pe Lion nici alt cîine pînă nu mă-ntorc, la noapte. Doar mi-a promis. Dă bice catîrilor și ține-o așa. Vrei să-mi înghețe și inima în mine ?"

Ajunseră la calea ferată și făcură un foc de vreascuri. După cîtva timp trenul care transporta bușteni ieși din pădure în lumina cenușie a răsăritului și Boon îi făcu semn să oprească. Și apoi în cabina caldă băiatul adormi din nou în timp ce Boon, conductorul și frînarul vorbeau despre Lion și despre moș Ben, așa cum mai tîrziu oamenii aveau să vorbească despre Sullivan și Kilrain iar și mai tîrziu despre Dempsey și Tunney. Moțăind, legănîndu-se în clătinarea și uruitul cabinei fără arcuri, îi auzea discutînd despre godacii și viteii pe care-i omorîse moș Ben, despre cîte pătule prădase și cîte curse și capcane făcuse praf și despre plumbii pe care-i avea sub piele — moș Ben, ursul cu laba cu două gheare, într-o regiune în care, de cincizeci de ani, li se spunea ursilor cu

labele betegite de capcane „Două deşte“ sau „Trei deşte“ sau „Şchiopul“, numai moş Ben fiind un urs deosebit de ceilalţi (starostele urşilor, aşa-i zicea generalul Compson) îşi cîştigase un nume pe care l-ar fi putut purta oricare om fără să se supere.

Ajunseră la Hoke pe la asfinţit. Coborîră din cabina călduroasă, cu hainele lor de vînătoare, cu cizmele murdare de noroi şi cu pantalonii pătaţi şi Boon cu fălcile vinete şi nerase. Dar n-avea nici o importanţă. În Hoke nu se afla decît o fabrică de cherestea şi un magazin şi două depozite şi o rampă de încărcane pe o linie secundară, ceva mai departe de linia principală şi toţi bărbaţii mergeau îmbrăcaţi cu haine kaki şi erau încălţaţi cu cizme. Într-un tîrziu veni şi trenul de Memphis. Boon îşi luă trei pachete de *popcorn* [1] cu melasă şi o sticlă de bere de la chioşcul de ziare şi băiatul adormi din nou în timp ce Boon clefăia.

În Memphis însă avu importanţă. Clădirile înalte şi trotuarele de piatră, trăsurile elegante şi bărbaţii cu gulerul scrobit şi cu cravată făceau ca veşmintele şi cizmele lor să pară şi mai grosolane şi mai murdare cu noroi iar barba lui Boon să pară şi mai neîngrijită şi mai nerasă şi faţa lui să arate tot mai mult ca aceea a unui om care n-ar fi trebuit să iasă niciodată din pădure sau n-ar fi trebuit să treacă dincolo de hotarul moşiei maiorului de Spain sau a lui McCaslin sau a altcuiva care-l cunoştea şi putea spune : „Nu vă temeţi. N-o să vă facă nici un

[1] Specie de porumb indian *(Zea mays everta)*, cu bobul mic şi dur, care se mănîncă prăjit (floricele) (n.t.).

rău." Mergea prin gară, pe podeaua lucioasă, dînd din fălci, mestecînd *popcorn* și curățindu-și cu limba rămășițele rămase printre dinți, cu picioarele crăcănate și țepene din șolduri de parc-ar fi călcat pe o podea de sticlă unsă cu unt și perii aceia vineți de pe obrajii lui arătau ca pilitura de fier rămasă de la strunjitul unui butoi de pistol. Trecură pe lîngă prima cîrciumă. Cu toate că ușile erau închise, băiatul simți trecîndu-i pe la nas mirosul de talaș și aburii de vin vechi. Boon începu să tușească. Tuși așa aproape un minut. „Fir-ar să fie de răceală, zise el. Tare-aș vrea să știu unde-am luat-o."

— Păi de-acolo, de la gară, zise băiatul.

Boon începu să tușească iar. Se opri. Se uită la băiat. „Cum ?" zise el.

— Cînd am plecat din tabără și cînd am mers cu trenul nu erai răcit. Boon se uită la el, clipind mereu. Apoi încetă să mai clipească. Nu mai tuși. Zise liniștit :

— Împrumută-mi un dolar. Hai. Că ai. Dacă ai avut vreodată un dolar, îl mai ai și acuma. Nu zic că ești strîns la pungă, fiindcă nu-i adevărat. Dar parcă nu te-ai gîndi niciodată că vrei ceva. Cînd aveam șaisprezece ani, am topit o hîrtie de un dolar înainte de-a fi avut timp să citesc numele băncii care a emis-o. Și apoi încetișor : Hai, dă-mi un dolar, Ike.

— Ai promis maiorului. Ai promis lui McCaslin. Pînă nu ne-ntoarcem în tabără nu bei.

— Bine, zise Boon cu glasul liniștit și răbdător. Și ce-o să fac cu un dolar ? Că doar n-o să-mi împrumuți încă unul.

— Poți fi sigur că nu, zise băiatul și el cu glasul liniștit, furios la culme dar nu pe Boon

ci aducîndu-şi aminte : Boon sforăind pe un scaun în bucătărie aşa ca să se poată uita la ceas şi să-i trezească pe el şi pe McCaslin şi să-i ducă cu căruţa cele şaptesprezece mile pînă la Jefferson ca să ia de-acolo trenul spre Memphis; poney-ul acela sălbatic din Texas, nedat la ham şi vopsit, pe care, după ce-l convinsese McCaslin, îl lăsase să-l cumpere, şi pe care, el şi cu Boon, îl cumpăraseră la licitaţie, dînd patru dolari şi şaptezeci şi cinci de cenţi şi-l aduseseră acasă legat cu o bucată de sîrmă ghimpată, între două iepe bătrîne şi blînde, şi care nu văzuse niciodată porumb boabe şi nici nu ştia ce-i asta, doar dacă grăunţele n-or fi fost cumva nişte gîndaci şi într-un tîrziu (el avea zece ani şi Boon avusese întotdeauna zece ani) Boon zise că a îmblînzit poney-ul şi, cu un sac de cînepă tras peste cap şi cu patru negri ca să-l ţină, l-au înhămat la o căruţă veche cu două roţi şi i-au pus hăţurile şi el şi cu Boon s-au urcat în căruţă şi Boon a zis : „În regulă, băieţi. Daţi-i drumul" şi unul din negri — Jim al lui Tennie — trase sacul şi sări într-o parte ca să n-o păţească şi pierdură prima roată izbindu-se de unul din stîlpii porţii date în lături şi în clipa aceea Boon îl luă de ceafă şi-l zvîrli în şanţul din marginea drumului aşa că văzu doar în parte ce se mai întîmplă : cealaltă roată care se izbi de uşa de din dos şi se rostogoli prin curte şi sări pe verandă şi resturile căruţei împrăştiate ici şi colo pe drum şi Boon dispărînd rapid pe burtă într-un nor de praf care se înălţă răsucindu-se prin aer, ţinînd totuşi în mîini hăţurile pînă se rupseră şi ele şi după două zile prinseră în cele din urmă poney-ul la vreo şapte mile de-acolo purtînd încă gîtarul şi

căpeţeaua hamului pe după gît ca o ducesă cu două rînduri de coliere. Îi dădu lui Boon un dolar.

— Bine, zise Boon. Vino înăuntru să te mai încălzeşti.

— Nu mi-e frig, zise el.

— Poţi să bei o limonadă.

— Nu vreau să beau nici o limonadă.

Uşa se închise după el. Soarele se înălţase sus pe cer. Era o zi splendidă, deşi Ash spusese că pe seară o să plouă. Se şi făcuse ceva mai cald; mîine aveau să poată ieşi la vînătoare. Simţi acea veche înălţare a inimii, aceeaşi ca dintotdeauna, ca în prima zi; n-avea să piară niciodată, oricît de mult avea să vîneze şi să umble după vînat: cea mai de preţ, cea mai de preţ dintre toate năzuinţele, umilinţa şi mîndria. N-ar mai trebui să se gîndească la asta. Se şi vedea alergînd înapoi la gară, la calea ferată: primul tren care pleacă spre sud; trebuie să nu se mai gîndească la asta. Strada era plină de oameni. Se uită la caii normanzi, greoi şi buni de tracţiune, *Percheron*-ii; la trăsurile elegante din care coborau bărbaţi cu paltoane frumoase şi femei în blănuri, cu obrajii îmbujoraţi şi intrau în clădirea gării. (Erau încă în faţa celei de a doua case de după gară.) Acum douăzeci de ani tatăl lui intrase în Memphis, unul dintre cavaleriştii colonelului Sartoris, de sub comanda lui Forrest[1], trecuse pe strada principală şi (aşa spune legenda) de acolo în holul hotelului Gayoso unde ofiţerii yankei şedeau

[1] *Nathan Bedford Forrest* (1821—1877), general al armatei Sudului şi comandant al cavaleriei în timpul Războiului de Secesiune american.

tolăniți în fotolii de piele și scuipau în scuipătorile înalte și lucioase, și apoi ieșise, teafăr și nevătămat...

În spatele lui se deschise o ușă. Boon își ștergea buzele cu dosul palmei. „Gata, zise el. Hai, să ne vedem de treabă și să plecăm, dracului, de-aici."

Se duseră și le umplură valiza. Nu știu niciodată cînd și unde pusese mîna Boon pe cea de a doua sticlă. Desigur că Mr. Semmes i-o dăduse. Cînd sosiră din nou la Hoke în amurg, era goală. Prinseseră un tren spre Hoke, abia după două ore ; se duseseră de-a dreptul la gară așa cum îi spuseseră lui Boon să facă maiorul de Spain și apoi McCaslin și apoi îi porunciseră să facă așa și îl trimiseseră și pe băiat ca să aibă grijă să facă așa. Boon trase prima dușcă din sticlă în closet. Un bărbat cu o șapcă de uniformă veni și-i spuse că n-are voie să bea acolo și uitîndu-se la fața lui Boon nu mai zise nici mîlc. A doua oară își turna whisky într-un pahar de apă, pe sub masă în restaurant, cînd se pomeni că patronul (era o femeie) vine și-i spune că n-are voie să bea acolo și atunci se duse iar la closet. Le povestise, chelnerului negru și celorlalți oameni din restaurant care n-aveau cum să nu-l asculte și care n-auziseră de Lion și nici nu voiau să audă, tot felul de lucruri despre Lion și despre moș Ben. Și atunci îi trecu prin minte gîndul că în oraș e o grădină zoologică. Cînd se întoarse pentru a treia oară de la closet, descoperise că mai era un tren spre Hoke la ora trei, așa că pînă atunci aveau să se ducă la grădina zoologică și apoi aveau să ia trenul de trei. După aceea aveau să se urce în primul tren spre tabără, să-l ia pe Lion și să se întoarcă la gră-

dina zoologică, unde, zicea el, urșii sînt hrăniți cu înghețată și degete de femei și avea să-l pună pe Lion să se bată cu toți.

Așa că pierdură primul tren, acela pe care ar fi trebuit să-l ia, dar reuși să-l îmbarce pe Boon în trenul de trei și totul era în regulă, și Boon nu se mai ducea la closet ci bea acuma în vagon și vorbea despre Lion și oamenii pe care-i ținea de nasturi nu aveau curajul să-i spună că n-are voie să bea acolo, așa cum nu avusese curaj nici omul din gară.

Cînd ajunseră la Hoke, în amurg, Boon dormea. Băiatul îl trezi cu chiu cu vai și-l dădu jos din tren pe el și valiza, ba îl și convinse să mănînce ceva la economatul fabricii de cherestea. Așa că totul era în regulă cînd urcară în cabina trenului de transportat bușteni, ca să se întoarcă în pădure, și soarele roșu apunea și cerul se și întunecase și pămîntul n-avea să înghețe în noaptea aceea. Acum adormi băiatul, șezînd pe jos în spatele sobei înroșite, în timp ce cabina fără arcuri sălta și se clătina și Boon și frînarul și conductorul discutau despre Lion și moș Ben, și ei știau despre ce vorbește Boon acum că erau acasă. „S-a întunecat și a și început să se topească, zicea Boon. Mîine Lion îl prinde."

Trebuia să-l prindă Lion sau altcineva. Însă nu Boon. După cîte se știa, el nu nimerise niciodată într-un animal mai mare decît o veveriță, în afară de negresa din ziua cînd trăsese în negrul acela. Era înalt negrul și nu era mai departe de zece pași, dar Boon trase de cinci ori cu pistolul pe care-l împrumutase de la vizitiul negru al maiorului de Spain și negrul în care trăgea îi răspunse cu un pistol de un dolar și

jumătate cumpărat prin poștă și l-ar fi făcut praf pe Boon numai că pistolul nu luă foc, și făcu numai pacpacpacpacpac de cinci ori și Boon trăgea într-una aiurea și făcu țăndări o vitrină cu geamul gros de cristal care-l costă pe McCaslin patruzeci și cinci de dolari și lovi o negresă care trecea din întîmplare pe acolo în picior dar pentru lovitura asta plăti maiorul de Spain ; el și McCaslin jucară în cărți care plătește vitrina și care piciorul negresei. În prima zi de pîndă din anul acela, în prima dimineață de tabără, o ciută trecu peste capul lui Boon ; auzi pușca lui veche cu aer comprimat bubuind : bum, bum, bum, bum, bum și apoi glasul lui Boon : „Dracu s-o ia, uite-o că vine ! După ea ! După ea !“ și cînd ajunse acolo între urmele ciutei și cele cinci cartușe trase nu era o distanță mai mare de douăzeci de pași.

În seara aceea erau în tabără cinci oaspeți din Jefferson : Mr. Bayard Sartoris cu fiul lui, feciorul generalului Compson și alți doi bărbați. A doua zi dimineață uitîndu-se pe fereastră la burnița cenușie și măruntă de început de zi pe care Ash o proorocise, îi văzu în picioare sau chinciți în ploaie măruntă ; vreo doisprezece oameni din cei care-l hrăniseră pe moș Ben, timp de zece ani, cu porumb și godaci și chiar cu viței ; cu pălăriile, hainele de vînătoare și salopetele lor prăpădite pe care orice negru de la oraș le-ar fi aruncat sau le-ar fi dat foc și cu cizmele de cauciuc, numai ele, bune și întregi și cu puștile lor fără culoare și nenorocite și unii chiar fără pușcă. Pînă mîncară, mai sosiră vreo doisprezece, călare și pe jos : țăpinari din tabăra aflată la vreo treisprezece mile mai jos și oameni de la fabrica de cherestea din Hoke și printre ei numai unul cu pușcă : conductorul trenului

care transporta buștenii ; așa că atunci cînd o porniră în dimineața aceea înspre pădure, maiorul de Spain era în fruntea unui detașament tot atît de puternic, cu deosebirea că unii dintre oameni nu erau înarmați, ca și unele din cele pe care le comandase în întunecatele zile de la sfîrșitul lui '64 și lui '65. Nu încăpeau cu toții în curte. Stăteau și pe-afară, pe poteca pe care maiorul de Spain, călare pe iapa lui aștepta ca Ash, încins cu șorțul lui murdar, să bage cartușele unsuroase în cabină și să i-o dea. Lîngă scara șeii stătea dulăul cel vînăt, nu așa cum ar sta un cîine ci cum ar sta un cal, clipind adormit din ochii lui de topaz, surd chiar și la hămăitul copoilor pe care-i țineau în zgardă Boon și Jim al lui Tennie

— În dimineața asta îl punem pe generalul Compson să încalece pe Katie, zise maiorul de Spain. Anul trecut l-a sîngerat ; dac-ar fi avut atunci un catîr care să nu dea înapoi, ar fi...

— Nu, zise generalul Compson. Sînt prea bătrîn ca să mai alerg prin pădure călare pe catîr, pe cal sau pe orice altceva. În afară de asta am avut odată prilejul să fac ceva anul trecut, și n-am făcut nimic. În dimineața asta am să stau și eu pe linie. Am să-l las pe băiat să călărească pe Katie.

— Nu, stai așa, zise McCaslin. Ike o să vîneze urși o viață întreagă. Să punem pe altcineva să...

— Nu, zise generalul Compson. Eu vreau ca Ike să călărească pe Katie. E mai priceput oricum decît tine și decît mine și în zece ani o să-l ajungă și pe Walter.

Pînă în clipa în care-i vorbi maiorul de Spain nici nu-i veni să creadă. Apoi încălecă pe catîrul cel chior care nu se speria cînd simțea sînge de fiară sălbatică și se uită la dulăul nemișcat de

lîngă scara șeii maiorului de Spain, părînd a fi în lumina cenușie a zorilor mai mare decît un viței, mai mare decît știa că e de fapt — capul enorm, pieptul aproape cît al lui, pielea vineție sub care mușchii tresăreau și se-ncordau fără să-l fi atins cineva deoarece inima care pompa sînge în ei nu iubea pe nimeni și nimic, stînd așa cum ar sta un cal, totuși altfel decît un cal care înseamnă numai greutate și viteză în timp ce Lion însemna nu numai curaj și tot ce intra în voința și dorința de a urmări și ucide, ci și puterea de a îndura, voința și dorința de a îndura dincolo de limitele imaginabile ale cărnii pentru a putea ajunge din urmă și ucide. Și atunci cîinele se uită la el. Își întoarse capul și-l privi în larma prostească a copoilor, îl privi cu ochii lui galbeni tot atît de puțin adînci ca și cei ai lui Boon, tot atît de lipsiți de meschinărie sau generozitate sau blîndețe sau răutate ca și cei ai lui Boon. Erau doar reci și adormiți. Apoi clipi și-și dădu seama că nu se uita la el și nici nu se uitase, fără să se fi ostenit măcar să-și întoarcă în altă parte capul.

În dimineața aceea el auzi cel dintîi semnalul. Lion și dispăruse în timp ce Sam și Jim al lui Tennie înșeuau calul și catîrul, care fuseseră înhămați la căruță și el se uita la copoii care o porniseră și se agitau, adulmecînd și scheunînd, pînă dispărură și ei. Apoi el și maiorul de Spain și Sam și Jim al lui Tennie o porniră călare după cîini și atunci auzi venind din pădurile umede, de undeva din față, de la vreo două sute de yarzi, primul chelălăit, ascuțit, strident, aproape omenesc și jalnic, așa cum îl știa acum, iar ceilalți copoi începură să latre și ei și pădurile întunecate răsunară de strigăte și larmă. Dădură pin-

teni cailor. I se părea că și vede dulăul cu părul vînăt luînd-o înainte, în tăcere și ursul la fel : făptura aceea imensă, ca o locomotivă pe care o văzuse acum patru ani în ziua aceea străbătînd poiana cu arbori doborîți, duduind înaintea cîinilor mai repede decît ar fi crezut că poate să se miște, îndepărtîndu-se de catîrii care alergau. Auzi o împușcătură, o singură împușcătură. Pădurea se rărise, mergeau foarte repede, larma abia auzindu-se și pierind undeva înaintea lor ; trecură de omul care trăsese — un om din mlaștini, brațul arătînd înainte, fața slabă, gaura îngustă și neagră a strigătului său presărată cu dinți putrezi.

Băgă de seamă că larma copoilor suna altfel și îi văzu înainte, la două sute de yarzi. Ursul făcuse cale întoarsă. Îl văzu pe Lion că se repede la el, fără să se oprească, și-l văzu pe urs izbindu-l și dîndu-l la o parte și intrînd în copoii care chelălăiau și omorînd unul aproape din mers, răsucindu-se iar și luînd-o la goană. Și atunci se pomeniră în mijlocul unui puhoi de cîini care dădeau înapoi. Auzi pe maiorul de Spain și pe Jim al lui Tennie că strigă și pocnetul ca de pistol al biciului de piele al lui Jim al lui Tennie care încerca să-i întoarcă. Și acuma, călărea alături de Sam Fathers. Unul dintre copoi îl urmase totuși pe Lion. Îi recunoscu lătratul. Era copoiul cel tînăr care se dovedise și acum un an a fi fără minte și care, după ceilalți copoi, n-avea nici acum. *Poate că asta înseamnă să ai curaj,* se gîndi el. „La dreapta, zise Sam din spatele lui. La dreapta. Trebuie să-i cădem în coastă, dinspre rîu, dac-om putea." Acum în fața lor se iviră desișurile de stuf. Știa tot atît de bine ca și Sam pe unde să treacă.

Ieşiră dintre tufărişuri şi nimeriră cam aproape de locul unde începea cărarea. Trecea prin stufăriş şi răspundea tocmai pe o culme înaltă de deasupra rîului. Auzi pocnetul sec al puştii lui Walter Ewell şi apoi încă două împuşcături. „Nu, zise Sam. Aud copoiul. Să mergem."

Ieşiră la lumină din tunelul strîmt şi fără acoperiş al stufărişului foşnitor şi fremătător, în galop şi se pomeniră pe coama sub care rîul galben şi tulbure, fără sclipiri, părea, în lumina cenuşie, încremenit. Acum auzea şi el copoiul. Nu alerga. Lătra nebuneşte, chelălăind şi Bonn alerga pe marginea malului abrupt, puşca lui veche săltînd şi scuturîndu-i-se pe spate de cureaua ei făcută dintr-o chingă de bumbac. Se întoarse şi alergă spre ei, cu faţa furioasă, şi se aruncă pe spinarea catîrului, în spatele băiatului. „Barca aia afurisită ! striga el. E pe malul celălalt ! A trecut de-a dreptul dincolo ! Lion era prea aproape de el ! Şi copoiul ăla mic ! Lion era atît de aproape că n-am putut trage ! Înainte ! strigă el, bătînd cu călcîiul în burta catîrului. Înainte !"

Coborîră malul, alunecînd pe pămîntul moale şi umed printre sălcii şi se prăbuşiră în apă. Nu simţi nici o senzaţie neplăcută, el de o parte a spinării catîrului care înota, agăţat cu o mînă de ciochina şeii şi cu cealaltă ţinîndu-şi puşca deasupra apei, Boon de cealaltă. Sam era undeva în spatele lor şi dintr-o dată rîul, apa din jurul lor, fu năpădită de cîini. Înotau mai repede decît catîrii ; se căţărară pe mal înainte ca să fi atins albia catîrii. Maiorul de Spain chiuia de pe malul pe care-l lăsaseră în urmă şi uitîndu-se înapoi îl văzu pe Jim al lui Tennie, pe cal, intrînd în apă.

Pădurea din fața lor și aerul greu de umezeală răsunau de o imensă larmă. Vuia și țiuia, răsuna și se izbea de malul din spatele lor și se-ntorcea iar vuind și țiuind, încît băiatului i se păru la un moment dat că toți copoii care alergaseră vreodată după vînat prin locurile acelea lătrau la el. Cînd ieșise din apă își trecuse piciorul peste spinarea catîrului. Boon nu mai încercase să încalece. Se ținu de scara șeii cît urcară malul și acuma mergea, călcînd cu zgomot prin lăstărișul de pe marginea malului abrupt. Zăriră ursul, ridicat pe labele dinapoi, cu spatele la un copac iar copoii, hămăind, se învîrteau în jur și Lion se repezi, sărind, la el.

De data aceasta ursul nu-l mai zvîrli jos. Îl apucă în brațe, ca un îndrăgostit, și se prăbușiră amîndoi la pămînt. Coborî de pe catîr. Trase cocoașele puștii dar nu izbutea să vadă decît trupuri tărcate de copoi zvîrcolindu-se și deodată ursul se ivi printre ei. Bonn urla ceva, n-ar fi putut spune ce ; îl văzu pe Lion agățat de beregata ursului, iar ursul ridicat pe jumătate izbi un copoi cu laba și-l azvîrli la vreo cinci sau șase picioare și apoi, ridicîndu-se, ridicîndu-se mereu ca și cum nu s-ar mai fi isprăvit, stînd din nou în picioare, începu să scurme cu ghearele pîntecele lui Lion. Și atunci Bonn alergă spre ei. Băiatul văzu luciul lamei în mîna lui și se uită cum sărea printre copoi, trecînd peste ei, zvîrlindu-i la o parte și cum se aruncă în cîrca ursului așa cum se aruncase pe catîr, cu picioarele încolăcite pe greabănul ursului, cu mîna stîngă sub beregata fiarei de care se agățase. Lion și sclipirea cuțitului care se înălță și coborî.

Coborî doar o singură dată. O clipă arătară ca un grup statuar : cîinele agățat de gîtul fiarei, ursul, omul în cîrca lui, sucind și răsucind cuțitul înfundat pînă în plăsele. Și apoi se prăbușiră, trași la pămînt de greutatea lui Boon, Boon pe dedesubt. Spinarea ursului se ivi iar și în clipa următoare Boon îl încălecă. Nu lăsase cuțitul din mînă și băiatul urmări din nou mișcarea aproape infinitezimală a brațului și umărului său cînd răsuci cuțitul și apoi ursul țîșni în picioare, ridicînd odată și cîinele și omul, se-ntoarse și ducînd și omul și cîinele în cîrcă făcu pe labele dinapoi vreo doi sau trei pași înspre desișul pădurii, ca un om care s-ar plimba și se prăbuși. Nu se îndoi de mijloc și nu căzu în genunchi. Se prăbuși, așa cum cad copacii, și toți trei, omul, cîinele și ursul, fură în aceeași clipă la pămînt.

El și cu Jim al lui Tennie se repeziră înainte. Boon îngenunchease la căpătîiul ursului. Urechea stîngă îi era sfîrtecată, mîneca stîngă a hainei îi fusese smulsă din umăr, cizma din piciorul drept era sfîșiată de la genunchi pînă în talpă ; sîngele de-un roșu-viu i se scurgea într-un șiroi subțire pe picior și pe braț și pe mînă și pe față care acum nu mai arăta încrîncenată ci foarte calmă. Se străduiră, toți trei, să desfacă fălcile lui Lion din beregata ursului. „Ușurel, ce dracu, zise Boon. Nu vedeți că i-a scos măruntaiele ?“ Apoi începu să-și dezbrace haina. Îi spuse lui Jim al lui Tennie cu glasul acela liniștit : „Adu barca încoa. E trasă la mal cam la vreo sută de yarzi mai jos de-aici. Am văzut-o eu.“ Jim al lui Tennie se ridică și plecă. Și atunci, și nu fu în stare să-și mai aducă aminte dacă Jim al lui Tennie strigase sau spusese ceva sau se uitase el într-acolo din întîmplare, îl văzu pe Jim al lui Tennie că se

apleacă şi-l zări pe Sam Fathers zăcînd nemişcat cu faţa în noroi.

Nu-l zvîrlise catîrul pe jos. Îşi aduse aminte că Sam descălecase încă înainte ca Boon să fi început a alerga. N-avea nici un semn că s-ar fi izbit undeva şi cînd, împreună cu Boon îl întoarseră cu faţa în sus, ochii îi erau deschişi şi spuse ceva în limba aceea în care vorbea pe vremuri cu Joe Baker. Dar nu se putea mişca. Jim al lui Tennie aduse luntrea; îl auziră strigînd ceva peste apă maiorului de Spain. Boon îl înveli pe Lion în haina lui de vînătoare şi-l duse în barcă şi apoi îl luară pe Sam şi-l duseră şi pe el şi se întoarseră ca să agaţe ursul cu laţul de piele al lui Jim al lui Tennie de ciochina şeii de pe catîrul cel chior şi-l traseră spre barcă şi-l băgară în ea şi-l lăsară pe Jim al lui Tennie să treacă apa îndărăt cu calul şi cu cei doi catîri. Maiorul de Spain ţinu prova bărcii cînd Boon sări şi trecu pe lîngă el înainte ca barca să fi atins malul. Se uită la moş Ben şi zise cu glasul liniştit: „Bine". Apoi intră în apă, se aplecă şi-l atinse pe Sam şi Sam se uită la el şi spuse ceva în limba aceea veche pe care o vorbeau el şi Joe Baker. „Nu ştiţi ce s-a întîmplat?" întrebă maiorul de Spain.

— Nu, zise băiatul. Nu catîrul. Şi nici altceva. Nu era călare cînd Boon se repezise după urs. Apoi cînd ne-am uitat l-am văzut pe jos, la pămînt. Boon striga la Jim al lui Tennie, care era încă în mijlocul rîului.

— Hai, vino, ce dracu! strigă el. Adu odată catîrul ăla!

— Ce vrei să faci cu catîrul? întrebă maiorul de Spain.

Boon nici nu se uită la el. „Mă duc la Hoke, să aduc doctorul", zise el cu glasul liniştit, cu faţa

calmă pe care şiroia, subţire şi strălucitor, sîngele.

— Tu singur ai nevoie de doctor, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie...

— Fir-ar al dracului, zise Boon. Se întoarse către maiorul de Spain. Faţa îi rămăsese calmă, glasul însă era puţin mai ridicat. Nu vedeţi că i-a scos afară măruntaiele astea blestemate?

— Boon! zise maiorul de Spain. Se uitară lung unul la celălalt. Boon era cu un cap mai înalt decît maiorul de Spain; acuma şi băiatul era mai înalt decît maiorul de Spain.

— Trebuie s-aduc doctorul, zise Boon. Măruntaiele astea blestemate...

— Bine, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie ieşi din apă. Calul şi catîrul cel teafăr îl şi simţiseră pe moş Ben şi se năpustiră într-o goană pînă în vîrful falezei trăgîndu-l pe Jim al lui Tennie după ei, înainte de a-i fi putut opri, de a-i lega şi de a-i aduce înapoi. Maiorul de Spain îşi desprinse de la butonieră cureaua de piele a busolei şi o dădu lui Jim al lui Tennie. „Du-te drept la Hoke, zise el. Adu-l pe doctorul Crawford. Spune-i că are de îngrijit doi oameni. Ia calul meu. Ştii drumul de-aici?“

— Da, *sir*, zise Jim al lui Tennie.

— Bine, spuse maiorul de Spain. Du-te. Se-ntoarse către băiat. Ia catîrii şi calul şi du-te şi adu căruţa. Noi o să coborîm cu barca în josul rîului spre podul de la Coon. Vii acolo. O să mai nimereşti drumul?

— Da, *sir*, zise băiatul.

— Bine. Atunci, la drum.

Se întoarse la locul unde era căruţa. Şi abia atunci îşi dădu seama cît de departe alergaseră ei după urs. Trecuse de amiază cînd izbuti să în-

hame catîrii între hulube şi să lege hăţul calului de coada căruţei. Ajunse la podul de la Coon pe înserat. Barca era acolo. Înainte de a o vedea şi aproape înainte de a zări apa trebui să sară din căruţa gata să se răstoarne într-o parte, şi cu hăţurile în mînă, să se repeadă prin spate să apuce zăbala şi apoi frîul catîrului cel teafăr care o luase la goană şi opintindu-se în tocuri să-l ţină în loc pînă urcă Boon malul. Hăţurile calului se rupseseră şi calul şi dispăruse pe drumul care ducea spre tabără. Întoarseră căruţa şi deshămă catîrii şi duse catîrul cel teafăr la vreo sută de yarzi mai departe şi-l legă de un copac. Boon îl şi adusese pe Lion şi-l pusese în căruţă şi Sam şedea în barcă în capul oaselor şi cînd îl ridicară încercă să urce malul şi să se caţăre în căruţă, dar Boon nu mai aşteptă ci-l luă în braţe şi-l puse pe capră. Apoi îl legară din nou pe moş Ben de şaua catîrului cel chior şi-l tîrîră sus pe mal şi cu ajutorul a doi pari aşezaţi oblic la coada căruţei îl traseră în căruţă şi se duse să ia catîrul cel teafăr şi Boon îl înhămă cu forţa între hulube, lovindu-l peste botul care suna a gol pînă-l făcu să stea tremurînd la locul lui. Şi apoi se porni ploaia, de parc-ar fi stat toată ziua, aşteptîndu-i.

Se întoarseră în tabără prin ploaie, pe întunericul învăluitor şi de nepătruns, auzind cu mult înainte de a vedea vreo lumină, sunetul cornului şi împuşcăturile trase din cînd în cînd ca să-i călăuzească. Cînd ajunseră în dreptul colibei sale întunecate, Sam vru să se ridice. Vorbi iar în limba strămoşilor săi, apoi spuse limpede : „Daţi-mi drumul. Daţi-mi drumul."

— N-are pic de foc în colibă, zise maiorul. Mergi înainte ! spuse el cu glasul tăios.

Sam însă se zbătea încercînd să se ridice.

„Dă-mi drumul, stăpîne, zise el. Lasă-mă să mă duc acasă."

Așa că opri căruța și Boon coborî și-l dădu jos pe Sam. De data aceasta nu-l mai lăsă să încerce să meargă. Îl luă în brațe și-l duse în colibă și maiorul de Spain scormoni în jarul acoperit din vatră cu o bucată de hîrtie răsucită și aprinse lampa și Boon îl așeză pe Sam în pat și-i scoase cizmele și maiorul de Spain îl acoperi și băiatul nu era acolo, el ținea catîrii în frîu, cel teafăr încercase din nou să o ia la goană cînd se oprise căruța și mirosul lui moș Ben îl ajunse iar prin întunericul fremătător, dar ochii lui Sam erau probabil din nou deschiși privind cum privea el și văzînd departe, dincolo de ei sau de colibă, dincolo de moartea unui urs sau de agonia unui cîine. Apoi o porniră mai departe, către tînguirea prelungă a cornului de vînătoare și către împușcăturile care păreau să întîrzie în aerul dens și fluid pînă le ajungeau și celelalte și se topeau laolaltă, către casa luminată, cu ferestrele strălucitoare, unde oamenii îl întîmpinară cu fețele calme pe Boon, care intră însîngerat și foarte liniștit, purtînd în brațe haina strînsă ghem. Îl puse pe Lion, cu haina mînjită de sînge cu tot, pe patul neîngrijit și fără așternut pe care nici Ash, priceput în treburile casei ca și o femeie, nu ar fi putut să-l facă mai moale.

Doctorul fabricii de cherestea din Hoke era acolo. Boon nu vru să-i dea voie nici măcar să-l atingă pînă nu-l vede pe Lion. Doctorul nu îndrăzni să-l adoarmă. Îi puse măruntaiele la loc și-l cusu fără cloroform, maiorul de Spain ținîndu-l pe Lion de cap iar Boon de picioare. Cîinele nici nu se clinti. Zăcea cu ochii lui gălbui deschiși, fără să se uite undeva și oamenii tăcuți în haine

noi și vechi de vînătoare, îngrămădiți în odăița fără aer, mirosind a Boon și a rufe nespălate, îl priveau. Doctorul curăță și dezinfectă după aceea fața, brațul și piciorul lui Boon și le bandajă și apoi, călăuziți de băiatul care ținea un felinar în mînă, doctorul, McCaslin, maiorul de Spain și generalul Compson urmîndu-l, se duseră la coliba lui Sam Fathers. Jim al lui Tennie aprinsese focul; stătea chircit în fața căminului moțăind. Sam nu se mișcase din clipa în care Boon îl pusese în pat și maiorul de Spain îl acoperise cu păturile, totuși deschise ochii și se uită de la unul la celălalt și cînd McCaslin îl atinse pe umăr și-i zise: „Sam. Doctorul vrea să te vadă", își scoase chiar mîna de sub pătură și începu să bîjbîie încercînd să-și descheie nasturii cămășii pînă ce McCaslin îi spuse: „Stai. Te ajutăm noi." Îl dezbrăcară. Stătea acolo — cu trupul brun-arămiu, aproape fără un fir de păr, trupul unui om bătrîn, omul bătrîn, omul pădurilor care nu ieșise nici de o generație din mijlocul lor, fără copii, fără rude, fără cunoscuți — nemișcat cu ochii deschiși dar nemaiuitîndu-se la ei, în timp ce doctorul îl examină și trase pătura peste el și-și puse stetoscopul în geantă și închise geanta și numai băiatul știu că și Sam avea să moară.

— Epuizare, spuse doctorul. Cine știe, poate că-i un șoc. Un om la vîrsta lui să înoate în rîu în decembrie. O să se facă bine. Aveți grijă numai să stea în pat o zi, două. Rămîne cineva cu el, aici?

— Da, va rămîne cineva cu el, zise maiorul de Spain.

Se întoarseră la sălaș, în odăița puturoasă în care Boon stătea pe pat cu mîna sub capul lui Lion și oamenii, cei care vînaseră cu Lion și cei

care nu-l văzuseră niciodată pînă atunci intrau tăcuți să se uite la el și ieșeau. Apoi se lumină de ziuă și ieșiră cu toții în curte să se uite la moș Ben, care zăcea cu ochii deschiși, cu botul rînjit cu dinții tociți, cu laba lui mutilată și cu ghemurile acelea mici și tari de sub piele care erau plumbii trași în el (cincizeci și două de gloanțe și cartușe) și cu singura și aproape invizibila crestătură de sub umărul stîng, acolo unde cuțitul lui Boon îi găsise în cele din urmă viața. Și atunci Ash începu să bată cu o lingură grea într-o tingire ca să-i cheme la *breakfast* și pentru prima dată de cînd își amintea el, li se întîmplă să mănînce fără să audă cîinii foindu-se sub podeaua bucătăriei. Ca și cum ursul cel bătrîn, chiar mort acolo în curte, ar fi fost o amenințare mai puternică decît ar fi putut s-o înfrunte, fără Lion printre ei.

În timpul nopții ploaia încetă. Pe la mijlocul dimineții apăru un soare palid care împrăștie repede și pîcla și norii, încălzind aerul și pămîntul; avea să fie una din acele zile de decembrie, fără vînt, obișnuite în Mississippi și care sînt un soi de vară indiană a verii indiene. Îl scoaseră pe Lion pe veranda din față, să stea la soare. Boon avusese această idee. „Ce dracu, spuse el, n-a vrut să stea în casă decît atunci cînd l-am făcut eu să stea. Doar știți asta.“ Luă o rangă și desfăcu scîndurile din podea de sub patul lui ca să-l poată duce pe Lion cu saltea cu tot, fără să-l clintească din loc, și-l scoaseră pe verandă și-l așezară cu fața spre pădure.

Apoi el, cu doctorul și cu McCaslin și cu maiorul de Spain se duseră la coliba lui Sam. De data aceasta Sam nu mai deschise ochii și respirația lui era atît de liniștită, atît de calmă, încît

abia îl auzeau că respiră. Doctorul nu-şi scoase stetoscopul şi nici nu-l atinse.

— E-n regulă, zise doctorul. Nici măcar n-a răcit. Pur şi simplu ne-a părăsit.

— Ne-a părăsit ? întrebă McCaslin.

— Da. Bătrînii fac aşa citeodată. Apoi dorm bine o noapte sau mai trag o duşcă de whisky şi-şi schimbă părerea.

Se întoarseră la sălaş. Şi după aceea începură să sosească oamenii de prin mlaştini, oamenii istoviţi care puneau capcane şi trăiau din chinină şi ratoni şi din pescuit, fermierii de pe micile petece de pămînt de la marginea pădurii, cultivate cu porumb sau bumbac, ale căror cîmpuri şi pătule şi cotețe de porci le bîntuise ursul cel bătrîn, ţăpinarii din tabăra apropiată, lucrătorii de la fabrica de cherestea din Hoke şi oameni de la oraş, de mai de departe, ai căror cîini fuseseră omoriţi de către ursul cel bătrîn şi ale căror curse şi capcane le făcuse praf şi ai căror plumbi îi avea sub piele. Veniseră călare şi pe jos şi cu căruţa, ca să intre în curte şi să se uite la urs şi apoi să se ducă la veranda din faţă unde zăcea Lion, umplînd curtea cea mică şi îngrămădindu-se pînă se aflară pe acolo aproape o sută de oameni chinciţi sau stînd în picioare în soarele cald şi toropitor, vorbind liniştit despre vînătoare şi despre vînat şi despre cîini, despre copoi şi despre urs şi despre căprioare şi despre oameni de altădată plecaţi de pe lumea asta, şi dulăul cel mare cu părul vineţiu deschidea ochii din cînd în cînd, nu ascultîndu-i parcă, ci parcă să se uite o clipă spre pădure înainte de a-şi închide ochii iar, ca să-şi aducă aminte de pădure sau să vadă dacă mai era la locul ei. Muri în amurg.

În seara aceea maiorul de Spain ridică tabăra. Îl duseră pe Lion în pădure, adică îl purtă Boon pe brațe, învelit în plapuma de pe pat, așa cum cu o zi înainte nu lăsase pe nimeni să-l atingă pînă venise doctorul; Boon îl ducea pe Lion în brațe, și băiatul și generalul Compson și Walter și încă vreo cincizeci de oameni îl urmau cu felinare și crengi de pin arzînd — oameni din Hoke și de mai departe, care trebuiau să călărească prin întuneric ca să iasă din pădure, și oamenii de prin mlaștină și *trapper*[1]-i care trebuiau să meargă pe jos, împrăștiindu-se pe la colibele lor pierdute pe unde trăiau. Și Boon nu lăsă pe nimeni să sape groapa și să-l pună pe Lion în ea și să-l acopere cu pămînt și în timp ce flăcările și fumul crengilor de pin tremurau și se pierdeau prin frunzișul de iarnă, generalul Compson stînd pe marginea gropii vorbi așa cum ar fi vorbit la căpătîiul unui om. Apoi se întoarseră în tabără. Maiorul de Spain și McCaslin și Ash răsuciră și legară păturile și așternuturile. Catîrii fură înhămați la căruță și îndreptați spre ieșirea din pădure și căruța era plină și soba din bucătărie era rece și pe masă fuseseră puse resturi de mîncare rece și pîine și numai cafeaua era caldă și băiatul intră în fugă în bucătărie. Maiorul și McCaslin mîncaseră. „Cum? strigă el. Cum? Eu nu plec."

— Da, zise McCaslin, la noapte plecăm. Maiorul vrea să se întoarcă acasă.

— Nu, zise el. Eu rămîn.

— Luni trebuie să fii la școală. Ai lipsit oricum mai mult cu o săptămînă decît mă gîndeam c-ai să lipsești. Pînă luni o să trebuie să înveți

[1] Cel care pune capcane (engl.).

într-una ca să-i ajungi. Sam o să se facă bine. L-ai auzit pe doctorul Crawford. O să-i las pe Boon și pe Jim al lui Tennie cu el pînă va fi în stare să se scoale din pat.

Gîfîia. Intraseră și ceilalți în cameră. Se uită repede și aproape cu disperare la fețele lor. Bonn ținea în mînă o sticlă neîncepută. O puse jos și săltă dopul lovind fundul sticlei cu latul palmei și trase apoi dopul cu dinții, îl scuipă și bău. „Cred și eu că trebuie să te întorci la școală, zise Boon. De nu, îți trag chiar eu o chelfăneală, dacă nu ți-o trage Cass, fie că ai șaisprezece ani, fie că ai șaizeci. Unde dracu crezi c-ai s-ajungi fără școală? Unde ar fi ajuns Cass? Unde dracu aș fi ajuns eu dacă n-aș fi mers de loc la școală?"

Se uită iar la McCaslin. Simțea că i se taie respirația din ce în ce mai mult, că abia, abia mai poate respira, ca și cum în bucătărie n-ar mai fi fost de ajuns de mult aer pentru atîția oameni. „Acuma e joi. O să vin acasă duminică seara cu unul din cai. Atunci vin acasă duminică. Ca să-i ajung, o să învăț toată noaptea de duminică, McCaslin", zise el fără să fie măcar disperat.

— Nu, îți zic, spuse McCaslin. Șezi aici jos și mănîncă. O să mergem la...

— Ajunge, Cass, zise generalul Compson. Băiatul nu-și dădu seama că generalul Compson s-a sculat de la masă decît cînd îi puse mîna pe umăr. Ce-i, băiete? întrebă el

— Trebuie să rămîn, zise el. Trebuie.

— Bine, zise generalul Compson. Poți să rămîi. Dacă, lipsind încă o săptămînă de la școală, va trebui să asuzi ca să afli ce a scris între scoarțele unei cărți cine știe ce pedagog plătit, atunci mai bine să te lași păgubaș. Și tu, Cass, să-ți ții gura, zise el, deși Cass nu spusese nimic. Tu care ești

cu un picior la fermă și cu celălalt la bancă ; și n-ai făcut niciodată ceva ca lumea, în timp ce băiatul ăsta era un om întreg încă înainte ca voi, blestemaţii ăştia de Edmond-zi și de Sartorișii, să fi inventat ferme și bănci ca să nu trebuie să aflaţi ce știa băiatul ăsta încă din naștere, și temîndu-se poate, dar fără să-i fie frică, care a fost în stare să meargă zece mile, călăuzindu-se cu busola, fiindcă voia să vadă un urs de care nici unul din noi nu s-a apropiat îndeajuns ca să-l poată împușca și l-a văzut și s-a întors cale de zece mile prin întuneric, tot cu busola ; și cine știe,. pe Dumnezeul meu, poate că de asta și există ferme și bănci... Mi se pare că încă nu vrei să ne spui ce e ?

Încă nu putea. „Trebuie să rămîn", zise el.

— Bine, zise generalul Compson. A mai rămas o mulţime de mîncare. Și vei veni acasă duminică, cum i-ai promis lui McCaslin ? Nu duminică seara, duminică.

— Da, *sir*, zise el.

— Bine, zise generalul Compson. Staţi jos, băieţi, și mîncaţi. Hai, să terminăm. O să se facă frig pînă ajungem acasă.

Mîncară. Căruţa era încărcată, gata de plecare ; n-aveau altceva de făcut decît să se urce în ea. Boon avea să-i ducă pînă la șosea, la grajdul fermierului unde lăsaseră trăsura. Stătea lîngă căruţă profilîndu-se pe cer, cu un turban pe cap, ca un Paythan, mai înalt decît toţi ceilalţi, cu sticla dusă la gură. Apoi, luînd sticla goală de la gură o zvîrli în lături, învîrtindu-se și sclipind în lumina slabă a stelelor. „Acei care pleacă, zise el, să se urce odată în căruţa asta blestemată. Cei care nu, să se dea dracului la o parte." Ceilalţi urcară. Boon se instală pe capră lîngă gene-

ralul Compson și căruța se puse în mișcare, pornind înainte și în întuneric pînă ce băiatul n-o mai zări, nici măcar ca un punct dens și mișcător în imensa noapte. Dar auzi încă multă vreme lentul și categoricul zăngănit al osiilor cînd căruța trecea zgîlțîindu-se dintr-un făgaș al drumului într-altul. Și chiar cînd nu mai auzi de loc uruitul căruței îl mai auzi pe Boon. Cînta, răgușit, lălăind, cît îl ținea gura.

Asta fu joi. Sîmbătă dimineață Jim al lui Tennie plecă pe calul de vînătoare al lui McCaslin, care nu ieșise din pădure de șase ani, și pe la sfîrșitul după-amiezii trecea pe poartă și se îndrepta spre administrație unde McCaslin aranja cu arendașii și cu lucrătorii fermei treburile pentru săptămîna viitoare și de data aceasta McCaslin preîntîmpină necesitatea și riscul de a aștepta să se înhame caii la trăsura maiorului de Spain. Luă trăsura lui și cu Jim al lui Tennie, care și adormise, pe bancheta din spate, trecu prin Jefferson și-l așteptă pe maiorul de Spain să-și pună cizmele și paltonul și plecară mai departe făcînd treizeci de mile în seara aceea, pe întuneric, și cînd se lumină de zi, duminică dimineața, încălecară iapa și catîrul care-i așteptau și la răsăritul soarelui o porniră spre junglă și spre dealul unde-l îngropaseră pe Lion : movila joasă de pămînt nebătătorit pe care se mai vedeau încă urmele sapei lui Boon și dincolo de mormînt o platformă de crengi tinere, proaspăt tăiate, înălțată pe patru stîlpi și mormanul acela învelit în pătură de pe platformă și Boon și băiatul chineiți între platformă și mormînt și deodată Boon, cu bandajul scos, smuls de pe rana de la cap, cu lungile zgîrieturi făcute de ghearele lui moș Ben părînd în soare

niște încrustații de smoală, țîșni și se repezi la ei cu pușca lui veche cu care se știa că nu nimerise niciodată nimic deși McCaslin coborîse de pe catîr, trăgîndu-și picioarele din scări și sărind jos înainte ca să se fi oprit catîrul din mers și se îndreptase spre Boon.

— Înapoi, zise Boon. Pe Dumnezeul meu, n-o să te atingi de el. Înapoi, McCaslin. McCaslin mergea înainte repede, dar fără precipitare.

— Cass, zise maiorul de Spain. Apoi zise: Boon! Ascultă, Boon! și coborî și el și băiatul se ridică și el în picioare, repede, și McCaslin continua să meargă nu repede dar fără ezitare și se îndreptă spre mormînt și întinse hotărît mîna, repede și totuși nu precipitat și apucă pușca de țeavă așa că el și cu Boon se înfruntau pe deasupra mormîntului lui Lion, ținînd amîndoi pușca în mîini, sub zgîrieturile negre ale ghearelor ursului, fața istovită neînduplecată uimită și disperată a lui Boon mai sus cu un cap decît a lui McCaslin și deodată pieptul lui Boon începu să tresalte ca și cum n-ar mai fi fost deajuns de mult aer prin toate pădurile acelea, prin toate locurile acelea sălbatice, pentru toți, pentru el și încă pentru altcineva și nici măcar numai pentru el.

— Lasă pușca, zise McCaslin.

— Stîrpitură nenorocită, zise Boon. Nu știi că pot să ți-o smulg din mînă? Nu știi că pot să ți-o înfășor în jurul gîtului ca pe-o cravată afurisită?

— Știu, zise McCaslin. Lasă pușca, Boon.

— Așa a vrut el. El ne-a spus. Ne-a spus întocmai ce să facem. Și pe Dumnezeul meu, că n-o să-l mișcați de aici. Am făcut cum a zis el și de atunci stau aici să nu-l atingă nici o pisică sălbatică și nici o spurcăciune și pe Dumnezeul meu...

Şi în clipa aceea puşca fu în mîna lui McCaslin şi aplecînd-o cu ţeava în jos, apăsă pe glisieră şi cele cinci gloanţe ţîşniră afară atît de repede încît ultimul abia ieşea şi primul nici nu atinsese pămîntul şi McCaslin zvîrli puşca peste umăr fără să-şi ia ochii de la Boon.

— L-ai omorît, Boon ? întrebă el. Şi atunci Boon se mişcă. Se întoarse, se mişca de parc-ar fi fost încă beat şi pentru o clipă chiar şi orb, cu mîna întinsă înainte bîjbîind şi căutîndu-şi drumul spre copacul uriaş şi se opri parcă din mers înainte de a fi ajuns la copac aşa că se repezi, căzu spre el, agăţîndu-se cu amîndouă mîinile de trunchiul copacului întorcîndu-se apoi cu spatele la copac şi rezemîndu-şi de trunchi faţa înnebunită istovită zgîriată şi înspăimîntătoarea ridicare şi coborîre a pieptului său, McCaslin urmărindu-l, aflîndu-se iar faţă în faţă, nedeslipindu-şi privirea din privirea lui. L-ai omorît, Boon ?

— Nu, zise Boon, nu !

— Spune adevărul, zise McCaslin. Dacă mi-ar fi cerut, aş fi făcut-o. Şi atunci băiatul făcu un pas înainte. Era între ei cu faţa spre McCaslin ; lacrimile ţîşniră, izbucniră parcă, nu numai din ochii lui ci de pe toată faţa, ca sudoarea.

— Lasă-l în pace, strigă el. Ei, fir-ar al dracului ! Lasă-l în pace !

IV

şi apoi avu douăzeci şi unu de ani. Putea zice că-i împlinise, el şi vărul lui, trăind nu în preajma locurilor acelora sălbatice ci a pămînturilor cul-

tivate care aveau să fi fost moștenirea lui, pămînturile pe care bătrînul Carothers McCaslin, bunicul lui, le cumpărase cu banii lui de alb de la sălbaticii ai căror străbuni vînaseră pe ele fără puști și le cultivase și făcuse ordine în cuprinsul lor sau crezuse că le cultivase și făcuse ordine în cuprinsul lor, din pricină că ființele pe care le ținea în sclavie și asupra cărora avea putere de viață și de moarte tăiaseră pădurile și zgîriaseră cu trudă și sudoare pămîntul pînă la o adîncime de vreo paisprezece *inch*-i ca să ivească din brazdă ceva ce pînă atunci nu existase pe acolo, și care putea fi transformat iar în banii pe care el, cel care credea că l-a cumpărat trebuia să-i plătească pentru a-l obține și a-l păstra și chiar cu un cîștig rezonabil : și din care pricină bătrînul Carothers McCaslin înțelegînd asta, își putuse crește copiii, urmașii și moștenitorii, în credința că pămîntul era al său pentru a-l stăpîni și a-l lăsa moștenire, deoarece puternicul și neînduplecatul bărbat avea previziunea cinică a propriei sale vanități și mîndrii și puteri și dispreț pentru toți urmașii lui : la fel cum, înțelegînd, maiorul de Spain avu și el partea sa din acele locuri sălbatice care erau mai întinse și mai străvechi decît o atesta orice document cunoscut : la fel ca, înțelegînd, bătrînul Thomas Sutpen de la care maiorul de Spain își căpătase partea lui pentru bani : la fel ca Ikkemotubbe, șeful Chickasaw, de la care Thomas Sutpen căpătase partea lui în schimbul banilor sau a romului sau a cine știe ce o fi fost, care știa la rîndul lui că nici o parte din el nu-i aparține ca să o poată ceda sau vinde

nu în preajma acelor locuri sălbatice ci a pămîntului, nu în goană după plăceri și în desfrîu ci în renunțare, și în biroul administrației, cum

ar fi trebuit să fie, nu inima poate dar fără îndoială plexul solar a ceea ce era refuzat și abandonat : clădirea pătrată de lemn cu galerii, ghemuită ca o prevestire pe deasupra cîmpiilor ai căror muncitori îi ținea în robie, '65 sau nu, și plină cu afișe recomandînd mărci de tutun de prizat și leacuri pentru degerături și pomezi și poțiuni fabricate și vîndute de albi pentru a înălbi pigmentul și a întinde părul negrilor ca să poată semăna cu însăși rasa care îi ținea de două sute de ani în robie și din care, vreme de încă o sută de ani, n-avea să-i elibereze pe deplin nici un război sîngeros

el și vărul lui printre mirosurile vechi de brînză și de carne sărată de gaz și de hamuri, printre poliţele burdușite cu pachete de tutun și salopete și sticle de medicamente și funii și fiare de plug, printre butoaie și balerci de făină și mălai și melasă și piroane, lanțuri de plug în cuiele bătute în pereți și juguri și curele de ham și funii pentru hulube și biroul și poliţa de deasupra lui unde odihneau registrele în care McCaslin trecuse scurgerea înceată în afară a alimentelor și a proviziilor și a uneltelor care se întorceau în fiecare toamnă sub formă de bumbac cules și egrenat și vîndut (două fire firave ca și adevărul și tot atît de palpabile ca și liniile ecuatorului și totuși puternice ca niște odgoane, legîndu-i pe viaţă pe cei care făceau bumbacul de ţarina pe care le cădeau stropii de sudoare) și registrele mai vechi, ciudate și arhaice ca mărime și formă, în ale căror pagini îngălbenite era consemnată, cu scrisul șters al tatălui său Theophilus și al unchiului său Amodeus, de-a lungul celor douăzeci de ani dinaintea Războiului Civil, eliberarea, cel puțin cu numele, a sclavilor lui Carothers McCaslin

— Renunță, zise McCaslin. Renunță. Tu, urmașul bărbătesc direct al lui, cel care și-a dat seama și s-a folosit de prilejul ce i se oferea, și a cumpărat, a luat, a căpătat pămîntul nu interesează cum, l-a păstrat ca să-l lase moștenire, nu interesează cum, din vechea concesiune, înscrisă în primul hrisov, cînd pe aici erau codri deși, fiare sălbatice și oameni și mai sălbatici și a desțelenit aceste locuri, le-a transformat în ceva care să poată fi lăsat moștenire copiilor lui, care să poată fi moștenit întru înlesnirea, securitatea și mîndria urmașilor și întru perpetuarea numelui și a înfăptuirilor lui. Nu numai urmașul bărbătesc ci singurul și ultimul urmaș în linie bărbătească și din a treia generație, în timp ce eu sînt nu numai a patra generație după bătrînul Carothers, dar și coborîtor dintr-o femeie și chiar numele meu de McCaslin e al meu numai datorită toleranței și bunăvoinței și mîndriei bunicei mele față de cele înfăptuite de acest om, a cărei moștenire și operă crezi că o poți renega și el

— Eu nu pot să o reneg. Nu mi-a fost dat niciodată să o reneg. Nu i-a fost dat niciodată Tatii și Unchiului Buddy să-mi lase drept moștenire renegarea ei, pentru că nu i-a fost dat niciodată Bunicului să le lase drept moștenire să-mi lase mie ca moștenire renegarea ei pentru că nu i-a fost dat niciodată bătrînului Ikkemotubbe să ne vîndă pămîntul Bunicului ca să-l lase ca moștenire sau ca să se renunțe la pămînt. Pentru că niciodată părinții părinților lui Ikkemotubbe n-aveau să-i lase cu limbă de moarte lui Ikkemotubbe să vîndă Bunicului sau oricui deoarece în clipa cînd Ikkemotubbe a descoperit, și-a dat seama că putea vinde pămîntul pentru bani, în clipa aceea pămîntul a încetat să fi fost vreodată al lui, al tatălui

tatălui tatălui, și omul care l-a cumpărat n-a cumpărat nimic.

— N-a cumpărat nimic ? și el

— N-a cumpărat nimic. Doar El a spus în Scriptură cum a creat pămîntul, cum l-a făcut și l-a privit și a spus că e bine așa și atunci l-a făcut pe om. Întîi a făcut pămîntul și l-a populat cu făpturi necuvîntătoare și apoi l-a creat pe om ca să fie supraveghetorul Lui pe pămînt și să fie suzeran peste pămînt și peste animalele aflătoare pe el în numele Lui, nu pentru a-și păstra Lui și urmașilor Lui acest titlu în veci, de neatins, generație după generație, domnind asupra petecelor pătrate sau dreptunghiulare de pămînt, ci pentru a păstra pămîntul în devălmășie și neștirbit în anonimatul comun al frățietății, și singurul preț pe care El i l-a cerut a fost milă și umilință și înțelegere și puterea de a îndura și sudoarea frunții pentru a-și cîștiga pîinea. Știu ce vrei să-mi spui, zise el. Totuși Bunicul... și McCaslin

— L-a stăpînit. Și nu a fost primul. Nici singurul și nici primul, din clipa în care, așa cum o declară și Cărțile tale, omul a fost alungat din Rai. Și nici al doilea și nici singurul, de-a lungul anilor, cum o spune cronica jalnică a aleșilor Săi, urmași ai lui Abraham ; și a fiilor celor care l-au deposedat pe Abraham și a celor cinci sute de ani de-a lungul cărora jumătate din lumea cunoscută și tot ce exista în ea era în proprietatea unui singur oraș, așa cum, pe vremea bunicului tău, această plantație și întreaga viață de pe întinsul ei erau în proprietatea și în robia fără de capăt a acestui birou al administrației și a acestor registre de aici, și a următorilor o mie de ani în răstimpul cărora oamenii s-au luptat pentru stăpînirea rămășițelor acestei prăbușiri pînă cînd în cele din urmă

chiar și aceste rămășițe au fost nimicite și oamenii se băteau, arătîndu-și colții, pentru oasele roase ale apusului netrebnic al vechii lumi pînă în clipa în care, întîmplător un ou le-a dezvăluit existența unei noi emisfere. Așa că iată îți spun : cu toate aceste lucruri și împotriva lor bătrînul Carothers l-a stăpînit într-adevăr. L-a cumpărat, l-a căpătat, n-are importanță ; l-a ținut, l-a păstrat, n-are importanță ; l-a lăsat ca moștenire : altfel de ce ai mai sta aici renunțînd și renegînd ? L-a ținut, l-a păstrat timp de cincizeci de ani pînă ai venit tu ca să-l renegi, în vreme ce El — acest Arbitru, acest Arhitect, acest Judecător — a iertat acest lucru — oare a iertat ? a privit în jos și a văzut — oare a văzut ? Sau cel puțin n-a făcut nimic : s-a uitat și n-a putut sau n-a văzut ; s-a uitat și n-a vrut sau poate că n-a vrut să vadă — capricios, neputincios sau orb, care din ele ? și el

— L-a alungat. și McCaslin

— Cum ? și el

— L-a alungat. Nu neputincios : El n-a iertat ; nu orb, fiindcă El a privegheat. Și iată îți spun. L-a alungat din Rai. I-a alungat din Canaan și pe acei care l-au alungat l-au alungat l-au alungat, și cei cinci sute de ani de proprietari de pămînt absenteiști din băile romane, și cei o mie de ani de oameni sălbatici din pădurile din nord care i-au deposedat și au devorat tot ce le fusese răpit o dată și încă o dată și apoi s-au înfruntat mîrîind în ceea ce spuneai că era netrebnicul crepuscul al lumii vechi pentru oasele roase ale lumii vechi, hulind numele Lui pînă cînd El folosi un simplu ou ca să le descopere o lume nouă în care fu aflat un neam de oameni trăind în umilință și milă și înțelegere și mîndrie. Și Bunicul a stăpînit într-adevăr pămîntul cu toate aceste lucruri și împotriva lor

deoarece. El a îngăduit-o, nu neputincios și nici iertător și nici orb fiindcă El a hotărît așa și a privegheat. El a văzut că pămîntul e blestemat chiar și atunci cînd Ikkemotubbe și tatăl lui Ikkemotubbe bătrînul Issetibbeha și părinții bătrînului Issetibbeha îl stăpîneau, corupt încă înainte de a-l fi stăpînit vreun alb prin ceea ce Bunicul și cei din neamul lui, părinții lui, au adus pe acest pămînt nou, hărăzit lor din mila și îngăduința lui, cu condiția să trăiască în milă și umilință și înțelegere și îndurare, din acel netrebnic și desfrînat crepuscul al vechii lumi, parcă în palele vîntului corupt venit din vechea lume care a mînat corăbiile... și McCaslin

— Aha.

— ...și nici o speranță de a căpăta pămînt atîta vreme cît Ikkemotubbe și urmașii lui Ikkemotubbe îl țineau în neîntreruptă stăpînire. El și-a dat seama, poate, că numai curățind pămîntul pentru un timp de neamul lui Ikkemotubbe și înlocuindu-l cu alt neam va izbuti să-și îndeplinească vrerea. Poate că și știa care avea să fie celălalt neam poate că era mai mult decît un act de dreptate ca numai neamul albilor să fie la îndemînă și în stare să alunge blestemul care apăsa asupra albilor, mai mult decît o răzbunare ca... și McCaslin

— Aha.

— ...ca să fi folosit neamul care a adus răul pentru a distruge răul, așa cum doctorii folosesc febra ca să alunge febra, otrava ca să înlăture otrava. Poate că l-a ales pe Bunicul din toți cei pe care i-ar fi putut alege. Știa, poate, că Bunicul, el, n-avea să aducă la îndeplinire vrerea Sa deoarece Bunicul se născuse prea devreme, dar că avea să aibă urmași, urmași așa cum trebuia ; poate că și

prevăzuse ce urmaşi avea să aibă Bunicul, poate că şi văzuse în Bunic sămînţa din care aveau să se nască trei generaţii, cît îşi dăduse seama că avea să fie nevoie ca să fie eliberaţi cel puţin unii dintre umilii lui supuşi... şi McCaslin

— Fiii lui Ham [1]. Tu care citezi *Biblia* : fiii lui Ham. şi el

— În *Biblie* sînt unele lucruri pe care El le-a spus şi unele lucruri date drept ale Lui pe care El nu le-a spus. Ştiu ce-ai să-mi zici acuma : Dacă adevărul înseamnă un lucru pentru mine şi altul pentru tine, cum vom afla oare care e adevărul ? N-avem ce alege. Inima o şi ştie. El n-a avut nevoie ca Scriptura să fie scrisă cu ceea ce ar trebui să alegi şi să deosebeşti, ci cu inima, nu de către înţelepţii pămîntului pentru că ei n-au nevoie, poate, de ea sau poate că înţelepţii nu mai au inimă, ci de către pierduţii şi umilii pămîntului care nu au cu ce citi decît cu inima. Fiindcă oamenii care au alcătuit pentru El Scriptura scriau despre adevăr şi nu există decît un singur adevăr cuprinzînd toate lucrurile care ţin de inimă. şi McCaslin

— Va să zică aceşti oameni care au făcut Scriptura cum le-a zis El minţeau cîteodată. şi el

— Da. Fiindcă erau oameni ca toţi oamenii. Ei încercau să aştearnă în scris adevărurile inimii desprinse din ameţitoarea complexitate a inimii, pentru toate inimile frămîntate şi complicate care umblau de colo pînă colo căutîndu-le. Ce încercau să spună ei, ce voia El ca ei să spună, era foarte simplu. Cei pentru care consemnaseră ei cuvintele Lui ar fi putut să nu le creadă. Trebuiau să fie spuse cu cuvintele de fiecare zi pe care le ştiau cu

[1] În Biblie, cel mai tînăr dintre fiii lui Noe.

toţii şi le puteau înţelege, nu numai cei care ascultau ci şi cei care le spuneau, deoarece dacă acei care erau atît de apropiaţi de El încît fuseseră aleşi dintre toţi cei care suflau şi grăiau, ca să-I conemneze şi să-I transmită cuvintele puteau înţelege adevărul desprinzîndu-l doar din hăţişul de pasiune şi dorinţă şi ură şi frică în care se zbate inima, ce drum înapoi către adevăr trebuiau să străbată cei cărora adevărul li se arată numai prin vorbe rostite din gură ? şi McCaslin

— Aş putea să-ţi răspund că nu ştiu, întrucît vrei să-ţi dovedeşti părerile şi să le respingi pe ale mele bazîndu-te pe unul şi acelaşi text. Dar nu spun asta, pentru că tu singur ţi-ai răspuns : Nici unul dacă, aşa cum zici, inima cunoaşte adevărul, infailibila şi neînşelata inimă. Şi s-ar putea să ai dreptate, deşi ai admis că sînt trei generaţii între bătrînul Carothers şi tine, şi nu sînt trei. Nici măcar două pe de-a-ntregul. Unchiul Buck şi unchiul Buddy. Şi ei nefiind nici primii şi nici singurii. O mie de alţi Buck şi Buddy în mai puţin de două generaţii şi cîteodată în mai puţin de o generaţie pe acest pămînt pe care ţu pretinzi că Dumnezeu l-a creat şi omul l-a blestemat şi l-a corupt. Ca să nu mai vorbesc de anul 1865. şi el

— Da. Au fost mult mai mulţi oameni, nu numai Tata şi unchiul Buddy, şi nici nu se uitară spre poliţa de deasupra biroului, nici el nici McCaslin. N-aveau nevoie să se uite. Era ca şi cum registrele, cu coperţile lor de piele crăpate şi scorojite, ar fi fost ridicate unul cîte unul în nesfîrşita lor succesiune şi ar fi fost deschise pe birou sau poate pe vreo Strană sau vreun Altar imaginar sau poate înaintea Însuşi a Tronului pentru o ultimă lectură şi apreciere şi împrospătare a memoriei de către Atoateştiutorul înainte

ca paginile îngălbenite şi cerneala subţire şi cenuşie cu care fusese consemnată nedreptatea şi în cele din urmă şi o parte a îndreptării şi înlăturării ei să piară pentru totdeauna în pulberea anonimă comună originară

paginile îngălbenite mîzgălite cu o cerneală ştearsă de către mîna bunicului său la început şi apoi a tatălui şi a unchiului său, burlaci unul pînă la şi după cincizeci de ani şi celălalt după şaizeci, unul care avea grijă de administrarea plantaţiei şi de munca la cîmp şi celălalt care se ocupa de gospodărie şi de gătit şi continuă să se ocupe de ele chiar după ce fratele său geamăn se căsători şi se născu băiatul

cei doi fraţi care de îndată ce tatăl lor fu îngropat se mutară din clădirea concepută la proporţii uriaşe, arătînd cam ca un hambar şi pe care nici nu o terminase, într-o cabană din bîrne cu o singură încăpere pe care o clădiră ei înşişi şi căreia îi mai adăugară apoi şi alte încăperi, cît locuiră acolo, nedînd voie nici unui sclav să se atingă de lemnăria de construcţie decît cînd era nevoie să fie pusă la locul ei vreo grindă pe care doi oameni nu o puteau urni din loc şi băgară pe toţi sclavii în casa cea mare la care unele ferestre erau încă acoperite cu tot felul de scînduri sau cu piei de urs şi de căprioară, prinse de tocurile goale : în amurg fratele care avea în grijă munca la cîmp trecea în revistă negrii aşa cum ar fi făcut un sergent-major cu compania lui şi-i băga, vrînd-nevrînd, pe bărbaţi femei copii, fără discuţie, protest sau împotrivire, în uriaşul neterminatul edificiu, abia trecut de faza embrionară, de parcă însuşi bătrînul Carothers McCaslin s-ar fi oprit înspăimîntat văzînd înfăţişarea concretă a întruchipării propriei sale vanităţi nemărginite :

făcea apelul pe de rost și-i băga înăuntru și cu un piron făcut cu ciocanul, lung cît un cuțit de măcelărie și agățat cu o curea din piele de căprioară prinsă de ușorul ușii în acest scop, încuia ușa casei aceleia căreia îi lipseau jumătate din ferestre și care în spate nu avea nici o ușă pe balamale așa că și atunci și timp de cincizeci de ani după aceea, cînd băiatul fu de ajuns de mare ca să o audă și să și-o amintească, circula prin acele locuri un soi de poveste din popor : cît era noaptea de lungă sclavii fugari ai lui McCaslin rătăceau, evitînd drumurile luminate de lună și patrulele călare, și se duceau în vizită la sclavii de pe alte plantații, și exista o înțelegere nerostită între cei doi albi și cei douăzeci și patru de negri ca după ce albul îi număra și închidea ușa din față cu pironul, la asfințit, nici unul din albi să nu vină să se uite la ușa din dos, cu condiția ca în zori toți negrii să fie la ușa din față cînd fratele care îi încuiase scotea pironul de la locul lui

gemenii care pînă și la scris îșI semănau, numai să nu fi pus alături două probe de scris ca să le compari, și chiar cînd amîndouă scrisurile apăreau pe aceeași pagină (așa cum se întîmpla adesea, de parcă, mult înaintea oricăror relații verbale, ar fi folosit paginile care înaintau zilnic pentru a călăuzi inevitabilul mers al constrîngerii care străbătuse întreaga și vasta sălbăticie a Mississippi-ului de Nord în anul 1830 și 40 și-i alesese pe ei să-l conducă) arătau ca și cum ar fi aparținut aceluiași, perfect normal, băiat de zece ani, pînă și ca ortografie, doar că ortografia nu se îmbunătățI pe măsură ce unul cîte unul sclavii pe care Carothers McCaslin îi moștenise și-i cumpărase — Roscius și Phoebe și Thucydides și Eunice și urmașii lor, și Sam Fathers și mama lui pentru

care McCaslin dăduse un cal de curse oarecare bătrînului Ikkemotubbe, șeful Chickasaw de la care cumpărase și pămîntul, și Tennie Beauchamp pe care Amodeus, fratele geamăn o cîștigase la poker de la un vecin și ciudățenia care-și spunea Percival Brownlee pe care Theophilus, fratele geamăn, îl cumpărase, nici el și nici fratele său nu știură vreodată de ce, după cît se pare de la Bedford Forrest pe vremea cînd era încă negustor de sclavi și nu general (O singură pagină, nu prea lungă și acoperind mai puțin de un an, nici șapte luni de fapt, începută cu scrisul pe care băiatul învățase să-l distingă ca fiind al tatălui său :

Percavil Brownly, 26 ani, funționar & contabel. cumpărat de la N. B. Forest la Cold Water 3 Mart. 1856 $ 265 dolar.

și dedesupt, cu același scris :

5 Mart. 1856 În orice caz nu contabel. nu Știe ceti. Știe să-și scrie Numele dar Am Mai scris asta Zice că poate munci la Plug dar numi vine să Cred. trimis la Cîmp azi Mart 5 1856

și cu același scris :

6 Mart 1856 Nici la plug nui Bun Zice că vrea să fie Pedicator așa că poatei în Stare să ducă Vitele la gîrlă la Adăpat

și de data aceasta cu celălalt scris, cel pe care acuma îl recunoștea ca fiind al unchiului său cînd vedea amîndouă scrisurile pe aceeași pagină :

Mart 23 1856 Nici asta nui în stare Numai cîte Una Am terminat cu el

și apoi iar primul :

24 Mar 1856 Cine dracu osăl cumpere

și apoi al doilea :

19 Apr 1856 Nimeni Teai băgat Singur la Tîrg la Cold Water acum două luni Nam zis căl vînd îl Liberez

primul :

22 Apr 1856 Osă scot Eu banii dela el

al doilea :

Iun 13 1856 Cum $ 1 pe an 265 $ 265 ani Cinco să semneze actul lui de Eliberare

și apoi iar primul

1 Oct 1856 Catîr josephine Rupt Picior & repezit grajd Aiurea negru aiurea totul aiurea $ 100 dolari

și același :

2 Oct 1856 Descărcat Debit McCaslin & McCaslin $ 265 dolari

și apoi iar al doilea :

Oct 3 Debit Theophilus McCaslin Negru 265 $ Catîr 100 $ 365 $ Na plecat totuși Tata ar trebui să Fie aici

și apoi primul :

3 Oct 1856 Dracu săl ia nu vrea să Plece Cear fi făcut Tata

al doilea :

29 Oct 1856 Iam dat alt nume

primul :

31 Oct 1856 Dat alt nume cum

al doilea :

Crciun 1856 Spintrius

'căpătau ființă și chiar și un fel de simbolică viață cu pasiunile și complicațiile lor pe măsură ce se înșirau paginile și anii ; totul era acolo, nu numai nedreptatea generală și iertată și înceata ei amortizare ci o tragedie anume, neiertată și cu neputință de amortizat vreodată, pagină nouă și un nou registru, scrisul pe care-l putea recunoaște acum de la prima vedere ca fiind al tatălui său :

Tata mort Lucius Quintus Carothers McCaslin, Callina 1772 Missippy 1837. Mort șingropat 27 Iunie 1837 Roskus. crescut de Bunicu

în Callina Nu știu cît ani Eliberat 27 Iunie 1837 Na vrut să plece. Mort șingropat 12 Ian 1841

Fibby Soție Roskus. cumpărată de bunicu în Callina zice Cincizeci Eliberată 27 Iunie Na vrut să plece. Moartă șingropată 1 Aug 1849 Thucydus Fiu Roskus & Fibby născut în Callina 1779. Refuzat pămînt 10 acri Testament tata 28 Iun 1837 Refuzat Bani$ 200 dolari dela A & T McCaslin 28 Iun 1837 Vrea să Rămînă săl lucreze

și sub asta și acoperind următoarele cinci pagini și aproape tot atîția ani, lenta, zilnica acumulare a simbriei plătite și a alimentelor și a hainelor — melasa și carnea și mălaiul, cămășile ieftine și trainice și pantalonii și ghetele și din cînd în cînd o haină pentru ploaie și frig — socotite în raport cu lenta și totuși continua creștere a sumei de plată (și i se părea băiatului că-l vede aievea pe negrul, pe sclavul pe care proprietarul lui alb l-a dezrobit pentru totdeauna prin însuși actul de care negrul nu putea fi liber atîta timp cît dăinuia amintirea, intrînd în biroul administrației, cerînd poate voie de la fiul albului să vadă pagina din registru pe care nici nu o putea citi, necerînd măcar albului cuvîntul că e așa și trebuind să-l creadă pentru motivul că pentru el nu exista sub soare nici o altă cale ca să verifice cum stau socotelile, cît de departe putea să meargă și să nu se mai întoarcă niciodată, chiar dac-ar fi fost numai pînă la Jefferson, la șaptesprezece mile depărtare) pînă la dubla notă încheind ultima însemnare :

3 Noe 1841 Dela Cash lui Thucydus McCaslin $ 200 dolari Stabilit Ferar în J. Dec 1841 Mort șingropat în J. 17 Feb 1854

Eunice Cumpărată de Tata în New Orleans 1807 $ 650 dolari. Căstorită cu Thucydus 1809 Necată în Gîrlă în ziua de Crciun 1832

şi după asta scrisul celălalt, prima dată cînd îl văzuse în registru şi-l deosebise ca fiind al unchiului său, bucătarul şi gospodarul pe care chiar şi McCaslin, care-l cunoscuse ca şi pe tatăl băiatului timp de şaisprezece ani înainte de a se naşte băiatul, şi-l amintea şezînd cît era ziua de lungă în balansoar, în faţa focului din bucătărie la care gătea, pregătind mîncarea :

Iunie 21 1833 Necată ea singură

şi primul scris :

23 Iun 1833 Cine dracu a mai auzit caun negru să se nece singur

şi al doilea, fără pripeală, pe un ton cu totul definitiv ; cele două însemnări identice ar fi putut fi făcute cu o stampilă, în afară de dată :

Aug 13 1833 Necată ea singură

şi se gîndi *Dar de ce? Dar de ce?* Avea atunci şaisprezece ani. Nu i se întîmpla pentru prima dată să fie singur în biroul administraţiei şi nici să ia pentru prima dată vechile şi cunoscutele registre de pe poliţa lor de deasupra biroului, după cîte îşi aducea el aminte. Cînd era copil şi chiar şi după ce împlinise nouă şi zece şi unsprezece ani, cînd învăţase să citească, se tot uita la cotoarele şi coperţile scorojite şi crăpate dar fără să fi dorit în mod deosebit să le deschidă şi deşi avea intenţia ca într-o bună zi să le cerceteze fiindcă îşi dădea seama că în ele era probabil consemnată o relatare cronologică mult mai cuprinzătoare deşi fără îndoială plicticoasă decît ar fi putut afla în oricare altă parte, nu numai despre propria sa spiţă ci şi despre tot neamul său,

nu numai albi ci și negri, care ca și strămoșii lui albi erau una din ramurile obîrșiei sale, și despre pămîntul pe care toți îl stăpîniseră și-l folosiseră în comun și din care și pe care se hrăniseră și aveau să continue să-l folosească în comun fără să țină seama de culoare sau de proprietatea nominală, aceasta avea să se întîmple însă într-o zi de lene cînd avea să fie bătrîn și poate chiar și puțin cam plictisit întrucît ceea ce se relata în acele registre vechi avea să fie după toți acești ani imposibil de clintit, sfîrșit, de neschimbat, inofensiv. Și apoi avu șaisprezece ani. Știa ce avea să afle înainte de a fi aflat. Luă cheia de la birou din camera lui McCaslin, după miezul nopții, cînd McCaslin dormea și cu ușa biroului închisă și încuiată și cu felinarul uitat reînviind mirosul greu, stătut și înghețat, se aplecă peste pagina îngălbenită și se gîndi nu De ce s-a înecat, ci la ce credea el că s-o fi gîndit tatăl lui cînd a găsit prima însemnare a fratelui său: Din ce motiv oare se gîndise unchiul Buddy că se înecase Eunice? găsind, începînd să găsească pe pagina imediat următoare ceea ce știa că avea să găsească, numai că asta nu era încă motivul fiindcă asta știa mai demult:

Tomasina numită Tomy Fiică a lui Tucydus & a Eunicei Născută 1810 moartă la Naștere Iunie 1833 șingropată. Anu în care căzut stele.

și nici următoarea însemnare:

Turl Fiu al lui Thucydus & al Eunicei Tomy născut Iunie 1833 anu în care Căzut stele Testament tata

și nimic altceva, pagina aceasta nemaifiind umplută cu consemnarea plicticoasă, zi de zi, a plății simbriei și a alimentelor și a veșmintelor date

în schimbul ei, nici o însemnare privind moartea și înmormîntarea lui deoarece trăise mai mult decît cei doi frați vitregi ai săi și registrele pe care le ținea McCaslin nu cuprindeau și necrologe : doar *Testament tata* și el văzuse și asta : scrisul bătrînului Carothers, colțuros și înghesuit, cu mult mai puțin lizibil decît al fiilor săi și nu cu mult mai corect ca ortografie, începînd cu literă mare aproape toate substantivele și verbele și nefăcînd nici un efort pentru a folosi cum trebuie punctuația sau pentru a construi frazele, tot așa cum nu făcea nici un efort ca să explice sau să ascundă legatul de o mie de dolari lăsat fiului unei fete sclave necăsătorită, care să fie plătit la majoratul copilului, suportînd consecința unui act pe care nu exista încă nici o dovadă indiscutabilă categorică că-l recunoaște, nu din propriul său avut ci penalizîndu-i pe fiii săi, aruncînd asupra lor o amendă bănească pentru accidentul survenit în însăși paternitatea/lor, nefiind aceasta măcar mita plătită pentru a obține respectarea propriului său renume, fiindcă renumele avea să-i fie știrbit abia după ce el nu avea să mai fie de față ca să-l poată apăra, zvîrlind aproape cu dispreț așa cum ar fi aruncat o pălărie sau o pereche de pantofi uzați mia de dolari care în aceste condiții nu avea mai multă realitate pentru el decît avea pentru negrul, sclavul care nici nu avea să o vadă pînă nu avea să fie major, cu douăzeci și unu de ani prea tîrziu ca să mai înceapă a învăța ce înseamnă banii. *Așa că aș zice că asta era mai ieftin decît să spună Fiul meu unui negru,* se gîndi el. *Chiar dacă Fiul meu nu era altceva decît două vorbe. Dar trebuia să fi fost și dragoste,* se gîndi el. *Un fel de dragoste. Chiar și ce ar fi numit el dragoste : nu doar o*

scuipătoare de o după amiază sau o noapte. Şi iată-l pe bătrînul om, bătrîn, cu cinci ani înainte de sfîrşitul vieţii, văduv de multă vreme şi fiii lui fiind nu numai burlaci dar şi aproape între două vîrste, singur în casă şi, fără îndoială, plictisit deoarece plantaţia mergea acum fără zguduiri şi aducea de ajuns de mulţi bani, prea mulţi, probabil, pentru un om ale cărui vicii chiar şi în chip aparent rămîneau sub mijloacele sale; iat-o şi pe fată, fără bărbat şi tînără, avînd doar douăzeci şi trei de ani cînd copilul se născu: probabil că trimisese după ea la început din pricina singurătăţii, ca să fie în casă mai multă mişcare şi să audă un glas tînăr, îi porunci să vină, îi ceru mamei sale să o trimită în fiecare dimineaţă să măture podelele şi să facă paturile şi mama acceptase întrucît asta se înţelegea probabil de la sine, se şi plănuise: singurul copil al unei perechi care nu lucra la cîmp şi care se considerau a fi deasupra celorlalţi sclavi nu numai din acest motiv ci fiindcă bărbatul şi tatăl şi mama lui fuseseră moşteniţi de către alb de la tatăl său, şi albul făcuse trei sute de mile şi mai bine pînă la New Orleans pe vremea cînd oamenii călătoreau cu calul sau cu vaporul şi o cumpărase pe mama fetei ca să-i fie femeie

şi asta a fost totul. Filele vechi şi subţiri păreau să se-ntoarcă singure în timp ce el se gîndea *Propria lui fiică Propria lui fiică. Nu Nu Nici măcar el* iar la vremea aceea în care albul (pe atunci nici măcar văduv) care nu plecase nicăieri ca şi fiii lui la vremea lor şi care nu avea nevoie de încă un sclav, făcuse tot drumul acela pînă la New Orleans şi cumpărase un sclav. Şi Terrel al lui Tomey era încă în viaţă cînd băiatul avea zece ani şi-şi dădu seama din ce ob-

servă singur ca și din amintiri că Terrel al lui Tomey avusese ceva sînge alb înainte ca tatăl lui să-i mai dea și restul; și uitîndu-se la paginile îngălbenite de sub lumina gălbuie a felinarului fumegînd și răspîndind în miez de noapte o duhoare grea în camera aceea friguroasă îmbîcsită de mirosuri după cincizeci de ani, i se păru că o vede aievea îndreptîndu-se spre rîul înghețat în ziua aceea de Crăciun cu șase luni înainte de a se naște copilul fiicei și al iubitului ei. (*Primul ei iubit* se gîndi el. *Primul ei*), solitară, inflexibilă, neîndurerată, solemnă, negație gravă și clară a durerii și disperării, cea care trebuise să respingă de mult încrederea și speranța și asta fu totul. N-avea nevoie să se mai uite încă o dată prin registre și nici nu se uită; filele îngălbenite în înșiruirea lor pieritoare și implacabilă făceau acum parte din conștiința sa și aveau să rămînă așa pentru totdeauna, ca și propria sa naștere:

Tennie Beauchamp 21 an Cîștigată de Amodeus McCaslin dela Hubert Beauchamp Probabil pe trei Trefl la veder Ne botezată 1859 Mărtată cu Tomys Turl 1859

și nici o dată de eliberare fiindcă libertatea ei, ca și aceea a primului ei copil în viață, se datora nu lui Buck și lui Buddy McCaslin și nici biroului administrației, ci unui străin din Washington și nici o dată a morții sau a înmormîntării, nu numai fiindcă McCaslin nu scria în registrele lui necroloage, ci fiindcă în acel an 1883 ea era încă în viață și avea să rămînă în viață și avea să-și vadă nepotul, fiul ultimului ei copil în viață:

Amodeus McCaslin Beauchamp Fiul lui tomys Turl & lui Tennie Beauchamp 1859 Mort 1859

și apoi numai scrisul unchiului său, căci tatăl său făcea parte acuma din detașamentul de cavalerie al acelui om al cărui nume ca negustor de sclavi nici nu-l putea scrie corect : și nu o pagină și nici măcar un rînd întreg :

Fică Tomes Turl și tenny 1862

și nici măcar un rînd și nici măcar sexul și nici un motiv deși băiatul putea să ghicească fiindcă McCaslin avea pe atunci treisprezece ani și își amintea că nu prea era ce să mănînci și în alte locuri, nu numai la Vicksburg :

Copil al lui tomes Turl și Tenny 1863

și același scris iar și copilul acesta trăi, ca și cum perseverența lui Tennie și fantoma apusă și îndepărtată a tăriei bătrînului Carothers ar fi învins pînă la urmă chiar și foamea : și însemnarea mai limpede, mai amplă, scrisă mai cu grijă decît cele pe care le văzuse băiatul pînă atunci, de parcă bătrînul bărbat care ar fi trebuit să fie femeie, încercînd între gătit și grija de el și de orfanul de paisprezece ani, să administreze, în lipsa fratelui său, ceea ce mai rămăsese din plantație, ar fi considerat ca un semn dătător de noi speranțe faptul că acest nenumit urmaș de sclavi rămăsese de ajuns de mult timp în viață ca să capete un nume :

James Thucydus Beauchamp Fiu al lui Tomes Turl și Tenny Beauchamp Născut 29 Decemvrie 1864 și amîndoi Au Vrut săl numească Theophilus dar Au Încercat Amodeus McCaslin și Callina McCaslin și amîndoi au murt așa că Iam Covins să nu Născut la ora Două A, m, amîndoi Bine

dar nimic altceva, nimic ; abia după doi ani, băiatul, acum aproape un bărbat în toată firea, avea să se întoarcă din călătoria sa nereușită în Ten-

nessee cu o treime încă neatinsă a legatului bătrînului Carothers lăsat fiului său negru și urmașilor săi, pe care, întrucît cei trei copii în viață își dovediseră unul după altul intenția clară de a trăi, unchii lor vitregi albi îl măriseră la o mie de dolari de fiecare cînd deveniseră majori, împrejurările îngăduindu-le, și să completeze pagina în măsura în care putea să o completeze ținînd seama că trecuse de mult de ziua aceea în care un om născut în 1864 (sau 1867, cînd văzuse și el lumina zilei) mai putea fi crezut în viață sau el însuși mai dorea și spera să fie în viață ; cu scrisul lui, semănînd într-un mod de ajuns de ciudat nu cu al tatălui său și nici cu al unchiului său și nici măcar cu al lui McCaslin ci cu al bunicului său, în afară de ortografie :

Dispărut probabil în noaptea în care împlinea douăzeci și unu de ani Dec. 29 1885. Semnalat de Isaac McCaslin în Jackson Tenn. și apoi dispărut. Treimea sa din legat $ 1000 înapoiată spre păstrare lui McCaslin Edmonds astăzi 12 Ian. 1886

dar nu acuma : asta avea să se întîmple abia după doi ani, și acuma din nou scrisul tatălui său, al cărui vechi comandant terminase și cu negoțul de sclavi și cu meseria de soldat ; încă o dată în registru și apoi niciodată și mai ilizibil ca oricînd, aproape indescifrabil din cauza reumatismului care acuma aproape că-l paraliza și aproape cu totul străin de orice fel de ortografie sau punctuație, ca și cum cei patru ani cît urmase în lupte sabia singurului om care-i vînduse vreodată un negru, ca să nu mai vorbim că-l și înșelase, îl convinseseră de zădărnicia nu numai a oricărei credințe și speranțe dar și de aceea a ortografiei :

dar nu și de a convingerii și a voinței deoarece era scris acolo, așa cum îi spusese McCaslin, cu mîna stîngă, și acolo în registru încă o dată și apoi niciodată, căci băiatul avea un an și cînd se născu Lucas, mai tîrziu cu șase ani, tatăl și unchiul lui muriseră în cursul aceloraşi douăsprezece luni aproape cinci ani ; din nou scrisul lui cel care era acolo și văzuse, în 1886, ea avea tocmai șaptesprezece ani, cu doi ani mai mică decît el, și el era în biroul administrației cînd intrase McCaslin venind de afară, pe înserate, și spusese : „Vrea să se însoare cu Fonsiba" așa : și el se uitase peste umărul lui McCaslin și-l văzuse pe străin, era mai înalt decît McCaslin și avea haine mai bune decît ale lui McCaslin și decît cele pe care le purtau în mod obișnuit mulți dintre albii pe care băiatul îi cunoștea și intrase în odaie ca un alb și stătea acolo ca un alb, de parcă l-ar fi lăsat pe McCaslin să o ia înainte nu din pricină că McCaslin avea pielea albă ci pur și simplu pentru că McCaslin locuia acolo și știa drumul și vorbea ca un alb, uitîndu-se la el peste umărul lui McCaslin în treacăt și cercetător doar o dată și nu mai mult, fără să mai arate după aceea vreun interes, ca un alb reținut și chibzuit nu nerăbdător ci grăbit doar pentru că trebuia să ții seama de timp. „Să se-nsoare cu Fonsiba ?" strigă el. „Să se-nsoare cu Fonsiba ?" și după aceea nemaizicînd nimic, privind doar și ascultînd cum vorbeau McCaslin și negrul :

— Veți locui în Arkansas, așa mi se pare c-ai spus.

— Da. Am acolo o proprietate. O fermă.

— Proprietate ? O fermă. Îți aparține ?

— Da.

— Nu spui „*Sir*“, nu ?
— Celor mai în vîrstă ca mine, da.
— Aha. Eşti din Nord.
— Da. De cînd eram copil.
— Atunci tatăl tău a fost sclav.
— Da. Odată.
— Atunci cum ai o fermă în Arkansas ?
— Mi-a fost acordată. A fost a tatălui meu. Din partea Statelor Unite. Pentru serviciul militar.
— Aha, făcu McCaslin. Armata yankee.
— Armata Statelor Unite, zise străinul ; şi atunci din nou el, strigînd în spatele lui McCaslin :
— Cheam-o pe mătuşa Tennie ! Mă duc s-o aduc ! Mă... Dar McCaslin nici nu-l luă măcar în seamă ; străinul nici nu-şi aruncă privirea în direcţia lui, amîndoi vorbind iar între ei ca şi cum nici n-ar fi fost acolo :
— Din moment ce-ai aranjat, după cît se pare, totul, zise McCaslin, de ce te-ai mai ostenit să mă mai şi întrebi dacă asta mi-e voia ?
— Nu te-ntreb, zise străinul. Ţin seama de voia dumitale numai în măsura în care îţi recunoşti responsabilitatea faţă de ea ca membru de sex feminin al familiei al cărei cap eşti. Nu-ţi cer permisia. Te...
— Destul ! zise McCaslin. Dar străinul nu se opri. Nu părea nici să-l fi ignorat şi nici să nu-l fi auzit. Parc-ar fi rostit nu vreo scuză şi nu chiar o justificare, ci pur şi simplu o declaraţie pe care situaţia o cerea şi o impunea cu necesitate să fie făcută în prezenţa lui McCaslin fie că McCaslin o asculta sau nu. Ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi, ca să audă cuvintele acelea rostite cu glas tare. Stăteau faţă în faţă, nu foarte aproape, totuşi la mai puţin de un pas distanţă unul de celălalt, în

picioare, vorbind fără să ridice glasul, fără să țipe, ci numai concis:

— ...te informez, îți aduc la cunoștință din vreme ca șef al familiei sale. Nici un om de onoare n-ar fi putut proceda altfel. În afară de aceasta, dumneata ai, în felul dumitale, potrivit vederilor și educației dumitale...

— Ajunge, am spus, zise McCaslin. Pe înserat să nu te mai văd pe-aici. Pleacă. Timp de o secundă străinul nu se clinti din loc, măsurîndu-l pe McCaslin cu privirea aceea detașată și fără căldură, ca și cum ar fi căutat în pupilele lui McCaslin imaginea minusculă a propriei sale figuri.

— Da, zise el. La urma urmei, asta-i casa dumitale. Și în felul dumitale ai... Dar nu-i nimic. Ai dreptate. Ajunge. Se întoarse spre ușă, se opri iar o clipă, și vorbi mergînd: Să n-aveți nici o grijă. Mă voi purta bine cu ea. Apoi plecă.

— Dar cînd a putut să-l cunoască? strigă băiatul. N-am mai auzit vorbindu-se de el pînă acuma. Și Fonsiba, de cînd s-a născut n-a plecat de acasă decît ca să se ducă la biserică...

— Eh, făcu McCaslin. Nici măcar părinții lor nu știu decît cînd e prea tîrziu, cum îi cunosc fetele de șaptesprezece ani pe bărbații cu care se căsătoresc, dacă au noroc. Și a doua zi dimineață plecaseră amîndoi, și Fonsiba. McCaslin n-o mai văzu și nici el, deoarece femeia pe care o găsi în cele din urmă, cinci luni mai tîrziu, nu era aceea pe care o cunoscuse. Purta cu el în chimir o treime din legatul de trei mii de dolari, în monezi de aur, ca și atunci cînd îl căutase cu un an mai înainte, pe Jim al lui Tennie în Tennessee. Îi lăsaseră — bărbatul — lui Tennie un fel de adresă și după trei luni sosi o scrisoare, scrisă de bărbat

deși soția lui McCaslin, Alice, o învățase pe Fonsiba să citească și să scrie puțin. Scrisoarea avea însă o ștampilă care nu corespundea cu adresa lăsată de bărbat lui Tennie, și mersese cu trenul cît putu mai departe și după aceea cu diligența și apoi cu cai închiriați și apoi făcuse iar cu trenul o oarecare distanță : acuma fiind un călător încercat și un copoi încercat și de data aceasta avînd noroc pentru că trebuia să aibă ; pe cînd lentele interminabilele pustiile noroioasele mile din decembrie se tîrau una după alta și dormea noapte de noapte în hoteluri, în hanurile de la marginea drumului făcute din bîrne necioplite și unde nu se găsea mai nimic altceva decît o tejghea și în colibele unor străini și în fînul șurilor singuratice, neîndrăznind nicăieri să se dezbrace din cauza ascunsei lui centuri de aur asemenea unui Mag deghizat călătorind incognito și neavînd speranța să-l egaleze ci numai hotărîrea și disperarea, își tot spunea : *Trebuie s-o găsesc. Trebuie. Am mai pierdut pe unul din ei. De data asta trebuie s-o găsesc.* O găsi. Cocoșat în ploaia domoală și înghețată, călare pe un cal luat cu chirie, istovit, plin de noroi pînă la piept și mai sus, zări casa — o construcție singuratică din bîrne cu un coș de lut care părea să fie pe cale de a fi prefăcută de ploaie într-o grămadă neînsemnată și fără nume de moloz și ruină în acea întindere fără drum și chiar fără cărare de pămînt lăsat în pîrloagă și neîngrădit și de junglă sălbatică — nici un hambar, nici un grajd și nici măcar un coteț de păsări : o cabană prelungă, ridicată de o mînă nu prea pricepută, o grămadă săracă de lemne de foc tăiate la întîmplare, bună s-ajungă cam pentru o zi și nici măcar un cîine costeliv care să vină de sub talpa casei să-l latre cînd descălecă — o

fermă dar în embrion, poate o fermă bună, și cine știe într-o bună zi chiar și o plantație, dar nu acuma, nici mulți ani de aci înainte și atunci cu trudă, cu muncă grea și istovitoare și cu sacrificii ; împinse ușa prăvălită într-o rînă a bucătăriei și intră într-o beznă înghețată în care nu ardea nici măcar un foc pentru gătit și după o clipă zări, pitită în colțul odăii, sub o masă necioplită, fața de culoarea cafelei pe care o cunoștea de cînd se știa dar pe care n-o mai recunoscu, ființa care se născuse la o sută de yarzi de încăperea în care se născuse el și în vinele căreia curgea ceva din propriul lui sînge dar care era acum pe de-a-ntregul moștenitoare a generații după generații și pentru care un alb necunoscut pe cal era un gardian în slujba albilor avînd cîteodată și un pistol și întotdeauna o vînă de bou ; intră în încăperea alăturată, singura încăpere care mai exista în cabană și-l găsi pe bărbat șezînd într-un balansoar, în fața căminului, citind — stînd acolo pe singurul scaun din casă, înaintea acelui foc nenorocit pentru care nu existau de ajuns de multe lemne ca să-l facă să ardă timp de douăzeci și patru de ore, îmbrăcat cu aceleași straie de predicator cu care intrase în biroul administrației acum cinci luni și avînd pe nas o pereche de ochelari cu ramă de aur pe care, cînd își înălță privirile și apoi se ridică în picioare, băiatul îi văzu că n-au nici măcar lentile — citind o carte în mijlocul acelei pustietăți, al acelei întinderi de noroi neîngrădită și fără cărare și fără un șopron sub pereții căruia să se adăpostească vitele : și peste tot, pătrunzător, degajîndu-se din înseși straiele omului și emanat de însăși pielea lui, mirosul acela greu de amăgire neîntemeiată și imbecilă, acea

rapacitate și prostie fără de margini a *carpet-bagger*[1]-ilor care urmau armatele victorioase.

— Nu vezi? strigă el. Nu vezi? Tot acest pămînt, întregul Sud, e blestemat și toți cei care ne tragem de acolo, pe care Sudul i-a alăptat vreodată, albi și negri, sînt în puterea acestui blestem? Da, poporul meu a abătut blestemul asupra pămîntului: poate din acest motiv numai urmașii lui pot — nu să reziste, nu să lupte împotriva lui — ci numai să-l îndure și să dăinuiască pînă cînd blestemul va fi ridicat. Atunci va veni rîndul poporului tău pentru că noi ni l-am pierdut pe-al nostru. Dar nu acum. Nu încă. Nu vezi?

Celălalt era acum în picioare, straiele de predicator încă în bună stare chiar dacă nu atît de arătoase, cartea închisă cu degetul la pagina unde se oprise, ochelarii fără lentile ținuți ca o baghetă de dirijor în mîna liberă, iar proprietarul lor vorbind cu imbecilitatea măsurată și sonoră a prostiei fără de margini și a speranței neîntemeiate: „Greșești. Blestemul pe care voi albii l-ați abătut asupra acestui pămînt a fost ridicat. A fost anulat și înlăturat. Trăim o nouă eră, o eră închinată, așa cum întemeietorii noștri au dorit-o, libertății, dreptății și egalității pentru toți, în care această țară va fi noul Canaan..."

— Canaan? Liberi de ce? De muncă? Își aruncă mîna înainte, într-un gest cuprinzător, aproape cu violență: drept care totul păru să fie

[1] Călător care-și duce întreg avutul într-o boccea; termen peiorativ referindu-se inițial la bancherii insolvabili care jefuiau populația dintr-o localitate și dispăreau, iar apoi la aventurierii din nordul S.U.A. care, în urma Războiului de Secesiune se stabileau în Sud, pentru a obține cîștiguri sub auspiciile unei administrații adesea corupte.

acolo între ei, intact și complet și vizibil în camera rece, umedă, neîncălzită, sărăcăcioasă, mirosind rînced și greu a negru — cîmpiile pustii fără plug și sămînță cu care să le lucrezi, neîngrădite ca să nu fie călcate de vitele care nu existau nici înlăuntrul și nici în afara zidurilor unui șopron care nici el nu se afla pe acolo. „Ce fel de colț de Canaan mai e și ăsta ?“

— Ai venit în locurile acestea la o vreme nepotrivită. E iarnă. Pe vremea asta nici un om nu lucrează la cîmp.

— Aha ! Și, firește, și nevoia ei de hrană și de haine o să aștepte cît timp o să fie lăsat pămîntul în paragină.

— Am o pensie, zise celălalt. Spuse asta ca și cum ar fi spus : *Mila Domnului s-a pogorît asupra mea* sau *Sînt proprietarul unei mine de aur.* Am și pensia tatălui meu. Va veni la întîi ale lunii. În ce zi sîntem ?

— Unsprezece, zise el. Mai sînt încă douăzeci de zile. Și pînă atunci.

— Am unele bucate în casă date pe credit de către negustorul din Midnight care încasează mandatul pentru mine. I-am dat procură să mînuiască banii ca...

— Înțeleg. Și dacă bucatele astea nu țin douăzeci de zile ?

— Mai am un porc.

— Unde-i ?

— Pe-afară, zise celălalt. Aici se obișnuiește ca în timpul iernii să lași vitele libere să-și caute hrana. Din cînd în cînd vine înapoi. Dar nu contează dacă nu vine ; cred c-o să-i pot da de urmă cînd nevoia de...

— Da ! strigă el. Pentru că nu contează : mai ai și pensia. Și omul din Midnight o va încasa

și-și va lua banii pentru ce-ai și mîncat pînă acuma și dacă va mai rămîne vreun ban, va fi al tău. Și la vremea aceea, porcul va fi mîncat sau poate că n-ai să-l prinzi și atunci ce-ai să faci ?

— Atunci primăvara va fi pe-aproape, zise celălalt. La primăvară am de gînd...

— Întîi va fi ianuarie, zise el. Și după aceea februarie. Și apoi mai mult de jumătate din martie... și cînd se opri din nou în bucătărie, femeia nu se clintise de la locul ei, parcă nici nu respira și nici nu era vie, doar ochii ei îl pîndeau ; cînd făcu un pas spre ea tot nu se mișcă pentru că nici n-ar fi putut să se tragă mai înapoi : numai ochii de cerneală, imenși și nesfîrșit de adînci în fața îngustă, slabă, prea slabă, de culoarea cafelei îl priveau fără spaimă, fără să-l recunoască, fără speranță. „Fonsiba, zise el, Fonsiba. Ai nevoie de ceva ?“

— Sînt liberă, spuse ea. În Midnight se afla un han, un grajd pentru închiriat caii, o prăvălie mai mare (aici, se gîndi el, era depus probabil cecul pentru pensie în vederea înlăturării reciproce a grijilor și frămîntărilor) și una mică, o cîrciumă și o fierărie. Dar mai exista și o bancă. Președintele (în chip practic, proprietarul) ei era un om din Mississippi strămutat aici care luptase chiar sub comanda lui Forrest ; și trupul lui scăpă de povara chimirului cu banii de aur pentru prima dată de cînd plecase de acasă, acum opt zile, luînd hîrtie și creion înmulți trei dolari cu douăsprezece luni și apoi împărți cei o mie de dolari la suma obținută ; în felul acesta aveau să dureze timp de aproape douăzeci și opt de ani și vreme de cel puțin douăzeci și opt de ani ea n-avea să moară de foame, bancherul făgăduind să trimită el însuși cei trei dolari printr-un om

de încredere în fiecare cincisprezece ale lunii și să-i pună chiar în mîna ei, și se întoarse acasă și asta fu totul pentru că în 1874 tatăl și unchiul lui erau amîndoi morți și vechile registre nu mai coborîră niciodată de pe polița de deasupra biroului, unde tatăl lui le așezase ultima dată în acea zi din anul 1869. Dar ar fi putut adăuga:

Lucas Quintus Carothers McCaslin Beauchamp. Ultimul fiu în viață și copil al lui Tomey's Terrel și al lui Tennie Beauchamp. 17 Martie 1874

numai că nu era nevoie: nu *Lucius Quintus* & c & c & c, ci *Lucas Quintus*, nu refuzînd să fie-numit Lucius, ci pur și simplu pentru că înlăturase cuvîntul acesta din numele său; nu respingînd, refuzînd numele ca atare, fiindcă folosea trei sferturi din el; ci luînd pur și simplu numele și schimbîndu-l, transformîndu-l, făcîndu-l să nu mai fie al albului ci al său, ales de el însuși, el însuși născîndu-se și numindu-se, trăgîndu-se din el însuși, tot așa cum, deși vechile registre spuneau cu totul altceva, era și bătrînul Carothers

și asta fu totul: 1874 băiatul; 1888 bărbatul, renunțînd, negînd și liber; 1895 și soț dar nu tată, nu văduv dar fără soție, și dîndu-și seama de multă vreme că nici un om nu-i vreodată liber și probabil că n-ar putea suporta să fie; se căsători după aceea și se stabili la Jefferson, locuind în micul și noul bungalow clădit pentru speculă, pe care tatăl soției sale îl dărui proaspeților căsătoriți; și într-o dimineață se trezi cu Lucas în pragul odăii în care citea ziarul din Memphis și se uită la data ziarului și se gîndi: *E ziua lui de naștere. Împlinește azi douăzeci și unu de ani* și Lucas spuse: „Un'e-i restul banilor

acelora lăsați de bătrînul Carothers ? Îi vreau. Pe toți."

asta fu totul : și McCaslin

— Mulți oameni, mai mulți decît acei Buck și Buddy aveau să tot caute bîjbîind acel adevăr atît de încurcat pentru ei încît îl discutară și atît de neclar pentru ei încît îl auziră și totuși a fost un 1865 ; și el

— Dar n-a fost de ajuns. N-a fost de ajuns nici din partea Tatii și nici din partea unchiului Buddy să caute bîjbîind chiar timp de trei generații nici chiar acele trei generații care i-au urmat Bunicului nici dacă n-ar fi existat nicăieri altcineva decît Bunicul asupra căruia El să-și arunce privirea în așa fel încît nici să n-aibă nevoie să deosebească și s-aleagă. Dar El a încercat și știu ce vrei să spui. Creîndu-i El însuși, El n-ar fi trebuit să spere mai degrabă decît să fie mîndru sau îndurerat dar El n-a sperat. El a așteptat doar fiindcă El i-a creat : nu doar fiindcă El i-a făcut să fie vii și să se miște ci fiindcă se necăjise atît de mult cu ei : se necăjise atît de mult cu ei fiindcă văzuse că luați individual erau capabili de orice, de orice înălțări sau prăbușiri amintite într-o încețoșată neînțelegere în afara cerului unde fusese creat și infernul și așa că El trebuia sau să-i admită sau să admită existența unui egal al Său undeva și în felul acesta să nu mai fie Dumnezeu și prin urmare a trebuit să-și asume răspunderea pentru ce făcuse El însuși ca să poată trăi cu Sine în supremul și singuratecul Său cer. Și El a știut probabil că e în zadar dar îi crease și îi știa în stare de orice, fiindcă El îi făurise din Absolutul originar care cuprindea totul și-i observase de atunci în exaltarea și ticăloșia lor individuală și ei neștiind de ce nici cum

nici măcar cînd : pînă ce, în cele din urmă, El își dădu seama că erau cu toții Bunicul, cu toții, și că și dintre ei aleșii și deosebiții cei mai buni chiar cei mai buni pe care-i putea afla (nu spera, fii atent : nu spera) erau Bucks și Buddies și nici nu erau prea mulți dintre ei și în a treia generație nici nu mai erau Bucks și Buddies ci... și McCaslin

— Aha, și el

— Da. Dacă putea să-l vadă pe Tata și pe unchiul Buddy în Bunicul, trebuie să mă fi văzut și pe mine — un Isaac adus în viață mai tîrziu decît acel al lui Abraham, și neadmițînd sacrificiul ; fără tată și prin urmare refuzînd nevătămat altarul deoarece de data aceasta, poate, Mîna exasperată n-a mai putut oferi copilului — și McCaslin

— Scăparea, și el

— Da. Scăparea... Pînă într-o zi El zise ce i-ai spus și tu soțului Fonsibei în după-amiaza aceea în această cameră : *Ajunge. De ajuns :* nu exasperat și nici furios sau măcar îngrețoșat de moarte așa cum erai tu în ziua aceea : numai *De ajuns* și se uită în jur pentru o ultimă dată, pentru încă o dată de cînd îi crease, la acest pămînt, la acest Sud pentru care El făcuse atîtea dăruindu-i păduri cu vînat și rîuri cu pești și pămînturi bogate, bune de însămînțat și primăveri pline de sevă ca sămînța să-ncolțească și veri prelungi ca recolta să se pîrguiască și toamne senine ca să culegi și ierni blînde și scurte pentru binele oamenilor și vitelor și nu zări nicăieri nici o speranță și se uită dincolo de aceste locuri acolo unde ar fi trebuit să existe speranță, într-acolo unde spre nord-est și spre apus se întindea la nesfîrșit acel întreg continent dătător de speranțe

consfințit ca un refugiu și un sanctuar al libertății și al eliberării de ceea ce numeai tu apusul derizoriu al lumii vechi și văzu pe bogații urmași ai negustorilor de sclavi, femele de ambele sexe; pentru care negrul la care strigau era o altă făptură, o curiozitate ca papagalii brazilieni aduși în cușcă de călători, adoptînd rezoluții despre grozăvii și atrocități în săli calde și ferite de curenți de aer și canonada tunătoare a politicienilor în goană după voturi și bîlciurile vrăjitorești ale panglicarilor care umblau cu talgerul, pentru care atrocitatea și nedreptatea erau abstracțiuni de același fel ca și Prețurile sau Argintul sau Nemurirea și care se foloseau de înseși cătușele servituții și de sărăcăcioasele zdrențe ale însemnelor ei așa cum făceau pentru ceilalți bere și flamuri și focuri de artificii și scamatorii și fierăstraie muzicale ; și mașinile care mergeau cu iuțeală și fabricau cu cîștig nepătatele lucruri care înlocuiau cătușele și veșmintele de postav care se uzau și țeseau bumbacul și făceau mașinile de egrenat care-l egrenau și trenurile și vapoarele care-l transportau, și oamenii care făceau mașinile să meargă pentru a avea cîștig și care stabileau și adunau impozitele cu care era impus și taxele pentru transport și comisionul pentru vînzarea lui : și El ar fi putut să-i renege căci erau creația Lui, acum și în vecii vecilor, pînă la ultima generație pînă ce nu numai această lume veche din care îi scăpase dar și aceasta nouă pe care El le-o arătase și-i călăuzise spre ea ca spre un sanctuar și refugiu ar fi devenit aceeași nevrednică și părăsită stîncă răcindu-se în ultimul apus însîngerat dacă nu s-ar fi iscat din toată această hărmălaie deșartă și această inutilă mînie, o tăcere, printre toți cei care se căzneau și

lărmuiau doar unul de ajuns de naiv ca să creadă că grozăvia şi atrocitatea sînt pur şi simplu grozăvie şi atrocitate şi e destul de rău să acţionezi bizuindu-te pe asta, neînvăţat şi fără a avea cuvinte ca să o spună sau poate că era doar ocupat şi nu avea vreme să o facă, unul din toţi care nu-L sîcîi cu linguşeli şi cu implorări cînd rugîndu-se cînd ameninţîndu-L şi nici nu se osteni să-L înştiinţeze din vreme ce avea de gînd astfel încît cineva mai puţin însemnat ca El ar fi putut nici să nu ştie cînd a luat străvechea şi prelunga muschetă de pe coarnele de cerb de deasupra uşii, drept care El zise *Şi eu mă numesc Brown* şi celălalt *Şi eu mă numesc la fel* şi El *Atunci şi tu şi eu nu ne putem numi la fel deoarece eu sînt împotrivă* şi celălalt *Şi eu sînt împotrivă* şi El victorios *Atunci unde te duci cu puşca aceea?* şi celălalt îi spuse o propoziţie dintr-un singur cuvînt şi El : uimit : Care nu cunoştea nici speranţă nici mîndrie nici durere *Dar Societatea ta, Comitetul tău, Conducătorii tăi, Unde sînt Minutele tale, Moţiunile tale, Dezbaterile tale Parlamentare?* şi celălalt *Nu-s împotriva lor. Sînt bune cred pentru cei care au timp. Sînt împotriva celor slabi pentru că e vorba de negri ţinuţi în sclavie de către cei puternici numai pentru că sînt albi.* Aşa că El se întoarse încă o dată spre ţara aceasta pe care voia totuşi să o salveze pentru că făcuse atît de multe pentru ea... şi McCaslin

— Cum ? şi el

...pentru aceşti oameni faţă de care era obligat deoarece erau creaţia Lui... şi McCaslin

— S-a întors spre noi ? Cu faţa spre noi ? şi el

...ale căror femei şi fiice cel puţin le făceau ciorbă şi piftie cînd erau bolnavi şi duceau tăvile

prin noroi și zăpadă în colibele acelea împuțite și stăteau în colibele acelea împuțite și țineau focurile aprinse de cînd se ivea boala și pînă trecea dar asta nu era de ajuns : și cînd erau tare bolnavi îi duceau chiar în casa cea mare poate chiar și în camera de primire și îi îngrijeau acolo ceea ce albul ar fi făcut și pentru oricare din vitele lui bolnave dar ceea ce n-ar fi făcut omul care închiria vite de la grajdul de închiriat și aceasta încă nu era de ajuns : așa că El spuse și nu în durere El care-i crease așa că nu putea cunoaște durerea cum nu cunoștea nici mîndria și nici speranța : *După cît se pare ei nu pot învăța nimic decît prin suferință, nu-și pot aminti nimic decît ce e însemnat cu sînge* — și McCaslin

— Plecînd într-o după-amiază călare să viziteze niște verișoare îndepărtate de-ale mamei sale, rămase fete bătrîne, sau poate doar niște cunoștințe de-ale ei, Ashby nimerește din întîmplare într-o încăierare între avanposturi, descalecă și conduce, în mantaua lui cu căptușală purpurie, o mînă de oameni pe care nu-i mai văzuse pînă atunci la atac împotriva unei poziții fortificate ocupate de pușcași-vînători. Ordinul de bătaie al lui Lee folosit probabil pentru a împacheta niște țigări de foi și aruncat, fără îndoială, după ce a fost fumată ultima țigară, găsit de un ofițer yankeu din serviciul de spionaj pe podeaua unui bar din spatele liniilor yankee, după ce Lee își și împărțise forțele în fața orașului Sharpsburg. Jackson [1] pe șoseaua Plank, după ce învăluise flancul pe care Hooker [2] îl crezuse cu neputință

[1] *Thomas Jonathan Jackson,* supranumit Stonewall Jackson (1824—1863), general al armatei Sudului în timpul Războiului de Secesiune.

[2] *Joseph Hooker* (1814—1879), general al armatei Nordului.

de întors și, așteptînd doar să treacă noaptea pentru a continua hărțuiala brutală și necontenită care avea să zvîrle acea întreagă linie înapoi în cîrca lui Hooker, în timp ce ședea pe o verandă în Chancellorsville bînd grog și telegrafiind lui Lincoln că-l bătuse pe Lee, e împușcat el dintr-o grămadă întreagă de ofițeri inferiori și în plină noapte de una din propriile lui patrule, lăsîndu-l pe omul care-i urma în grad, pe Stuart [1], omul acela viteaz născut parcă pe cal și cu sabia în mînă și care știa de mult tot ce se putea ști despre război în afară de stupiditatea lui chinuitoare și brutală : și același Stuart pornind să ia cu asalt cotețele din Pennsylvania cînd Lee ar fi lovit dintre toate Meade, acolo unde Hancock se afla la Cemetery Ridge ; și Longstreet făcu la fel la Gettysburg și același Longstreet împușcat în șa de către propriii lui soldați pe întuneric, din greșeală, așa cum fusese împușcat și Jackson. Cu fața spre noi ? Cu fața spre noi ? și el

— Cum i-ar fi făcut altfel să se lupte ? Cine altcineva dacă nu Jacksonii și Stuarții și Ashbyii și Morganii și Forrestii ? — fermierii din centru și din vestul de mijloc, stăpînind cîte un acru de pămînt și nu zeci sau chiar sute de acri, lucrîndu-l ei înșiși și nu pentru a obține o singură recoltă de bumbac sau de tutun sau de trestie de zahăr, neavînd sclavi și neavînd nevoie și nedorind să-i aibă și uitîndu-se oricum spre coasta Pacificului, trăind pe acele locuri de nu mai mult de două generații și stabiliți acolo unde se aflau datorită doar nefericitei întîmplări că le murise un bou sau li se rupsese o osie la căruță. Și meseriașii din

[1] *James Ewell Brown Stuart* (1833—1864), general al armatei Sudului.

New England care nici n-aveau pămînt și măsurau toate lucrurile după greutatea apei și costul menținerii mașinilor în funcție și subțirea pătură de negustori și armatori uitîndu-se încă înapoi peste Atlantic și legați de continent numai prin contoarele lor. Și acei care ar fi trebuit să fie iscusiți ca să vadă : măsluitorii verosi din mitica sălbăticie a domeniilor de prin orașe ; și să aibă agerimea necesară pentru a chibzui : bancherii posesori de ipoteci asupra pămîntului pe care primii abia așteptau să-l lase în părăsire și asupra drumurilor de fier și a vapoarelor care să-i ducă și mai departe spre apus, și asupra fabricilor și mașinilor și asupra locuințelor cu chirie în care trăiau cei care le făceau să meargă ; și răgazul și priceperea de a înțelege și de a se teme la timp și chiar de a anticipa : fetele bătrîne crescute la Boston (chiar dacă nu născute în Boston) coborîtoare dintr-o lungă semințe de mătuși și ele fete bătrîne și crescute la fel și de unchi ale căror mîini nu aveau nici o bătătură în afară doar de aceea făcută de tocul cu care scriau sentințele, pentru care sălbăticia începea la capătul mării și care se uitau, dacă se uitau la ceva în afară de Beacon Hill, numai spre cer — ca să nu mai vorbesc despre turma zgomotoasă a celor care se țineau după taberele de pionieri : pălăvrăgeala politicienilor, cîntările mieroase ale unșilor de către ei înșiși oameni ai Domnului... și McCaslin

— Stai, stai. Așteaptă o clipă ; și el

— Lasă-mă să vorbesc. Încerc să explic capului familiei mele un lucru pe care trebuie să-l explic și pe care nu-l înțeleg prea bine nici eu, nu pentru a-l justifica ci pentru a-l explica dacă pot face asta. Aș putea spune că nu știu de ce trebuie să o fac dar știu prea bine că trebuie să o fac,

căci trebuie să trăiesc cu mine însumi toată viața și tot ce doresc este tihna de a face acest lucru atît timp cît trăiesc. Dar tu ești capul familiei. Mai mult decît atît. Știam de multă vreme că n-aveam să simt niciodată lipsa tatălui meu, chiar dacă tu îți dai seama acuma că ai dus lipsa unui fiu... trăgătorii de cambii, cămătarii și profesorii și cei care se ungeau ei înșiși ca învățători și conducători și toată hoarda aceea de semianalfabeți cu o cămașă albă dar fără o alta de schimb, cu un ochi la ce făceau ei și cu un ochi pîndindu-se unul pe celălalt. Cine altcineva ar fi putut să-i împingă să lupte, i-ar fi putut lovi atît de înfricoșat, ca să se teamă și să se înspăimînte încît să-i facă să se strîngă umăr la umăr și să-l înfrunte într-un fel și chiar să se oprească un timp din pălăvrăgeală și chiar după doi ani de la întîmplare să le fi băgat o asemenea spaimă în suflet încît unul din ei să fi propus cu seriozitate să-și strămute chiar capitala într-o altă țară numai să nu fie distrusă și jefuită de un neam a cărui întreagă populație albă ar fi încăput în oricare din orașele lor mai mari : în afară de Jackson în luptele din Valley și trei armate căutînd fiecare să-l prindă și nici una din ele neștiind dacă se retrăgeau sau intrau în luptă, și Stuart călărind cu întregul său stat-major de jur împrejurul celei mai mari forțe armate pe care a văzut-o vreodată continentul acesta ca să-și dea seama cam cum arăta de la spate și Morgan [1] în fruntea unei șarje de cavalerie năpustindu-se asupra unui vas de război eșuat pe țărm. Cine altcineva ar fi putut declara război împotriva unei puteri avînd un teritoriu de zece ori mai mare și de o sută de ori

[1] *John Hunt Morgan* (1825—1864), general al armatei Sudului.

mai mulți soldați și de o mie de ori mai multe resurse, decît niște oameni care puteau crede că tot ce ai nevoie ca să duci un război și să-l cîștigi nu e nici priceperea nici dibăcia nici știința politicii, nici diplomația nici banii nici măcar cinstea și aritmetica elementară, ci dragostea de țară și curajul...

— Și strămoși nepătați și viteji și priceperea de a călări zise McCaslin. Să nu uiți asta. Se înserase, amurgul liniștit de octombrie era înecat în vălurile de negură care veneau dinspre păduri. Bumbacul fusese cules și egrenat de mult, și cît era ziua de mare căruțele încărcate cu porumbul cules se învîrteau între ogoare și pătule, asemeni unei procesiuni care ar străbate pămînturile veșnice. „Da, poate că asta a și vrut. Și cel puțin asta e tot ce-a căpătat El.“ De data aceasta nu mai era vorba de procesiunea îngălbenitelor și pieritoarelor și nevătămătoarelor file din registre. Lucrul era trecut într-o cronică înscrisă într-o carte cu mult mai necruțătoare și McCaslin, la paisprezece ani și la cincisprezece și la șaisprezece, îl văzuse cu ochii lui și băiatul îl moștenise așa cum nepoții lui Noe moșteniseră Potopul deși nu fuseseră acolo ca să vadă revărsarea apelor : acea vreme întunecată coruptă și sîngeroasă în care trei neamuri deosebite încercaseră să se împace nu numai între ele dar și cu pămîntul cel nou pe care-l făuriseră și-l moșteniseră și pe care trebuiau să trăiască pentru motivul că acei ce-l pierduseră nu puteau să-l părăsească la fel cum nu puteau s-o facă nici cei ce-l cîștigaseră : — acei asupra cărora libertatea și egalitatea se abătuseră peste noapte fără avertisment sau deprindere sau vreo pregătire cum să le folosească sau să le suporte

doar şi care le foloseau greşit, nu aşa cum ar fi făcut-o nişte copii, nu fiindcă fuseseră ţinuţi atîta vreme în sclavie şi apoi fuseseră eliberaţi prea brusc, ci le foloseau greşit aşa cum întotdeauna oamenii îşi folosesc greşit libertatea, astfel încît el se gîndi *După cît se pare există o înţelepciune ascunsă chiar şi în aceasta învăţată prin suferinţă necesară omului pentru a deosebi între libertate şi abuz;* acei care luptaseră timp de patru ani şi pierduseră pentru a păstra o orînduire în care această eliberare era o anomalie şi un paradox, nu fiindcă se opuneau libertăţii ca libertate ci pentru vechile temeiuri pentru care omul (nu generalii şi politicienii ci omul) a luptat întotdeauna şi a murit în războaie : pentru a păstra un status quo sau pentru a pune bazele unui viitor mai bun pentru copiii lui ; şi în cele din urmă, ca şi cum n-ar fi existat de ajuns de multe motive pentru amărăciune şi ură şi teamă, aceea a treia rasă şi mai străină de neamul cu care semăna la pigment şi în vinele căruia curgea chiar acelaşi sînge, decît de neamul cu care nu erau asemeni — acea rasă de trei neamuri într-unul şi străine chiar între ele în afară de o unică dorinţă de pradă şi jaf, alcătuită din fii de locotenenţi de intendenţă între două vîrste şi de cantinieri şi de furnizori de pături militare şi de bocanci şi de catîri de transport, care urmau bătălii în care nu luptaseră şi se bucurau de victorii la care nu dăduseră nici o mînă de ajutor pentru a fi cîştigate, sprijiniţi şi protejaţi chiar cînd nu erau răniţi şi nu-şi lăsau oasele în luptă şi care în a doua generaţie aveau să fie angajaţi într-o competiţie economică aprigă a micilor ferme lăsate în paragină cu negrii pe care s-ar fi zis că-i eliberaseră şi cu urmaşii albi ai unor părinţi care nu fuseseră

stăpîni de sclavi și pe care s-ar fi zis că-i dezmoșteniseră, și în a treia generație aveau să fie iar în micile pierdutele reședințe de comitat ca frizeri și mecanici de garaj și ajutori de șerif și lucrători la morile și atelierele de egrenat și pompieri la uzinele electrice conducînd întîi în straie civile și apoi în adevăratele și ceremonioasele costume din cearșafuri cu glugă, cu lozinci și simboluri creștine în flăcări, gloate de oameni porniți să-i linșeze pe cei pe care strămoșii lor veniseră să-i salveze ; și din toată acea hoardă fără nume de speculanți ai mizeriei umane, mînuitori de bani, politicieni și negustători de pămînturi care adulmecă nenorocirile și se apără singuri cum se apără lăcustele și n-au nevoie de nici o binecuvîntare și nu asudă pe coarnele plugului sau pe coada securii și care se-mbuibă și dispar și nu lasă în urmă nici un os, de parcă n-ar fi urmașii cuiva, nu s-ar fi născut dintr-un trup muritor. nu dintr-o împlinire a dorinței sau a pasiunii : și Evreul care venea și el fără nici o apărare, întrucît după două mii de ani se dezobișnuise de a fi sau de a avea nevoie să fie apărat, și solitar, fără a cunoaște măcar solidaritatea lăcustelor, și în toate acestea cu un soi de curaj deoarece venise gîndindu-se nu pur și simplu la jaf ci la strănepoții lui, căutînd totuși un loc unde aceștia să se poată stabili pentru a viețui chiar dacă pentru totdeauna străini : și nebinecuvîntat : un paria trăind în această lume apuseană care chiar și după douăzeci de veacuri se mai răzbuna pe el pentru basmul cu care o cucerise. McCaslin văzuse toate acestea cu ochii lui și omul chiar la aproape optzeci de ani n-avea să fie în stare să deosebească niciodată în mod sigur între ceea ce văzuse și ceea ce i se spusese ; un pămînt întunecat,

prădat și pustiu unde femeile se ghemuiau cu copiii îndărătul unor uși închise și bărbați înarmați cu măști și înfășurați în cearșafuri călăreau pe drumurile tăcute și trupurile albilor și negrilor, victime nu atît de mult ale urii cît ale disperării și deznădejdii, legănîndu-se de crengile pustii : și oameni împușcați și omorîți în cabinele de votare cu tocul încă ud de cerneală într-o mînă și buletinul de vot încă neatins în cealaltă : și un șef de poliție la Jefferson care semna hîrtiile oficiale cu o cruce stîngace un fost sclav numit Sickymo, nu pentru că fostul lui stăpîn era doctor sau farmacist ci pentru că, încă pe vremea cînd era sclav fura alcoolul de cereale al stăpînului său și-l boteza cu apă și-l vindea în sticle de o jumătate într-o scorbură de sub rădăcinile unui imens sicomor din spatele *drugstore*-ului, care ajunsese în această înaltă slujbă fiindcă sora lui pe jumătate albă era țiitoarea prefectului de poliție federal ; și de data aceasta McCaslin nici nu spuse măcar Uite ci pur și simplu ridică mîna, fără să arate undeva anume, nici măcar spre polița cu registre ci către birou, către colțul în care stătea dincolo de bucata de podea roasă vreme de două decade de bocanci grei care se opriseră acolo în timp ce albul de la birou aduna și înmulțea și scădea. Și din nou nu avu nevoie să se uite deoarece văzuse asta cu ochii lui și după douăzeci și trei de ani de la Capitulare și douăzeci și patru de la Proclamație tot o mai vedea : registrele, acuma noi și umplute repede, înșirîndu-se unul după celălalt repede și cuprinzînd mai multe nume decît ar fi visat vreodată bătrînul Carothers sau chiar tatăl său și unchiul Buddy ; nume noi și fețe noi care să meargă cu ele, printre care vechile nume și fețe pe care tatăl și unchiul său le-ar

mai fi putut recunoaşte pieriseră, dispăruseră — Terrel al lui Tomey mort şi chiar tragicul şi nelalocul lui Percival Brownlee, care nu ştia nici să ţină registre şi nici să lucreze la cîmp, îşi găsise în cele din urmă un refugiu potrivit, şi reapăru în 1862 pe vremea cînd tatăl băiatului lipsea şi după cît se pare locui la plantaţie cel puţin o lună înainte ca unchiul lui să afle acest lucru, prezidînd adunări religioase improvizate ale negrilor, predicînd şi dirijînd corul cu vocea lui puternică şi dulce de adevărat sopran şi dispăru iar pe jos şi în mare grabă, nu după ci înaintea unei cete de agenţi federali călări şi reapăru pentru a treia şi ultima dată însoţind un casier militar în deplasare, trecînd amîndoi prin Jefferson într-o trăsură exact în clipa în care tatăl băiatului (asta era în 1866) se întîmpla să treacă prin Piaţă, trăsura cu ocupanţii ei traversînd în viteză acel loc liniştit şi bucolic şi dînd, chiar în acea clipă pieritoare şi altora nu numai tatălui băiatului, impresia unei fugi sau a unei petreceri necinstite cum ar fi excursia unui bărbat cu camerista soţiei sale în timp ce soţia e plecată, şi Brownlee înălţă capul şi-l zări pe fostul lui costăpîn şi-i aruncă o privire de femeie sfidătoare şi apoi lăsă capul în jos, sări din trăsură şi dispăru, de data aceasta pentru totdeauna, şi numai printr-o întîmplare McCaslin auzi din nou de el, după douăzeci de ani, că bătrîn şi foarte gras e bogatul proprietar al unui bordel select din New Orleans ; şi Jim al lui Tennie plecat, nimeni nu ştia unde şi Fonsiba în Arkansas cu cei trei dolari ai ei pe lună şi cu

soțul-cărturar cu ochelarii lui fără lentile și cu redingota lui și cu planurile lui pentru primăvară ; și numai Lucas rămăsese, pruncul, ultimul vlăstar în afară de băiat, din sîngele fatal și damnat al bătrînului Carothers care în linie bărbătească părea să distrugă tot ce avea legătură cu el și chiar băiatul îl renega și spera să scape de el ; Lucas, băiatul de paisprezece ani al cărui nume nu avea să apară încă șase ani de aci înainte în acele grăbite pagini prinse în legături noi și neprăfuite deoarece McCaslin le lua zilnic de la locul lor pentru a scrie continuarea acelei cronici întru încheierea căreia nu fuseseră de ajuns două sute de ani și n-aveau să ajungă încă alți o sută ca să o lichideze ; acea cronică care era o întreagă țară în miniatură, care multiplicată și apoi adunată era întregul Sud, douăzeci și trei de ani după capitulare și douăzeci și patru de la emancipare — acea înceată scurgere de melasă și mălai și carne, de ghete și pălării de paie și salopete, de funii pentru plug și juguri și scoabe și piroane care se întorceau în fiecare an sub formă de bumbac — cele două fire la fel de fragile ca și adevărul și la fel de nevăzute ca și linia ecuatorului totuși puternice ca un odgon și legînd pe viață pe cei care făceau bumbacul de pămîntul pe care cădea sudoarea muncii lor ; și el

— Da. Legîndu-i numai pentru o vreme, numai pentru puțină vreme. Pentru și dincolo de această viață, și poate pentru și dincolo de viața fiilor acestei vieți și poate chiar pentru și dincolo de aceea a fiilor acestor fii. Dar nu pentru totdea-

una, pentru că ei vor dăinui. Ei ne vor supraviețui pentru că ei sînt — și nu se opri, abia de ezită, probabil că numai el își dădu seama, ca și cum nu i-ar fi putut vorbi nici lui McCaslin, măcar pentru a-și explica renegarea, ceea ce și pentru el, chiar în momentul eliberării (și probabil că aceasta era realitatea și adevărul nevoii sale de a se elibera) era o erezie : așa că eliberîndu-se chiar lua cu sine din acest rău și păcătos bătrîn care putea să ordone, deoarece fata era proprietatea lui, unei făpturi umane, deoarece ea era de-ajuns de bătrînă și femeie, să vină în casa lui de văduv și să aibă un copil de la ea și apoi să o alunge fiindcă era dintr-o rasă inferioară, și apoi să-i lase prin testament pruncului o mie de dolari fiindcă atunci avea să fie mort și nu va avea cum să plătească, chiar mai mult decît se temea că o să ia. „Da. El nu voia. Dar trebuia s-o facă. Fiindcă ei vor dăinui. Sînt mai buni ca noi. Mai puternici ca noi. Viciile lor sînt maimuțărite după cele ale albilor sau sînt ceea ce i-au învățat albii și sclavia : lipsă de prevedere și lipsă de cumpătare și sustragere de la lucru — nu lene : sustragere de la lucru ; de la ce i-au pus albii să facă, nu pentru îndestularea sau măcar pentru bunăstarea lor ci pentru a lui“ — și McCaslin

— Bun. Zi-i înainte : Promiscuitate. Violență. Instabilitate și lipsă de control. Nepriceperea de a deosebi între ce-i al meu și ce-i al tău... și el

— Cum să deosebești, cînd al meu nici n-a existat măcar pentru ei vreme de două sute de ani ? și McCaslin

— În regulă. Zi-i înainte. Și virtuțile lor... și el

— Da. Ale lor. Puterea de a îndura... și McCaslin

— Pe care o au și catîrii... și el

— și mila și îngăduința și îndurarea și fidelitatea și dragostea pentru copii... și McCaslin

— Pe care o au și cîinii ; și el

— fie că sînt ai lor fie că nu fie că sînt negri sau nu. Și mai mult : ce au căpătat nu numai de la albi ci chiar în ciuda albilor fiindcă aveau aceste lucruri încă de la bătrînii lor părinți liberi de mai multă vreme liberi decît noi pentru că noi n-am fost niciodată liberi... și zări și în ochii lui McCaslin, trebui doar să se uite în ochii lui McCaslin și era acolo, amurgul acela de vară de acum șapte ani, se întorseseră cam de o săptămînă din tabără cînd descoperi că Sam Fathers îi povestise lui McCaslin : un urs bătrîn, sălbatic și nemilos nu doar pentru a rămîne în viață ci nemilos din pricina sălbaticei mîndrii a libertății și a nesupunerii sale, ținînd atît de mult la și îndeajuns de mîndru de libertatea și nesupunerea sa încît văzînd-o amenințată să nu se teamă și nici să nu se alarmeze ci să pară că și-o riscă intenționat pentru a o gusta mai bine și pentru a-și menține bătrînul și puternicul lui trup și mădularele mlădioase și gata să o apere și să o păstreze ; un bătrîn, fiul unui sclav negru și al unui rege indian, urmaș pe de o parte al unei vechi cronici a unui popor care a învățat ce e umilința prin suferință și care a învățat ce e mîndria prin tenacitatea cu care a supraviețuit suferinței și pe

de altă parte al cronicii unui popor și de mai multă vreme pe acele locuri decît primul, și care trăia acum în solitara tovărășie a unui om de sînge străin a unui negru bătrîn și fără copii și a sălbaticului și neînvinsului duh al unui urs bătrîn ; un băiat care voia să învețe ce e umilința și mîndria pentru a se pricepe și a fi de folos în pădure dar căruia i se întîmplă să devină atît de repede priceput încît se temu că n-avea să fie niciodată folositor, pentru că nu învățase ce e umilința și mîndria deși încercase, pînă ce într-o bună zi un bătrîn care n-ar fi putut defini nici una din ele, îl călăuzi ca și cum l-ar fi ținut de mînă acolo unde un urs bătrîn și o corcitură de cățel îi arătară că, avînd una din ele, le avea pe amîndouă ; și un cățel, fără nume și corcitură și cu mulți tați, ceva mai mare deși nu mai greu de șase funzi, care nu putea fi primejdios pentru că n-ai fi găsit nicăieri unul mai mic ca el, nu sălbatic pentru că s-ar fi zis că face tărăboi, nu umil fiindcă era oricum prea aproape de pămînt ca să mai îngenunchie, și nu mîndru fiindcă nimeni n-ar fi fost niciodată atît de aproape ca să-și dea seama a cui e umbra aceasta, și care nici nu știa că n-avea să se înalțe la ceruri întrucît se hotărîse de mult că nu avea un suflet nemuritor, așa că nu-i rămînea decît să fie curajos, chiar dacă și asta n-ar fi fost în ochii lor decît tărăboi. *„Și n-ai tras, zise McCaslin. Cît de aproape erai ?“*

— Nu știu, spuse el. Am zărit un păduche de lemn pe partea dinăuntru a labei drepte dinapoi. L-am zărit. Dar n-aveam pușca atunci.

— Dar cînd ai avut puşca n-ai tras, zise McCaslin. De ce? McCaslin nu aşteptă însă răspunsul şi se-ndreptă, călcînd pe blana ursului pe care-l omorîse acum doi ani şi pe aceea mai mare a ursului pe care-l omorîse înainte ca băiatul să se fi născut, către biblioteca de sub capul primului său cerb şi se întoarse cu o carte, se aşeză şi o deschise. Ascultă, zise el. Citi cele cinci strofe cu glas tare şi închise cartea ţinînd degetul între file şi se uită la băiat. Bine, zise el. Ascultă şi citi iar, de data aceasta însă numai o strofă şi închise cartea şi o puse pe masă. „Nu va păli, nicicînd, deşi nu-ţi va fi dată fericirea", zise McCaslin: „Mereu o vei iubi, iar ea va fi frumoasă". [1]

— Vorbeşte despre o fată, zise el.

— Trebuia să vorbească despre ceva, zise McCaslin. Şi apoi zise: Vorbea despre adevăr. Adevărul e unul. Nu se schimbă. El e valabil pentru tot ce priveşte inima — onoare şi mîndrie şi milă şi dreptate şi curaj şi dragoste. Acum înţelegi? Nu ştia. Într-un fel i se păruse mai simplu decît

---

[1] Referire la poemul lui Keats *Ode to a Grecian Urn (Odă la o urnă grecească)*, în care poetul cîntă frumuseţea lumii spirituale:

„Bold, Lover, never, cans't thou kiss,
Though winning near the goal — yet do not grieve;
She cannot fade, though thou hast not thy bliss,
Forever wilt thou love, and she be fair!"
„Tinere-ndrăzneţ, ce-atît de-aproape eşti de ţintă,
nu te-ntrista, cînd sărutarea vrea să te dezmintă.
Deşi dobînda n-o culegi, iubita nu va-mbătrîni.
În veci tu vei iubi, de-a pururea frumoasă ea va fi."
Traducere de Lucian Blaga (*Din lirica universală* E.S.P.L.A., 1957, p. 135).

așa, mai simplu decît un om care vorbește într-o carte despre un tînăr și despre o fată de soarta cărora n-avea să se îngrijoreze niciodată, fiindcă niciodată nu avea să se poată apropia mai mult și niciodată nu avea să se îndepărteze mai mult. Auzise vorbindu-se despre un urs bătrîn și pînă la urmă se făcuse de ajuns de mare ca să-l vîneze și-l vînă vreme de patru ani și în cele din urmă dădu peste el avînd pușca în mînă și nu trase. Din cauză că un cățel... Dar el ar fi putut trage cu mult înainte ca potaia să fi făcut cei douăzeci de yarzi ce-l despărțeau de locul unde stătea ursul și Sam ar fi putut trage oricînd în timpul acelui interminabil minut cît moș Ben se ridicase pe labele dinapoi deasupra lor. Tăcu. McCaslin îl privi, vorbind încă, glasul, cuvintele la fel de calme ca și amurgul : Curajul și onoarea și mîndria și mila și dragostea de dreptate și de libertate. Toate țin de inimă și lucrurile la care inima ține se transformă în adevăr, atît cît știm noi ce e adevărul. Acuma înțelegi ?

și el îi putea auzi, întocmai în acest amurg ca și în acela de acum șapte ani, nu mai zgomotoși fiindcă nu aveau nevoie să fie fiindcă aveau să dăinuie : și trebui să privească doar în ochii lui McCaslin dincolo de zîmbetul subțire și amar, buza ușor ridicată căreia ar fi trebuit să-i spui zîmbet ; neamul lui, aproape tatăl lui, care se născuse prea tîrziu pentru vremea de altădată și prea devreme pentru cea nouă, unul aproape de celălalt și străini acum unul de celălalt în fața moștenirii lor pustiite, întunecata și pustiita lor pa-

trie încă doborîtă și gemînd din cauza operației făcută fără eter :

— Atunci să-l stăpînească... Așadar acest pămînt este, fără putință de îndoială, blestemat de la sine și prin sine, și el

— Blestemat : și iar ridică mîna McCaslin, fără să vorbească și fără să arate măcar spre registre : în așa fel încît, precum o lanternă magică stereoscopică adună într-o cuprindere instantanee miriadele de detalii ale unei imagini, și gestul abia schițat și rapid aduse în încăperea strîmtă și în neorînduială și în penumbra amurgului nu numai registrele ci și întreaga plantație în încurcata și complicata ei totalitate — pămîntul, ogoarele și ce însemnau ele în bumbac egrenat și vîndut, bărbații și femeile pe care îi hrăneau și îi îmbrăcau și le dădeau chiar și ceva bani de Crăciun în schimbul trudei semănatului și cultivatului și culesului și egrenatului, uneltele și catîrii și mașinile cu care cultivau bumbacul și costul lor și întreținerea și înlocuirea lor — acest întreg edificiu complicat și complex, bazat pe nedreptate și înălțat cu o rapacitate necruțătoare și uneori chiar de-a dreptul cu sălbăticie vădită nu numai față de oameni ci chiar și față de animalele de care era nevoie, totuși folositoare și eficientă și mai mult decît atît : nu numai întreagă, ci mai mare, mai întinsă ; păstrată totuși neștirbită de către McCaslin, pe atunci un copil ceva mai mare, în timpul și după prăbușirea și haosul de acum douăzeci de ani cărora abia un om din zece le-a putut supraviețui, și mai mare și mai

întinsă, și avînd să fie și de aici înainte așa, aducătoare de beneficii și de roade și neștirbită și continuînd să se întindă atîta vreme cît McCaslin și urmașii lui McCaslin aveau să trăiască, chiar dacă numele lor de familie n-aveau să mai fie atunci Edmonds ; și el

— Să stăpînească de asemeni. Fiindcă asta e : nu pămîntul, noi. Nu numai sîngele ci și numele, nu numai culoarea lui ci și titlul : Edmonds, alb, dar din ramura femeiască, nu putea avea alt nume decît acela al tatălui său ; Beauchamp, din ramura mai veche și bărbătească, dar, negru, putea să aibă orice nume ar fi vrut fără ca nimănui să-i pese, în afară de numele tatălui său care nu avea nume... și McCaslin

— Și pentru că știu și eu ce știi și tu o să spun acum, lasă-mă să spun încă o dată : Și un altul, și în a treia generație și bărbat, și cel mai în vîrstă și direct și singur și alb și McCaslin chiar, tatăl fiului fiului... și el

— Sînt liber : și de data aceasta McCaslin nici nu schiță măcar vreun gest, care să sugereze filele îngălbenite, care să presupună vreun întreg stereoscopic, ci firul subțire și de fier, trainic ca adevărul și de nepătruns ca răul și mai durabil decît însăși viața și trecînd dincolo și de cronică și de moștenire ca să-l înlănțuie cu dorințele și patimile, speranțele și visurile și durerile unor schelete ale căror nume chiar cînd erau cu carnea pe ele și în viață nici chiar bunicul bătrînului Carothers nu le auzise vreodată ; și el :

— Și de aceasta ; și McCaslin

— Ales, presupun (o voi admite) din toată generația ta de către El, așa cum spuneai că Buck și Buddy au fost din a lor. Și I-au trebuit un urs și un bătrîn și patru ani numai pentru tine. Și ție ți-au trebuit paisprezece ani ca să ajungi aici și cam tot atît, poate ceva mai mult, lui moș Ben, și mai mult de șaptezeci lui Sam Fathers. Și tu ești numai unul. Atunci cît timp mai trebuie să treacă ? Cît timp ? și el

— Va mai dura. N-am spus altfel. Dar nu-i nimic pentru că ei vor dăinui... și McCaslin

— Și oricum, tu vei fi liber... Nu, nu acuma și nici pentru totdeauna, noi față de ei și nici ei față de noi. Așa că și eu reneg totul. Aș nega totul chiar dacă aș ști că e adevărat. Aș trebui s-o fac. Chiar și tu vezi că n-aș putea face altfel. Sînt ceea ce sînt ; voi fi întotdeauna ce m-am născut și ce-am fost întotdeauna. Și alții afară de mine. Alții, așa cum au fost și alții în afară de Buck și Buddy, în ceea ce numeai tu primul Lui plan care a dat greș ; și el

— Și alții în afară de mine ; și McCaslin

— Nu. Nici măcar tu. Pentru că ia seama. Spuneai că în clipa aceea în care Ikkemotubbe și-a dat seama că putea vinde Bunicului pămîntul, el a încetat să fie al lui. Bine ; continuă : Atunci a aparținut lui Sam Fathers, fiul bătrînului Ikkemotubbe. Și cine l-a moștenit de la Sam Fathers, dacă nu tu ? comoștenitor probabil cu Boon, dacă nu poate al vieții lui, cel puțin al părăsirii ei ? și el

— Da. Sam Fathers m-a eliberat.

Şi Isaac McCaslin, încă nu Unchiul Ike, cu mult înainte de a fi unchiul a jumătate din comitat şi totuşi tatăl nimănui, locuind într-o cameră mică şi strîmtă, fără foc, într-o pensiune din Jefferson unde împărţeau dreptatea curţile cu juri în timpul sesiunilor, şi unde trăgeau geambaşii de cai şi de catîri veniţi de prin alte oraşe, cu lada lui de scule noi nouţe de dulgher şi cu puşca cu numele lui gravat în argint pe care i-o dăduse McCaslin şi cu busola bătrînului general Compson (şi cînd generalul muri, şi cu cornul lui de vînătoare montat în argint) şi cu patul de campanie de fier şi cu salteaua şi cu păturile pe care le lua cu el toamna şi pleca la pădure vreme de peste şaizeci de ani şi cu cafetiera lucioasă de cositor

fusese şi o moştenire, lăsată de unchiul lui Hubert Beauchamp, naşul lui, bărbatul acela ursuz, voinic, gălăgios cu suflet de copil de la care unchiul Buddy o cîştigase, în 1859 la un poker, pe Tennie soţia lui Terrel al lui Tomey — „probabil pe trei Trefle la vedere Ne botezată" — nu o vagă propoziţie sau însemnare mîzgîlită într-un doborîtor acces de frică de moarte de o mînă slabă şi tremurîndă ca un ultim şi disperat dar zvîrlit ca să împlinească o pedeapsă, ci o Moştenire, un Lucru, a cărui greutate o simţeai în mînă, a cărui formă o vedeai şi care putea fi chiar auzit : o cupă de argint plină cu galbeni şi învelită într-o pînză groasă de sac şi sigilată cu inelul naşului său apăsat pe ceara fierbinte, care (încă neatinsă) chiar înaintea morţii unchiului său Hubert şi cu mult înainte de a ajunge la majorat, cînd avea să fie a lui, devenise nu numai o legendă ci unul

din larii familiei. După căsătoria tatălui său și a surorii unchiului Hubert se mutară din nou în casa cea mare, imensul bîrlog pe care bătrînul Carothers îl începuse și nu-l terminase niciodată, o curățară de negrii care mai stăteau în ea și cu banii din zestrea mamei sale o terminară, cel puțin îi puseră ce uși și ferestre îi mai lipseau și se mutară în ea cu toții, în afară de unchiul Buddy care nu vru să plece din cabana pe care o construise împreună cu fratele lui geamăn, mutarea fiind ideea miresei și mai mult chiar decît o idee, și nimănui nu-i fu dat să știe dacă ea voia cu adevărat să locuiască în casa cea mare sau dacă știa dinainte că unchiul Buddy avea să refuze să se mute : și la două săptămîni după nașterea lui, în 1867, el și maică-sa coborîră pentru prima dată scările într-o noapte și cupa de argint era pusă pe masa goală din sufragerie, sub lampa luminoasă, și în timp ce maică-sa și tatăl său și McCaslin și Tennie (doica lui care-l purta în brațe) — cu toții iar împreună în afară de unchiul Buddy — îl priveau, unchiul lui Hubert zvîrli monezile strălucitoare, zăngănind, una cîte una în cupă și apoi o înveli în pînza de sac și încălzi ceara și o sigilă și o duse înapoi la el acasă acolo unde locuia acuma singur chiar și fără sora sa care să-l țină în frîu așa cum zicea McCaslin sau să încerce să-l trezească, așa cum zicea unchiul Buddy și (vremuri întunecate pe atunci în Mississippi) unchiul Buddy spunea că-i plecaseră cea mai mare parte a negrilor și de cei care nu plecaseră nici Hub Beauchamp n-avea nevoie ; dar cîinii rămăseseră și unchiul Buddy spunea că Beauchamp se ținea de fleacuri și Nero alerga după vulpi

aveau să meargă și să vadă de asta acolo ; în cele din urmă maică-sa avea să-și impună punctul de

vedere și aveau să plece cu trăsura, din nou împreună cu toții în afară de unchiul Buddy și McCaslin care-i ținea de urît unchiului Buddy, pînă într-o iarnă cînd unchiul Buddy începu să-și piardă puterile și atunci chiar el, începînd acuma să-și aducă aminte, călători cu maică-sa și cu Tennie și cu Terrel al lui Tomey : douăzeci și două de mile în interiorul comitatului vecin, cei doi stîlpi de poartă pe unul din care stătea își amintea McCaslin un băiat ceva mai mare și sufla din corn la *breakfast*, la prînz și la cină și sărea jos să deschidă poarta cui se întîmpla să audă chemarea, dar unde acuma nu mai existau porți, intrarea tristă și năpădită de buruieni a domeniului căruia maică-sa stăruia mereu să i se spună Warwick din cauză că fratele ei era îndreptățit, dacă ar fi triumfat adevărul și dreptatea ar fi învins, să poarte titlul de conte de Warwick, casa nezugrăvită care pe dinafară nu se schimbase dar care pe dinăuntru părea de fiecare dată mai mare fiindcă — era pe atunci prea mic ca să-și dea seama de asta — lipseau mereu alte piese din mobila fină din lemn de trandafir de mahon și de nuc, care pentru el nu existaseră niciodată și nicăieri decît în tînguielile înlăcrimate ale mamei sale, și piesa întîmplătoare de ajuns de ușoară ca să poată fi legată cu frînghii în spatele sau pe acoperișul trăsurii la întoarcere (Și își amintea asta, văzuse scena : un moment, o clipită, glasul de soprană al mamei sale : „Chiar și rochia mea ! Chiar și rochia mea !“ răsunînd puternic și indignat în holul pustiu și plin de praf ; un obraz tînăr și de femeie și mai deschis la culoare decît al lui Terrel al lui Tomey întrevăzut o secundă după o ușă care se-nchidea ; un vîrtej, o licărire a rochiei de mătase și zornăitul ușor și lucirea unui cercel : o apariție

fugară și bătătoare la ochi și nelalocul ei, și totuși chiar pentru copil, atunci aproape un țînc, uimitoare și atîțîtoare și evocatoare : ca și cum, ca două rîuri limpezi și transparente care se întîlnesc, copilul care era atunci stabilise o legătură și o relație clară și absolută și perfectă între acel întrezărit fără nume nelalocul lui corcit trup femeiesc și băiatul care existase în acest stadiu de neatinsă și nemuritoare adolescență în unchiul lui vreme de aproape șaizeci de ani ; rochia, obrazul, cerceii pierind în aceeași clipă înfricoșată și glasul unchiului său : „E bucătăreasa mea ! E noua mea bucătăreasă ! Trebuie să am și eu o bucătărească, nu ?“ și apoi unchiul lui, cu o față alarmată și înspăimîntată și totuși inocentă și iremediabil de băiat, ei retrăgîndu-se la rîndul lor înapoi spre veranda din față și din nou unchiul lui amărît și încă uimit cu un soi de disperată revenire dacă nu a curajului cel puțin a afirmării de sine : „Acuma sînt liberi ; Sînt și ei oameni ca și noi !“ și maică-sa : „Va să zică asta era ! Va să zică asta era ! Casa mamei mele ! Pîngărită ! Pîngărită !“ și unchiul său : „Dă-o încolo, Sibbey, cel puțin las-o să-și facă bagajul“ și apoi totul gata, terminat, tărăboiul și toate celelalte, el și cu Tennie, și își amintea fața impenetrabilă a lui Tennie stînd la fereastra fără obloane a camerei pustii care fusese odată salonul și uitîndu-se cum se grăbește poticnindu-se pe alee, izgonita țiitoare a unchiului său : spatele, obrazul fără nume pe care-l văzuse doar o clipă, poalele rochiei cîndva cu crinolină, umflîndu-se și fluturînd sub un pardesiu bărbătesc, geamantanul de stofă legănîndu-se și izbindu-i-se de genunchi, pusă pe fugă și retrăgîndu-se chiar și singură, tînără și părăsită pe aleea pustie, cu toate acestea încă atîțîtoare și

evocatoare și purtînd încă flamura de mătase capturată în citadela însăși a respectabilității și de neuitat.)

cupa, pînza de sac sigilată și impenetrabilă, stînd pe o poliță în dulapul încuiat, unchiul Hubert descuind ușa și luînd-o de pe raft și trecînd-o dintr-o mînă într-alta : maică-sa, tatăl lui, McCaslin și chiar Tennie, stăruind fiecare s-o ia și s-o cîntărească în mînă să vadă cît e de grea și să o scuture ca să audă cum sună, unchiul Hubert stînd crăcănat în fața căminului rece și necurățat în care pînă și cărămizile se fărîmițau într-o grămadă de funingine și praf și moloz și murdărie, mereu gălăgios și inocent și încăpățînat : și multă vreme crezu că nimeni în afară de el n-a băgat de seamă că unchiul îi dăduse cupa numai lui, descuiase ușa dulapului, o luase de pe poliță și i-o pusese în mîini și stătuse aplecat asupra lui pînă o scuturase ascultător și pînă sunaseră monezile din ea și apoi i-o luă din mîini și o încuie la loc în dulap înainte ca să fi spus cineva că vrea să pună mîna pe ea, și chiar mai tîrziu, cînd fu în stare nu numai să-și amintească dar să și judece, n-ar fi putut spune ce era înăuntru sau dacă era ceva fiindcă pachetul era totuși greu și zornăia ; nici chiar cînd, unchiul Hubert fiind mort și tatăl lui, în cele din urmă și după aproape șaptezeci și cinci de ani stînd în pat după răsăritul soarelui, îi zise : „Du-te și adu cupa aia blestemată. Adu-l și pe afurisitul acela de Hub Beauchamp dacă trebuie", fiindcă mai zornăia deși unchiul lui nu i-o dăduse acuma ci o purta el însuși de la unul la celălalt, maică-sa, McCaslin, Tennie, scuturînd-o în fața fiecăruia și zicînd : „Auzi ? Auzi ?" cu obrazul încă inocent, nu

chiar nedumerit ci numai ufmit și nu foarte uimit și încă neînduplecat :

și, tatăl lui și unchiul Buddy amîndoi fiind morți, într-o zi din senin în casa aproape goală în care unchiul lui și străbunicul certăreț și uitat de vreme al lui Tennie (care pretindea că-l văzuse pe Lafayette și McCaslin zicea că după încă zece ani avea să-și aducă aminte că l-a văzut pe Dumnezeu) trăiau, găteau și dormeau într-o singură încăpere, izbucni o vîlvătaie liniștită, o combustiune totală tăcută instantanee nu pornită dintr-un loc anume, care cuprinse zidurile podelele acoperișul ; la răsăritul soarelui stătea acolo unde tatăl unchiului său o clădise acum șaizeci de ani, la apusul soarelui cele patru coșuri înnegrite și afumate se ridicau dintr-o movilă de pulbere albicioasă de cenușă și de resturi arse de grinzi care nici nu păreau să fi fost foarte fierbinți : și apărînd în acea seară din urmă, în ultima din cele douăzeci și două de mile, pe iapa albă bătrînă ultima din acel grajd de care McCaslin își aducea aminte, cei doi bătrîni călărind amîndoi pe spinarea iepei ivindu-se la ușa surorii lor, unul cu cornul de vînătoare agățat de cureaua împletită din piele de căprioară și celălalt ducînd legătura din pînză de sac învelită într-o cămașă, ghemul acela inform mînjit cu ceară galben-pămîntie așezat iar pe o poliță aproape la fel și unchiul lui ținînd ușa pe jumătate deschisă, cu mîna pe clanță și cu piciorul proptit în ușă și cu cheia așteptînd în cealaltă mînă, cu fața încăpățînată și nu încurcată ci încă și mereu îndîrjită nu foarte uimită și el stînd în pragul ușii pe jumătate deschisă uitîndu-se liniștit în sus la ghemul acela de pînză de sac, de aproape trei ori mai lung decît era și subțiat mai mult decît pe jumătate și întorcîndu-se

şi plecînd, şi de data aceasta îşi amintea nu de privirea mamei sale şi nici de expresia impenetrabilă a lui Tennie ci de faţa întunecată şi vulturească a lui McCaslin insuportabil de gravă şi de uluită :

apoi într-o noapte îl treziră şi-l duseră pe jumătate adormit la lumina lămpii, mirosul de medicamente care stăruia acuma în acea încăpere şi mirosul de altceva băiatul nu mirosise pînă atunci aşa ceva şi ştiu îndată şi nu avea să uite niciodată ce era, perna, faţa răvăşită şi sleită în care veghea încă băiatul inocent şi nemuritor şi uimit şi încăpăţînat, care se uita la el şi încerca să-i vorbească pînă ce McCaslin se apropie şi se aplecă peste pat şi trase de sub gulerul cămăşii de noapte o cheie mare de fier prinsă de un şnur unsuros, ochii care spuneau acum Da Da Da acuma, şi tăie şnurul şi deschise dulapul şi aduse legătura la pat, ochii încercînd încă să-i vorbească chiar cînd luă legătura fără să o apuce, mîinile agăţîndu-se de ea chiar dîndu-i drumul, ochii mari, stăruitori ca întotdeauna încercînd să-i vorbească dar nu-i mai vorbiră niciodată; şi avu zece ani şi mama lui murise şi ea şi McCaslin îi spuse : „Tot eşti cam la jumătate de drum. Ai putea să-l deschizi" şi el : „Nu. A zis la douăzeci şi unu de ani" şi avu douăzeci şi unu de ani şi McCaslin trase lampa strălucitoare în mijlocul mesei goale din sufragerie şi puse pachetul lîngă lampă şi briceagul deschis alături şi se dădu înapoi şi-l privi cu expresia aceea de altădată gravă intolerantă şi dezaprobatoare şi-l luă în mînă, ghemul din pînză de sac care îşi schimbase cu totul forma într-o noapte acum cincisprezece ani, care scuturat zăngănea uşor nu chiar muzical, ci ciudat şi înnăbuşit, lama sclipitoare a briceagului căutînd printre sforile acelea

încîlcite, printre picăturile bombate de ceară cu sigiliul unchiului său Beauchamp, zornăind pe tăblia lucioasă a mesei și ivindu-se din faldurile pînzei de sac, cafetiera de cositor încă nou-nouță, fără o pată, o mînă de bănuți de aramă și acuma își dădu seama ce-i făcea să sune înfundat : un teanc de bucăți de hîrtie păturite cu grijă, care ar fi ajuns pentru căptușitul unei găuri de șoarece, rupte din acțiuni făcute dintr-o hîrtie bună din cîrpe, din hîrtia aceea grosolană pe care o folosesc negrii, din file de registru rupte fîșii și din margini de file de ziar și chiar și o etichetă de pe o salopetă nouă, toate datate și semnate, începînd cu prima semnată la mai puțin de șase luni după ce-l văzuseră sigilînd pachetul cu cupa de argint învelită în pînză de sac pe această aceeași masă în această aceeași cameră la lumina chiar a acestei aceleiași lămpi acum aproape douăzeci și unu de ani :

Datorez Nepotului meu Isaac Beauchamp McCaslin cinci (5) Galbeni de Aur, această chitanță fiind chitanța Mea de mînă cu Dobîndă de 5 la sută.

Hubert Fitz-Hubert Beauchamp
la Warwick 27 Noemb 1867

și el : „În orice caz îi zicea și el Warwick“ dacă nu de mai multe ori măcar o dată. Dar mai erau :

Isaac 24 Dec 1867 îți datorez 2 galbeni Aur
H. Fh. B.

Îți datorez Isaac 1 galben Aur 1 Ian 1868
H. Fh. B.

apoi încă cinci apoi trei apoi unul apoi unul apoi un timp mai îndelungat și ce vis, ce splendidă visată recuperare, realizată nu printr-o înșelătorie sau vreun abuz de încredere, fiindcă fusese vorba doar de un împrumut : ba chiar de o tovărășie :

Datorez lui Beauchamp McCaslin sau moştenitorilor lui douăzeci şi cinci (25) galbeni Aur Aceasta & Toate cele mai dinainte fiind chitanţele Mele de mînă cu douăzeci (20) la sută dobîndă socotită anual.
Astăzi 19 Ianuarie 1873

Beauchamp

nici o altă indicaţie decît aceea a datei şi semnată cu un singur nu nume ci cuvînt la fel cum însuşi bătrînul mîndru conte ar fi mîzgălit Nevile : şi cu asta erau patruzeci şi trei şi el nu-şi mai putea aduce aminte dar legenda spunea că erau cincizeci, ceea ce se potrivea : unul : apoi unul : apoi unul : apoi unul şi apoi ultimii trei şi apoi ultima fiţuică, datată după ce venise să locuiască acolo împreună cu ei şi scrisă cu scrisul tremurat nu al unui bătrîn învins fiindcă el nu fusese niciodată învins ca să o şi ştie ci al unui bătrîn obosit poate chiar şi aşa obosit numai pe dinafară dar încă îndîrjit, simplitatea ultimei chitanţe nefiind simplitatea resemnării ci doar a uimirii, însemnînd doar o apreciere sau o observaţie oarecare, şi nu prea mult nici asta :

O cupă de argint. Hubert Beauchamp

şi McCaslin : „Aşa că, oricum, ai o mulţime de bani de aramă. Dar nu-s de ajuns de vechi ca să constituie nişte raritaţi sau nişte relicve de familie. Aşa că trebuie să iei banii" : numai că el nu-l asculta pe McCaslin : stînd liniştit lîngă masă şi uitîndu-se împăcat la cafetiera şi cafetiera stînd în noaptea următoare pe poliţa de deasupra a ceea ce nu era nici măcar un cămin în camera strîmtă şi îngheţată din Jefferson în timp ce McCaslin zvîrlea bancnotele păturite pe pat şi stînd în picioare (n-aveai unde să te aşezi decît pe pat) fără să-şi scoată pălăria şi paltonul : şi el

— Ca împrumut. Din partea ta. De data asta : și McCaslin

— Nu. Eu n-am bani să te pot împrumuta. Și luna viitoare ai să te duci singur la bancă să-i iei, pentru că n-o să ți-i mai aduc : și nu-l mai auzi iar pe McCaslin, uitîndu-se liniștit la McCaslin, ruda lui, aproape tatăl lui și totuși acuma nemaifiindu-i rudă, pînă la urmă nici părinții și fiii nu mai sînt rude : și el

— Ai de făcut șaptesprezece mile, călare, și-i frig. Am putea dormi amîndoi aici. și McCaslin

— De ce aș dormi aici în casa mea cînd tu nu dormi acolo în casa ta ? și plecă și el se uita la vasul de cositor lucios nepătat neruginit și se gîndea, și nu pentru prima dată, cît de multe lucruri trebuie pentru a împăca un om (Isaac McCaslin de pildă) și la întortocheatul complicatul în alegere și totuși neabătutul drum pe care gîndirea unui om (Isaac McCaslin de pildă) îl află printre toate aceste lucruri ca să devină pînă la urmă ceea ce este nu numai spre mirarea celor care (cei care-i dăduseră naștere lui McCaslin care le dăduseră naștere tatălui său și unchiului Buddy și surorii lor și care-i dăduseră naștere lui Beauchamp care dăduse naștere unchiului său Hubert și surorii unchiului Hubert) credeau că l-au format, ci și a lui Isaac McCaslin

ca împrumut și-i folosi deși n-ar fi avut nevoie : maiorul de Spain îi oferi o cameră în casa lui să stea acolo cît ar fi vrut și fără să-l întrebe sau să se gîndească să-l întrebe vreodată ceva, și bătrînul general Compson îi oferi și mai mult, să-l primească în propria lui cameră, să doarmă cu el în însuși patul lui și mai mult decît maiorul de Spain căci îi spuse deschis de ce : „Vei dormi cu mine și înainte de a se termina iarna, o să știu mo-

tivul. O să mi-l spui. Pentru că eu nu cred că ai renunțat așa, fără motiv. S-ar părea că ai renunțat așa, fără nici un motiv, dar eu te-am observat prea mult timp în pădure ca să cred că ai renunțat la toate, deși al dracului mai pare că-i așa" : folosindu-i ca împrumut, își plăti pensiunea și chiria pe o lună și cumpără uneltele, nu numai pentru că se pricepea să mestereasc tot felul de lucruri fiindcă își pusese în gînd să-și folosească brațele și ar fi putut s-o facă îngrijind de cai, și nu numai ca o simplă și promițătoare emulație a Nazarineanului, așa cum un tînăr cartofor își cumpără o cămașă pepit fiindcă l-a văzut cu o zi înainte pe un bătrîn cartofor îmbrăcat cu o cămașă de același fel cîștigînd, ci (fără aroganța sau falsa umilință și fără falsa modestie a orgoliului, ca unul care voia să-și cîștige pîinea, nu voia cu tot dinadinsul să și-o cîștige dar trebuia să și-o cîștige și mai mult decît pîinea) căci dacă Nazarineanul găsise dulgheritul potrivit pentru viața și țelurile pe care și Le propusese și se hotărîse să Le slujească, avea să fie foarte bun și pentru Isaac McCaslin chiar dacă țelurile lui Isaac McCaslin, deși de ajuns de simple în motivarea lor aparentă, erau și aveau să-i rămînă pentru totdeauna de neînțeles, și viața lui, de ajuns de imperioasă în nevoile ei, dacă ar fi putut, nefiind Nazarineanul, nu și-ar fi ales-o : și-i înapoie. Uitase de cei treizeci de dolari pe care McCaslin îi depunea lunar la bancă în contul lui, și pe care-i adusese și-i zvîrlise pe pat atunci pentru prima dată și atît ; acum avea un tovarăș sau mai degrabă era el tovarășul : un bătrîn bețiv priceput cîrcotaș nelegiuit care construise în '62 și în '63, la Charleston, corăbii pentru forțarea blocadei și care de atunci fusese dulgher de vase și apăruse

în Jefferson de vreo doi ani, nimeni nu știa cum și de unde, și-și petrecuse o bună parte din acest timp în închisoare, unde se însănătoșise și scăpase de accesele de delirium tremens ; făcuseră un nou acoperiș la grajdul președintelui băncii și (bătrînul fiind din nou în închisoare ca urmare a sărbătoririi acestei isprăvi) se duse la bancă să încaseze banii ce li se cuveneau și președintele îi spuse : „Aș putea împrumuta de la dumneata în loc să te plătesc“ și trecuseră de atunci șapte luni și-și amintea pentru prima dată de acest lucru, două sute și zece dolari, și aceasta era prima comandă de o oarecare importanță și cînd plecă de la bancă contul lui se urca la două-douăzeci, la două-patruzeci fiind lichidat, lipsindu-i încă douăzeci de dolari, și apoi fu lichidat deși la vremea aceea totalul se urcase la trei sute și treizeci și el spuse : „Acuma am să-l transfer“ și președintele îi spuse : „Nu pot să fac asta. McCaslin mi-a zis să nu fac așa ceva. Nu ai alți bani pe care să-i poți folosi pentru a deschide un alt cont ?“ dar nu se întîmplă nimic, monezile de aramă de argint și bancnotele pe măsură ce se strîngeau erau legate într-o batistă și cafetiera învelită într-o cămașă veche ca atunci cînd străbunicul lui Tennie o adusese de la Warwick acum optsprezece ani, în fundul cufărului ferecat cu cercuri de fier pe care bătrînul Carothers îl cărase tocmai din Carolina și gazda lui îi spusese : „Nici măcar un lacăt ! Și nici nu încui ușa, chiar cînd pleci !“ și el uitîndu-se la ea tot atît de liniștit cum îl privise pe McCaslin în acea primă seară în chiar această cameră, nemaifiindu-i de loc rudă și totuși mai mult ca o rudă așa cum acei care-ți slujesc chiar plătiți fiind sînt rudele tale și acei care-ți fac rău sînt mai mult decît frații sau soția ta

și acuma avea o soție ; îl scoase pe bătrîn din închisoare și-l aduse în camera închiriată și-l trezi datorită voinței sale mai puternice, nici nu-și scoase ghetele vreme de douăzeci și patru de ore, îl sculă și-i dădu să mănînce și construiră hambarul de data aceasta din temelii și se căsători : un singur copil la părinți, o fată micuță totuși într-un chip ciudat mai mare decît părea la prima vedere, poate mai voinică, cu ochi negri și cu o față pasionată în formă de inimă, care avea vreme chiar și la ferma aceea să se uite mai tot timpul zilei cum tăia scîndurile după măsurile indicate de bătrîn : și ea : Tăticu mi-a vorbit de dumneata. Ferma asta e chiar a dumitale, nu-i așa ? și el

— Și a lui McCaslin : și ea

— A existat vreun testament prin care i se lasă jumătate din fermă ? și el

— Nu era nevoie să existe un testament. Bunica lui a fost sora tatălui meu. Am fost ca frații : și ea

— Nu sînteți decît veri de al doilea și așa o să rămîneți. Dar nu cred că are vreo importanță : și se căsătoriră, se căsătoriră și noul tărîm, moștenire și a lui așa cum era a tuturor, în afara pămîntului, dincolo de pămînt și totuși pe pămînt deoarece era și a lui precum spunea îndelungata cronică a pămîntului, și a lui pentru că fiecare trebuie să o împartă cu altcineva pentru a ajunge aici și în această împărțire amîndoi devin unul : pentru acea clipă, unul : pentru acea clipită cel puțin unul : indivizibil, acea clipită cel puțin irevocabilă și nerecuperabilă, locuind încă într-o cameră închiriată dar pentru puțină vreme și camera aceea fără pereți și fără acoperiș și fără pardoseală într-un nimb de glorie pe care trebuia să o părăsească în fiecare dimi-

neață și în care se întorcea seara; tatăl ei și cumpărase terenul în oraș și le dăduse materialele și el și tovarășul lui aveau s-o clădească, zestrea ei dăruită de unul: darul ei de nuntă dăruit de trei, ea netrebuind a ști de el pînă bungalow-ul avea să fie terminat și pregătit ca ei să se mute și el nu știu niciodată cine-i spusese, nu tatăl ei și nu tovarășul lui și nici la băutură deși un timp el crezu asta, venind acasă de la lucru și avînd timp doar să se spele și să se odihnească o clipă înainte de a coborî la cină, intrînd nu într-un iatac închiriat care avea să fie aureolat de acel nimb de glorie chiar și după ce ei vor fi bătrîni și-l vor fi pierdut: și el îi văzu atunci obrazul, cu o clipă înainte de a vorbi: „Șezi": amîndoi stînd pe marginea patului, fără să se atingă, obrazul ei încordat și teribil, glasul ei o șoaptă pasionată și stinsă în care erau nemărginite făgăduieli: „Te iubesc. Știi că te iubesc. Cînd ne vom muta?" și el

— Nu... nu știam... Cine ți-a spus... mîna fierbinte pătimașă i se lipi brusc de gură, strivindu-i buzele de dinți, degetele rotunde și înfrigurate apăsîndu-i obrazul cu podul palmei, se ridică doar atît cît să răspundă:

— Ferma. Ferma noastră. Ferma ta: și el

— Eu... și din nou mîna, degetele și podul palmei, întreaga învăluitoarea ei apăsare deși nu-l atingea decît cu mîna, glasul: „Nu! Nu!" și degetele însești părînd a urmări prin obraz intenția de a vorbi care-i pieri pe buze, apoi șoapta, din nou răsuflarea dragostei și a incredibilelor făgăduieli, palma ridicîndu-se iar ca să-i dea voie să răspundă:

— Cînd? și el

— Eu... și apoi se depărtă, și mîna, și rămase în picioare, cu spatele la el, cu capul plecat, glasul atît de liniștit încît o clipă i se păru că nu-i glasul ei pe care să-l fi auzit vreodată : „Ridică-te și întoarce-te cu spatele și închide ochii" : și-l spuse încă o dată înainte de a înțelege și se ridică și el cu ochii închiși și auzi jos sunînd clopotul pentru cină și glasul liniștit iar : „Încuie ușa" și încuie și își sprijini fruntea de lemnul rece, cu ochii închiși, auzind cum îi bate inima și sunetul pe care începuse să-l audă înainte de a se mișca și pînă se opri și clopotul sună jos din nou și știu că de data aceasta era pentru ei, și auzi patul scîrțîind și se întoarse și nu o văzuse niciodată goală pînă atunci, o rugase odată să o vadă și de ce : vroia să o vadă goală pentru că o iubea și vroia să o vadă uitîndu-se la el goală pentru că o iubea, dar după aceea nu-i mai pomenise de asta niciodată, întorcîndu-și chiar fața cînd își punea cămașa de noapte peste rochie seara ca să se dezbrace și cînd își punea rochia peste cămașa de noapte dimineața ca să-și scoată cămașa și ea nu-i dădea voie să se urce în pat lîngă ea pînă nu stingea lampa și-n arșița verii trăgea cearșaful peste amîndoi înainte de a-i da voie să se apropie de ea ; și gazda urcă, traversă coridorul și bătu la ușă și apoi îi strigă dar ea nu se clinti, întinsă pe pat nemișcată peste cuvertură, cu obrazul pe pernă întors, ascultînd nimic, gîndindu-se la nimic, în orice caz nu la el crezu el și gazda plecă și ea spuse : „Dezbracă-te", cu capul întors încă, uitîndu-se la nimic, gîndindu-se la nimic, așteptînd nimic, nici pe el, brațul ei mișcîndu-se de parcă ar fi fost însuflețit de o voință și de intenții proprii, apucîndu-l de mînă exact în clipa cînd se opri lîngă pat așa că nici nu se opri ci își

schimbă direcţia mişcării, acum în jos, braţul trăgîndu-l şi ea se mişcă în cele din urmă, îşi schimbă locul, o mişcare una singură totală înnăscută nu încercată şi mai dinainte de a fi existat bărbatul pe lume, privindu-l acuma, trăgîndu-l şi mai jos cu o singură mînă mai jos şi mai jos şi nu văzu şi nu simţi cînd se opri, cu palma lipită acuma de pieptul lui ţinîndu-l la o oarecare distanţă cu aceeaşi aparentă lipsă de efort sau a nevoii de putere, şi acum nu se uita la el, nu avea nevoie să se uite, femeia castă, soţia, care-i privise de mult pe toţi bărbaţii care se împreunaseră vreodată şi acuma întreg trupul ei se schimbase, se transformase, nu-l văzuse decît o dată şi acuma nu mai era nici măcar acela pe care-l văzuse ci era făcut din toate trupurile de femeie care din propria lor voinţă s-au întins vreodată pe spate de cînd există bărbatul şi s-au deschis şi venind de undeva, fără nici o mişcare a buzelor, stinsa şi invincibila şoaptă : „Promite-mi“ şi el

— Să promit ?

— Ferma. Se mişcă. El se mişcase, mîna deslipindu-i-se de pe piept şi luîndu-l din nou de mînă, apucîndu-l de mînă, braţul rămînînd moale şi numai uşoara presiune crescîndă a degetelor ca şi cum braţul şi mîna ar fi fost dintr-un fir electric cu un nod răsucit la capăt, numai mîna strîngîndu-l cînd el încercă să se desprindă din strînsoarea ei. „Nu“, zise el. „Nu“ : şi ea nu-l privea dar nu ca şi cealaltă, dar îl ţinea totuşi de mînă : „Nu îţi spun. Nu vreau. Nu pot. Niciodată“ : şi mîna totuşi şi el spuse, pentru ultima dată, încercă să vorbească răspicat şi ştiu că vorbeşte totuşi afectuos şi se gîndi *Ea ştie oricum mai multe decît mine, oricît am stat eu să-i ascult pe oameni vorbind în taberele de vînătoare unde*

n-aveai niciodată ce să citeşti şi nici măcar ce s-auzi. Se nasc gata plictisite de ceea ce poate înţelege un băiat doar pe la paisprezece sau cincisprezece ani greşind şi tremurînd înspăimîntat: Nu pot. Niciodată. Ţine minte: şi mereu mîna stăruitoare şi invincibilă şi el zise: „Da" şi se gîndi *E pierdută. Era pierdută cînd s-a născut. Ne-am născut cu toţii pierduţi* apoi încetă să se gîndească sau chiar să spună Da, era aşa cum nu visase niciodată, necum să fi aflat din pălăvrăgelile obişnuite ale bărbaţilor pînă se întoarse după un timp fără de timp şi rămase istovit întins pe nesăţioasa străvechea plajă şi iar cu o mişcare de mai înainte de a fi existat bărbatul pe lume se întoarse şi se desprinse şi în noaptea nunţii lor ea plînsese şi la început crezu că acuma plîngea, în perna mototolită care se zgîlţîia, glasul ei venind de undeva dintre pernă şi hohotele de rîs: „Şi asta-i totul. Din partea mea asta-i totul. Dacă asta n-o să-ţi aducă fiul acela despre care vorbeşti nu va fi din cauza mea", stînd întinsă pe-o coastă, cu spatele spre camera goală luată cu chirie, rîzînd şi rîzînd

V.

Se mai întoarse în tabără încă o dată înainte ca oamenii fabricii de cherestea să intre în pădure şi să înceapă a tăia copacii. Maiorul de Spain nu mai călcă pe acolo niciodată. Dar le dădu voie să folosească sălaşul şi să vîneze prin locurile acelea oricînd ar fi vrut, şi în iarna următoare, după

ultima vînătoare în care muriseră Sam Fathers și Lion, generalul Compson și Walter Ewell lansară ideea ca vechiul grup să se constituie într-un club și să închirieze tabăra și drepturile de a vîna în pădure — o idee aparținînd, fără îndoială bătrînului și într-un fel copilărosului general Compson dar de fapt demnă de însuși Boon Hogganbeck. Pînă și băiatul cînd o auzi, își dădu seama că era un subterfugiu : să-ncerci să schimbi petele de pe blana leopardului cînd n-ai cum să-i schimbi năravul, o speranță fără temei și iluzorie pe care chiar și McCaslin păru un timp că o nutrește, că o dată ce-l vor convinge pe maiorul de Spain să se întoarcă în tabără s-ar putea să-și schimbe părerea, ceea ce chiar și băiatul știu că nu avea să se întîmple. Și nu se întîmplă. Băiatul nu știu niciodată ce se petrecu anume cînd maiorul de Spain refuză propunerea. Nu fu de față cînd chestiunea se discută și McCaslin nu-i spuse niciodată ce se întîmplase. Dar în luna iunie cînd veni vremea sărbătoririi celor două zile de naștere nici nu se vorbi de asta și în noiembrie nimeni nu pomeni de folosirea cabanei maiorului de Spain și nu știu niciodată dacă maiorul de Spain aflase sau nu că se duceau să vîneze prin locurile acelea deși Ash îi spusese, fără îndoială : el și McCaslin și generalul Compson (și aceasta avea să fie ultima vînătoare și a generalului) și Walter și Boon și Jim al lui Tennie și bătrînul Ash încărcară două căruțe și o porniră, mergînd cale de două zile pînă la vreo patruzeci de mile dincolo de locurile pe care le știa băiatul și timp de două săptămîni locuiră în corturi. Și în primăvara următoare auziră (nu de la maiorul de Spain) că-și vînduse pădurea unei societăți din Memphis care se ocupa cu fabricarea de cherestea și-în iunie

băiatul veni la oraș într-o sîmbătă, cu McCaslin și se duseră la biroul maiorului de Spain — camera aceea de la etajul doi, mare, luminoasă, cu pereții căptușiți cu cărți, la un capăt ferestrele care dădeau spre ulițele mizere și dosnice din spatele magazinelor și la celălalt o ușă dînd spre un balcon de fier de deasupra Pieței, cu nișa, ferită vederii de o perdea, în care se afla o găleată de apă din lemn de cedru și o chisea cu zahăr și o lingură și pahare și o damigeană de whisky într-o împletitură de paie, și, atîrnat în plafon, evantaiul imens din bambus și hîrtie, care se mișca încoace și-ncolo pe deasupra biroului, fiind tras cu un șnur de către bătrînul Ash, care ședea pe un scaun capitonat lîngă ușa de la intrare.

— Firește, zise maiorul de Spain. Lui Ash o să-i facă plăcere să plece la pădure pentru cîtva timp; acolo n-o să mai trebuie să mănînce ce-i gătește Daisy. Oricum se tot plînge de asta. Luați și pe altcineva cu voi?

— Nu, *sir*, zise el. Mă gîndeam că, poate Boon... De șase luni Boon era polițai la Hoke; maiorul de Spain căzuse la învoială cu societatea pentru fabricarea cherestelei — sau poate că era pe cale, fiindcă societatea hotărîse ca Boon să fie mai curînd polițai decît șeful unei echipe de tăietori de copaci.

— Bine, zise maiorul de Spain. Îi voi telegrafia astăzi. Vă va aștepta la Hoke. Îl voi trimite pe Ash cu trenul și amîndoi vor putea lua ceva provizii și nu veți avea de făcut altceva decît să încălecați pe cai și să plecați mai departe.

— Bine, *sir*, zise el. Vă mulțumesc. Și-și auzi glasul din nou. Nu știa că avea să vorbească și totuși știa prea bine, știuse de la început ce avea să spună: „Poate că dacă ați..." Vocea i se stinse.

Se oprise, nu știu cum fiindcă maiorul de Spain nu spusese nimic și abia cînd tăcuse maiorul de Spain se mișcase, întorcîndu-se la birou și la hîrtiile împrăștiate pe birou și chiar și atunci fără să se miște deoarece ședea la birou cu o hîrtie în mînă cînd băiatul intrase, băiatul stînd acolo și uitîndu-se la bărbatul scund și cam rotofei, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o haină de stofă fină și cu o cămașă imaculată și scrobită, pe care de obicei îl văzuse încălțat cu cizme și îmbrăcat în haine de catifea mînjite de noroi, nebărbierit, călare pe iapa aceea voinică cu părul zburlit, cu chișița prelungă, cu carabina aceea veche Winchester, prinsă de ciochina șeii și dulăul acela uriaș și vinețiu stînd nemișcat, de parc-ar fi fost de bronz, lîngă scări, amîndoi în acel din urmă an și ajungînd într-un fel să semene în ochii băiatului așa cum se întîmplă uneori cu două ființe pricepute în dragoste sau în afaceri care s-au iubit sau care au făcut afaceri împreună o vreme îndelungată. Maiorul de Spain nu-și ridică privirea.

— Nu. Voi fi foarte ocupat. Dar îți doresc să ai noroc. Dacă o să-ți cadă în mînă, ai putea să-mi aduci un pui de veveriță.

— Da, *sir*, zise el. Vă voi aduce.

Călărea pe iapa lui, tretinul pe care-l hrănise și-l crescuse și-l dresase singur. Plecă de acasă ceva mai tîrziu de miezul nopții și după șase ore, fără ca iapa să fi nădușit, intra în Hoke, mărunțul nod de cale ferată pentru transportul bușteni lor pe care îl considerase întotdeauna a fi proprietatea maiorului de Spain, deși maiorul de Spain vînduse societății (și asta înainte cu mulți ani) numai terenul pe care se aflau linia secundară, rampa de încărcare și economatul, și se uita în jurul lui uimit și amărît și surprins deși

fusese avertizat și se credea pregătit : o fabrică nouă de făcut scînduri pe jumătate gata care avea să se întindă pe o suprafață de doi sau trei acri și pe mile întregi înșiruindu-se stive de șine de oțel pătate de rugina aceea roșietică și strălucitoare a metalului nou și grămezi de traverse care miroseau înțepător a creozot, și țarcuri din sîrmă ghimpată și jgheaburi pentru hrănitul a cel puțin două sute de catîri și corturi pentru oamenii care îi mînau ; așa că aranjă cît putu mai repede cele necesare ca iapa să-i fie adăpostită și îngrijită și fără să se mai uite ce se întîmplă în jurul lui se urcă în trenul care transporta bușteni, cu pușca pe umăr, și se duse în cabina vagonului rezervat conductorului și nu se mai uită decît spre zidul codrilor dinaintea lui în mijlocul cărora avea să se poată ascunde în orice caz încă o dată de toate.

Și atunci locomotiva șuieră și începu să se pună în mișcare ; o țîșnitură rapidă de aburi, o letargică lentă ciocnire de cuple transmițîndu-se înapoi de-a lungul vagoanelor, țîșnirea aburilor făcînd loc unor încete grave zgomotoase-zgîlțîituri și vagonul începu să se miște și din cabină se uită la capătul din față al trenului care descriind prima și singura curbă de pe întreaga linie dispăru în pădure, tîrînd garnitura după el asemenea unui șarpe cenușiu mărunt și inofensiv care dispare printre ierburi, ducîndu-l și pe el așa că în curînd alerga din nou ca pe vremuri cu viteză maximă și zăngănind printre doi pereți asemeni de copaci nedoboriți. Cîndva trenul fusese inofensiv. Nici nu trecuseră cinci ani de cînd Walter Ewell împușcase un cerb cu o coroană cu șase ramuri chiar din vagonul acesta în mișcare și mai era și povestea ursului

acela tînăr : prima călătorie a trenului pe drumult tăiat prin pădure cale de treizeci de mile, ursul stînd între șine, cu fundul în sus ca un cățel care s-ar juca scormonind ca să vadă ce soi de furnici sau gîndaci or fi pe-acolo sau doar ca să cerceteze ciudatele trunchiuri simetrice pătrate fără coajă care apăruseră peste noapte după cît se pare de nicăieri, așezate într-un șir nesfîrșit matematic, scormonind într-una pînă ce mecanicul, cu locomotiva oprită la mai puțin de cincizeci de yarzi, trase de sirenă, și atunci ursul țîșni nebunește și sări în primul copac care-i ieși în cale : un frasin tînăr nu mai gros decît coapsa unui om și se cățără cît putu mai sus și rămase agățat acolo, cu capul băgat între umeri ca un bărbat (sau poate ca o femeie) și frînarul aruncă în el cu bulgări de balast și cînd locomotiva se întoarse, trei ore mai tîrziu cu primul transport de buștenі ursul coborîse cam pe la jumătatea trunchiului de frasin și se cățără iar cît mai sus și rămase agățat acolo din nou cînd trecu trenul și era tot acolo cînd locomotiva se-ntoarse în acea după-amiază și tot acolo era cînd reveni în amurg ; și Boon plecase în după-amiaza aceea la Hoke, cu căruța, ca să ia un butoi cu făină și oamenii din echipa de pe locomotivă îi povestiseră ce s-a întîmplat și Boon și cu Ash, pe atunci amîndoi mai tineri cu douăzeci de ani, rămaseră acolo la rădăcina copacului toată noaptea ca să nu vină cineva să-l împuște și dimineața maiorul de Spain puse să se oprească trenul la Hoke și a doua zi înainte de apusul soarelui, privit nu numai de Boon și de Ash ci și de maiorul de Spain și generalul Compson și Walter și McCaslin, avînd pe atunci doisprezece ani, ursul coborî din

copac fără să fi băut măcar o picătură de apă timp de aproape treizeci și șase de ore și McCaslin îi spusese cum crezuseră o clipă că avea să se oprească chiar la groapa lîngă care stăteau și avea să bea, cum se uitase spre apă și se oprise și se uitase la ei și din nou la apă, dar nu bău și plecă, alergînd, așa cum aleargă urșii, cele două perechi de picioare, din față și din spate, lăsînd două dîre separate deși paralele.

Pe vremea aceea fusese inofensiv. Cîteodată auzeau din tabără cum trece trenul; cîteodată pentru că nimeni nu se ostenea să-i aștepte sau nu trecerea. Îl auzeau venind, alergînd ușor și repede, zăngănitul slab al vagoanelor, țîșnirea aburilor din locomotiva miniaturală și șuieratul ei ascuțit ca de cuptor pentru prăjit alune se înălțau pentru o clipită în aer și erau absorbite de codrul neatent și gînditor fără să fi stîrnit măcar vreun ecou. Îl auzeau întorcîndu-se, încărcat, mergînd nu chiar atît de repede avînd totuși aparența aceea de jucărie dezlănțuită cu o viteză de melc, nemaișuierînd ca să-și păstreze aburii, zvîrlind în obrazul codrului străvechi gîfîielile lui miniaturale căznite întretăiate, cu o agitată și inutilă trufie, zadarnic și zgomotos și pueril, ducînd către nici o destinație și fără nici un scop surcele care nu lăsau nicăieri nici cicatrice nici cioturi, așa cum o jucărie de copil încarcă și transportă și descarcă nisipul și se grăbește să se-ntoarcă să mai ia necurmat neobosită și grăbită nefiind totuși niciodată chiar atît de rapidă ca și mîna care jucîndu-se cu ea mișcă povara jucăriei la loc ca să o încarce iar. Dar acuma era altceva. Era același tren, locomotivă vagoane cabină a conductorului, chiar și aceiași mecanic frînar și conductor căruia Boon, beat

apoi treaz apoi iar beat apoi iar de ajuns de treaz, toate astea în decurs de paisprezece ore, îi trăncănise în ziua aceea de acum doi ani ce aveau de gînd să-i facă lui moș Ben a doua zi, alergînd cu aceeași iluzie de agitată repeziciune printre aceiași pereți asemeni de pădure de nepătruns și de nestrăbătut, trecînd pe lîngă vechile borne, vechile poteci de vînătoare pe care urmărise cerbi răniți și nerăniți și-i văzuse nu o dată, în fel și chip numai răniți nu, țîșnind dintre tufișuri și fugind peste taluzul pe care erau trîntite atunci șinele și traversele și năpustindu-se iar în pădure așa cum se presupune că se mișcă făpturile pămîntene, dar trecînd cum zbor săgețile, fără să atingă pămîntul, alungiți, mai lungi de trei ori decît lungimea lor reală și chiar mai șterși, deosebiți la culoare, ca și cum ar exista un punct între imobilitate și mișcarea absolută la care pînă și masa s-ar schimba în mod chimic, schimbîndu-se fără durere și chin nu numai în volum în formă ci chiar și în culoare, apropiindu-se de culoarea vîntului, și totuși de această dată era ca și cum trenul (și nu numai trenul ci și el însuși, nu numai viziunea lui care și-l reprezentase și memoria lui care și-l amintise ci și hainele, așa cum veșmintele duc cu ele în mișcarea necurmată a aerului curat duhoarea lîncedă a camerelor unde zac bolnavii sau a morții) ar fi adus cu el în codrii sortiți pieirii, chiar înainte de a fi atinși de secure, umbra și prevestirea noii fabrici încă neterminată și traversele și șinele care nici nu fuseseră încă așezate pe pămînt; și știu în clipa aceea ce știuse de îndată ce păsise în Hoke de dimineață dar nu-și formulase gîndul în cuvinte: de ce nu mai revenise

maiorul de Spain, și de ce după această dată nici el care trebuise să mai vină în acele locuri încă o dată, nu avea să se mai întoarcă niciodată.

Acum se apropiau. Știu asta înainte ca mecanicul să fi tras sirena ca să-l avertizeze. Apoi îl văzu pe Ash și căruța, cu hățurile înfășurate iar, fără îndoială, în jurul frînei, cum vreme de opt ani își aminti băiatul maiorul de Spain îl oprise să o facă, trenul își încetini mersul, cuplele slăbindu-și strînsoarea și zgîlțîindu-se, izbindu-se iar din vagon în vagon, vagonul conductorului trecînd încet pe lîngă căruță în timp ce el sărea jos cu pușca la el, conductorul aplecîndu-se deasupra lui ca să facă semn locomotivei, vagonul conductorului încetinindu-și mersul și mai mult, tîrîndu-se, deși aburii locomotivei și începuseră să țîșnească într-un tempo crescînd în codrii aceia fără de ecou, izbiturile tampoanelor fugind iar înspre capătul din urmă al trenului, vagonul conductorului luînd în cele din urmă viteză. Și după aceea dispăru. Nu existase. Nu-l mai auzea. Pădurea se întindea în jur, gînditoare, neatentă, infinită, veșnică, verde ; mai bătrînă decît orice hală de fabrică, mai întinsă decît orice ramificație de cale ferată. „Mr. Boon a venit ?“ zise el.

— El m-a mînat aici, zise Ash. A pregătit căruța gata încărcată și m-a așteptat ieri la Hoke cînd am ajuns acolo și azi-noapte cînd am venit a și pus piciorul pe treptele din față ale casei. A și plecat în pădure încă înainte de a se face ziuă. Zicea că se duce la Eucalipt și să mergeți acolo să-l întîlniți. Știa unde era asta : un eucalipt uriaș și singuratic la marginea pădurii, într-un vechi luminiș ; dacă te tîrai

pînă acolo fără să faci nici un zgomot și apoi năvăleai deodată în luminiș, puteai prinde pînă la o duzină de veverițe, ca într-o capcană, fiindcă nu era nici un copac pe aproape pe care să se poată cățăra. Așa că nu se urcă în căruță.

— Mă duc, zise el.

— Îmi închipuiam că o să vă duceți, zise Ash, v-am adus o cutie de cartușe. Îi dădu cartușele și se apucă să desfășoare hățurile de pe frîna căruței.

— Cam de cîte ori crezi că ți-a spus maiorul să nu faci asta? zise băiatul.

— Ce să fac? zise Ash. Apoi spuse: Și ziceți-i lui Boon Hogganbeck că masa o să fie gata peste un ceas și dacă vreți să veniți și să mîncați.

— Peste-un ceas? zise el. Păi, nu-i nici nouă, Își scoase ceasul și-i arătă lui Ash cadranul. Uită-te. Ash nici nu se uită la ceas.

— Asta e ora la oraș. Aici nu sînteți în oraș. Sînteți în pădure.

— Uită-te atunci la soare.

— Nu-mi pasă mie de soare, zise Ash. Dacă vreți să mîncați, dumneavoastră și Boon Hogganbeck, să faceți bine să veniți la masă cînd v-am spus. Trebuie să termin cu gătitul, fiin'că trebuie să tai lemne. Și aveți grijă la picioare. Mișună.

— O să am, zise el.

Și apoi se trezi în pădure, nu singur ci solitar; singurătatea îl înconjură, verde de vară. Nu se schimba și, în afara timpului, n-avea să se schimbe, tot așa cum n-avea să se schimbe nici verdele verii nici focul, nici ploaia de toamnă și nici gerul și uneori nici zăpada.

în ziua, dimineața în care omorîse cerbul și Sam îl dăduse pe față cu sîngele acela fierbinte, se întorseseră în tabără și-și aminti clipitul- și mormăitul și chiar neîncrederea jignită a lui Ash pînă ce, în cele din urmă, McCaslin trebuise să confirme faptul că el îl omorîse cu adevărat ; și în noaptea aceea Ash șezuse îndărătul sobei mîrîind și nimeni nu se putuse apropia de el, așa că Jim al lui Tennie trebuise să servească masa de seară și a doua zi dimineață îi trezi cu breakfast-ul pus pe masă și era abia unu și jumătate și din înjurăturile furioase ale maiorului de Spain și din mîrîielile și răspunsurile posace ale lui Ash, reieși în cele din urmă că Ash nu dorea numai să meargă în pădure și să împuște o căprioară dar chiar avea intenția să o și facă și maiorul de Spain zise „Dumnezeule dacă n-o să-l lăsăm o să trebuiască de acum înainte să gătim singuri" și Walter Ewell spuse „Sau să ne trezim la miezul nopții ca să mîncăm ce ne gătește Ash" și deoarece la acea vînătoare el omorîse un cerb și nu mai avea să tragă în nici un animal decît dacă ar fi fost nevoie de carne pentru mîncat îi oferi lui Ash pușca sa dar maiorul de Spain interveni și-i dădu pușca lui Boon ca s-o folosească în acea zi dîndu-i lui Ash imprevizibila pușcă cu aer comprimat a lui Boon și două gloanțe dar Ash spuse : „Am gloanțe" și le arătă : patru la număr : unul pentru cerbi, unul pentru iepuri, și două pentru păsări și le povesti istoria și proveniența lor una cîte una și-și amintea nu numai fața lui Ash ci și acea a maiorului de Spain și a lui Walter și a generalului Compson și glasul lui Ash : „Dacă-s bune ? Mai e vorbă, sînt bune ! Generalul Compson mi l-a dat pe ăsta — glon-

ţul pentru cerbi — l-a scos chiar din puşca cu care a omorît cerbul ăla mare acum opt ani. Şi ăsta — cel pentru iepuri: victorios — e mai bătrîn ca băiatul ăsta de aici!" Şi în dimineaţa aceea încărcă el puşca punînd cartuşele în ordine inversă: întîi cel pentru păsări, apoi cel pentru iepuri şi la urmă cel pentru cerbi ca acel pentru cerbi să vină primul la tras şi el fără puşcă el şi cu Ash mergînd pe lîngă caii maiorului de Spain şi al lui Jim al lui Tennie şi pe lîngă cîini (căzuse zăpada) pînă dădură de urmă şi ei începură să hămăie lătrăturile lor puternice şi plăcute răsunînd îndepărtate în aerul moale şi vătuit şi pierind aproape în aceeaşi clipă ca şi cum fulgii tăcuţi şi deşi ar fi şi îngropat chiar ecourile neauzite sub căderea lor uniformă şi fără greutate, maiorul de Spain şi Jim al lui Tennie dispărură şi ei chiuind în adîncul pădurii; şi atunci fu liniştit, ştiind tot atît de sigur de parcă i-ar fi spus Ash că Ash a doborît cerbul şi că şi anii lui tineri fuseseră iertaţi pentru că omorîse unul şi se întoarseră acasă prin ninsoarea care cădea — adică Ash spuse: „Şi acum?" şi el spuse: „Pe aici" — el mergînd înainte căci deşi erau la mai puţin de o milă de tabără ştia că Ash, care-şi petrecuse în ultimii douăzeci de ani cîte două săptămîni din viaţă în tabără, în fiecare an, habar n-avea unde se aflau pînă ce de ajuns de repede felul în care Ash ţinea puşca lui Boon îl făcu să devină mai mult decît nervos şi-l puse pe Ash să meargă în frunte, făcînd paşi mari, rostind un monolog zgomotos de om bătrîn care începea cu locul în care se afla atunci şi apoi continua cu pădurea şi cu taberele în pădure şi cu mîncatul în tabere şi apoi cu mîncarea şi apoi cu

gătitul ei și apoi cu felul în care gătea nevastă-sa și apoi pe scurt cu bătrîna lui nevastă și apoi aproape imediat și pe larg cu o nouă femeie cu pielea mai deschisă angajată la vecinii maiorului de Spain și dacă nu-i păsa cui îi face ochi dulci avea el să-i arate cît de bătrîn era sau nu un om bătrîn numai să nu-l țină nevastă-sa mereu din scurt, amîndoi pe o potecă de vînătoare printre tufișuri dese de trestie și de mărăcini care avea să-i scoată cam la vreun sfert de milă de tabără apropiindu-se de trunchiul căzut al unui copac uriaș trîntit de-a curmezișul potecii și tocmai cînd Ash vorbind încă dădea să treacă peste el ursul, cel tînăr, se ridică de dincolo de trunchi în picioare cu labele din față duse la piept, atîrnîndu-i, ca și cum ar fi fost surprins pe cînd își acoperea fața ca să se roage: și după un timp pușca lui Ash săltă într-o parte și el zise: „Încă n-ai nici un glonte în butoi. Pompează aer" dar pușca și țăcăni și el spuse: „Pompează aer. Încă n-ai glonțul în butoi" și Ash apăsă pe arc și după cîteva clipe pușca se-ndreptă iar și țăcăni și el zise: „Pompează aer" și văzu glonțul țîșnind, rotindu-se greoi prin aer și nimerind printre trestii. Asta era pentru iepuri se gîndi el și pușca țăcăni și se gîndi: „Următorul e pentru păsări" și nu mai trebui să spună Pompează aer; strigă: „Nu trage! Nu trage!" dar era prea tîrziu țăcănitul ușor uscat și nesuferit! înainte de a putea vorbi și ursul se întoarse și se zvîrli la pămînt pe cele patru labe și pieri și rămase numai trunchiul copacului, trestiișul, zăpada catifelată și statornică și Ash zise: „Și acuma?" și el zise: „Pe aici. Hai", și o porni în jos pe potecă și Ash zise: „Trebuie să-mi găsesc

gloanțele" și el zise: „Lasă-le dracului, lasă-le dracului, vino odată"; dar Ash rezemă pușca de trunchi și se întoarse și se aplecă și începu să bîjbîie pe jos printre trestii pînă se întoarse și el și se-aplecă și găsi gloanțele și se ridicară și în clipa aceea pușca, fără s-o atingă nimeni, rezemată de trunchi la șase picioare de ei și în momentul acela uitată de amîndoi bubui mugi și scoase flăcări pe țeavă și se opri: și acum o luă el scoase și ultimul glonț mumificat și i-l dădu și pe acesta lui Ash și cu piedica încă trasă duse pușca pe umăr și o așeză într-un colț după patul lui Boon în tabără
— ; vară și toamnă și zăpadă și umezeală și primăvara plină de sevă în succesiunea lor ordonată și veșnică, nemuritoarele și străvechile vîrste ale mamei care-l formase dacă-l formase cineva ca să devină omul care aproape că era, și mamă și tată deopotrivă pentru bătrînul om născut dintr-o sclavă neagră și un șef Chickasaw, care fusese tatăl lui spiritual dacă fusese cineva, pe care-l venerase și-l ascultase și-l iubise și-l jelise: și cîndva avea să se însoare și aveau să se-mpărtășească pentru un scurt răstimp din acea scurtă fără de substanță glorie care prin ea însăși nu poate dura așadar de ce glorie: și aveau, puteau să păstreze și amintirea ei pînă în vremea cînd carnea nu mai vorbește cărnii deoarece cel puțin memoria dăinuie: dar totuși pădurea avea să fie iubita și soția lui.

Nu se-ndrepta spre Eucalipt. De fapt se ducea mai departe de locul unde era copacul. Fusese un timp și nu prea îndepărtat cînd nu i s-ar fi îngăduit să treacă pe aici neînsoțit, și ceva mai tîrziu, cînd începuse să afle cît de multe nu știe, n-ar fi cutezat să treacă pe aici neînsoțit, și ceva

și mai tîrziu, începînd să întrevadă, chiar dacă mai tulbure, hotarele a ceea ce nu știa, putea încerca să treacă pe aici cu o busolă, nu pentru că i s-ar fi arătat o încredere mai mare ci pentru că McCaslin și maiorul de Spain și Walter și generalul Compson îl învățaseră pînă la urmă să-și creadă busola indiferent de ce părea să susțină ea. Acum nu se mai lua după busolă ci doar după soare și asta în chip subconștient, și totuși ar fi putut arăta oricînd pe o hartă redusă la scară, cu aproximație de o sută de picioare, unde se afla ; și desigur, chiar cam în clipa în care se aștepta, pămîntul începu să urce ușor, trecu pe lîngă una din cele patru borne de beton puse de guardul societății pentru fabricarea cherestelei ca să marcheze cele patru laturi ale terenului pe care și-l rezervase maiorul de Spain, apoi se urcă pe creasta movilei și stînd în picioare privi cele patru borne vizibile acum, albite și mai mult de vremuiala iernii, lipsite de viață și izbitor de străine în aceste locuri unde chiar descompunerea era o agitată învolburare de ejaculare, tumescență, concepție, și naștere, iar moartea nici nu exista măcar. După ce le acoperiseră frunzele a două ierni și puhoaiele a două primăveri, nici urmă nu mai rămăsese din cele două morminte. Dar cei care veneau de atît de departe ca să le găsească n-aveau nevoie de pietre de căpătîi, găsindu-le așa cum Sam Fathers însuși îl învățase să găsească orice : după semnele de pe copaci : și le află, găsind aproape din prima lovitură a cuțitului de vînătoare (dar numai pentru a vedea dacă mai era acolo) cutia rotundă de tinichea pentru unsoare de osii în care se afla acum laba muti-

lată și uscată a lui moș Ben, odihnind deasupra osemintelor lui Lion.

Nu o mișcă de la locul ei. Nici nu mai căută celălalt mormînt în care el și McCaslin și maiorul de Spain și Boon îngropaseră trupul lui Sam, dimpreună cu cornul lui de vînătoare, cu cuțitul și cu pipa lui, în dimineața aceea de duminică de acum doi ani ; nu avea nevoie să-l caute. Pășise peste el, poate pe el. Dar nu avea importanță. *Știa probabil că eram în pădure cu mult înainte de a ajunge aici,* se gîndi el, îndreptîndu-se spre copacul pe care fusese sprijinit un capăt al platformei pe care îl culcaseră pe Sam cînd îi găsiseră acolo McCaslin și maiorul de Spain — copacul, cealaltă cutie de unsoare de osii prinsă cu un cui de trunchiu, dar ruginită, decolorată de vreme și străină totuși integrată în generalitatea concordantă a pădurii, nescoțînd nici o notă discordantă și goală, golită de multă vreme de mîncarea și tutunul pe care le pusese în ea în ziua aceea, așa cum avea să fie în curînd golită și de ceea ce scoase el acum din buzunar : punga de tutun, basmaua cea nouă, punga de hîrtie cu bomboane de mentă care-i plăceau lui Sam ; dispărute și acestea, aproape înainte de a se fi întors cu spatele, nu dispărute ci topite în viața aceea infinită care așternea prin întunecatele lăcașuri ale acestor locuri tainice și fără soare urme fragile de zîne, care, respirînd și chemînd și nemișcate, îl priveau de după fiecare creangă și frunză pînă se clinti din loc, se mișcă iar, mergînd înainte ; nu se oprise, zăbovise doar, coborînd de pe movilă care nu era lăcașul celor morți pentru că nu exista moarte nici Lion și nici Sam : nu încătușați în pămînt ci liberi în pămînt și nu în pămînt ci ai

pămîntului, într-o infinitate de întrupări și totuși nerisipiți în fiecare din ele, frunză și cracă și particulă, aer și soare și ploaie și rouă și noapte, ghindă și frunză și iar ghindă, întuneric și zori și întuneric și iar zori în necurmata lor succesiune și fiind o infinitate, unul : și moș Ben de asemeni, și moș Ben de asemenea : îi vor da chiar și laba înapoi ; apoi îndelunga provocare și îndelungata urmărire, nici o inimă care să fie gonită și lovită, nici un trup care să fie chinuit și sîngerat... Chiar în clipa în care încremeni i se păru că-l aude pe Ash, avertizîndu-l, la despărțire. Auzi aievea glasul lui cînd înțepeni, nemișcat, cu un picior pe care-și sprijinea greutatea trupului, cu vîrful celuilalt abia ridicat în spatele lui, fără să respire, simțind iar și ca întotdeauna ascuțita supărătoarea năvală dintr-o vreme pe care McCaslin o lăsase încă de mult în urmă, așa că fu cuprins de teamă în toată regula, dar nu se înspăimîntă uitîndu-se la el. Nu se încolăcise încă și nici nu-i auzise șuieratul, se zgîrcise doar, rapid, un nod zvîrlit într-o parte, ca un simplu punct de sprijin de unde capul înălțat ar putea să o pornească ușor înapoi, fără spaimă și încă neamenințător. mai lung de șase picioare, capul ceva mai sus de genunchi și la o distanță mai mică decît lungimea piciorului său pînă la genunchi și bătrîn, semnele altădată strălucitoare ale tinereții lui acum întunecate și decolorate concordante cu locurile prin care se tîra și stătea la pîndă : bătrînul, străvechiul și cel blestemat pe pămînt, fatal și solitar și acuma îi simțea și mirosul : mirosul subțire dezgustător de castraveți putrezi și de încă ceva care nu avea nume, amintind de cunoașterea tuturor lucrurilor și de o străveche oboseală și de urgisire și de moarte. În cele din urmă se mișcă. Nu capul. Capul înălțat

nu se clinti cînd prinse a aluneca îndepărtîndu-se, mișcîndu-se drept și perpendicular ca și cum capul și acea treime a trupului său ar fi fost întreagă : o entitate mergînd pe două picioare și în afara tuturor legilor privind masa și echilibrul, și trebuia să fi fost așa deoarece nici acuma nu putea crede pe de-a-ntregul că toată această mișcare și alunecare a umbrei în urma acelui cap mișcător putea fi un singur șarpe : mergînd și apoi dispărînd ; își lăsă în cele din urmă și celălalt picior jos și nu-și dădu seama, stînd în picioare cu o mînă ridicată așa cum stătuse și Sam în după-amiaza aceea de acum șase ani cînd Sam îl călăuzise prin pădure și i-o arătase și încetase de a mai fi copil, vorbind în vechea limbă în care vorbise Sam în acea zi tot fără vreo intenție anume : „Conducătorule", zise el ; „Bunicule".

N-ar fi putut spune cînd începuse să audă acel sunet, deoarece cînd băgă de seamă i se păru că-l auzea de mai multe secunde — un sunet de parcă ar fi izbit cineva o țeavă de pușcă de o șină de cale ferată, un sunet puternic și greoi și nu grăbit deși oarecum violent, ca și cum cel care lovea era un om nu numai voinic dar și puțin cam apucat. Totuși nu se putea să vină de pe linia buștenilor deoarece, cu toate că drumul de cale ferată era în direcția aceea, pînă acolo erau cel puțin vreo două mile și sunetul venea de la o depărtare de mai puțin de trei sute de yarzi. Dar chiar cînd se gîndea la asta își dădu seama de unde trebuia să vină sunetul : oricine ar fi fost omul și orice ar fi făcut, el se afla undeva în apropiere de luminișul în care se înălța Eucaliptul și unde trebuia să-l întîlnească pe Boon. Așa că, înaintă urmărind sunetul, mișcîndu-se încet și fără zgomot și uitîn-

du-se cu atenţie şi pe jos şi printre copaci. Mergea, cu puşca neîncărcată, cu ţeava cînd ridicată cînd coborîtă ca să poată trece mai uşor printre tufişurile de mărăcini şi prin lăstăriş, apropiindu-se pe măsură ce se auzeau mereu mai tare loviturile acelea continui oarecum sălbatice ciudate şi năuce ale metalului izbit de metal, ieşind din pădure şi intrînd în luminiş, eucaliptul solitar ivindu-i-se drept în faţă. La prima vedere copacul părea să tresalte de zbenguiala nebunească a veveriţelor. Erau probabil vreo patruzeci sau cincizeci de veveriţe sărind şi repezindu-se din creangă în creangă transformînd întregul copac într-un vîrtej verde de frunze înnebunite, şi din cînd în cînd singure sau cîte două sau trei veveriţele se repezeau în jos pe trunchiul copacului apoi se răsuceau fără să se oprească în loc şi se repezeau iar în sus ca şi cum ar fi fost atrase cu violenţă înapoi de vidul provocat de vîrtejul suratelor lor înnebunite. Şi apoi îl văzu pe Boon, şezînd jos, cu spatele sprijinit de trunchiul copacului, cu capul plecat, ciocănind cu furie ceva ce era în poala lui. Cu ţeava puştii lui demontate izbea în culasa armei. Celelalte piese ale armei zăceau împrăştiate în jurul lui : erau vreo şase bucăţi, în timp ce el îşi apleca peste piesa din poală faţa lui de nucă, stacojie şi asudată, izbind culasa cu ţeava într-o pornire dementă de nebun. Nici nu-şi ridică privirile să vadă cine era. Ciocănind într-una strigă doar către băiat cu o voce aspră şi sugrumată :

— Pleacă de aici ! Nu te-atinge de ele ! Nu te-atinge de nici una ! Sînt ale mele !

MIREASMĂ DE VERBINĂ

Era după cină. Pe masă, sub lumina lămpii, *Coke*[1]-ul deschis abia atunci ; auzii paşii profesorului Wilkins şi apoi clipa de linişte cînd puse mîna pe clanţa uşii şi aş fi trebuit să înţeleg. Oamenii vorbesc mereu despre presentimente, eu n-am avut aşa ceva. Auzisem paşii apropiindu-se, întîi pe scări apoi în hol şi nu mi se păruse nimic deosebit în zgomotul acestor paşi, căci deşi stăteam în gazdă la el de trei ani şi deşi el şi Mrs. Wilkins îmi spuneau acasă pe nume, Bayard, n-ar fi intrat totuşi în camera mea fără să bată, aşa cum nici eu n-aş fi intrat în camera lui — sau a ei. Apoi, cu unul din acele gesturi prin care sau datorită căruia străşnicia aproape dureroasă a unui educator al tineretului sfîrşeşte prin a da greş, deschise larg uşa, izbind-o de perete, şi se opri în prag zicînd :

— Bayard. Bayard, fiul meu, dragul meu fiu.

Aş fi trebuit să ştiu ; aş fi trebuit să fi fost pregătit. Sau poate că şi eram pregătit căci îmi aduc aminte că am închis cartea cu grijă şi înainte de a mă ridica de pe scaun, am subliniat pasajul la care mă oprisem. El (profesorul Wilkins) făcea ceva, se tot foia acolo ; îmi întinse pălăria

[1] Manual de drept — după numele juristului englez Edward Coke (1552—1643).

și pelerina și le luai deși n-aveam să am nevoie de pelerină, dacă nu mă gîndeam chiar și atunci (deși eram în octombrie, mai aveam pînă la echinocțiu) că ploile și vremea rea aveau să sosească înainte de a mă întoarce iar în această încăpere, așa că aș fi avut nevoie oricum de pelerină ca să mă întorc dacă aveam să mă întorc, și mă gîndeam : „Dumnezeule, de-ar fi făcut lucrul acesta aseară, de-ar fi deschis larg ușa fără să bată, trîntind-o de perete cu zgomot, aseară ca să fi ajuns acolo înainte de a se fi întîmplat, să fi fost acolo cînd s-a întîmplat, alături de el oriunde va fi fost, oriunde va fi trebuit să cadă, culcat în țărînă și noroi".

— Servitorul te așteaptă jos în bucătărie, zise el. Abia după cîțiva ani îmi povesti (cineva îmi povesti ; trebuie să fi fost judecătorul Wilkins) că Ringo dăduse deoparte, după cît se pare, bucătăreasa, și intrase în casă și în bibliotecă unde ședeau el și cu Mrs. Wilkins și le spuse fără nici o introducere și întorcîndu-se să plece : „L-au împușcat pe colonelul Sartoris azi dimineață. Spuneți-i că-l aștept în bucătărie." Și plecă înainte ca unul din ei să poată face vreo mișcare. Călărise cale de patruzeci de mile și nu voise totuși să mănînce ceva. Ne îndreptam spre ușă — ușa îndărătul căreia locuisem timp de trei ani știind ceea ce știam, ceea ce îmi dădeam seama acum că trebuie să fi crezut și să fi așteptat, de după care auzisem totuși pașii apropiindu-se fără să fi deslușit ceva în zgomotul acestor pași.

— Aș putea să-ți fiu de folos cu ceva ?

— Da, *sir*. Un cal odihnit pentru servitorul meu. O să vrea să se-ntoarcă o dată cu mine.

— Mai e vorbă, ia-l pe al meu — al lui Mrs. Wilkins, strigă el. Vorbise pe același ton ca și pînă

atunci și totuși aceste cuvinte le strigase și în aceeași clipă cred că ne-am dat seama amîndoi că lucrul era comic — o iapă, cu picioarele scurte, cu burta umflată ca un butoi și care arăta ca o fată bătrînă profesoară de muzică ; Mrs. Wilkins o înhăma la faeton — ceea ce îmi făcu bine, așa cum mi-ar fi făcut bine să mi se toarne în cap o găleată de apă rece.

— Vă mulțumesc, *sir*, am zis. Nu vom avea nevoie de cal. Cînd mă voi duce să-mi iau iapa, voi găsi la poștă un cal proaspăt odihnit.

Îmi făcu bine, deoarece chiar înainte de a sfîrși vorba, fui convins că nu va mai fi nevoie nici de asta, că Ringo se oprise la poștă înainte de a veni la colegiu și aranjase treaba asta și că atît calul lui proaspăt odihnit cît și iapa mea trebuiau să fie înșeuate și să ne aștepte, afară, la gardul din spate al colegiului, și că nu mai trebuia să străbatem tot Oxfordul. Dacă ar fi venit Loosh după mine nu s-ar fi gîndit la asta ; ar fi mers direct la colegiu, la profesorul Wilkins, ar fi spus ce avea de spus și apoi s-ar fi așezat pe un scaun și m-ar fi lăsat să mă descurc singur de aici înainte. Dar nu Ringo.

Cînd ieșii din cameră, mă urmă. Din clipa aceea și pînă cînd aveam să călărim, Ringo și eu, prin bezna fierbinte, densă și plină de praf, nerăbdătoare și încordată în așteptarea echinocțiului întîrziat asemeni unei femei în caznele unei faceri tîrzii, avea să fie undeva în preajma mea, lîngă mine sau în spatele meu, fără să știu sau să vreau să știu unde e. Se străduia să găsească cuvintele potrivite ca să-mi ofere și pistolul lui. Aproape că-l auzeam zicînd : „Vai, nenorocită țară, nici de zece ani întremată după frigurile morții, în care oamenii mai trebuie să se ucidă încă unul pe

celălalt şi noi să mai răscumpărăm încă greşeala lui Cain cu propriii lui arginţi". Dar de fapt el nu spuse nimic. Mă urma doar, fiind undeva lîngă mine sau în spatele meu cînd am coborît pe scară îndreptîndu-ne spre Mrs. Wilkins care aştepta în hol sub candelabru — o femeie firavă şi căruntă care-mi aducea aminte de Granny [1], nu pentru că semăna cu Granny ci probabil pentru că o cunoscuse pe Granny — cu capul sus, abătută şi tăcută, gîndindu-se *Cine trage sabia de sabie va pieri,* exact cum ar fi gîndit şi Granny, către care mergeam, trebuia să merg nu pentru că eram nepotul lui Granny şi stăteam în gazdă în casa ei de trei ani şi aveam aproape vîrsta fiului ei ucis acum nouă ani aproape în ultima bătălie, ci pentru că acuma eram întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. (Întruchiparea tuturor Sartoris-ilor: aceasta fusese una din străfulgerările concomitente care-mi trecuseră prin minte o dată cu *în cele din urmă s-a întîmplat* cînd profesorul Wilkins deschisese uşa camerei mele.) Nu-mi oferi un cal şi un pistol nu pentru că mă iubea mai puţin decît profesorul Wilkins ci pentru că era femeie şi prin urmare mult mai înţeleaptă decît oricare bărbat, căci altfel bărbaţii n-ar fi continuat Războiul doi ani după ce-şi dăduseră seama că erau bătuţi. Îşi puse mîinile (o femeie mărunţică, nu mai înaltă decît fusese Granny) pe umerii mei şi spuse:

— Transmite-i Drusillei şi mătuşii tale, Jenny, toată dragostea mea. Şi întoarce-te cînd vei putea.

— Numai că nu ştiu cînd va fi asta, am zis eu. Cine ştie de cîte lucruri va trebui să mă ocup. Da, o minţeam chiar pe ea; nu trecuse decît un minut de cînd deschisese larg uşa izbind-o de perete şi

[1] Diminutiv de la *grandmother* (engl.), bunică.

iată că și începeam să-mi dau seama, să fiu conștient de ceea ce nu aveam încă măsură să măsor în afară doar de ceea ce, în ciuda mea însumi, în ciuda educației și a mediului (sau poate din cauza lor) știam de cîtva timp că devin și de a cărui încercare mă temusem ; îmi amintesc că, în timp ce mîinile ei se odihneau încă pe umerii mei, mă gîndeam : *Cel puțin așa voi avea prilejul să aflu dacă sînt ceea ce cred că sînt sau numai sper că sînt ; dacă voi face ceea ce eu însumi învățasem să cred că e drept să fac sau dacă voi dori numai să o fac.*

Ne îndreptarăm spre bucătărie, profesorul Wilkins fiind mereu undeva lîngă mine sau în spatele meu și oferindu-mi mereu în fel și chip pistolul și calul. Ringo mă aștepta ; îmi aduc aminte că mi-a trecut atunci prin minte gîndul că orice s-ar întîmpla cu oricare din noi, pentru el n-aveam să fiu niciodată întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. Și el avea douăzeci și doi de ani, într-un fel însă el se schimbase mai puțin ca mine din ziua aceea în care țintuisem trupul lui Grumby de ușa vechii mori de făcut baloturi. Poate fiindcă se întîmplase să crească mai repede decît mine, se schimbase atît de mult în vara aceea în care el și Granny vindeau yankeilor catîri, încît ca să țin pasul cu el aș fi trebuit să mă fi schimbat foarte mult. Ședea tăcut pe un scaun lîngă soba rece, frînt de oboseală, el care călărise cale de patruzeci de mile (la un moment dat, fie în Jefferson, fie cînd rămăsese în sfîrșit singur undeva pe drum, plînsese ; colbul se adunase și se uscase pe dîrele de lacrimi de pe fața lui) și avea să călărească iar cale de patruzeci de mile totuși nu voia să mănînce și se uita la mine cu ochii cam înroșiți de oboseală (poate că mai mult de altceva decît de oboseală,

așa că în privința asta n-aveam să pot ține pasul cu el niciodată) și apoi se ridică fără să spună un cuvînt și o porni spre ușă și eu în urma lui și profesorul Wilkins îmi oferea mereu calul și pistolul fără să rostească nici un cuvînt și se gîndea mereu (simțeam și acest lucru) *De sabie va pieri. De sabie va pieri.*

Ringo legase cei doi cai înșeuați la poarta din spate, așa cum știusem că avea să o facă — cel proaspăt odihnit pentru el și iapa pe care Tata mi-o dăruise acum trei ani și care făcea oricînd o milă în mai puțin de două minute și dacă ai fi călărit toată ziua o milă în opt minute. Încălecase, cînd îmi dădui seama că profesorul Wilkins vrea să-mi strîngă mîna. I-am strîns mîna; știam că e convins că atinge un trup care mîine seară s-ar putea să nu mai fie în viață și mă gîndii o clipă dacă să-i spun ce am de gînd să fac, deoarece discutaserăm împreună că, de există cumva în *Biblie* un cuvînt de speranță și de împăcare pentru oarba și năuca speță pe care El și-o alesese între toate pentru a-i dărui nemurirea, acela trebuie să fie *Să nu ucizi,* și acuma își închipuia probabil că mă învățase chiar el acest lucru; numai că nu el, și nimeni altcineva, nici chiar eu însumi, nu mă învățase acest lucru, deoarece era mai profund decît s-ar fi putut învăța. Dar nu i-am spus nimic. Era prea bătrîn pentru a fi bruscat în felul acesta, pentru a putea ierta fie și în principiu o asemenea hotărîre; era prea bătrîn pentru a fi obligat să țină seama de principii cînd era vorba de rasă, educație și mediu, pentru a fi atacat fără nici un fel de avertisment și a fi silit să se predea ca la somația unui hoț de drumul mare ivit din beznă: un tînăr însă putea face așa ceva — un om încă de ajuns de tînăr pentru ca tinerețea lui să-i fur-

nizeze gratuit o explicație (dar nu și o scuză) a lașității sale.

Așa că nu i-am spus nimic. I-am strîns doar mîna și am încălecat, și împreună cu Ringo am pornit-o la drum. De data aceasta nu trebuia să mai străbatem Oxfordul și curînd (pe cer se ridicase o lună subțire ca o seceruică, asemănătoare cu urma unui toc de cizmă în nisipul ud) șoseaua spre Jefferson se ivi în fața ochilor noștri, șoseaua pe care o străbătusem pentru prima dată alături de Tata, acum trei ani, și de atunci de două ori la Crăciun și în iunie și septembrie și iar de două ori de Crăciun și apoi iar în iunie și septembrie, la sfîrșitul și începutul fiecărui an de colegiu, călărind singur pe iapa mea, fără să simt măcar că e pace ; și de data aceasta și poate pentru ultima oară, eu cel care nu avea să moară (eram sigur de asta) dar care, fără îndoială, nu avea să poată merge niciodată cu capul sus de aci înainte. Caii o țineau într-un trap ușor pe care aveau să-l păstreze în tot lungul celor patruzeci de mile. Iapa mea știa că o așteaptă un drum lung iar Ringo avea și el un animal bun, izbutise să obțină de la Hilliard, la poștă, un cal ca lumea. Datorită poate lacrimilor, dîrelor de noroi uscat de deasupra cărora ochii lui înroșiți de oboseală mă priviseră, dar mai degrabă cred că datorită aceleiași însușiri care-i înlesnise pe vremuri obținerea, pentru el și pentru Granny, a tuturor acelor scrisori cu *en-tête*-ul armatei Statelor Unite — o neobrăzată siguranță cîștigată de pe urma unor prea îndelungate și prea strînse legături cu doi albi : unul căruia el îi spunea Granny, celălalt cu care dormise împreună de cînd ne născusem și pînă cînd Tata reclădise

casa. Vorbirăm doar o singură dată, și asta fu totul.

— L-am putea hăitui prin pădure, zise el. Cum am făcut și atunci, cu Grumby. Dar am impresia că nu prea merge cu pielea asta albă în care te tot plimbi de colo pînă colo.

— Nu, am zis.

Ne-am continuat drumul; era în octombrie; verbina avea să mai țină încă multă vreme deși trebuia să ajung acasă ca să-mi dau seama cît de necesar era acest lucru; avea să țină încă multă vreme verbina din grădina în care mătușa Jenny, asistată de moș Joby, se învîrtea, cu o pereche de mănuși vechi de cavalerie de-ale Tatei în mîini, printre straturile îngrijite și ordonate, printre vechile nume pitorești și înmiresmate; căci deși eram în octombrie nu începuseră încă ploile și prin urmare nu dăduse nici înghețul care să aducă (sau să lase după el) primele nopți pe jumătate calde, pe jumătate reci ale verii indiene [1] — văzduhul somnolent, înghețat și pustiu prin care trec rațele, toropit încă de vechile, amețitoarele, prăfuitele miresme ale muscatului și saxifragei — nopțile în care înainte de a deveni bărbat și a mă duce la colegiu să învăț dreptul, Ringo și cu mine, cu felinarul, securea și un sac de pînză groasă și șase cîini (unul ca să adulmece urmele animalelor iar ceilalți cinci așa, ca să latre, să facă hărmălaie) ne duceam să vînăm opposumi pe islaz unde, stînd ascunși, la pîndă, am văzut în după-amiaza aceea primul nostru yancheu călare pe un cal minunat, unde de anul trecut se putea

[1] *Indian Summer*, o perioadă de vreme mai caldă care urmează primelor înghețuri ale toamnei tîrzii în America de Nord (n. t.).

auzi șuieratul trenurilor care nu mai erau de multă vreme proprietatea lui Mr. Redmond și pe care într-un anume moment, într-o anume clipă a dimineții aceleia, le abandonase și Tata o dată cu pipa pe care, zicea Ringo, o fuma și care-i alunecase din mînă atunci cînd căzuse, doborît. Călăream spre casă, unde în clipa asta zăcea întins în salon, îmbrăcat în uniformă (și cu sabia) și unde Drusilla mă aștepta în strălucirea solemnă a candelabrelor, cu rochia ei aurie de bal, cu firul de verbină în păr, ținînd în mîini cele două pistoale încărcate (vedeam și scena aceasta, eu care n-avusesem nici un fel de presentiment ; o și vedeam în încăperea aceea solemnă și iluminată aranjată după datini pentru ceremonia înmormîntării, înaltă, zveltă nu cum sînt femeile ci cum sînt tinerii, băieții, nemișcată în rochia ei aurie, cu fața calmă, aproape gînditoare, pieptănată simplu și sever, cu firul de verbină prins în păr deasupra fiecărei urechi, cu brațele îndoite din cot, cu mîinile ridicate la înălțimea umerilor, cele două pistoale identice de duel ținute nu în mînă, ci odihnindu-se în palmă, fiecare într-o mînă : o coeforă a violenței sumare și convenționale).

II

Drusilla zicea că el avea un vis. Pe atunci eram de douăzeci de ani și ne plimbam și ea și eu prin grădină așteptîndu-l pe Tata să vină de pe șantierul căii ferate. Abia împlinisem douăzeci de ani : în vara aceea la sfîrșitul căreia am plecat la universi-

tate pentru a-mi lua licența în drept, pe care Tata hotărîse că trebuie să o iau și patru ani după aceea în ziua. în a cărei seară Tata și Drusilla îl împiedicaseră pe Cash Benbow să fie ales judecător și veniseră acasă tot necăsătoriți și Mrs. Habersham îi băgase în trăsură și o pornise înapoi la oraș și-l scosese pe bărbatul ei din bîrlogul lui întunecos de la banca cea nouă și-l pusese să semneze cauțiunea Tatei pentru omorul celor doi *carpet baggers* și luîndu-i de mînă pe Tata și pe Drusilla îi dusese în fața pastorului pentru a fi căsătoriți. Și Tata reclădi casa, pe același loc pîrjolit de foc, deasupra aceleiași pivnițe, acolo unde cealaltă fusese mistuită de flăcări, dar mai mare, mult mai mare : Drusilla spunea că această casă era materializarea visului Tatei tot așa cum trusoul și voalul de mireasă erau materializarea visului ei. Apoi mătușa Jenny veni să locuiască împreună cu noi și așa se ivi și grădina (Drusilla n-ar fi avut grijă de flori, ca și Tata de altfel, ea care și acuma, la patru ani după ce se sfîrșise războiul, părea să trăiască, să respire în atmosfera acelui ultim an cînd călărea, îmbrăcată în haine bărbătești, cu părul tăiat scurt ca orice alt soldat din regimentul Tatei, străbătînd Georgia și amîndouă Carolinele prin fața armatelor lui Sherman), din care-și culegea firele de verbină pe care și le punea în păr, zicînd că mireasma de verbină e singurul miros care poate fi pus mai presus de cel al cailor și al curajului așa că e singura care merita să o folosești. Calea ferată era abia la începuturile ei și Tata nu era numai asociat cu Mr.Redmond ci și prieten, ceea ce după cum spunea George Wyatt, era fără îndoială un record pentru Tata și în zori el pleca de acasă, călare pe Jupiter, parcurgînd tot traseul liniei neterminate cu cei doi saci plini cu galbeni de aur împrumutați vineri

pentru a plăti oamenii sîmbăta, nefiind înaintea șerifului decît cu două traverse, cum zicea mătușa Jenny. Așadar ne plimbam încetișor în amurg, printre straturile cu flori ale mătușii Jenny, și Drusilla (acum în rochie, ea care ar fi purtat mereu pantaloni dacă Tata i-ar fi dat voie) se sprijinea ușor pe brațul meu și eu simțeam mireasma de verbină din părul ei, așa cum simțisem mireasma ploii în părul ei și în barba Tatii acum patru ani în noaptea aceea în care el și Drusilla și unchiul Buck McCaslin îl găsiseră pe Grumby și veniseră apoi acasă și ne găsiseră pe Ringo și pe mine mai mult decît adormiți : pierduți în acea uitare pe care Dumnezeu sau Natura sau cine știe cine ne-o fi dat-o atunci, nouă care trebuiseră să săvîrșim mai mult decît s-ar fi cerut din partea unor copii, căci ar trebui să existe o limită de vîrstă, cel puțin tinerețea, sub care n-ar trebui să omori. Asta se întîmpla puțin după ce, în seara aceea de sîmbătă, cînd se întorsese, îl văzusem curățindu-și pistolul și încărcîndu-l și aflasem că mortul fusese un fel de vecin de-al nostru, un om din regiunea de dealuri, care făcuse parte din primul regiment de infanterie în perioada cînd se votase scoaterea Tatii de la comanda lui : și n-aveam să știu niciodată dacă omul voise chiar să-l jefuiască pe Tata sau nu, fiindcă Tata trăsese prea repede, ci doar că avea într-o cabană cu pămînt pe jos în regiunea de dealuri, o soție și cîțiva copii cărora a doua zi Tata le trimise ceva bani și ea (soția) veni la noi, după două zile, cînd ședeam la masă, și-i aruncă banii lui Tata în obraz.

— Dar nimeni n-ar fi putut avea un vis mai măreț decît colonelul Sutpen, spusei. Fusese ajutor de comandant în regimentul Tatii și fusese ales colo-

nel cînd regimentul îi retrăsese Tatii comanda, după a doua bătălie de la Manassas [1], și Tata nu-i iertase acest lucru lui Sutpen, nu oamenilor din regiment. Era un mitocan, un om crud și rece care se stabilise în aceste locuri cu treizeci de ani înaintea Războiului, venind nimeni nu știa de unde, numai Tata zicea că era de ajuns să te uiți în ochii lui ca să știi că n-avea să îndrăznească s-o spună. Pusese mîna pe ceva pămînt și nici asta nu știa nimeni cum se întîmplase și pe ceva bani de cine știe unde — Tata zicea că oamenii bănuiau că fusese trișor pe niște vapoare sau că fusese pur și simplu, hoț de drumul mare — și construise o casă imensă, se însurase și ducea o viață de gentleman. Apoi, ca toți ceilalți, pierduse totul în timpul Războiului, pînă și speranța de a avea urmași (fiul său îl omorîse pe logodnicul fiicei sale în ajunul nunții și după aceea dispăruse) și totuși se întoarse acasă și se apucă singur-singurel să-și refacă plantația. N-avea prieteni de la care să se împrumute și n-avea pe nimeni care să-i lase moștenire și era trecut de șaizeci de ani, totuși se apucă să refacă totul așa cum fusese ; se zicea că era prea ocupat ca să se bage în politică sau în altceva ; cînd împreună cu ceilalți oameni Tata organiză grupele de cavaleri ai nopții pentru a-i împiedica pe *carpet baggers* să-i ridice pe negri, el refuză să se amestece. Tata lăsă deoparte pentru cîtva timp ura lui față de Sutpen și se duse să-i vorbească, și el (Sutpen) se ivi în ușă cu o lampă în mînă și nici nu-i invită măcar să intre în casă ca să discute ; Tata îl întrebă : „Ești

[1] Manassas sau Bull Run, oraș din Nord-Estul statului Virginia ; aci au avut loc în timpul Războiului de Secesiune din S.U.A. bătăliile din 21 iulie 1861 și 29 și 30 august 1862, bătălii în care armata Sudului, sub comanda lui J. E. Jhonston și Beauregard (1861) și Jackson (1862), au înfrînt armata Nordului sub conducerea lui Mc. Dowell și Pope.

cu noi sau ești împotriva noastră ?“ și el îi răspunse : „Sînt pentru pămîntul meu. Dacă fiecare din voi și-ar îngriji pămîntul ca să-l facă așa cum a fost, țara ar putea să se ridice singură“ și Tata îi spuse să vină cu lampa afară și s-o pună pe o buturugă ca să poată vedea amîndoi să tragă și Sutpen refuză.

— Nimeni n-ar fi putut avea un vis mai măreț ca acesta.

— Da. Dar visul lui nu-l privea decît pe *el*. Al lui John nu. El se gîndește la întreaga țară pe care încearcă s-o ridice trăgîndu-i pe toți de urechi, pentru ca toți cei ce trăiesc în ea, nu numai cei de-o seamă cu el, sau cei din fostul lui regiment, ci toți oamenii, negrii și albii, femeile și copiii din regiunea aceea de dealuri, desculții... Nu înțelegi ?

— Dar cum le-ar putea fi de folos, ce vrea să facă pentru ei, dacă le-a... după ce a...

— Omorît cîțiva din ei ? Te referi bineînțeles și la cei doi *carpet baggers* pe care a trebuit să-i omoare pentru a împiedica ținerea acelei prime alegeri, nu-i așa ?

— Erau oameni. Ființe umane.

— Erau din Nord, niște venetici, care n-aveau ce căuta aici. Niște tîlhari.

Ne continuarăm plimbarea, abia simțindu-i apăsarea pe brațul meu, capul ei ajungîndu-mi nu mai sus de umăr. Fusesem întotdeauna ceva mai înalt ca ea, chiar și în noaptea aceea la Hawkhurst cînd ascultam cum trec negrii pe șosea, și de atunci se schimbase foarte puțin : același trup viguros de băiat, același cap neîmblînzit cu părul ciopîrțit cu sălbăticie la care mă uitasem lung din căruță pe deasupra valului de negri care cîntau înnebuniți, în momentul în care coboram spre rîu, trupul zvelt nu ca al femeilor, ci ca al băieților.

— Nu-i chiar atît de puțin primejdios să trăiești în preajma unui vis, Bayard. Eu știu asta, am avut și eu odată un vis. E ca un pistol încărcat gata să ia foc ; dacă ține de ajuns de multă vreme pînă la urmă cineva e rănit. Dacă e însă un vis frumos, atunci face. Nu sînt prea multe visuri pe lumea asta, în schimb sînt foarte multe vieți omenești. Și o viață de om sau două duzini...

— N-au nici o importanță ?

— Da. Nici una... Ascultă. Îl aud pe Iupiter. Să știi că pînă acasă te întrec.

O și pornise la fugă, poalele fustei pe care nu-i plăcea să o poarte i se ridicaseră pînă la genunchi și i se vedeau picioarele alergînd așa cum aleargă băieții, tot așa călărea cum călăresc bărbații.

Pe atunci aveam douăzeci de ani. A doua oară însă împlinisem douăzeci și patru ; făcusem trei ani de facultate și peste două săptămîni trebuia să mă întorc la Oxford pentru a urma cursurile ultimului an și a-mi lua licența. Era exact în vara trecută, în august, cînd Tata îl bătuse pe Redmond în alegerile pentru adunarea legislativă a statului. Lucrările la calea ferată se terminaseră și tovărășia dintre Tata și Redmond fusese desfăcută de atît de multă vreme încît dacă n-ar fi fost dușmănia dintre ei, multă lume ar fi și uitat că au fost vreodată asociați. Existase și un al treilea asociat dar nimeni nu-și mai amintea măcar cum îl chemase ; el și numele lui dispăruseră în înverșunarea conflictului care se ivise între Tata și Redmond chiar înainte de a se începe punerea șinelor de fier, între porniirea dictatorială a Tatii, violentă și nemiloasă, dorința sa de dominație (ideea fusese a lui ; el se gîndise întîi la construirea căii ferate și apoi îl luase pe Redmond ca asociat) și între acea însușire a lui Redmond (cum spunea George Wyatt, nu era un

luș, altfel Tata nu s-ar fi înhămat la aceeași treabă cu el) care-i îngăduise să țină piept Tatii atît cît l-a ținut, să reziste și să reziste și să reziste pînă cînd s-a rupt ceva (nici voința, nici curajul) în el. În timpul Războiului Redmond nu fusese soldat ; se ocupase cu ceva treburi de colectare a bumbacului pentru guvern ; ar fi putut cîștiga mulți bani cu povestea asta dar nu o făcuse și toată lumea o știa, o știa și Tata, totuși îl batjocorea adesea fiindcă nu mirosise praful de pușcă. N-avea dreptate; își dădu seama că n-are cînd fu prea tîrziu și nu se mai putea opri, la fel ca și bețivul care ajunge la un stadiu cînd e prea tîrziu ca să se mai oprească, cînd își promite lui însuși că se va opri și crede, poate, că se va opri sau că va putea să se oprească dar e prea tîrziu. Într-un tîrziu ajunseră într-o asemenea situație (băgaseră amîndoi în calea ferată tot ce-ar fi putut ipoteca sau împrumuta pentru ca Tata să străbată călare șantierul plătind lucrătorii și facturile pentru șine în ultima clipă posibilă), încît pînă și Tata își dădu seama că unul din ei trebuie să se retragă. Așa că la vremea aceea nu-și mai vorbeau ; judecătorul Benbow le aranjă întrevederea, se întîlniră și căzură de acord să cumpere sau să vîndă, fixînd ca preț o sumă care, în comparație cu ce investiseră pînă atunci, era ridicol de mică dar pe care fiecare din ei credea că nu va putea s-o strîngă celălalt — cel puțin așa susținea Tata că Redmond nu credea că va putea strînge banii. Așa că Redmond fu de acord cu prețul și descoperi cu surprindere că Tata avea banii. Și, după spusele Tatii, de aici se porni totul, deși unchiul Buck McCaslin zicea că Tata n-ar fi putut fi proprietarul măcar a unei jumătăți de parc, ca să nu mai vorbim al unei căi ferate, fără să nu rupă învoiala și să facă din fostul lui asociat fie un duș-

man de moarte fie un prieten pe viață. Așa că se despărțiră și Tata isprăvi calea ferată. Între timp, văzînd că e aproape gata cu calea ferată, niște oameni din Nord îi vîndură pe credit o locomotivă pe care o botează „Mătușa Jenny" și-i puse în marchiză un bidon de ulei, din argint, pe care îi gravă numele ; și vara trecută primul tren intră cu toată viteza în gara Jefferson, cu locomotiva împodobită cu flori și Tata în marchiză trăgînd de sirenă într-una cînd trecu prin fața casei lui Redmond ; și la gară se ținură discursuri, și iarăși flori și un steag al Confederației și fete îmbrăcate în rochii albe cu cordoane roșii și o orchestră și Tata vorbind de pe tampoanele locomotivei și făcînd o aluzie complet inutilă la Mr. Redmond. Așa stăteau lucrurile. Nu voia să-l lase de loc. George Wyatt veni să-mi vorbească imediat după aceea. „O fi așa sau nu, zise el, noi, camarazii lui și cei mai mulți dintre oamenii de pe aici știm că John are dreptate. Trebuia totuși să-l lase în pace pe Redmond. Știu eu care-i pricina : a trebuit să omoare prea mulți oameni și asta-i rău pentru un bărbat. Știm cu toții că John e viteaz ca un leu, dar nici Redmond nu-i un laș și n-are rost să-l umilești mereu pe un om care a greșit o dată. N-ai putea să-i spui asta ?"

— Nu știu, i-am zis. Am să-ncerc. Dar n-am avut prilejul. Adică, i-aș fi putut vorbi și el m-ar fi ascultat, dar nu ne-ar fi putut auzi, deoarece se aruncase de-a dreptul de pe tampoanele locomotivei în lupta pentru alegerile legislative. Poate că-și dădea seama că Redmond avea să-i fie contracandidat pentru a-și salva onoarea, deși el (Redmond) trebuia să fi știut că după sosirea acelui tren la Jefferson nu mai avea nici o șansă în lupta împotriva Tatii, sau poate că Redmond își anunțase candidatura și Tata intrase în luptă tocmai din cauza asta,

nu-mi mai aduc aminte. În orice caz, candidau amîndoi, ducînd o luptă acerbă în care Tata continuă să-l atace pe Redmond fără rost, inutil, fiindcă amîndoi știau că Tata va repurta o victorie strălucită. Ceea ce se și întîmplă, și crezurăm că va fi mulțumit. Poate că și el își închipui că e, așa cum crede și beţivul că a terminat-o cu băutura ; și în după-amiaza aceea mă plimbam cu Drusilla prin grădină, în amurg, și-i ziceam ceva în legătură cu ce-mi spusese George Wyatt și lăsîndu-mi brațul mă întoarse cu fața spre ea și zise :

— Tu spui asta ? Tu ? L-ai uitat pe Grumby ?

— Nu, i-am zis. Nu-l voi uita niciodată.

— Niciodată. Nu te voi lăsa să-l uiți. Sînt lucruri și mai rele, Bayard, decît să omori oameni. Cîteodată mă gîndesc că lucrul cel mai frumos care i se poate întîmpla unui bărbat e să iubească ceva, de preferat o femeie, mult, tare tare tare de tot și apoi să moară tînăr, fiindcă a crezut ce nu putea să nu creadă și a fost ce nu putea (nu putea ? nu voia) să nu fie.

În clipa aceea mă privi așa cum nu mă mai privise niciodată. Nu-mi dădui seama atunci ce însemna asta și n-aveam să-mi dau seama decît în seara aceea deoarece nici unul din noi nu știa atunci că peste două luni Tata avea să moară. Vedeam doar că mă privește așa cum nu mă mai privise niciodată și mireasma verbinei din părul ei părea să fi sporit de o sută de ori, părea să fi devenit de o sută de ori mai puternică, să se fi împrăștiat peste tot în amurgul acela în care avea să se întîmple un lucru la care nu visasem niciodată. Și în clipa aceea îmi spuse :

— Sărută-mă, Bayard.

— Nu. Ești nevasta Tatălui meu.

— Și mai mare ca tine cu opt ani. Și vara ta de gradul patru. Și părul mi-e negru. Sărută-mă, Bayard.

— Nu.

— Sărută-mă, Bayard.

Îmi plecai, deci, capul spre ea. Dar nu făcu nici o mișcare, stînd așa, cu trupul tras ușor înapoi, privindu-mă ; acum ea spunea : „Nu". O îmbrățișai. Și atunci se lipi de mine, abandonîndu-se, așa cum vor și pot să o facă femeile, cu brațele, cu a căror putere din încheietură și cot strunea caii, în jurul umerilor mei, apropiindu-mi cu palmele obrazul de al ei pînă ce nu mai fu nevoie să mi-l apropie ; mă gîndii atunci la femeia de treizeci de ani, simbol al străvechiului și veșnicului Șarpe și la bărbații care au scris despre ea, și-mi dădui seama în clipa aceea ce prăpastie de netrecut se cască între viață și scris — că acei care pot acționează, iar acei care nu pot și suferă îndeajuns că nu pot scriu despre asta. Apoi mă desprinsei, și o văzui privindu-mă cu ochii aceia întunecați, de nepătruns, ținînd capul pe jumătate plecat ; mă uitam cum își ridică brațele făcînd aproape exact același gest cu care mă luase de gît ca și cum ar fi repetat, în gol și formal, gestul totalei dăruiri ca să nu-l uit niciodată, cu coatele îndoite în afară, cînd își duse mîna la firul de verbină din păr, eu stînd drept și țeapăn în fața capului ei ușor înclinat, a părului ei tăiat scurt, unghiul rigid și ciudat de solemn al brațelor ei goale lucind slab în ultima licărire de lumină în clipa în care își scoase firul de verbină din păr și mi-l puse la butonieră și mă gîndii cum încercase Războiul să făurească din toate femeile din generația și din clasa ei, în Sud, același tip și cum dăduse greș — suferințele încercate (ale ei și ale mătușii Jenny fuseseră aproape aceleași doar că

mătușa Jenny petrecuse cîteva nopți cu bărbatul ei înainte de a-i fi fost adus acasă într-o căruță cu muniții în timp ce Gavin Breckbridge nu fusese decît logodnicul Drusillei) stăruiau acolo în adîncul ochilor, dincolo de ele rămăsese însă femeia incorigibil de individuală : de loc asemănătoare cu atîți bărbați care se întorc din războaie și trăiesc în rezervațiile guvernului ca niște juncani jugăniți și lipsiți de orice în afară de o aceeași experiență pe care nu pot și nu îndrăznesc să o uite, căci chiar în clipa aceea ar înceta din viață, ușor de schimbat între ei de n-ar fi vechea obișnuință de a răspunde la un nume dat.

— Acuma, am zis, va trebui să vorbesc cu Tata.

— Da, zise ea. Trebuie să-i vorbești. Sărută-mă.

Și atunci se întîmplă iar ce se întîmplase înainte. Nu. De două ori, de o mie de ori și niciodată la fel — eterna și simbolica femeie de treizeci de ani față în față cu un tînăr, un băiețandru, de fiecare dată întreagă în prezent și totodată în trecut, neîndurător de neaceeași, amintirea înlăturînd de fiecare dată experiența, experiența anticipînd de fiecare dată amintirea ; dibăcia fără oboseală, priceperea nevinovată la culme, mușchii ascunși și iscusiți în a călăuzi și a supune așa cum în încheietura mîinii și în coate doarme puterea de a struni caii : se desprinse, și întoarsă cu spatele, vorbindu-mi fără să mă privească, nu mă privise niciodată, se-ndepărtă cu pași repezi în întuneric :

— Spune-i lui John. Vorbește-i în seara asta.

Am vrut s-o fac. M-am îndreptat spre casă și m-am dus imediat în birou ; pășii, nu știu de ce, spre mijlocul covorului din fața căminului fără foc, și rămăsei acolo țeapăn ca un soldat în poziție de drepți, uitîndu-mă drept înainte în cealaltă parte a camerei și peste capul lui și-i spusei : „Tată“ și apoi mă oprii. Deoarece nici nu mă auzea.

Îmi zise : „Da, Bayard ?“ dar nu mă auzea, deşi şedea în spatele biroului şi nu făcea nimic, nemişcat, la fel de liniştit pe cît eram eu de ţeapăn, cu mîna în care ţinea ţigara stinsă pe birou, cu o sticlă de coniac şi un pahar plin dar neînceput la îndemînă, învăluit în gîndurile calme ale cine ştie cărui triumf pe care-l încerca de cînd îi parveniseră către sfîrşitul după-amiezii ultimele şi zdrobitoarele rezultate ale alegerilor. Aşa că am aşteptat pînă după cină. Ne-am dus în sufragerie şi am stat în picioare unul lîngă altul pînă a intrat întîi mătuşa Jenny şi apoi, în rochia aurie de bal, Drusilla, care păşi drept spre mine şi-mi aruncă o privire intensă de nepătruns şi se îndreptă apoi spre locul ei şi aşteptă să-i trag scaunul să şadă în timp ce Tata îi trăgea scaunul mătuşii Jenny. În momentul acela era de ajuns de treaz, nu ca să vorbească, ci ca să stea în capul mesei şi să-i răspundă Drusillei care-i vorbea cu o volubilitate înfrigurată şi scînteietoare — să-i răspundă din cînd în cînd cu acea emfază curtenitoare şi intolerantă care devenise în ultima vreme puţin cam avocăţească, ca şi cum simplul fapt de a fi fost amestecat într-o campanie politică plină de discursuri violente şi goale ar fi făcut din el, retroactiv, un avocat, el care era orice şi tot ce vrei numai avocat nu. Apoi Drusilla şi mătuşa Jenny se ridicară şi ne lăsară singuri şi el îmi zise: „Aşteaptă“, deşi nu făcusem nici o mişcare să le urmez şi-i porunci lui Joby să ne dea o sticlă de vin din acelea pe care le adusese de la New Orleans cînd fusese acolo ultima dată ca să împrumute bani pentru a lichida primele lui acţiuni de la calea ferată. Atunci am înţepenit iar în poziţia de drepţi, uitîndu-mă înaintea mea pe deasupra capului său, în timp ce el şedea întors pe jumătate spre masă, cu un început de burtă dar nu prea accen-

tuat, puțin cam încărunțit, părul, căci barba îi era lu fel de neagră ca și înainte, cu aerul acela fals avocățesc și cu ochii aceia necruțători care în ultimii doi ani se acoperiseră cu pojghița aceea transparentă pe care o au ochii animalelor carnivore și dincolo de care ele văd o lume pe care nici un rumegător nu o vede vreodată sau poate nu îndrăznește să o vadă, și pe care o mai văzusem în ochii bărbaților care au omorît prea mult, care au omorît atît de mult încît nu vor mai fi singuri niciodată cît vor trăi. Îi spusei iar : „Tată" și apoi îi povestii totul.

— Așa ? zise el. Șezi.

M-am așezat, l-am privit în ochi, m-am uitat cum umple amîndouă paharele și de data aceasta mi-am dat seama că se întîmpla cu el ceva mai rău decît dacă n-ar fi auzit : nici nu-l interesa măcar.

— Te descurci bine cu dreptul, după cît îmi spune judecătorul Wilkins. Sînt bucuros că e așa. Pînă acuma, în afacerile mele, n-am avut nevoie de tine, dar de aci înainte o să am. Mi-am realizat partea activă a scopurilor mele și în treaba asta nu m-ai fi putut ajuta ; am acționat așa cum mi-au cerut-o țara și vremurile și tu erai prea tînăr pentru așa ceva, voiam să te știu la adăpost. Acuma însă, țara și vremurile s-au schimbat, ce va urma de aci înainte va fi o problemă de consolidare, de tîrguieli avocățești și fără îndoială de șicane în care nu mă pricep de loc dar în care tu, care-ai făcut dreptul, vei putea să-ți aperi averea, averea noastră. Da. Mi-am atins țelul, și acuma o să fac și puțină curățenie morală. Sînt sătul de atîta omorît, indiferent din ce motiv sau în ce scop. Mîine, cînd mă voi duce la oraș să mă întîlnesc cu Ben Redmond, voi fi neînarmat.

III

Am ajuns acasă puţin înainte de miezul nopţii ; n-a mai trebuit să trecem nici prin Jefferson. Înainte de a ajunge la poartă, am zărit luminile, candelabrele — din hol, din salon şi din odaia pe care mătuşa Jenny (fără nici un efort şi probabil fără nici o intenţie anume) îl învăţase pe Ringo s-o numească sala de primire, lumina revărsîndu-se dincolo de galerie, dincolo de coloanele ei. După aceea am zărit caii, luciul şters al pieii şi sclipirea cataramelor purtate de siluetele negre şi apoi oamenii — Wyatt şi ceilalţi vechi camarazi ai Tatii — uitasem că aveau să fie acolo. Uitasem că aveau să fie acolo ; îmi amintesc cum m-am gîndit, fiind istovit şi frînt de oboseală *Acuma totul va începe în seara asta. Nu voi avea răgaz nici pînă mîine să pot apuca să rezist.* Puseseră o sentinelă pe afară, pe cineva de pază, căci după cît se pare aflară imediat că eram pe aproape. Wyatt îmi ieşi în cale. Oprii iapa. Mă uitam de sus la el şi la ceilalţi, rămaşi cu cîţiva metri mai în urmă, avînd aerul acela ciudat şi solemn de pasăre de pradă pe care cei din Sud îl au în asemenea împrejurări.

— Ei, băiete, zise George.

— A fost... am zis... Era...

— Da, n-a fost nimic necinstit. În faţă. Redmond nu-i un laş. John avea în mînecă pistolul, ca de obicei, dar nici nu l-a atins, n-a făcut nici o mişcare ca să-l folosească.

Îl văzusem cum proceda, odată mi-arătase cum : pistolul (nu mai lung de patru *inch*-i) era prins de încheietura mîinii stîngi cu o copcă pe care şi-o făcuse singur dintr-o sîrmă şi un arc vechi de ceas ;

ridica amîndouă mîinile în același timp, le încrucișa și trăgea pe sub mîna stîngă ca și cum și-ar fi ascuns propriilor lui ochi ce face ; odată cînd omorî un om își găuri mîneca de la haină.

— Dar tu vrei să te duci întîi acasă, zise Wyatt, se dădu deoparte și apoi continuă : O să avem noi grijă de treaba asta în locul tău, oricare din noi. Eu. Nici nu-mi îndemnai iapa să o pornească și nici nu mă grăbii să-i răspund, dar el continuă repede, de parc-ar fi repetat toate acestea, rolul lui și al meu, și ar fi știut ce aveam să spun și el însuși n-ar fi vorbit decît ca și cum și-ar fi scos pălăria intrînd în casa cuiva sau ar fi spus „*sir*", adresîndu-se unui necunoscut : Tu ești prea tînăr, un băiețandru, n-ai nici o experiență în treburi de-astea. În afară de asta, tu mai ai și cele două doamne la care trebuie să te gîndești. El o să înțeleagă asta, sînt sigur.

— Cred că o să mă ocup eu de treaba asta, am zis.

— Bine, zise el ; fără nici o urmă de mirare în glas, doar repetase scena : „Cred că eram cu toții siguri că asta aveai să spui". Se dădu în lături și parcă el și nu eu aș fi îmboldit calul să o pornească. Mă urmară toți cu aceeași solemnitate onctuoasă și feroce. Apoi o văzui pe Drusilla stînd în capul scărilor din față, în lumina care se revărsa prin ușa deschisă și prin ferestre ca pe scena unui teatru, cu rochia ei aurie de bal și chiar de unde eram mi se păru că simt mireasma verbinei din părul ei, ea stînd acolo nemișcată și totuși împrăștiind în jurul ei ceva care era mai zgomotos decît fuseseră cele două împușcături — ceva pasionat și lacom deopotrivă. Și atunci, deși descălecasem și cineva îmi luase iapa, mi se păru că

sînt încă în șea și mă privesc cum intru în scenă, ea avînd un alt rol, și, asemeni corului, Wyatt și ceilalți stînd, în umbră, cu acea solemnitate onctuoasă pe care o au oamenii din Sud în fața morții — acea tristă biruință zămislită dintr-un protestantism neguros transplantat pe pămîntul acestei țări cu soare arzător, bîntuită de contraste violente mergînd de la zăpezi la arșiță și care a dat naștere unei rase nepăsătoare față de una ca și de cealaltă. Am urcat treptele către acea imagine dreaptă, aurie, imobilă ca o luminare, care se mișcă doar ca să-mi întindă mîna ; am stat acolo amîndoi și ne-am uitat spre grupul adunat jos, caii îngrămădiți și ei unul într-altul, în spatele lui, la marginea cercului de lumină care venea dinspre ușa și ferestrele luminate feeric. Unul din ei dădu din picior și sforăi și-i zăngăni zăbala.

— Vă mulțumesc, *gentlemen*, am zis. Mătușa mea și... Drusilla vă mulțumesc. Nu-i nevoie să mai rămîneți. Noapte bună. Îmi răspunseră în șoaptă și dădură să plece. George Wyatt se opri și se-ntoarse spre mine, privindu-mă.

— Pe mîine ? întrebă el.

— Pe mîine.

Și atunci plecară, cu pălăria în mînă, pășind chiar pe pămînt, pe pămîntul tăcut și elastic, în vîrful picioarelor, de parcă ar fi fost cineva în casa aceea care trezit ar fi încercat să adoarmă din nou, cineva care dormea și ar fi putut să-l trezească. Apoi dispărură, iar Drusilla și cu mine ne-am întors, am străbătut galeria, mîna ei atingîndu-mi ușor încheietura mîinii dar transmițîndu-mi ca printr-o descărcare electrică pornirea aceea întunecată și pasionată, obrazul ei îmi venea la umăr — părul ciopîrțit, scurt, cu cîte un fir de verbină

pe deasupra urechilor, ochii privindu-mă intens cu acea exaltare pătimașă. Am intrat în hol, l-am străbătut, mîna ei călăuzindu-mă fără insistență și am intrat în salon. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată ce-nsemna asta — schimbarea care este moartea — nu că era acuma doar țărînă, ci pentru că stătea întins. Dar nu m-am uitat la el fiindcă am știut că de o voi face voi începe să mă înnăbuș ; m-am îndreptat spre mătușa Jenny care se ridicase tocmai de pe un scaun în spatele căruia stătea Louvinia. Era sora Tatii, mai înaltă decît Drusilla, dar nu mai mare în ani ; bărbatul ei fusese ucis la Fort Moultrie chiar în primele zile ale Războiului de explozia unui obuz tras de pe o fregată federală și venise, acum șase ani, din Carolina să stea la noi. Ringo și cu mine ne duseserăm cu căruța la Tennessee Junction să o întîmpinăm. Era prin ianuarie, vremea frumoasă și rece, în făgașurile drumurilor lucea gheața ; ne-am întors înainte de căderea serii, mătușa Jenny stătea pe capră lîngă mine ținînd în mînă o umbrelă cu volane de dantelă iar Ringo în căruță trebuia să aibă grijă de un coș de nuiele în care se aflau două sticle de sherry vechi, doi butași de iasomie, astăzi în floare în grădină, și niște geamuri colorate pe care le salvase luîndu-le din casa din Carolina, în care ea, Tata și unchiul Bayard se născuseră și pe care Tata le aranjase în formă de evantai pe deasupra uneia din ferestrele din salonul de primire pentru ea — cea care urca acum pe aleea dinspre casă și Tata (întors de la șantier) coborî treptele și o ajută să coboare din căruță și-i spuse : „Ei, Jenny ?“ și ea-i spuse : „Ei, Johnny“ și începu să plîngă. Stătea și ea în picioare privindu-mă cum mă apropii — același păr, ace-

lași nas semeț, aceiași ochi ca și ai Tatii doar că te priveau hotărîți și plini de înțelepciune în loc să fie trufași. Nu spuse nici un cuvînt, mă sărută doar, ținîndu-mă ușor cu mîinile de umeri. Și atunci Drusilla, ca și cum ar fi așteptat cu un fel de răbdare atroce ca această zadarnică formalitate să ia sfîrșit, vorbi cu o voce care răsună ca un clopot : limpede, impasibilă, egală, argintie și triumfătoare.

— Vino, Bayard.

— N-ar fi mai bine să te duci să te culci ? întrebă mătușa Jenny.

— Da, zise Drusilla cu vocea aceea a ei, argintie și exaltată. O, da. O să avem timp de dormit berechet. Am urmat-o, mîna ei călăuzindu-mă din nou fără stăruință ; de data aceasta mă uitai la el. Era exact cum îmi imaginasem — sabia, panașul, totul — dar cu această schimbare, această deosebire irevocabilă la care știam că trebuie să mă aștept dar de care nu-mi dădeam seama încă, la fel cum introduci mîncare în stomac și stomacul refuză un timp să o asimileze, imensa durere și părere de rău cînd îmi coboram privirile spre obrazul pe care-l cunoșteam — nasul, părul, pleoapele închise peste ochii trufași — obrazul pe care îmi dădeam seama acuma că-l văd pentru prima dată în viața mea odihnindu-se : mîinile goale, nemișcate acum, acoperite cu pete invizibile de ceea ce fusese (cîteodată, desigur) sînge vărsat fără rost, mîinile acum stîngace în însăși imobilitatea lor, prea stîngace ca să fi săvîrșit acele fapte ireparabile, cu amintirea cărora trebuie să se fi trezit și să fi dormit mereu după aceea și poate că fusese mulțumit să termine odată și cu asta — acele

ciudate adăugiri, la început închipuite fără noimă, şi cu care omul s-a învăţat totuşi să facă atîtea, cu mult mai mult decît erau prevăzute să facă sau ar putea fi iertate că fac, şi care abandonaseră acum acea viaţă la care inima lui neîndurătoare ţinuse atît de pătimaş şi atunci îmi dădui seama că în clipa următoare aveam să-ncep să mă înnăbuş. Aşa că Drusilla trebuie să-mi fi repetat numele de două ori înainte de a o auzi şi cînd mă întorsei o văzui pe mătuşa Jenny şi pe Louvinia că ne privesc ; acum o auzeam pe Drusilla, sunetul acela nepăsător de clopot pierise, glasul ei se auzea şoptind în încăperea aceea tăcută plină de prezenţa morţii, ca un murmur stins şi pasionat : „Bayard". Stătea în faţa mea, aproape, foarte aproape ; mireasma de verbină din părul ei mi se păru din nou că sporeşte însutit în timp ce îmi întindea, cîte unul în fiecare mînă, cele două pistoale de duel. „Ia-le, Bayard", zise ea, cu acelaşi ton cu care-mi spusese vara trecută : „Sărută-mă", şi mi le împinse în mînă, privindu-mă cu aerul acela de exaltare, pasionat şi lacom, vorbind cu un glas înecat de patimă şi de aşteptare : „Ia-le. Le-am păstrat pentru tine. Ţi le dau ţie. O, ai să-mi mulţumeşti, ai să-ţi aduci aminte că ţi-am pus în mîini ceea ce se spune că e un atribut al lui Dumnezeu, că am luat ceea ce aparţine cerurilor şi ţi-am dat ţie. Pipăie-le, ţevile lungi şi precise asemeni dreptăţii, trăgacele (ai tras cu ele) repezi ca şi răsplata, fiecare din ele zvelt şi invincibil şi fatal ca şi forma carnală a dragostei." Mă uitam iar la unghiul braţelor ei îndoite în afară şi în sus cînd îşi scoase, cu două mişcări mai iuţi decît le-ar fi putut urmări privirea, cele două fire de verbină din păr şi-mi

puse unul la butonieră, iar pe cel de al doilea îl strivi în mîna cealaltă și-mi spuse cu aceeași voce pătimașă și grăbită, nu mai tare decît o șoaptă : „Așa. Un fir ți-l dau ca să-l porți mîine (n-o să se ofilească), pe celălalt îl zvîrl, uite așa", și aruncă jos floarea strivită. „Mă lepăd de ea. Mă lepăd de floarea de verbină pentru totdeauna ; am considerat-o mai presus decît mirosul curajului ; asta a fost tot ce-am vrut. Acuma lasă-mă să te privesc." Se dădu înapoi, mă privi țintă cu expresia aceea exaltată pe obrazul ei fără lacrimi, cu ochii febrili, strălucitori și lacomi : „Cît de frumos ești : o știi ? Cît de frumos : tînăr ca să-ți fie îngăduit să ucizi, să-ți fie îngăduită răzbunarea, să poți lua cu mîinile goale focul din cerul care l-a zvîrlit pe Lucifer din înălțimi. Nu ; eu. Eu ți l-am dat : ți l-am pus în mînă ; o, ai să-mi mulțumești, ai să-ți aduci aminte de mine cînd voi fi moartă și tu vei fi bătrîn și-ți vei spune : «Am gustat din toate». Mîna ta dreaptă va trage, nu-i așa ?" Făcu o mișcare și înainte de a ști ce vrea să facă, îmi luă mîna dreaptă în care țineam unul dintre pistoale și înainte de a fi înțeles de ce mi-a luat-o, se aplecă și mi-o sărută. Apoi se opri, nemișcată, aplecată în acea atitudine de umilință exaltată și fervență, buzele ei fierbinți și mîinile ei fierbinți lipite de mîna mea, ușoare asemeni unor frunze moarte și totuși transmițîndu-i acel fluid electric, întunecat, pătimaș, care-ți alungă pentru totdeauna liniștea. Fiindcă sînt pricepute femeile, sînt — o atingere, a buzelor sau a degetelor, și gîndul, ba chiar viziunea limpede se comunică de-a dreptul inimii fără să mai țină seama de creierul încet și leneș. Acum se înălțase și mă privea țintă cu o dureroasă și ulu-

lui neîncredere care îi copleşi obrajii într-o clipită şi ochii i se goliră de orice gînd ; mi se păru că stau acolo de un minut, în timp ce mătuşa Jenny şi Louvinia se uitau spre noi, aşteptînd ca ochii să i se însufleţească iar. Sîngele îi pierise din obraji, buzele îi erau întredeschise şi palide asemeni inelelor de cauciuc cu care femeile prind capacele borcanelor cu fructe. Şi apoi în ochi i se ivi o expresie de amară şi pătimaşă dezamăgire. „Dar, el nu..." zise ea. „El nu... Şi eu i-am sărutat mîna" şopti ea îngrozită ; *„I-am sărutat mîna !"* şi-ncepu să rîdă, din ce în ce mai tare, ţipînd aproape şi totuşi rîzînd, ţipăt şi rîs totodată, încercînd să-şi înnăbuşe hohotele cu mîna la gură, rîsul prelingîndu-i-se printre degete ca şi cum ar fi vomitat, ochii neîncrezători şi dezamăgiţi privindu-mă mereu de după mîna apăsată pe gură.

— Louvinia, zise mătuşa Jenny. Se duseră amîndouă la ea. Louvinia o luă de braţ şi o sprijini. Drusilla îşi întoarse faţa spre Louvinia.

— I-am sărutat mîna, Louvinia, strigă ea. Ai văzut ? *I-am sărutat mîna !* şi rîsul o podidi iar, transformîndu-se din nou într-un ţipăt şi totuşi rămînînd rîs, ea încercînd să-l înnăbuşe cu mîna ca un copil care şi-a umplut peste măsură gura cu mîncare.

— Du-o sus, zise mătuşa Jenny. Se şi-ndreptau spre uşă, Louvinia aproape ducînd-o pe Drusilla, rîsul stingîndu-se pe măsură ce se apropiau de uşă ca şi cum ar fi aşteptat să ajungă în spaţiul mai larg al holului pustiu şi inundat de lumină ca să izbucnească iar. Apoi nu se mai auzi nimic ; stăteam acolo, mătuşa Jenny şi cu mine şi-mi dădui seama curînd că aveam să încep să

mă înnăbuș. Simțeam cum începe, așa cum simți că ți se face greață, ca și cum nu mi-ar fi ajuns aerul din cameră, din casă, nu era de ajuns de mult aer nicăieri sub cerul apăsător fierbinte jos în care echinocțiul nu se împlinea, nu aveai aer ca să respiri, cu ce să-ți umpli plămînii. Acum, mătușa Jenny spuse : „Bayard" de două ori înainte de a o auzi : „Nu vrei să-l omori. Foarte bine."

— Foarte bine ?

— Da. Foarte bine. Să nu o facă Drusilla, o biată femeie tînără și isterică. Și nici el, Bayard, fiindcă e mort. Și nici George Wyatt sau ceilalți care te vor aștepta mîine dimineață. Știu că nu-ți este teamă.

— La ce bun însă toate acestea ? am zis. La ce bun ? Și în clipa aceea aproape că-ncepu iar ; mă stăpînii tocmai la timp. Trebuie să-trăiesc cu mine, înțelegi ?

— Atunci nu-i vorba numai de Drusilla ? Sau numai de el ? Sau numai de George Wyatt și de Jefferson ?

— Nu, am zis.

— Îmi promiți că nu pleci mîine în oraș înainte de a te vedea ? Mă uitai la ea ; ne uitarăm unul la celălalt. Apoi cu o singură mișcare mă luă de umeri, mă sărută și-mi dădu drumul. „Noapte bună, fiule", zise ea. Apoi plecă și ea și acuma putea începe. Știam că în clipa următoare aveam să-l privesc și avea să înceapă și-l privii, cu respirația oprită îndelung, ca o pauză, înainte de a începe, gîndindu-mă că poate aș trebui să spun : „Adio, tată", dar n-am zis nimic. În loc de asta m-am dus spre pian și am pus cu grijă pistoalele pe pian, silindu-mă să nu gîfîi prea tare și prea curînd. Apoi mă trezii pe verandă și (nu știu cît timp

trecuse) mă uitai pe fereastră și-l văzui pe Simon stînd ghemuit pe un scăunel lîngă el. Simon fusese ordonanța lui în timpul Războiului și cînd se întorseseră acasă Simon era și el în uniformă — o manta de soldat confederat cu o stea de brigadier yankeu în piept — și acuma o îmbrăcase, așa cum îl îmbrăcaseră și pe Tata și stătea ghemuit pe scaun lîngă el, fără să plîngă, fără să verse lacrimi cu ușurința aceea obișnuită a albilor pe care negrii nu o cunosc, stătea acolo, nemișcat, cu buza de jos atîrnîndu-i puțin ; ridică brațul și atinse sicriul, mîna aceea neagră, țeapănă și fragilă ca un mănunchi de surcele uscate, apoi lăsă brațul jos ; la un moment dat își întoarse capul și-i văzui ochii, rotindu-i-se în orbite, roșii și ficși, ca la o vulpe încolțită. Și atunci începu ; stăteam acolo și mă înnăbușeam și asta era totul — regretul, durerea, disperarea pe care le învinge tragicul insensibilul trup fără glas care poate îndura orice, orice.

IV

De la o vreme rîndunica de noapte tăcu și auzii prima pasăre de zi, un mierloi. Cîntase și el toată noaptea, dar acum își înălța cîntul de zi, nu șuieratul acela lunatic visător. Apoi se porniră toate — vrăbiile din grajd, sturzul din grădina mătușii Jenny, și auzii și-un pitpalac dinspre pășune și în cameră se lumină de ziuă. Dar nu mă mișcai. Stăteam întins pe pat (nu mă dezbrăcasem) cu mîinile

sub cap, mireasma verbinei dată de Drusilla plutea ușoară prin aer dinspre locul în care îmi pusesem haina pe un scaun și mă uitam cum crește lumina zilei, devenind roșiatică din cauza soarelui. După un timp o auzii pe Louvinia venind dinspre curtea din dos și intrînd în bucătărie ; auzii ușa, apoi zgomotul prelungit al brațului de lemne pe care-l trîntea în ladă. În curînd aveau să-nceapă a sosi trăsurile și șaretele pe alee — deocamdată însă nu fiindcă și ei așteptau mai întîi să vadă ce aveam de gînd să fac. Așa că atunci cînd am coborît în sufragerie nu se auzea în casă alt zgomot decît sforăitul lui Simon, ghemuit probabil și acuma pe scăunelul lui din salon, dar nu m-am dus să-l văd. Am rămas în picioare, la fereastra sufrageriei, și am băut cafeaua pe care mi-o adusese Louvinia și după aceea m-am dus la grajd ; l-am zărit pe Joby care mă privea din ușa bucătăriei cînd am străbătut curtea și în grajd Loosh, cu țesala în mînă, îmi aruncă o privire peste capul lui Betsy, dar Ringo nici nu se uită la mine. Apoi îl țesălarăm pe Iupiter. Nu știam dacă treaba avea să meargă atît de ușor, fiindcă de obicei întîi venea Tata și-l mîngîia și-i zicea să stea liniștit și el stătea ca un cal de marmură (sau mai degrabă de bronz) și Loosh îl țesăla. Dar ascultă și de mine, puțin cam neliniștit dar ascultă, și isprăvirăm cu țesălatul și se făcu aproape nouă și în curînd aveau să-nceapă a sosi și-i spusei lui Ringo să o ducă pe Betsy în fața casei.

M-am întors în casă și am intrat în hol. Cîtva timp nu mă mai înnăbușisem dar acuma mă apucă din nou, mă aștepta acolo, făcea parte din acea schimbare, ca și cum fiind mort și nemaiavînd nevoie de aer îl luase totul, tot ceea ce închisese și reclamase și ceruse între acești pereți pe care-i

rulcase, luase totul cu el. Mătușa Jenny mă așteptă desigur ; în aceeași clipă ieși din sufragerie, fără să facă vreun zgomot, îmbrăcată, părul care semăna cu al Tatii, pieptănat lins pe deasupra ochilor care se deosebeau de ochii Tatii fiindcă nu erau semeți ci doar cercetători și grăvi (era și înțeleaptă) și fără milă.

— Pleci acum ? zise ea.

— Da. O privii. Da, slavă Domnului, fără milă. Știi, n-aș vrea să fiu vorbit de rău.

— Eu n-o să te vorbesc de rău, zise ea. Chiar dacă ți-ai petrece ziua ascuns în fînarul din grajd, și tot n-o să te vorbesc de rău.

— Poate, dacă ar fi știut că aveam să mă duc. Să mă duc în oraș în orice caz.

— Nu, zise ea. Nu, Bayard. Ne uitarăm unul la celălalt. Apoi zise cu voce joasă : Fie. S-a rulat. Așa că am urcat scările. Urcam, treaptă după treaptă, fără să mă grăbesc, căci dacă aș fi mers repede aș fi început iar să mă înnăbuș și aș fi trebuit să mă opresc o clipă la cotitură sau în capul scării și n-aș mai fi mers mai departe. Așa că am mers încet, fără grabă, de-a lungul coridorului, pînă la ușa camerei ei, am bătut și am deschis ușa. Ședea la fereastră, într-un veșmînt de dimineață ușor și suplu, în dormitorul ei, numai că nu avea aerul că se află dimineața într-un dormitor fiindcă nu-i cădea părul pe umeri. Își ridică privirile spre mine, ședea acolo și se uita la mine cu ochii ei febrili și strălucitori și-mi amintii că firul de verbină rămăsese la butoniera mea și deodată izbucni iar în rîs. Sunetul nu părea să-i iasă din gură, ci să țîșnească acoperindu-i toată fața ca sudoarea și cu o înspăimîntătoare și dureroasă convulsie ca atunci cînd ai vomitat de nu mai poți și totuși îți vine să mai vomiți — îi

acoperea toată fața în afară de ochi, strălucitori, ochii ei neîncrezători care mă priveau străini de rîsul acela ca și cum ar fi fost ai altcuiva, ca și cum ar fi fost doi bulgări inerți de smoală sau de cărbune pe fundul unui recipient plin de apă tulbure: „I-am sărutat mîna! *I-am sărutat mîna!*" Louvinia intră în cameră, mătușa Jenny trebuie s-o fi trimis imediat după mine; și iar o pornii încet, fără grabă ca să nu înceapă din nou, coborîi scările și o găsii pe mătușa Jenny care mă aștepta sub candelabrul din hol așa cum mă așteptase ieri la Universitate Mrs. Wilkins. Avea în mînă pălăria mea.

— Chiar dacă te-ai ascunde toată ziua în grajd, Bayard, spuse ea.

Mi-am luat pălăria, și atunci îmi spuse pe un ton calm, amuzat, ca și cum ar fi vorbit cu un străin, cu un oaspete:

— Pe vremuri, am cunoscut în Charleston o mulțime de oameni care încercau să străbată blocada... Într-un sens erau niște eroi, înțelegi, nu chiar niște eroi pentru că în felul acesta prelungeau viața Confederației, ci în sensul în care Davy Crockett [1] sau John Sevier [2] ar fi apărut în ochii unor băiețași sau ai unor femeiuști oarecare. Printre ei era și un englez. N-avea ce să caute acolo; dar o făcea pentru bani ca toți ceilalți. Dar pentru noi el era Davy Crockett, fiindcă la vremea aceea uitasem cu toții ce-s aia banii și ce poți face cu ei. Cîndva o fi fost și el un *gentleman* sau o fi avut de-a face cu *gentlemen*-i, înainte de a-și fi schimbat numele. Avea un vocabular compus din șase

[1] *David Crockett* (1786—1836), pionier și politician american.

[2] *John Sevier* (1745—1815), pionier american, soldat și politician.

cuvinte, deși trebuie să recunosc că se descurca de minune cu aceste șase cuvinte. Primele trei erau : „Un rom, mulțumesc" și după ce i se dădea romul folosea și celelalte trei — adresîndu-se pe deasupra paharului de șampanie oricărui piept cu jabou de dantele sau cu rochie decoltată : „Fără lună însîngerată". Fără lună însîngerată, Bayard.

Ringo aștepta cu Betsy în fața scărilor de la intrare. Nici acum nu se uită la mine, chiar cînd îmi dădu hățurile, cu fața mohorîtă, abătută. Nu-mi spuse însă nimic, iar eu nu mă uitai înapoi. Și desigur că plecam la timp; la intrare mă încrucișai cu trăsura Compson-ilor ; ieșind mă salutai cu generalul Compson. Pînă la oraș erau patru mile, dar nu făcusem nici două cînd auzii venind după mine un cal și nu m-am întors fiindcă știam că-i Ringo. Nu m-am întors ; se apropia călărind un cal de la o trăsură, și ajungînd lîngă mine mă privi în față cu un aer posomorît, hotărît, rostogolindu-și ochii sfidători și furioși. Ne continuarăm drumul. Acum eram în oraș, pe strada lungă și întunecată ducînd spre piață, cu noua clădire a tribunalului la capătul ei ; era ora unsprezece ; cu mult după *breakfast* dar nu încă miezul zilei așa că pe stradă nu treceau decît femei, care n-aveau poate să mă recunoască sau care, cel puțin, n-aveau să se oprească deodată, stînd nemișcate cu un picior în aer ca și cum piciorul ar fi căpătat deodată ochi, ar fi stat cu respirația tăiată, care n-aveau să înceapă a merge iar pînă nu am fi ajuns în piață, și eu mă gîndeam : *De-aș putea fi invizibil pînă ajung în capul scărilor dinspre biroul lui și încep să urc.* Dar nu se putea, nu eram; ne îndreptarăm spre Holston House și zării șirul de picioare de lîngă balustrada galeriei coborînd brusc și în tăcere și nu mă uitai la ei, oprii calul și așteptai

pînă descălecă Ringo, apoi descălecai și eu și-i dădui hățurile.

— Așteaptă-mă aici, i-am zis.

— Merg cu tine, zise el nu prea tare ; stăteam acolo sub privirile acelea liniștite bănuitoare și vorbeam în șoaptă ca doi conspiratori. Și deodată am văzut pistolul, conturul lui care se desena prin cămașă, probabil acela pe care îl luasem de la Grumby în ziua în care îl omorîsem.

— Nu, n-ai să vii, i-am zis.

— Ba da.

— Nu, n-ai să vii. Așa că o pornii de-a lungul străzii în soarele acela fierbinte. Era aproape de miezul zilei și nu simțeam altceva decît mirosul verbinei de la butoniera mea, de parcă ar fi strîns tot soarele, toată căldura aceea intensă plutind în atmosfera în care echinocțiul părea să nu se fi putut împlini, și le-ar fi distilat, încît mergeam învăluit într-un nor de verbină așa cum aș fi putut merge învăluit într-un nor de fum de țigară. Apoi mă trezii că George Wyatt e lîngă mine (nu știu de unde venea) și alți cinci sau șase foști camarazi de-ai Tatii mă urmează cu cîțiva yarzi mai în urmă, mîna lui George pe brațul meu, trăgîndu-mă în pragul unei porți la adăpost de privirile lacome ca niște respirații oprite.

— Ai luat *derringer*[1]-ul lui ? întrebă George.

— Nu, i-am zis.

— Bun, zise George. Sculele astea sînt prea complicate ca să-ți pierzi vremea cu ele. Numai colonelul știa să umble cum trebuie cu el ; eu n-am putut niciodată. Așa că ia-l pe ăsta. L-am încercat azi dimineață și sînt sigur că e în regulă.

[1] Pistol de calibru mare denumit astfel după Henry Deringer, inventator american.

Tine. Era gata să-mi bage pistolul în buzunar, cînd i se întîmplă probabil acelaşi lucru care i se întîmplase şi Drusillei aseară cînd îmi sărutase mîna — ceva se comunică direct prin atingere codului nalv potrivit căruia trăia, fără să mai treacă de loc prin creier : aşa că şi el se dădu brusc înapoi, cu pistolul în mînă, uitîndu-se ţintă la mine cu ochii lui spălăciţi şi indignaţi, vorbindu-mi în şoaptă cu glasul sugrumat de furie : „Tu cine eşti ? Te numeşti Sartoris ? Pe Dumnezeul meu, dacă nu-l omori tu, o să-l omor eu." În clipa aceea mă înnăbuşi, nu gîfîitul, ci o teribilă poftă să rîd, să rîd ca şi Drusilla, şi să-i spun : „Asta a zis şi Drusilla". Dar n-am făcut-o. I-am zis :

— De treaba asta am eu grijă. Nu te amesteca în povestea asta. N-am nevoie de nici un ajutor. Furia din privirile lui se stinse treptat, exact ca atunci cînd întorci fitilul unei lămpi.

— Bine, zise el şi-şi bagă pistolul înapoi în buzunar. Te rog să mă ierţi, fiule. Aş fi trebuit să-mi dau seama că n-ai să faci nimic care să-i tulbure liniştea lui John. Te vom urma şi te vom aştepta în josul scării. Şi nu uita : e un om viteaz dar stă singur în birou de ieri dimineaţă şi te aşteaptă şi nervii lui sînt în culmea încordării.

— N-o să uit, am zis. N-am nevoie de nici un ajutor. O pornii din nou cînd deodată am zis fără să-mi fi dat seama ce aveam să zic : „Fără lună însîngerată".

— Ce ? zise el. Nu i-am răspuns. Eram acum în piaţă şi o traversam, în soarele acela fierbinte mă urmau dar la o oarecare distanţă aşa că nu-i văzui decît după aceea, înconjurat de ochii îndepărtaţi şi calmi care nu mă urmau nici ei, ci se opriseră acolo unde fuseseră în faţa magazinelor şi lîngă poarta tribunalului, aşteptînd. Mergeam

cu pași măsurați învăluit în mireasma, violentă acuma, a firului de verbină. Apoi intrai într-o zonă de umbră ; nu mă oprii, mă uitai doar în treacăt la plăcuța decolorată, bătută în cuie în peretele de cărămidă : *B. J. Redmond, Avocat.* Și începui să urc scările, treptele de lemn tocite de cizmele nehotărîte și grele ale țăranilor care veneau cu procese și pătate de scuipatul de tutun mestecat, și apoi o luai pe coridorul întunecat către ușa pe care scria : *B. J. Redmond* și bătui o dată și o deschisei. Ședea după birou, nu mai înalt ca Tata dar mai îndesat, așa cum sînt oamenii care-și petrec cea mai mare parte a timpului stînd și ascultîndu-i pe alții, proaspăt bărbierit și cu o cămașă curată ; un avocat care n-avea obrazul unui avocat — cu o față mai slabă decît ai fi crezut după cît era de voinic, încordată (și, da, tragică ; acuma înțeleg asta) și istovită sub pielea rasă cu stăruință, pistolul pus pe birou în fața lui, ținut moale în mînă, fără să fie îndreptat spre ceva. În camera îngrijită, curată și întunecată nu se simțea miros de alcool nici de tutun, deși știam că fumează. Nu m-am oprit. M-am îndreptat spre el. Nu erau nici douăzeci de pași de la ușă la birou și totuși mi se părea că merg ca într-un vis în care timpul și spațiul pieriseră, iar simplul fapt de a merge nu însemna străbaterea unui spațiu mai mult decît statul lui pe scaun. Tăceam amîndoi. S-ar fi zis că știam amîndoi ce-ar fi însemnat rostirea unor cuvinte și cît de inutile ar fi fost ; că el ar fi putut spune : „Ieși, Bayard. Pleacă, băiete" și după aceea : „Trage atunci. Îți dau voie să tragi" și ar fi fost la fel ca și cum n-ar fi spus nimic. Așa că nu scoteam nici un cuvînt ; mă îndreptam hotărît spre el și pistolul se ridica de pe biroul lui. Mă uitam la pistol și vedeam înclinarea prea scurtă a

levii și-mi dădui seama că nu mă va nimeri deși mîna nu-i tremura. Mergeam spre el, spre pistolul din mîna aceea ca de piatră, nu auzii glonțul. Poate că nu auzii nici bubuitura deși îmi aduc aminte de floarea portocalie și de fumul ivite pe neașteptate pe pieptul alb al cămășii, așa cum apăruseră și pe mantaua unsuroasă de confederat a lui Grumby ; mă uitam mereu la unghiul prea jos al înclinării țevii care, știam, că nu mă țintește și văzui un al doilea fulger portocaliu și fumul și nu auzii nici de data aceasta șuieratul glontelui. Apoi mă oprii : și atunci totul se sfîrși. Mă uitam cum coboară în scurte tresăriri pistolul spre birou ; îl văzui pe Redmond că-l lasă din mînă și se ridică din nou, cu amîndouă mîinile pe birou, mă uitai la fața lui și-mi dădui seama ce înseamnă să ai nevoie de aer cînd în jurul tău nu e nici un pic. Se ridică, împinse scaunul înapoi cu un gest convulsiv și se ridică, dînd din cap în chip ciudat ; cu capul plecat pe-o parte și cu mîna întinsă înainte ca și cum n-ar fi putut să vadă și cu cealaltă mînă pe birou, ca și cum nu s-ar fi putut ține pe picioare, se întoarse, se îndreptă spre perete, își luă pălăria din cuier și cu capul plecat pe-o parte, cu mîna întinsă înainte, merse pe dibuite de-a lungul peretelui, trecu pe lîngă mine, ajunse la ușă și ieși. Era un om viteaz, nu o nega nimeni. Coborî scările și ieși în stradă acolo unde așteptau George Wyatt și ceilalți șase foști camarazi de-ai Tatii și unde alergau acuma ceilalți oameni ; trecu printre ei cu pălăria pe cap și cu spatele drept (cineva îi strigase, îmi povestiră ei : „L-ai omorît și pe băiatul acela ?"), fără să spună un cuvînt, ulțindu-se drept înainte și întorcîndu-le spatele se îndreptă spre gară unde sosise tocmai trenul dinspre Sud și se urcă în el, fără nici un fel de

bagaje, fără nimic, și plecă din Jefferson, din Mississippi și nu se mai întoarse niciodată.

Le auzii pașii pe scări, apoi în coridor, apoi în cameră, dar încă o clipă (nu ținy mai mult, bineînțeles) mai rămăsei pe scaun, după birou, cum șezuse și el, prăseaua pistolului caldă încă sub mîna mea, mîna mea amorțind încet între pistol și frunte. Atunci înălțai capul ; cămăruța era plină de oameni.

— Dumnezeule ! strigă George Wyatt. I-ai luat pistolul și nu l-ai nimerit, nu l-ai nimerit *de două ori ?* Apoi își răspunse el însuși — cu aceeași violență ca a Drusillei și care în cazul lui George era o adevărată apreciere morală :

— Nu ; stai. Ai venit aici fără să ai în buzunar măcar un briceag și l-ai lăsat să nu te nimerească de două ori. Dumnezeule din ceruri. Se întoarse, strigînd : Ieșiți, dracului, de aici ! White, pleacă la Sartoris și spune-i familiei lui că totul s-a terminat și că e bine sănătos. Fugi !

Ieșiră, plecară ; rămase numai George care mă privea cu privirea aceea a lui ternă și tristă, meditativă dar nu critică.

— O, Doamne, zise el. Nu vrei să bei ceva ?

— Nu, am zis. Mi-e foame. N-am mîncat nimic de dimineață.

— Cred și eu că nu, dacă te-ai sculat de dimineață cu intenția de a face ce-ai făcut. Hai. Să mergem la „Holston House".

— Nu, i-am zis. Nu. Nu acolo.

— De ce nu ? N-ai făcut nimic de care să-ți fie rușine. Eu unul n-aș fi procedat așa. Aș fi tras în el măcar o dată. Dar tu așa ai vrut, altfel n-ai fi făcut-o.

— Da, am zis. Și aș face-o din nou.

— Să mă ia dracu, dacă aș face așa ceva. Nu vrei să mergi acasă la mine ? Am avea timp să mîncăm și apoi să ne ducem acolo, la...

Dar nici asta nu puteam face.

— Nu, am zis. De fapt nici nu mi-e foame. Am să mă duc acasă.

— Nu vrei să m-aștepți, să mergem împreună ?

— Nu. Am să plec.

— Nu cumva vrei să rămîi aici ? Se uită în jur prin cameră în care mai stăruia încă mirosul prafului de pușcă, deși nevăzut acum totuși persistent încă undeva în aerul înnăbușitor și fără viață, clipind ușor din ochii lui furioși, spălăciți și naivi.

— O, Doamne, zise iar. Poate că ai dreptate, poate că au fost de ajuns de multe omoruri în familia ta și fără... Hai.

Ieșirăm din birou. Așteptai în capul scărilor și Ringo veni imediat cu caii. Străbăturăm piața din nou. În față, la Holston House nu se mai zărea nici un picior (era ora prînzului), dar un grup de bărbați, care stăteau în fața porții își ridicară pălăriile, le răspunsei și împreună cu Ringo ne continuarăm drumul.

Nu ne grăbeam. Curînd se făcu ora unu, poate și mai mult ; trăsurile și cabrioletele aveau să plece curînd din piață așa că la capătul izlazului ne abăturăm din drum și fără să descalec, încercai să dau la o parte bariera, dar Ringo trebui să coboare să o dea el la o parte. Străbăturăm izlazul pe soarele acela puternic și fierbinte ; acuma aș fi putut vedea casa dar nu încercai s-o văd. Apoi o luarăm prin umbra deasă înnăbușitoare a albiei rîului ; parii vechi se mai zăreau printre bălării pe locul unde făcuserăm țarcul odinioară, ca să

ascundem catîrii yancheilor. Puțin după aceea se auzi murmurul apei și apoi o zării sclipind în soare. Descălecarăm. Mă lungii pe spate, gîndindu-mă : *Acuma poate să înceapă, dacă vrea.* Dar nu începu. Adormii. Adormii aproape înainte de a-mi sfîrși gîndul. Dormii vreo cinci ore, fără să visez, dar mă trezii plîngînd, plîngînd atît de tare încît nu mă puteam opri. Ringo ședea lîngă mine și soarele asfințise deși nu știu ce pasăre mai cînta pe undeva și se auzi șuieratul trenului de seară care mergea spre nord și pufăiturile lui scurte și precipitate cînd plecă din halta noastră, unde desigur se oprise. După cîtva timp mă potolii și Ringo îmi aduse pălăria lui pe care o umpluse cu apă de la rîu, dar coborîi la rîu și mă spălai pe față.

Izlazul era scăldat încă în lumină, deși rîndunica de seară începuse a ciripi și cînd am ajuns acasă un mierloi cînta în tufele de magnolia cîntecul acela de noapte, visător și lunatic, și luna părea din nou pe cer ca urma unui toc în nisipul umed. Numai holul era luminat acum așa că totul se terminase deși mirosul florilor mai stăruia, mai puternic decît mireasma verbinei de la butoniera mea. Nu mă uitasem la el a doua oară. Pornisem s-o fac înainte de a pleca de acasă dar n-o făcusem, nu-l mai văzusem încă o dată și toate fotografiile lui erau proaste căci nici o fotografie n-ar fi putut să-i păstreze imaginea acum că era mort, așa cum nici casa nu i-ar fi putut păstra trupul. Dar n-aveam nevoie să-l mai văd încă o dată fiindcă avea să rămînă aici, avea să rămînă aici pentru totdeauna ; probabil că Drusilla asta voia să spună că visul lui nu era ceva material ci un lucru pe care ni-l lăsase și pe care n-aveam să-l uităm niciodată, care avea să împrumute

chiar forma lui corporală ori de cîte ori vreunul din noi, alb sau negru, aveam să închidem ochii. Intrai în casă. Salonul nu era luminat decît de ultimele luciri ale asfințitului care sclipeau în fereastra dinspre apus unde erau geamurile colorate ale mătușii Jenny. Am dat să urc, cînd am văzut-o șezînd lîngă fereastră. Nu mă chemă și eu nu-i pomenii de Drusilla, mă dusei doar spre ușă și rămăsei acolo.

— A plecat, zise Jenny. A plecat cu trenul de seară. A plecat la Montgomery, la Dennison. Denny se însurase acum un an ; locuia la Montgomery unde studia dreptul.

— Înțeleg, am zis. Atunci n-a... Dar și asta era inutil : Jed White ajunsese probabil aici înainte de unu și le povestise. Și de altfel mătușa Jenny nici nu-mi răspunse. Ar fi putut să mă mintă dar n-o făcu și-mi zise :

— Vino aici. Mă apropiai de scaunul ei. Îngenunchează. Nu te pot vedea.

— Nu vrei s-aprind lampa ?

— Nu. Îngenunchează. Am îngenuncheat lîngă scaun. Așadar ai petrecut o sîmbătă după-amiază admirabilă, nu-i așa ? Hai, povestește-mi. Apoi mă luă de umeri. Îi priveam brațele cum se ridică, ca și cum ar fi încercat să le oprească ; le simții pe umeri ca și cum ar fi avut o viață proprie și ar fi vrut să facă un lucru pe care, de dragul meu, ea încerca să-l oprească, să-l prevină. Apoi renunță sau nu avu putere să se opună fiindcă brațele se înălțară și-mi prinseră capul între ele, cu putere, și deodată lacrimile țîșniră șiroind pe obrazul ei așa cum șiroise rîsul pe fața Drusillei.

— Oh ! blestemați fiți voi, Sartorișii ! zise ea. Fiți blestemați ! Fiți blestemați !

În clipa în care am trecut în hol lumina se aprinse în sufragerie și o auzii pe Louvinia că pune masa de cină. Așa că scările erau luminate din plin. Coridorul de sus rămînea însă în întuneric. Ușa camerei ei era deschisă (în felul acela neîndoielnic în care o ușă stă deschisă cînd nu mai locuiește nimeni în camera aceea) și-mi dădui seama că nu crezusem că a plecat chiar. Nu mă mai uitai prin cameră. Mă dusei la mine și atunci, vreme de cîteva clipe crezui că simt mireasma verbinei de la butoniera mea. Am crezut asta pînă în clipa în care m-am apropiat de pat și m-am uitat la perna pe care era pus un fir, un singur fir (fără să se uite smulgea de obicei cîte șase fire toate de aceeași lungime, toate de aproape aceeași formă, ca și cum ar fi fost tăiate cu mașina) care umplea camera, amurgul, seara cu acea mireasmă pe care, singură, zicea ea, puteai s-o pui mai presus de mirosul cailor.

SOARE ÎN AMURG[1]

I

În Jefferson lunea nu se mai deosebește azi de celelalte zile ale săptămînii. Străzile sînt pavate, iar societățile de telefoane și de electricitate doboară în fiecare zi alți copaci umbroși — stejari și arțari, salcîmi și ulmi — ca să facă loc stîlpilor de fontă împovărați de ciorchini cu boabe grele, fără de viață și fără de sevă, și avem o spălătorie comunală care în fiecare luni dimineață strînge maldărele de rufe cu camionete speciale, vopsite în culori vii : rufele murdare ale unei săptămîni întregi dispar ca o fantomă la chemarea unor clacsoane electrice, zgomotoase și mînioase, în fîșîitul prelung al cauciucurilor și al asfaltului care se stinge asemeni unei sfîșieri de mătase ; și pînă și negresele care mai spală rufele albilor după vechiul obicei le iau și le aduc înapoi cu automobilul.

Acum cincisprezece ani însă, luni dimineața străzile liniștite, prăfuite și umbroase erau invadate de negrese cu boccele de rufe, legate bine cu cearșafuri, mari cît niște baloturi de bumbac, purtate pe capul ținut drept și înfășurat în turban ; și le du-

[1] Titlul original este luat după un vers dintr-un „Saint Louis Blues" : „I hate to see that evening sun go down" (Nu vreau să văd soare în amurg coborînd) (n. t.).

ceau așa, fără să pună mîna pe ele, de la ușa bucătăriei casei albe pînă la cazanul înnegrit și afumat din spatele colibei din Groapa Negrilor.

Nancy își punea bocceaua pe creștetul capului și peste boccea canotiera neagră de pai, pe care o purta și iarna și vara. Era o femeie înaltă, cu o față prelungă și tristă, puțin cam suptă acolo unde-i lipseau cîțiva dinți. O însoțeam cîteodată o bună bucată de drum, pe potecă și de-a lungul islazului, ca să ne uităm cum se leagănă legătura de rufe și cum pălăria nu se clintește din loc și nu se rostogolește, nici chiar atunci cînd cobora în șanț și urca de cealaltă parte și se pleca să treacă prin gard. Îngenunchea și se strecura, în patru labe, prin spărtura gardului, cu capul sus și drept, cu bocceaua nemișcată de parc-ar fi fost o stîncă sau un balon, apoi se ridica și-și continua drumul.

Bărbații spălătoreselor luau cîteodată și aduceau rufele dar Jesus nu făcu treaba asta pentru Nancy niciodată, chiar mai înainte ca tata să-i fi spus să nu-l mai vadă prin preajma casei noastre și chiar atunci cînd Dilsey fu bolnavă și Nancy veni să ne gătească.

Și atunci trebuia mereu să ne tot ducem pe poteca dinspre coliba lui Nancy și s-o chemăm să vină să ne pregătească *breakfast*-ul. Ne opream în fața șanțului, fiindcă tata ne spusese că n-avem nimic de-a face cu Jesus — un bărbat scund și negru, cu fața crestată de o tăietură de brici — și zvîrleam cu pietre în coliba lui Nancy pînă se ivea, despuiată, la ușă și-și scotea capul afară.

— Ce-i asta, de ce zvîrliți cu pietre în casa mea ? zicea Nancy. Ce vreți, diavolilor ?

— Tata zice să vii să ne pregătești *breakfast*-ul spunea Caddy. Zice că ai și întîrziat cu jumătate de ceas și să vii imediat.

— De *breakfast* îmi arde mie acuma, zicea Nancy. Mă duc să dorm că pic de somn.

— Pun rămăşag că te-ai îmbătat, spunea Jason. Tata zice că te-ai îmbătat. Eşti beată, Nancy ?

— Cine zice că-s ? spunea Nancy. Pic de somn şi mă duc să dorm. Nu-mi arde mie acuma de *breakfast*.

Aşa că după o vreme nu mai zvîrleam cu pietre şi ne duceam acasă. Cînd în sfîrşit venea, era prea tîrziu ca să mă mai duc la şcoală. Credeam că întîrzie din pricina băuturii pînă în ziua în care au arestat-o din nou şi au dus-o la închisoare şi pe drum au trecut pe lîngă Mr. Stovall. Era casier la bancă şi diacon la biserica baptistă şi Nancy nu-apucă să-i zică :

— Ei, albule, cînd ai de gînd să-mi plăteşti ? Cînd ai de gînd să-mi plăteşti, albule ? E a treia oară că nu-mi dai nici un *cent*... Mr. Stovall o trînti la pămînt, dar ea continuă să zică : „Cînd ai de gînd să-mi plăteşti, albule ? E a treia oară că..." pînă cînd Mr. Stovall o lovi cu călcîiul în gură şi sergentul îl trase înapoi pe Mr. Stovall şi Nancy rămase întinsă pe jos rîzînd. Întoarse capul şi scuipă sînge şi dinţi şi zise : „E a treia oară că nu-mi dă nici un cent".

Aşa îşi pierdu ea dinţii şi toată ziua nu se vorbi decît de Nancy şi de Mr. Stovall, şi-n noaptea aceea oamenii care trecură prin faţa închisorii o auziră pe Nancy cîntînd şi strigînd. Îi vedeau mîinile agăţate de gratiile ferestrei şi mulţi se opreau în faţa grilajului şi o ascultau, pe ea şi pe temnicerul care încerca s-o facă să tacă. Nu tăcu decît înspre ziuă, cînd temnicerul auzi deodată o lovitură şi apoi nişte tropăituri şi ducîndu-se sus o găsi pe Nancy spînzurată de una din gratiile de la fereastră. El zicea că asta-i din pricina cocainei

și nu a whisky-ului, fiindcă nici un negru n-ar încerca să se sinucidă dacă n-ar fi ameţit de cocaină, negrul ameţit de cocaină nemaifiind negru.

Temnicerul tăie funia şi o aduse la viaţă ; apoi o bătu, o biciui. Se spînzurase cu rochia. Şi-o răsucise ea bine şi o prinsese de gratii, dar cînd o arestaseră n-avea pe ea decît rochia, aşa că nu avu cu ce să-şi lege mîinile şi nu putuse să şi le desprindă de pervazul ferestrei. Aşa că temnicerul auzise zgomotul şi fugise sus şi-o găsise pe Nancy, spînzurată de gratii, goală puşcă, cu pîntecele cam umflat, ca un balon pentru copii.

Cînd Dilsey zăcu bolnavă în coliba ei şi Nancy veni să ne gătească, văzurăm că şorţul cu care era încinsă se rotunjea pe dinainte ; asta se întîmplă mai înainte ca tata să-i spună lui Jesus să nu-l mai vadă prin preajma casei. Jesus şedea în bucătărie, după sobă, cu crestătura aceea de brici pe faţa lui neagră, de parc-ar fi fost un capăt de şiret murdar şi zicea că Nancy are sub rochie un pepene.

— În orice caz, n-a crescut pe vrejul tău, zise Nancy.

— Pe care vrej ? spuse Caddy.

— Ce-aş mai tăia eu odată vrejul ăla pe care a crescut, zise Jesus.

— Ce te-a apucat să vorbeşti aşa în faţa copiilor ? spuse Nancy. De ce nu te duci la lucru ? De mîncat ai mîncat. Vrei să te prindă Mr. Jason pe-aici, prin bucătăria lui, vorbind aşa în faţa copiilor ?

— Cum aşa ? zise Caddy. Care vrej ?

— Eu n-am voie să stau în bucătăria albilor, zise Jesus, dar albii au voie să stea în bucătăria mea. Albii au voie să vină la mine în casă, dar eu n-am voie să-i dau afară. Cînd albii vor să vină la

mine acasă, eu nu mai am casă. Eu nu-i pot opri, dar nici ei nu mă pot da afară. Asta nu se poate.

În coliba ei, Dilsey era tot bolnavă. Tata îi spuse lui Jesus să nu mai vină pe la noi. Dilsey era tot bolnavă. De multă vreme. Stăteam în bibliotecă, după cină.

— N-a terminat Nancy treaba la bucătărie ? întrebă mama. Cred că a avut tot timpul să termine cu spălatul vaselor.

— Să se ducă Quentin să vadă, zise tata. Quentin, du-te și vezi dacă Nancy a terminat. Spune-i că poate să se ducă acasă.

M-am dus la bucătărie. Nancy terminase. Vasele erau puse la locul lor și focul era stins. Nancy ședea pe un scaun lîngă soba rece. Se uită la mine.

— Mama vrea să știe dacă ai terminat treaba, l-am zis.

— Da, zise Nancy. Se uită la mine. Am terminat. Se uită la mine.

— Ce e ? am zis. Ce s-a întîmplat ?

— Nu-s decît o biată negresă, zise Nancy. Nu-i vina mea.

Se uita la mine, șezînd pe scaunul de lîngă soba rece, cu canotiera pe cap. M-am întors în bibliotecă. Soba rece și toate astea, cînd te gîndești că într-o bucătărie e întotdeauna cald și vesel și-i treabă. Și soba aceea rece și vasele puse la loc și nimeni care să vrea să mănînce la ora aceea.

— A terminat ? întrebă mama.

— Da, mamă, am zis.

— Ce face ? zise mama.

— Nu face nimic. A terminat treaba.

— Mă duc să văd, zise tata.

— Îl așteaptă poate pe Jesus să vină s-o ia acasă, zise Caddy.

— Jesus a plecat, am zis. Nancy ne povestise că într-o dimineață s-a sculat și a văzut că Jesus plecase de-acasă.

— M-a părăsit, spusese Nancy. S-o fi dus, cred, la Memphis. Vrea să-i ducă o vreme pe ăia de la poliție, așa zic eu.

— Bine-a făcut, spusese tata. Sper să rămînă pe-acolo.

— Lui Nancy i-e frică pe-ntuneric, zise Jason.

— Ca și ție, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Candace ! zise mama. Tata se-ntoarse.

— O s-o duc pe Nancy pînă după potecă, zise el. Spune că Jesus s-a întors.

— L-a văzut ? spuse mama.

— Nu. Un negru i-a trimis vorbă că s-a întors în oraș. Nu stau mult.

— Mă lași singură ca s-o duci pe Nancy pînă acasă ? spuse mama. Ții mai mult la siguranța ei decît la a mea ?

— N-o să întîrzii mult.

— Îi lași pe copii singuri, cu negrul acesta care dă tîrcoale pe-aici ?

— Merg și eu, zise Caddy. Tată, dă-mi voie și mie să merg.

— Ce le-ar face, dacă din nenorocire s-ar întîmpla să pună mîna pe ei ? întrebă tata.

— Vreau și eu să merg, zise Jason.

— Jason, spuse mama. Se adresa tatii. Îți dădeai seama de asta după cum îi rostea numele. De parcă ar fi crezut că toată ziua tata se gîndise ce să facă să-i fie ei cît mai neplăcut și știuse tot timpul că pînă la urmă avea să găsească el ce. Eu tăceam chitic, fiindcă și eu și tata știam că mama o să-i

voiam să mă lase cu ea dacă o să se gîndească la ceva din vreme. Așa că tata nu se uita la mine. Eu eram cel mai mare. Aveam nouă ani, Caddy șapte și Jason cinci.

— Prostii, zise tata. N-o să întîrziem.

Nancy era cu pălăria pe cap. Ajunserăm la potecă.

— Jesus s-a purtat întotdeauna bine cu mine, zise Nancy. Cînd avea doi dolari, îmi dădea unul mie. Mergeam pe potecă. Dacă ajungem la capătul potecii, zise Nancy, atunci totul e-n regulă.

Pe potecă era întotdeauna întuneric beznă.

— Aici s-a speriat Jason în seara de Hallowe'en [1], zise Caddy.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Mătușa Rachel nu-i poate face nimic ? întrebă tata. Mătușa Rachel era bătrînă. Locuia singură într-o colibă din spatele colibei lui Nancy. Avea părul alb și stătea toată ziua în pragul ușii fumînd din pipă. Nu mai lucra. Oamenii ziceau că-i mama lui Jesus. O dată spunea că e, și altădată zicea că nu-i nici măcar rudă cu Jesus.

— Ba-i adevărat, zise Caddy. Te-ai speriat mai rău decît Frony. Te-ai speriat mai rău chiar decît T. P. Mai rău ca negrii.

— Nimeni nu poate să-i facă nimic, spuse Nancy. Zice c-am trezit diavolul în el și numai un singur lucru poate să-l potolească.

— Bine, dar acuma a plecat, zise tata. N-are de ce să-ți mai fie frică. Și ai face bine să-i mai lași pe albi în pace.

— Să-i lase în pace ? zise Caddy. Cum să-i lase pe albi în pace ?

---

[1] Seara de 31 octombrie, ajunul sărbătorii *All Saints' Day* (engl.), ziua tuturor sfinților.

— N-a plecat, zise Nancy. Îl simt eu că-i aici. Îl simt eu că-i aici, acuma, pe potecă. Ne aude cum vorbim, fiecare cuvînt, e pe-aici pe undeva, stă la pîndă. Nu l-am văzut şi n-o să-l mai văd decît o dată, cu briciul ăla între dinţi. Briciul ăla legat cu sfoară de gît, sub cămaşă. Şi atunci nici n-o să mă mai mir.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason.

— Dacă ţi-ai fi văzut de treabă, n-ai fi intrat în povestea asta, zise tata. Acuma însă n-ai de ce să te temi. La ora asta o fi probabil în St. Louis. Probabil că e cu o altă femeie şi nu se mai gîndeşte la tine.

— Dacă e cu alta, mai bine nici să nu ştiu, zise Nancy. Aş sta lîngă ei şi cînd ar luat-o în braţe, i-aş tăia mîinile. I-aş tăia capul şi i-aş spinteca pîntecele femeii şi i-aş băga...

— Gura, zise tata.

— Cui i-ai spinteca pîntecele, Nancy ? întrebă Caddy.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason. Pot merge şi singur pe poteca asta.

— Daa, zise Caddy. Nici n-ai îndrăzni să faci un pas dacă n-am fi şi noi cu tine.

II

Dilsey era tot bolnavă, aşa că în fiecare seară o duceam pe Nancy acasă pînă mama ne spuse într-o zi :

— Cît o să mai ţină povestea asta ? Să mă lăsaţi singură în casa asta mare ca să duceţi acasă o negresă fricoasă ?

Îi aranjarăm lui Nancy un culcuș în bucătărie. Într-o noapte ne trezirăm auzind un zgomot. Nu era nici cîntec nici tînguială, și urca spre noi în întuneric din josul scării. În camera mamei era lumină și l-am auzit pe tata ducîndu-se în hol și coborînd pe scara de serviciu, și atunci Caddy și cu mine am ieșit în hol. Podeaua era rece. Stăteam și ascultam și ne zgîrceam degetele de la picioare ca să nu simțim răceala. Parcă ar fi cîntat cineva și parcă n-ar fi cîntat, așa cum cîntă negrii.

Apoi zgomotul se opri și-l auzirăm pe tata coborînd pe scara de serviciu și ne-ndreptarăm spre capul scărilor. Atunci zgomotul se porni iar, urcînd spre noi, nu prea tare, și zărirăm ochii lui Nancy, la mijlocul scărilor, aproape de perete. Parc-ar fi fost niște ochi de pisică, o pisică mare lipită de perete care s-ar fi uitat spre noi. Cînd am ajuns la locul unde stătea, încetă să mai facă zgomotul acela, și rămaserăm acolo pînă se-ntoarse tata din bucătărie, cu pistolul în mînă. Coborî din nou cu Nancy și se-ntoarseră cu salteaua lui Nancy.

Am întins salteaua pe jos în camera noastră. După ce s-a stins lumina în camera mamei, am zărit iar ochii lui Nancy.

— Nancy, îi șopti Caddy, tu dormi, Nancy ?.

Nancy mormăi ceva. O, sau nu, nu știu ce. Ca și cum n-ar fi spus nimic, ca și cum sunetul ar fi venit de nicăieri și s-ar fi risipit nicăieri, de parcă Nancy nici n-ar fi fost acolo ; iar eu mă uitasem pe scară atît de lung la ochii ei încît mi se întipăriseră pe pupilă, așa cum ți se-ntipărește soarele cînd ai închis ochii și nu mai vezi soarele.

— Jesus, spuse în șoaptă Nancy, Jesus.

— Jesus era ? zise Caddy. A-ncercat să intre în bucătărie ?

— Jesus, spuse Nancy. Dar așa : Jeeeeeeeeeeeesus, pînă ce sunetul se stinse ca un chibrit sau ca o lumînare.

— Vorbește de celălalt Jesus [1], am zis.

— Ne vezi, Nancy ? o întrebă Caddy în șoaptă. Ne vezi și ochii ?

— Nu-s decît o biată negresă, zise Nancy. Dumnezeu știe. Dumnezeu știe.

— Ce-ai văzut acolo, în bucătărie ? întrebă în șoaptă Caddy. Cine-a încercat să intre înăuntru ?

— Dumnezeu știe, zise Nancy. Îi vedeam ochii. Dumnezeu știe.

Dilsey se făcu bine. Ne pregăti masa de prînz.

— Ar fi bine să mai stai în pat încă o zi, două, zise tata.

— La ce bun ? Dacă aș mai fi întîrziat o zi, bucătăria asta ar fi fost o ruină. Hai, acuma ieșiți de-aici și lăsați-mă să fac ordine iar în bucătăria mea.

Dilsey ne pregăti și cina. Și în seara aceea, înainte de-a se însera, Nancy intră în bucătărie.

— De unde știi că s-a întors ? zise Dilsey. Nu l-ai văzut.

— Jesus e negru, spuse Jason.

— Îl simt, zise Nancy. Îl simt că stă ascuns, acolo, în șanț.

— Acuma, în seara asta, e acolo ? întrebă Dilsey.

— Și Dilsey e neagră, zise Jason.

— Încearcă să mănînci ceva, zise Dilsey.

— Nu vreau nimic, spuse Nancy.

— Eu nu sînt negru, zise Jason.

— Bea o cafea, zise Dilsey. Îi turnă lui Nancy o ceașcă de cafea. Ești sigură că e acolo în seara asta ? De unde știi că-i acolo, în seara asta ?

---

[1] În engleză Jesus înseamnă Isus.

— Știu, spuse Nancy. E acolo, stă la pîndă. Știu. Am trăit cu el prea multă vreme. Eu știu ce are de gînd să facă înainte chiar de-a ști el însuși ce vrea.

— Bea-ți cafeaua, zise Dilsey. Nancy duse ceașca la gură și suflă în cafea. Buzele i se-ncrețiră de parcă ar fi fost de cauciuc, de parcă suflînd în cafea ar fi suflat și toată culoarea de pe buze.

— Eu nu sînt negru, zise Jason. Tu ești neagră, Nancy ?

— Eu, copile, sînt talpa iadului, zise Nancy. Și în curînd n-am să mai fiu nimic. Curînd o să mă-ntorc de unde am venit.

III

Se apucă să-și bea cafeaua. Și cum o bea, ținînd ceașca cu amîndouă mîinile, începu din nou să facă zgomotul acela. Făcea zgomotul acela în ceașcă și cafeaua i se vărsa pe mîini și pe rochie. Se uita la noi și ședea acolo, cu coatele pe genunchi, ținînd ceașca în mîini, uitîndu-se la noi pe deasupra cești mînjite de cafea și făcea zgomotul acela.

— Uitați-vă la Nancy, zise Jason. Nancy nu mai poate să ne gătească. Dilsey s-a făcut bine.

— Ia tăceți acolo, zise Dilsey. Nancy ținea ceașca cu amîndouă mîinile, se uita la noi și făcea zgomotul acela, de parcă ar fi fost două ființe : una care se uita la noi și cealaltă care făcea zgomot.

— De ce nu vrei ca Mr.Jason să telefoneze la poliție ? o întrebă Dilsey. Nancy se opri, ținînd ceașca în mîinile ei prelungi și cafenii. Încercă din nou să bea dar își vărsă cafeaua pe mîini și pe ro-

chie și puse jos ceașca. Jason se uita cu atenț la ea.

— Nu pot înghiți, zise Nancy. Înghit dar nu s duce-n jos.

— Du-te la mine, zise Dilsey. Frony o să-ți de o saltea ca să dormi și o să vin și eu imediat.

— Nici un negru n-o să-l oprească, zise Nancy.

— Eu nu sînt negru, spuse Jason. Nu-i așa, Dilsey ?

— Cred că nu, zise Dilsey. Se uită la Nancy. Nu cred. Atunci, ce-ai de gînd să faci ?

Nancy se uita la noi. Ochii i se mișcau repede, ca și cum i-ar fi fost teamă că n-are vreme să se uite, și totuși abia păreau că se mișcă. Se uita la noi, la toți trei în același timp.

— Vă aduceți aminte de noaptea aceea cînd am dormit în camera voastră ? zise ea. Și ne spuse că a doua zi dimineață ne-am trezit mai devreme și ne-am jucat. A trebuit să ne jucăm în liniște, pe salteaua ei, pînă s-a sculat tata și s-a făcut vremea să mîncăm. Duceți-vă și rugați-o pe mămica voastră să mă lase să dorm aici în noaptea asta, zise Nancy. N-am nevoie de nici o saltea. Și o să ne jucăm iar.

Caddy o rugă pe mama. Și Jason se duse s-o roage.

— Nu vreau ca negrii să doarmă la noi în dormitor, zise mama. Jason izbucni în plîns. Și plînse într-una pînă ce mama îi spuse că dacă nu tace n-o să capete desert la masă trei zile la rînd. Și atunci Jason spuse că nu mai plînge dacă Dilsey o să-i facă un tort cu ciocolată. Tata era de față.

— De ce nu faci nimic în chestia asta ? întrebă mama. De ce avem poliție ?

— De ce i-e frică lui Nancy de Jesus ? întrebă Caddy. Mamă, ție ți-e frică de tata ?

— Ce să facă sergenții ? întrebă tata. Dacă Nancy nu l-a văzut, poliția de unde să-l ia ?

— Atunci de ce îi este frică ? zise mama.

— Spune că-i pe-aici. Spune că știe că-i pe-aici în seara asta.

— Și mai plătim și impozite, zise mama. Și eu trebuie să rămîn singură în casa asta mare ca tu să duci o negresă acasă.

— Știi bine că nu stau să pîndesc pe-afară cu briciul la mine, zise tata.

— Dacă Dilsey îmi face un tort cu ciocolată nu mai plîng, zise Jason. Mama ne spuse să ieșim din cameră și tata spuse că nu știe dacă Jason o să capete sau nu un tort cu ciocolată, dar știe ce-o să capete acuma, pe loc. Ne întoarserăm în bucătărie și-i spuserăm lui Nancy.

— Tata a zis să te duci acasă și să încui ușa și n-o să-ți facă nimeni nimic, zise Caddy. De ce să-ți facă cineva ceva, Nancy ? Jesus e supărat pe tine ? Nancy ținea iar ceașca în mîini, cu coatele pe genunchi, și cu mîinile ținea ceașca între genunchi. Se uita în ceașcă.

— Ce-ai făcut că l-ai supărat pe Jesus ? o întrebă Caddy.

Nancy scăpă ceașca din mînă. Nu se sparse, dar cafeaua se vărsă și Nancy rămase acolo, de parc-ar fi ținut ceașca în mîini. Și iar începu să facă zgomotul acela, nu prea tare. Nici nu cînta, nici nu făcea altceva. O priveam cu atenție.

— Ei, zise Dilsey. Încetează odată ! Vino-ți în fire. Așteaptă aici. Mă duc să-l caut pe Versh ca să te ducă acasă. Dilsey plecă.

Ne uitam la Nancy. Umerii îi tremurau, dar nu mai făcea nici un zgomot. Ne uitam curioși la ea.

— Ce vrea să-ţi facă Jesus? zise Caddy. A plecat.

Nancy se uită la noi.

— Ce ne-am mai jucat în noaptea aceea cînd am dormit în camera voastră, nu-i aşa?

— Eu, zise Jason, nu m-am jucat.

— Tu dormeai în camera mamei, zise Caddy. Nu erai acolo.

— Haideţi, să mergem la mine, să ne jucăm din nou, zise Nancy.

— Mama nu ne lasă, am zis. E prea tîrziu.

— N-o mai deranjaţi, zise Nancy. O să-i spunem mîine dimineaţă. N-o să se supere.

— N-o să ne lase, am zis.

— N-o mai întrebaţi, zise Nancy. N-o mai deranjaţi acuma.

— Mama n-a spus că n-avem voie să mergem, zise Caddy.

— N-am întrebat-o, am zis.

— Dacă vă duceţi, vă spun, zise Jason.

— O să ne jucăm, zise Nancy. N-o să se supere, numai pînă la mine. Lucrez la voi de multă vreme. N-o să se supere.

— Mie nu mi-e frică să merg, zise Caddy. Lui Jason i-e frică. O să ne spună.

— N-o să vă spun.

— Ba da, o să ne spui, zise Caddy. O să ne spui.

— N-o să vă spun, zise Jason. Nu mi-e frică.

— Lui Jason nu-i e frică să meargă cu mine, zise Nancy. Nu-i aşa, Jason?

— Jason o să ne spună, zise Caddy. Pe potecă era întuneric beznă. Trecurăm de îngrăditura islazului. Pun rămăşag că dacă sare ceva de după îngrăditură, Jason începe să ţipe.

— Nu-i adevărat, zise Jason. Coboram pe potecă. Nancy vorbea tare.

— De ce vorbeşti atît de tare, Nancy ? o întrebă Caddy.

— Cine, eu ? zise Nancy. Ia uitaţi-vă cum spune Quentin şi Caddy şi Jason că vorbesc tare.

— Vorbeşti de parc-am fi cinci, zise Caddy. Vorbeşti de parc-ar fi şi tata cu noi.

— Cine, eu vorbesc tare, Mr. Jason ? zise Nancy.

— Nancy i-a spus lui Jason „Mister", zise Caddy.

— Ia uitaţi-vă cum vorbesc Caddy, Quentin şi Jason, zise Nancy.

— Noi nu vorbim tare, zise Caddy. Tu vorbeşti ca şi cum tata...

— Ssst, zise Nancy, sst, Mr. Jason.

— Nancy i-a spus din nou lui Jason „Mister".

— Sst, zise Nancy. Cînd am trecut prin şanţ şi ne-am aplecat şi-am trecut prin gard acolo unde se apleca şi trecea ea cu rufele pe cap, vorbea tot tare. Şi după aceea am ajuns la ea acasă. Mergeam repede. A deschis uşa. Mirosul din casă era ca o lampă şi mirosul lui Nancy ca un fitil, de parcă se aşteptau unul pe celălalt ca să înceapă a mirosi. Aprinse lampa, închise uşa şi trase zăvorul. După asta nu mai vorbi tare şi se uită la noi.

— Ei, acuma ce facem ? zise Caddy.

— Ce vreţi să faceţi ? zise Nancy.

— Ai zis că o să ne jucăm, spuse Caddy.

În casa lui Nancy stăruia ceva neplăcut ; ceva ce se simţea în afara mirosului casei şi al lui Nancy. Pînă şi Jason îşi dădu seama.

— Nu vreau să mai stau aici, zise el. Vreau acasă.

— Du-te atunci acasă, zise Caddy.

— Singur nu vreau să plec, zise Jason.

— Acum o să ne jucăm, zise Nancy.

— Cum ? întrebă Caddy.

Nancy stătea lîngă ușă. Se uita la noi, dar parc-ar fi avut ochii goi, parcă nu s-ar mai fi folosit de ei.

— Ce vreți să facem ? zise ea.

— Spune-ne o poveste, zise Caddy. Știi o poveste ?

— Da, zise Nancy.

— Spune-o, zise Caddy. Ne uitam la Nancy. Nu știi nici o poveste.

— Ba da, spuse Nancy. Ba da, știu.

Se așează pe un scaun în fața căminului. Pe vatră abia pîlpîia focul. Nancy îl atîță deși în casă era cald. Acum focul ardea bine. Nancy ne spuse o poveste. Vorbea cum ne privea, de parcă ochii cu care se uita la noi și glasul cu care ne vorbea n-ar fi fost ale ei. Ca și cum ar fi trăit altundeva, așteptînd altceva. Ea era afară. Glasul ei era înăuntru și forma trupului ei, Nancy aceea care se apleca și trecea pe sub sîrma ghimpată cu bocceaua de rufe pe capul ei, ușoară, în echilibru, ca un balon, era acolo. Dar atîta tot. „Și atunci crăiasa ajunse la șanțul în care se ascundea omul cel rău. Se apropie de șanț și zise : Dacă aș putea numai să trec de șanțul acesta, asta zise ea..."

— Ce fel de șanț ? întrebă Caddy. Un șanț cum e acela de-afară ? Și de ce vroia crăiasa să treacă prin șanț ?

— Ca să ajungă acasă, zise Nancy. Se uita la noi. Trebuia să treacă șanțul ca să intre repede în casă și să tragă zăvorul.

— De ce vroia să se ducă acasă și să tragă zăvorul ? zise Caddy.

IV

Nancy se uita la noi. Nu mai vorbea. Se uita la noi. Picioarele lui Jason, care stătea pe genunchii lui Nancy, îi ieşeau afară din pantaloni.

— Povestea asta nu-i frumoasă, zise el. Vreau acasă.

— Poate c-ar fi mai bine să plecăm, zise Caddy. Se ridică de pe podea. Sînt sigură că ne caută. Se duse spre uşă.

— Nu, zise Nancy. Nu deschide uşa. Se ridică repede şi trecu înaintea lui Caddy. Nu se-atinse de uşă şi nici de zăvorul de lemn.

— De ce nu ? întrebă Caddy.

— Întoarce-te, vino lîngă lampă, zise Nancy. O să ne jucăm. N-are rost să plecaţi.

— Trebuie să plecăm, zise Caddy. Dacă nu, atunci să ne jucăm pe cinste. Ea şi cu Nancy se întoarseră la foc, lîngă lampă.

— Vreau acasă, zise Jason. O să vă spun.

— Ştiu o altă poveste, zise Nancy. Se aşeză aproape de lampă. Se uită la Caddy, ca şi cum ar fi privit un băţ ţinut în echilibru pe nas. Trebuia să privească în jos ca s-o vadă pe Caddy, dar ea privea ca şi cum ar fi ţinut pe nas un băţ în echilibru.

— Nu vreau s-o ascult. O să bat cu picioarele în podea.

— E o poveste frumoasă, zise Nancy. E mai frumoasă decît cealaltă.

— Despre ce e vorba ? întrebă Caddy. Nancy stătea în picioare lîngă lampă. Stătea cu mîna, prelungă şi cafenie, lipită de lampă, în contra luminii.

— Ţii mîna pe globul acela fierbinte, zise Caddy, nu te frige ?

Nancy se uită la mîna ei lipită de sticla de lampă. Îşi dezlipi mîna de pe sticlă anevoie. Stătea acolo, uitîndu-se la Caddy şi-şi răsucea mîna prelungă de parcă ar fi fost prinsă de încheietură cu sfoară.

— Hai să facem ceva, zise Caddy.

— Vreau acasă, zise Jason.

— Am *popcorn,* zise Nancy. Se uită la Caddy, apoi la Jason, apoi la mine şi din nou la Caddy. Am *popcorn.*

— Nu-mi place *popcorn,* zise Jason. Vreau bomboane.

Nancy se uită la Jason.

— Tu o să ţii *popper*[1]-ul. Îşi răsucea într-una mîna, mîna ei prelungă, moale şi cafenie.

— Bine, zise Jason. Mai rămîn dacă fac eu treaba asta. Caddy nu poate să-l ţină. Dacă ţine ea *popper*-ul, atunci o să vreau din nou să plec acasă.

Nancy aţîţă focul.

— Uite la Nancy, cum îşi bagă mîinile în foc, zise Caddy. Ce-i cu tine, Nancy ?

— Să vă dau *popcorn,* zise Nancy. Am. Luă *popper*-ul de sub pat. Era spart. Jason începu să plîngă.

— Acum nu mai putem face *popcorn,* zise el.

— Oricum ar trebui să plecăm acasă, zise Caddy. Hai, Quentin.

— Aşteptaţi, zise Nancy, aşteptaţi. Îl dreg eu. Nu vreţi să mă ajutaţi să-l dreg ?

— N-aş prea vrea, zise Caddy. E tare tîrziu.

---

[1] *Popper* (engl.), sită specială în care se încălzesc boabele de porumb pentru *popcorn* (floricele) (n. t.).

— Ajută-mă, tu, Jason, zise Nancy. Nu vrei să m-ajuți ?

— Nu, zise Jason. Vreau acasă.

— Sst, făcu Nancy, sst. Uite. Uită-te la mine. Uite cum îl dreg ca Jason să-l poată ține să facă *popcorn*.

Luă o bucată de sîrmă și drese *popper*-ul.

— N-o să țină, zise Caddy.

— Ba da, o să țină, spuse Nancy. Ai să vezi. Haideți și ajutați-mă să desfac știuleții. Și știuleții erau sub pat. Puserăm boabele în *popper* și Nancy îl ajută pe Jason să țină *popper*-ul deasupra focului.

— Boabele nu plesnesc, zise Jason. Vreau acasă.

— Așteaptă, spuse Nancy. Acum o să-nceapă. Atunci o să ne distrăm. Ședea lîngă foc. Fitilul lămpii era tras atît de tare încît începuse să fileze.

— De ce nu-l tragi mai jos ? o întrebai.

— Nu-i nimic, zise Nancy. Curăț eu sticla de lampă. Așteaptă puțin. Într-un minut boabele o să-nceapă să sară.

— Nu cred c-o să-nceapă să sară, spuse Caddy. Oricum ar trebui să o pornim spre casă. O să se necăjească.

— Nu, zise Nancy. Acum încep să sară. Dilsey o să le spună că sînteți cu mine. Lucrez de multă vreme la voi. N-o să se supere dacă stați la mine. Așteptați o clipă, dintr-un moment într-altul o să-nceapă să sară.

Lui Jason îi intră fum în ochi și-ncepu să plîngă. Și *popper*-ul căzu în foc. Nancy luă o cîrpă udă și-l șterse pe Jason pe obraz, dar el plîngea într-una.

— Sst, îi spunea ea. Sst. Dar el nu tăcea. Caddy scoase *popper*-ul din foc.

— S-au ars, zise ea. Nancy, trebuie să punem alte boabe de porumb.

— Ai pus toate boabele în *popper*? o întrebă Nancy.

— Da, zise Caddy. Nancy se uită la Caddy. Apoi luă *popper*-ul, îl deschise, scutură cenușa în șorț și se apucă să culeagă boabele cu mîinile ei prelungi și cafenii și noi o priveam.

— Nu mai ai alți ștuleți? o întrebă Caddy.

— Ba da, zise Nancy, am. Uitați-vă. Astea nu sînt arse. N-avem decît să...

— Vreau acasă, zise Jason. O să vă spun.

— Sst, spuse Caddy. Ascultam cu toții.

Nancy, cu ochii inundați de lumina roșie a lămpii, își întorsese capul spre ușa zăvorîtă.

— Vine cineva, zise Caddy.

Și atunci Nancy începu să facă din nou zgomotul acela, nu prea tare, șezînd acolo aplecată deasupra focului, cu mîinile ei prelungi atîrnîndu-i fără vlagă între genunchi; obrazul îi fu acoperit deodată de o sudoare care i se prelingea pe față în picături mari, și cu fiecare picătură i se rostogolea pe obraz o boabă mică de foc, ca o văpaie, care pierea apoi căzînd de pe bărbie.

— Nu plînge, am zis eu.

— Nu plîng, spuse Nancy. Ținea ochii închiși. Nu plîng. Cine-i?

— Nu știu, zise Caddy. Se duse la ușă și se uită afară. Trebuie să plecăm. Uite a venit tata.

— O să vă spun, zise Jason. Tu m-ai silit să vin.

Sudoarea se prelingea mereu pe fața lui Nancy. Stînd pe scaun se întoarse spre noi.

— Auziți. Să-i spuneți. Să-i spuneți că o să ne jucăm. Spuneți-i că o să am grijă de voi pînă mîine dimineață. Spuneți-i să-mi dea voie să vin cu voi și să dorm pe podea. Spuneți-i că n-am ne-

voie de saltea. O să ne jucăm. Vă aduceți aminte cum ne-am jucat ultima dată ?

— Eu nu, zise Jason. M-ai chinuit. Mi-ai dat fum în ochi. O să te spun.

V

Tata intră în casă. Se uită la noi. Nancy nu se ridică.

— Spuneți-i.

— Caddy ne-a adus aici, zise Jason. Eu n-am vrut să vin.

Tata se apropie de foc. Nancy își ridică privirea spre el.

— Nu puteai să te duci la mătușa Rachel să dormi acolo ? o întrebă el. Nancy, cu mîinile între genunchi, ridică privirile spre tata. Nu-i aici, zise tata. L-aș fi văzut. Nu-i nici țipenie de om pe-afară.

— E în șanț, zise Nancy. Stă la pîndă, acolo, în șanț.

— Prostii, zise tata. Se uită la Nancy. Știi tu că-i acolo ?

— Am un semn.

— Ce semn ?

— Semnul. Era pe masă cînd am intrat în casă. Un os de porc cu carnea sîngerîndă pe el, pus lîngă lampă. E acolo, afară. Cînd o să ieșiți pe ușa asta, s-a terminat cu mine.

— Ce s-a terminat, Nancy ? întrebă Caddy.

— Nu sînt pîrîtor, zise Jason.

— Prostii, spuse tata.

— El e afară, zise Nancy. Chiar în clipa asta se uită pe fereastră, aşteptînd să plecaţi. Şi atunci s-a terminat cu mine.

— Prostii, zise tata. Închide aici şi o să te ducem la mătuşa Rachel.

— N-are rost, zise Nancy. Nu se mai uita la tata, el se uita în jos la ea, la mîinile ei prelungi, fără vlagă, care tremurau. N-are nici un rost s-o mai lungesc.

— Atunci ce vrei să faci ? o întrebă tata.

— Nu ştiu, zise Nancy. N-am ce să fac. S-o lungesc doar. Şi asta n-are rost. Cred c-aşa mi-e scris. Şi ce-o să mi se-ntîmple, cred că mi se cuvine.

— Ce-o să se-ntîmple ? o întrebă Caddy. Ce ţi se cuvine ?

— Nimic, zise tata. Haideţi la culcare.

— Caddy m-a adus aici, zise Jason.

— Du-te la mătuşa Rachel, spuse tata.

— N-are rost, zise Nancy. Şedea în faţa focului, cu coatele pe genunchi, cu mîinile ei prelungi între genunchi. Nici bucătăria voastră n-ar folosi la nimic. Chiar dac-aş dormi pe podea în cameră cu copiii, mîine dimineaţă aş fi aici, şi sîngele...

— Gura, zise tata. Închide uşa, stinge lampa şi culcă-te.

— Mi-e teamă de întuneric, zise Nancy. Mi-e teamă să nu se întîmple pe întuneric.

— Atunci ai să stai aici cu lampa aprinsă ? o întrebă tata. Nancy începu să facă din nou sunetul acela, şezînd în faţa focului, cu mîinile ei prelungi între genunchi.

— Fir-ar să fie, zise tata. Haideţi, copii. De mult trebuia să vă culcaţi.

— Cînd o să plecaţi, s-a terminat cu mine, zise Nancy. Acum era mai calmă, şi faţa şi mîinile

l-au liniştiseră. Şi-apoi banii de coşciug i-am strîns la Mr. Lovelady.

Mr. Lovelady era un bărbat mărunt şi murdar care aduna ratele de asigurare de la negri, şi sîmbătă dimineaţă trecea pe la colibele negrilor sau pe la bucătăriile albilor şi strîngea de la fiecare cîte cincisprezece cenţi. Locuia cu soţia lui la hotel. Într-o dimineaţă nevasta lui s-a sinucis. Aveau un copil, o fetiţă. Luă copilul şi plecă din oraş. După o săptămînă-două se-ntoarse singur. Sîmbăta dimineaţă îl vedeam bătînd potecile şi străzile din spatele caselor.

— Prostii, zise tata. Primul om pe care o să-l văd mîine dimineaţă în bucătărie o să fii tu.

— O să vedeţi ce-o să vedeţi, zise Nancy. Dar numai Dumnezeu ştie ce-o să fie.

VI

O lăsarăm stînd în faţa focului.

— Vino şi pune zăvorul, zise tata. Ea nu se mişcă. Nu se mai uita la noi. Şedea acolo, cuminte, între lampă şi foc. De pe potecă, de la o oarecare distanţă, întorcîndu-ne puteam s-o vedem prin uşa dată la perete.

— Ce e, tată? întrebă Caddy. Ce-o să se-ntîmple?

— Nimic, zise tata. Îl luase pe Jason în cîrcă, aşa că acuma el era cel mai înalt din toţi. Am coborît în şanţ şi mă uitai în jur, liniştit. Acolo unde umbra şi lumina lunii se amestecau nu se prea vedea mare lucru.

— Dacă Jesus s-a ascuns pe-aici, ne poate vedea, nu-i așa? întrebă Caddy.

— Nu-i aici, zise tata. A plecat de mult.

— Tu m-ai adus aici, zise Jason de sus; dacă mă uitam la cer tata avea parcă două capete, unul mic și unul mare. Eu n-am vrut.

Ieșirăm din șanț. Casa lui Nancy cu ușa dată de perete se mai vedea, dar pe Nancy n-o mai zăream șezînd în fața focului, cu ușa deschisă, fiindcă era obosită.

— Am obosit și pace, zicea ea. Nu-s decît o biată negresă. Nu-i vina mea.

De auzit însă o auzeam, pentru că în clipa în care ieșirăm din șanț începu să facă zgomotul acela care nu era nici cîntec, dar nici altceva nu era.

— Și-acuma, tată, cine o să ne spele rufele? am zis.

— Eu nu sînt negru, zicea Jason de sus, lipit de capul tatii.

— Ești mai rău decît un negru, spuse Caddy, ești un pîrîtor. Dacă ți-ar sări ceva în față acum, te-ai sperla mai rău ca un negru.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Ai începe să plîngi, zise Caddy.

— Caddy, spuse tata.

— Nu-i adevărat! zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Candace, spuse tata.

O GREȘEALĂ DE CHIMIE

Însuși Joel Flint îi telefonă șerifului că-și omorîse nevasta. Și cînd, însoțit de ajutorul lui, șeriful sosi la fața locului — străbătuseră cu mașina vreo douăzeci de mile ca să ajungă în colțul pierdut de țară unde locuia bătrînul Wesley Pritchel — Joel Flint în persoană îi întîmpină în prag și-i pofti în casă. Nu era de prin partea locului, era un venetic, un yankeu pripășit în regiunea noastră de vreo doi ani, cînd poposise pe aici un bîlci ambulant; vedea și el de o baracă — o magherniță luminată cu o roată a norocului care se-nvîrtea deasupra unei tejghele plină de pistoale nichelate, brice, ceasuri și muzicuțe — și nu plecase o dată cu ceilalți și două luni mai tîrziu se însură cu singura fiică a lui Pritchel rămasă în viață, o fată bătrînă de vreo patruzeci de ani, cu mintea întunecată, și care pînă atunci trăise ca o pustnică la ferma, modestă dar prosperă a arțăgosului și violentului ei tată.

Dar chiar și după căsătorie, bătrînul Pritchel păru să-și țină la distanță ginerele. Le clădi, la vreo două mile de casa lui, o căsuță unde fiică-sa începu curînd să crească păsări pentru a le vinde la piață. Se zicea că bătrînul Pritchel, care nu ieșea din casă mai niciodată, nu călcase în casa

cea nouă, așa că-și vedea singurul copil numai o dată pe săptămînă. Asta se-ntîmpla duminica, zi în care femeia și bărbatul ei veneau cu camioneta cumpărată de ocazie pentru a duce păsările la piață, ca să ia masa cu bătrînul în casa veche, unde Pritchel își pregătea singur de-ale mîncării și-și vedea de gospodărie. De fapt, spuneau vecinii, chiar și atunci singurul motiv pentru care îl lăsa pe ginere să-i intre în casă era ca fiică-sa să-i poată găti o dată pe săptămînă o masă bună și caldă.

Și astfel vreme de doi ani, cîteodată în Jefferson, capitala comitatului, dar mai ales în micul cătun aflat la răspîntia drumului din apropierea casei sale, oamenii avură prilejul să-l vadă și să-l audă pe ginerele lui Pritchel. Era un bărbat de peste patruzeci de ani, nici prea scund, nici prea înalt, nici prea gras și nici prea slab (de fapt umbra lui ar fi putut să se confunde cu aceea a socrului ceea ce se și întîmplă mai tîrziu, pentru scurtă vreme), cu o față rece, inteligentă și dispreţuitoare, cu vorba tărăgănată, gata să spună tot felul de istorii despre tărîmurile îndepărtate și pline de mișcare pe care ascultătorii lui nu le văzuseră niciodată — un orășean, deși, după cum singur spunea nu rămăsese prea multă vreme în nici un oraș, care încă din primele trei luni ale șederii lui printre ei îi uimise pe oamenii ale căror obiceiuri le luase, printr-un anume nărav care-l făcu în scurtă vreme cunoscut în întreaga regiune, chiar și acelor care nu-l văzuseră niciodată. Se apucase să-și bată joc, cu violență și dispreț, uneori chiar fără să-l fi provocat nimeni, așa, din senin și fără rost, de obiceiul pe care-l aveau oamenii aici în Sud de a bea whisky-ul ames-

tocat cu apă și cu zahăr. Zicea că ăsta e un obicei muieresc, că bem sirop pentru copii, el înghițind chiar whisky-ul nostru făcut din porumb, nefermentat, aspru, tare și de contrabandă, fără un pic de apă.

Așadar, duminica trecută, dimineață, telefonă șerifului că-și omorîse nevasta și-i întîmpină pe oamenii legii în pragul casei socrului său, declarîndu-le: „Am dus-o în casă. Așa că n-are rost să vă mai osteniți spunîndu-mi că n-aș fi trebuit să o ating înainte de venirea voastră."

— Cred c-ai făcut bine că ai ridicat-o de jos, din praf, zise șeriful. A fost un accident, așa mi se pare că mi-ai zis, nu?

— Nu v-am zis așa, spuse Flint. Am zis că am omorît-o.

Și asta fu tot.

Șeriful îl aduse la Jefferson și-l băgă într-o celulă a închisorii. În aceeași seară, după cină, șeriful intră pe ușa laterală în biroul în care, sub supravegherea unchiului Gavin, întocmeam un memorandum pentru un proces. Unchiul Gavin nu era decît procuror al comitatului și nu procuror federal. Dar el și șeriful, care nu fusese șerif mai mulți ani decît fusese unchiul Gavin procuror al comitatului, erau prieteni. Prieteni în sensul în care doi bărbați care joacă șah sînt prieteni, deși uneori scopurile lor pot fi diametral opuse. Odată i-am și auzit vorbind despre aceste lucruri.

— Pe mine, zicea șeriful, mă interesează adevărul.

— Și pe mine, spunea unchiul Gavin. E atît de rar. Dar dreptatea și oamenii mă interesează mult mai mult.

— Adevărul şi dreptatea nu sînt oare acelaşi lucru ?

— De cînd ? întrebă unchiul Gavin. Mi s-a întîmplat să cunosc în viaţă adevăruri care erau tot ce vrei numai juste nu, şi am văzut dreptatea folosind mijloace şi unelte pe care n-aş fi vrut să le ating nici cu un par lung de zece picioare.

Şeriful ne povesti întîmplarea stînd în picioare, profilîndu-se pe deasupra lămpii de birou — un bărbat voinic cu ochi mici şi duri, adresîndu-se capului ciufulit şi încărunţit înainte de vreme al unchiului Gavin şi feţei sale mobile şi fine, unchiul Gavin stînd răsturnat pe scaunul lui, cu ceafa rezemată de spătar şi cu picioarele cocoţate pe birou, mestecînd muştiucul pipei din cocean de porumb şi răsucind pe deget şi apoi desfăcîndu-l, lanţul de la ceas de capătul căruia era prinsă insigna Phi Beta Kappa [1], căpătată la Harvard.

— De ce a făcut-o ? întrebă unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat şi eu, zise şeriful. Mi-a răspuns : De ce-şi omoară un bărbat nevasta ? Să zicem, ca să încaseze poliţa de asigurare.

— Nu-i adevărat, spuse unchiul Gavin. Femeile îşi asasinează soţii pentru a obţine un cîştig imediat — poliţa de asigurare sau cedînd, cred ele, instigării sau promisiunii unui alt

[1] Iniţialele a trei cuvinte greceşti : *philosophia biou kybernètès* (filozofia, călăuza vieţii) ; denumirea celei mai vechi asociaţii a eleniştilor din colegiile americane, întemeiată în 1776 la colegiul *William and Mary* din Virginia, asociaţie ai cărei membri aparţin unor familii cu o înaltă poziţie socială şi care, iniţial, avea un caracter secret ; insigna asociaţiei reprezintă o cheie de ceas din aur.

bărbat. Cît despre bărbaţi ei îşi omoară nevestele fie din ură, fie de furie, fie din disperare, fie ca să le facă să tacă, deoarece n-ai cum opri o femeie să pălăvrăgească, chiar dacă i-ai da bani şi chiar dacă ai părăsi-o pur şi simplu.

— Asta aşa e, recunoscu şeriful, clipind din ochii lui mici către unchiul Gavin. Ai zice că *ţinea* cu tot dinadinsul să fie băgat la puşcărie. Ca şi cum s-a lăsat arestat nu pentru că şi-a ucis nevasta ci şi-a ucis nevasta numai ca să fie arestat şi băgat la puşcărie. La loc sigur.

— De ce? întrebă unchiul Gavin.

— Pentru că aşa e normal, zise şeriful. Cînd un om se închide singur şi pune lacăt la uşă, înseamnă că-i e teamă de ceva. Iar un om care vrea să fie închis sub acuzaţia că a omorît pe cineva... Se uită ţintă la unchiul Gavin cu ochii lui necruţători, clipind de vreo zece ori, în timp ce unchiul, fără să clipească îl privea la fel... Înseamnă că nu i-a fost teamă. Nici atunci şi nici înainte. Întîlneşti aşa, cîteodată, cîte un om căruia nu i-a fost niciodată teamă, nici măcar de el însuşi. Asta-i omul.

— Dacă el a vrut să faci asta, îl întrebă unchiul Gavin, de ce-ai făcut-o?

— Crezi că aş fi trebuit să mai aştept puţin?

O clipă se priviră fără să spună nimic. Unchiul Gavin nu-şi mai răsucea lanţul de la ceas.

— Bine, zise el. Şi bătrînul Pritchel...

— Aici voiam să ajung, îl întrerupse şeriful. Nu-i nimic de făcut.

— Nimic de făcut? zise unchiul Gavin. Nici măcar nu l-aţi văzut!

Şi şeriful îi povesti şi asta — cum, fiind împreună cu ajutorul lui şi cu Flint pe veranda casei, îl zăriseră la un moment dat pe bătrîn pri-

vindu-i pe fereastră cu o față răvășită, cu ochii plini de ură, și în clipa următoare chipul bătrînului dispăru, lăsîndu-le o impresie de furie exultantă, de triumf sălbatic și de încă ceva...

— Teamă ? întrebă șeriful. Nu. Ți-am zis că nu-i era teamă. A, zise el, vorbeai de Pritchel ? De data aceasta se uită lung la unchiul Gavin, atît de lung încît unchiul Gavin îi spuse în cele din urmă :

— Bine. Continuă.

Și șeriful își reluă povestirea : cum intraseră în casă prin vestibul, cum se opriseră în fața ușii camerei la a cărei fereastră văzuseră chipul bătrînului ; era încuiată cu cheia ; bătuse și chiar îl strigase pe bătrînul Pritchel, dar nu căpătase nici un răspuns. Apoi cum mergînd mai departe, o găsiseră pe doamna Flint trîntită pe pat în odaia din spatele casei, cu o rană la ceafă și camioneta aceea prăpădită a lui Flint trasă în fața treptelor din spatele casei, ca și cum ar fi coborît abia cu cîteva clipe mai înainte.

— În camionetă zăceau trei veverițe moarte, adăugă șeriful. Păreau să fi fost omorîte în ziua aceea în zori... și sîngele de pe trepte și de pe pămînt, pe locul dintre trepte și camionetă, ca și cum femeia ar fi fost împușcată dinăuntrul camionetei și pușca cu pricina, cu cartușul ars încă pe țeavă, rezemată de perete, de cealaltă parte a ușii care da pe terasă, la locul unde ar fi fost pusă de obicei cînd se intra în casă. Și cum intrase din nou în vestibul și bătuse din nou la ușa, tot încuiată...

— Încuiată, cum ? întrebă unchiul Gavin.

— Pe dinăuntru, zise șeriful și strigase în fața ușii încuiate că o să spargă ușa dacă Mr. Pritchel n-o să-i răspundă și n-o să-l lase

nă intre și cum, de data aceasta auzise glasul acela bătrînesc spart și furios, urlînd: „Căraţi-vă de aici, luaţi-l pe asasinul ăla și căraţi-vă din casa mea".

— Vom avea nevoie de mărturia dumitale, îi spusese șeriful.

— O să depun mărturie cînd o să fie nevoie! urlase bătrînul. Și acuma căraţi-vă cu toţii de aici!

Și cum își trimise el (șeriful) ajutorul cu mașina să aducă pe cel mai apropiat vecin și rămăsese cu Flint, pînă ce ajutorul se-ntoarse cu un bărbat și cu nevastă-sa. După care îl adusese pe Flint în oraș și-l băgase la închisoare; apoi telefonase la casa bătrînului Pritchel și vecinul îi răspunsese că bătrînul continua să stea închis în cameră, nu voia să iasă de loc și nici măcar nu-i răspundea, strigîndu-le doar tuturor (știrea dramei se răspîndise și între timp mai veniseră și alţi vecini) să se care de-acolo. Cîţiva dintre ei hotărîseră însă să rămînă în casă, în ciuda blestemelor și amenințărilor bătrînului care, după cît se părea, înnebunise și înmormîntarea urma să aibă loc a doua zi.

— Asta-i totul? întrebă unchiul Gavin.

— Da, totul. Pentru că acuma e prea tîrziu.

— Adică? zise unchiul Gavin.

— Cu victima e o greșeală la mijloc.

— Se mai întîmplă, spuse unchiul Gavin. Dar nu înţeleg.

— Povestea cu cariera de argilă.

— Care poveste? Căci toţi oamenii știau că bătrînul Pritchel era stăpînul unei cariere de argilă. O groapă de argilă care se nimerise să fie pe pămînturile lui, și din care oamenii din împrejurimi făceau un fel de oale grosolane dar fo-

lositoare — atunci cînd reușeau să ia de ajuns de mult lut fără ca Mr. Pritchel să-i observe și să-i alunge. Generații întregi de strengari scoseseră din carieră tot felul de vestigii indiene, ba chiar și aborigene — vîrfuri de sulițe din silex, securi, vase, cranii, femure, pipe — și acum vreo cîțiva ani un grup de arheologi de la Universitatea de stat începuseră să facă săpături la carieră și într-o bună zi se pomeniseră cu bătrînul Pritchel, de data asta înarmat cu o pușcă. Dar asta era o poveste pe care o știa toată lumea ; șeriful făcea însă aluzie la altceva și unchiul Gavin se așeză ca lumea pe scaun, cu picioarele pe podea.

— Povestea asta n-o știam, zise unchiul Gavin.

— Toți oamenii de prin partea locului vorbesc despre treaba asta, reluă șeriful. A ajuns un fel de sport local. Totul a început acum vreo șase luni. E vorba de trei bărbați veniți din Nord. Încearcă să-l convingă pe bătrînul Pritchel să le vîndă tot pămîntul ca să pună mîna pe carieră, după cîte am înțeles. Vor să fabrice un fel de material rutier pe bază de argilă. Oamenii de prin partea locului nu se amestecă și-l lasă să-ncerce să cumpere ferma. Trebuie să vii din Nord ca să nu-ți dai seama că bătrînul Pritchel n-are nici cea mai mică intenție să le vîndă nici argila și cu atît mai puțin ferma.

— Și probabil că i-au făcut vreo propunere, nu ?

— Da, și fără îndoială că una foarte avantajoasă. Oamenii vorbesc de niște sume care variază între două sute cincizeci de dolari și două sute cincizeci de mii, după cum vorbești cu unul sau cu altul. Oamenii ăștia din Nord habar n-au cum să-l ia. Dacă ar încerca numai să-l convingă că toată lumea speră să nu le vîndă ferma, tîrgul

ar fi încheiat și astăzi încă, pînă la cină. Se uită țintă la unchiul Gavin și clipi iar. Așa că vezi, cu victima e o greșeală la mijloc. Dacă urmărea să pună mîna pe cariera de argilă, astăzi nu-i mai aproape ca ieri. Ba chiar e mai departe. Ieri nu exista nici un ostacol între el și banii socrului său, în afară de sentimentele, dorințele sau speranțele pe care această fiică înapoiată ar fi putut să le aibă. Acuma, e zidul închisorii și probabil funia spînzurătorii. Nu înțeleg ce s-a întîmplat. Dacă-i era teamă de vreun eventual martor, și-a înlăturat martorul nu numai înainte de a se fi întîmplat ceva, ci chiar înainte de a fi existat vreun martor de suprimat. De parcă ar fi purtat o pancartă pe care scria : „Priviți cu atenție ce am de gînd să fac", ca s-o citească nu numai oamenii din comitatul sau statul nostru, ci toți cei care pe lumea asta cred în cuvintele *Bibliei*, acolo unde se spune : *Să nu ucizi* — ca după aceea să caute el însuși să fie închis într-un loc creat anume pentru pedeapsă și pentru a-l împiedica să comită o nouă crimă. E ceva care nu-i în regulă în toată istoria asta ?

— Sper și eu, zise unchiul Gavin.

— Speri ?

— Da, sper că mai degrabă e ceva în neregulă și că așa și este, decît că tot ce s-a întîmplat nu s-a terminat încă.

— Cum nu s-a terminat încă ? zise șeriful. Cum poate să termine Flint ce-ar vrea să mai termine ? Nu e după gratii, și singurul om din tot comitatul care ar putea depune cauțiune pentru eliberarea lui nu e tatăl femeii pe care în chip practic a mărturisit că a ucis-o ?

— Așa s-ar părea, zise unchiul Gavin. Există vreo poliță de asigurare ?

— Nu știu, răspunse șeriful. Mîine o să lămuresc și asta. Dar eu aș vrea să știu altceva. Aș vrea să știu de ce *ținea* să fie închis. Pentru că, îți spun eu, nu i-a fost teamă nici atunci și nici altădată. De altfel, ți-ai și dat seama cui îi era frică acolo ?

Deocamdată întrebarea aceasta avea să rămînă fără răspuns. Și, într-adevăr, exista o poliță de asigurare. Dar cînd aflarăm lucrul acesta, se produse un alt fapt care împinse pentru moment tot restul în umbră. Cînd, a doua zi în zori, temnicerul se duse în celula lui Flint să vadă ce se mai întîmplă cu el, o găsi goală. Flint nu evadase. Pur și simplu dispăruse din celulă, din închisoare, din oraș — și probabil din regiune — fără urmă, fără alt semn, fără ca vreun om să-l fi văzut sau să fi văzut pe cineva care să-i semene. Nici nu răsărise soarele cînd îi deschisei șerifului ușa laterală a biroului ; unchiul Gavin ne și aștepta în pat, așezat în capul oaselor.

— Bătrînul Pritchel ! spuse unchiul Gavin. Numai că acuma e prea tîrziu.

— Ce tot vorbești acolo ? zise șeriful. Ți-am spus de aseară că era prea tîrziu cînd a apăsat cum nu trebuia pe trăgaci. De altfel, numai ca să te liniștesc, am și dat un telefon la fermă. Doisprezece oameni și-au petrecut toată noaptea stînd la căpătîiul... doamnei Flint și bătrînul Pritchel e tot acolo încuiat în camera lui. N-are nimic. L-au auzit înjurînd și tropăind chiar înainte de revărsatul zorilor și atunci unul din vecini a bătut în ușă și a continuat să bată și să-l strige pînă cînd bătrînul a deschis ușa doar ca să-i trimită pe toți la dracu și să le poruncească să se care de-acolo și să nu mai pună piciorul în casa lui. După care a încuiat ușa din

nou. Mi se pare că s-a cam scrîntit bătrînul. Trebuie să fi fost de față cînd s-a întîmplat toată povestea; și la vîrsta lui și după ce s-a izolat, cum a făcut-o el, de toți ceilalți oameni, în afară de fiica asta mărginită care nici ea nu l-a mai putut suporta și s-a hotărît să-l lase singur, fie ce-o fi... Da, nu-i de mirare că pînă la urmă a luat de bărbat pe un om ca Flint. Îți aduci aminte ce spune *Biblia:* „Cine scoate sabia, de sabie va pieri". Ei, în cazul bătrînului Pritchel, sabia a fost ce a preferat el oamenilor cînd era încă de ajuns de tînăr, de ajuns de zdravăn și voinic ca să se descurce fără ajutorul nimănui. Dar ca să n-ai nici o grijă, l-am trimis pe Bryan Ewell la fermă acum o jumătate de ceas și i-am spus ca, pînă la noi ordine, să nu scape din ochi ușa închisă și pe bătrînul Pritchel în cazul în care ar ieși din odaie și l-am mai trimis și pe Ben Berry, cu încă vreo cîțiva oameni, la casa lui Flint și l-am spus lui Ben să-mi telefoneze ce-i pe-acolo. Dacă am vreo știre, te chem eu. Dar n-o să fie nimic, pentru că tipul a plecat. Ieri a căzut în mîinile noastre din greșeală, și un om care poate să iasă din închisoare cum a făcut-o el, n-o să mai săvîrșească o a doua greșeală la mai puțin de cinci sute de mile de Jefferson și chiar de Mississippi.

— O greșeală? întrebă unchiul Gavin. Păi, în dimineața asta ne-a făcut să știm de ce ținea atît de mult să fie băgat în închisoare.

— Și care era motivul?

— Ca să evadeze.

— Și de ce să evadeze, cînd oricum era liber și putea să fie liber și mai departe, luînd-o pur și simplu din loc, în loc să-mi telefoneze că a săvîrșit o crimă?

— Știu și eu, răspunse unchiul Gavin. Ești sigur că bătrînul Pritchel...

— Dacă-ți spun că oamenii l-au văzut și au vorbit cu el azi dimineață prin ușa întredeschisă. Și în clipa asta în care-ți vorbesc, Bryan Ewell stă probabil ghemuit pe un scaun rezemat de ușă... în orice caz ar face bine să stea acolo. Te chem eu dacă e ceva nou. Dar cum ți-am mai spus... n-o să se întîmple nimic.

Telefonă după o oră. Vorbise chiar înainte cu ajutorul lui, care percheziționase casa lui Flint și care-i raportase că Flint trecuse pe acolo în noaptea trecută — ușa din spatele casei era deschisă, pe podea erau sfărîmăturile unei lămpi cu gaz pe care Flint o trîntise probabil bîjbîind prin întuneric, căci ajutorul găsise lîngă un cufăr mare, deschis, cu lucrurile din el răscolite în grabă, o feștilă de hîrtie răsucită pe care, era limpede, Flint o folosise pentru a face lumină ca să poată găsi ce căuta — o bucată de hîrtie ruptă dintr-un buletin.

— Din ce ? zise unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat și eu, spuse șeriful. Și Ben mi-a zis : În regulă, trimiteți atunci pe altcineva, dacă vi se pare că nu știu să citesc deajuns de bine. E vorba de o bucată de hîrtie care, ce mai încolo-încoace, a fost ruptă dintr-un buletin, fiindcă scrie ceva pe ea în engleză, așa că pot citi și eu... Dar eu îi zic : Spune-mi exact ce ții în mînă. Și mi-a spus. E o pagină dintr-o revistă sau dintr-o fițuică care se numește : *Buletin* sau *Buletinul*. Mai sînt cîteva rînduri tipărite pe hîrtia aceea, dar Ben nu le poate desluși, pentru că și-a pierdut ochelarii în pădure, căutînd să încercuiască locuința lui Flint ca să pună mîna pe el în timp ce omul, după părerea lui,

lui pregătea probabil micul dejun. Tu știi ce-o mai fi și cu povestea asta ?

— Da, zise unchiul Gavin.

— Ai idee ce-o fi însemnînd asta, ce rost avea hîrtia asta acolo ?

— Da, zise unchiul Gavin. Dar de ce ?

— Ei bine, eu nu. Și el n-o să ne-o spună niciodată. Fiindcă a șters-o, Gavin. A, într-o bună zi, o să cadă el în mîinile noastre, sau fie în mîinile cuiva, undeva. Nu aici, și nu pentru ce-a făcut aici. Ai zice că nebuna aceea nenorocită, acea sărmană nevinovată, nu făcea să fie răzbunată, chiar de către acea justiție pe care tu vrei să o pui deasupra adevărului.

Și lucrurile păreau să fi rămas aici. Mrs. Flint fu înmormîntată în după-amiaza aceea. Bătrînul rămase închis în odaia lui în timpul serviciului religios și nu ieși nici după ce plecară cu sicriul să-l ducă la cimitir ; în casă rămase numai ajutorul șerifului care stătea tot acolo pe scaunul din fața ușii încuiate, și două vecine care-i pregătiră o mîncare caldă bătrînului Pritchel. Pînă la urmă bătrînul se îmblînzi și deschise ușa, atît cît să ia tava pe care i-o întindeau. Mormăi morocănos cîteva cuvinte de mulțumire, și le mulțumi și pentru tot ce făcuseră în ultimele douăzeci și patru de ore. Cînd una din femei, înduioșată, se oferi să vină și a doua zi să-i facă de mîncare, furia și toanele îl cuprinseră din nou și n-apucă biata femeie să-i pară rău că l-a vorbit, că bătrînul îi și strigă cu glasul lui spart, închizînd ușa : „N-am nevoie de nici un ajutor. Și-așa și-așa nu mai aveam nici fată de doi ani", și le trînti ușa în nas, trăgînd zăvorul din nou.

Cele două femei plecară și în casă nu mai rămase decît ajutorul răsturnat pe scaunul lui de lîngă ușă. A doua zi dimineață se-ntoarse în oraș și povesti că în timp ce moțăia, se pomenise deodată că bătrînul deschide ușa și dînd cu piciorul în scaunul de sub el îl trîntise cît colo, și-i poruncise, înjurînd, lui (ajutorului), care sărise de pe scaun, să o șteargă de acolo chiar în clipa aceea și că, după cîteva minute cînd, ascuns pe după colțul șurii, se uita înspre casă, răsunase o împușcătură la fereastra bucătăriei și o salvă de alice pentru veverițe izbi zidul grajdului la mai puțin de-un metru deasupra capului său.

Șeriful îi telefonă iar unchiului ca să-i împărtășească știrea.

— Așa că a rămas din nou singur, la fermă. Și deoarece s-ar părea că asta a vrut, n-am ce să-i mai fac. Desigur că mi-e milă de el. Așa cum mi-ar fi milă de oricine ar trebui să o scoată la capăt avînd un caracter ca al lui. La vîrsta asta fără nimeni pe-aproape și după toate cîte i s-au întîmplat... E ca și cum ar fi fost prins într-un uragan, zvîrlit în aer, ca să se trezească apoi trîntit la locul de unde a plecat fără să fi avut măcar plăcerea sau norocul de a fi făcut o călătorie. Îți aduci aminte ce-ți ziceam ieri în legătură cu cei care scot sabia ?

— Nu, nu-mi amintesc, zise unchiul Gavin. Ieri mi-ai spus o mulțime de lucruri.

— Și am avut dreptate în privința multora. Ți-am zis că totul s-a terminat ieri. Așa a și fost. Omul ăsta o să-și dea el în petec pînă la urmă, dar nu pe la noi.

Dar lucrurile nu se opriră aici. S-ar fi zis că Flint nici nu călcase vreodată prin aceste locuri

— nici cea mai neînsemnată urmă, nici cel mai firav semn nu arăta că a fost într-adevăr închis într-una din celulele închisorii. Cei cîțiva oameni milosi, dar care nu simțeau nici o pierdere despărțindu-se, îndepărtîndu-se de mormîntul proaspăt al femeii care însemnase atît de puțin în viața noastră, pe care unii dintre noi o cunoscuseră, fără s-o fi văzut vreodată, pe care alții o văzuseră fără s-o cunoască vreodată... Moșneagul fără copii pe care cei mai mulți dintre noi nici nu-l zăriseră vreodată, din nou, singur, în casa în care, și-așa și-așa, nu mai avea pe nimeni de doi ani...

— Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, zise unchiul Gavin. Ca și cum Flint, nu numia că n-ar fi fost niciodată în pușcărie, dar nici măcar n-ar fi existat. Și acest triumvirat al ucigașului, al victimei și al celui îndoliat — n-ar fi alcătuit din trei ființe vii, în carne și oase, ci din niște închipuiri, niște umbre chinezești pe un perete — nici bărbați, nici femei, nici tineri, nici bătrîni, nimic altceva decît trei etichete proiectînd două umbre pentru simplul și unicul motiv că trebuie să existe cel puțin doi pentru a se formula adevărurile nedreptății și ale durerii. Da, da, asta e. N-au aruncat niciodată decît două umbre, în ciuda faptului că au fost trei etichete, trei nume. Ai zice că numai prin moartea ei, biata femeie a izbutit să capete de ajuns de multă realitate încît să poată avea o umbră.

— Totuși cineva a ucis-o, spusei.

— Da, zise unchiul Gavin. Cineva a ucis-o.

Era pe la prînz. În după-amiaza aceea, către ora cinci, telefonul sună. Era șeriful.

— Unchiul tău e-acasă ? mă întrebă el. Spune-i să m-aștepte. Vin imediat. Era însoțit de

un străin — un bărbat venit de la oraș, într-un costum îngrijit.

— Mr. Workman, zise șeriful. Din partea societății de asigurare. Avea o poliță de asigurare. De cinci sute de dolari, încheiată acum șaptesprezece luni. Pentru o asemenea sumă nu face să omori pe nimeni.

— Dacă e într-adevăr vorba de un omor, zise agentul de asigurare. Vorbea liniștit, fără să se grăbească, dar dincolo de calmul aparent al glasului său simțeai că e un om pasionat. Poliția va fi plătită pe loc, fără nici o dificultate și fără nici o anchetă. Dar aș vrea să vă spun un lucru pe care am impresia că nu-l știți încă. Bătrînul e nebun. Așa că nu pe Flint ar fi trebuit să-l aduceți la oraș ca să-l puneți sub pază.

Dar tot șeriful ne spuse întreaga poveste: biroul din Memphis al societății de asigurare primise, ieri, o telegramă semnată de bătrînul Pritchel, care le anunța moartea clientei lor și agentul ajunsese după-amiază, către ora două, la bătrînul Pritchel și într-o jumătate de ceas izbutise să scoată de la bătrîn adevărul asupra morții fiicei sale: faptele pe care dovezile materiale — camioneta și cele trei veverițe moarte, urmele de sînge de pe pămînt și de pe trepte — le confirmau. Totul se petrecuse așa: în timp ce fiica sa era ocupată cu pregătirea prînzului, Pritchel și Flint plecaseră cu camioneta în pădure ca să omoare veverițe pentru cină.

— Asta e-adevărat, zise șeriful. M-am informat. Duminică dimineața se duceau întotdeauna să vîneze. Pritchel nu dădea voie nimănui să-i omoare veverițele, numai lui Flint și chiar și în acest caz trebuia să-l însoțească. După ce omorîseră cele trei veverițe, se întor-

seseră acasă cu camioneta și Flint trăsese mașina în fața treptelor din spatele casei și femeia ieșise să ia veveriţele și Flint deschisese portiera ca să coboare, luînd și puşca, și se împiedicase, tocul ghetei prinzîndu-i-se în scara mașinii și, întinzînd mîna în care ţinea puşca pentru a-și atenua căderea, ţeava puștii fu îndreptată spre capul nevestei sale și glonțul o pornise. Cît despre bătrînul Pritchel, nu numai că spunea că nu trimisese nici o telegramă, dar susţinea cu vehemenţă, înjurînd într-una, că nici habar n-avusese de existenţa poliţei de asigurare. El o ţinea morţiș că nu fusese vorba de un accident. Încercase să revină asupra declaraţiilor sale cu privire la cele ce se petrecuseră cînd fiica sa ieșise să ia veveriţele și puşca se descărcase, și-și retractase spusele îndată ce-și dăduse seama că în felul acesta își dezvinovăţea ginerele și smulsese din mîinile agentului de asigurare o hîrtie care i se păru, desigur, că e poliţa de asigurare, încercînd s-o rupă și s-o facă bucăţi-bucăţele înainte ca agentul să fi putut să-l împiedice.

— De ce ? zise unchiul Gavin.

— De ce nu ? răspunse șeriful. Flint ne-a scăpat printre degete ; Mr. Pritchel știe că omul se plimbă liber, pe undeva nu se știe pe unde. Nu-ţi închipui cumva că după ce i-a omorît fiica avea să-l lase să încaseze și banii ?

— Poate că-i așa, zise unchiul Gavin. Eu însă nu cred. Nu cred că asta îl necăjea. Mie îmi vine să cred că Mr. Pritchel știe că Joel Flint n-o să mai încaseze asigurarea asta și nici o altă sumă de bani. Poate că-și dădea seama că o puşcărie prăpădită ca a noastră n-o să-l ţină multă vreme sub gratii pe un fost circar um-

blat prin lume și se aștepta probabil ca Flint să se-ntoarcă și de data aceasta era gata să-l primească. Și mă gîndesc că de îndată ce oamenii o să-l mai lase în pace, o să trimită după tine ca să te pună el însuși la curent.

— Daa ? îl întrerupse agentul. Atunci să știți că a și început să se simtă în largul lui. Ascultați numai o clipă : cînd am sosit azi după-amiază la fermă stătea de vorbă în camera de oaspeți cu trei bărbați. Oamenii aveau la ei un cec la purtător. O sumă mare. Voiau să-i cumpere ferma, din pivniță pînă în pod, cu toate dependințele și, la drept vorbind, habar n-aveam că pe aici pămînturile au un preț atît de mare. Actul era gata, semnat și parafat, dar cînd le-am spus cine sînt, au fost de părere ca, din moment ce tot aveam să trec din nou prin oraș, să mai aștepte pîn-oi înștiința pe cineva — pe șerif, bănuiesc — ce se întîmpla pe-acolo.

Și am plecat, cu bătrînul acela țicnit stînd în ușă, strigîndu-mi și fluturînd hîrtia spre mine : Du-te dracului și spune-i șerifului ! Adu și-un avocat ! Adu-l pe avocatul ăla, pe Stevens ! Aud că se crede grozav de șiret !

— Noi vă mulțumim, spuse șeriful. Vorbea și se mișca de obicei cu acea politețe calculată, puțin cam ceremonioasă și demodată care nu convine decît oamenilor înalți și impunători, numai că nu renunța la ea niciodată ; iar acuma pentru prima dată îl vedeam întrerupînd atît de brusc o conversație, chiar dacă ea avea să fie reluată a doua zi. Nici măcar nu se mai uită la agent.

— Mașina mea e afară, îi spuse el unchiului.

Şi aşa, ajunserăm cu maşina cam pe la apusul soarelui în faţa gardului de ţăruşi care înconjura curtea pustie şi îngrijită şi casa curată şi îngrijită a bătrînului Pritchel în faţa căreia am zărit o maşină mare şi prăfuită cu număr de oraş şi camioneta prăpădită a lui Flint la volanul căreia stătea un tînăr negru, nu de prin partea locului — lucru ciudat — pentru că bătrînul Pritchel nu avusese niciodată vreun servitor în afară de fiică-sa.

— Pleacă şi el, zise unchiul Gavin.

— E dreptul lui, spuse şeriful.

Urcarăm treptele. Dar n-apucarăm să ajungem la uşă că bătrînul Pritchel ne şi strigă să intrăm — glasul acela răguşit, spart şi strident al bătrînului venind de dincolo de intrare, de cealaltă parte a uşii care dădea în sufragerie, unde pe un scaun, aşezat aşa ca să-l vezi îndată, era pus un geamantan de pe vremuri, enorm, legat cu sfoară, îndesat de plesnea şi unde trei bărbaţi veniţi din Nord, îmbrăcaţi în mantale prăfuite, stăteau în picioare cu ochii spre uşă şi în faţa mesei, nemişcat, şedea bătrînul Pritchel.

Şi atunci îi văzui pentru prima dată (unchiul Gavin îmi spuse că-l zărise în treacăt numai de două ori) chica albă şi ciufulită, sprîncenele stufoase şi zvîrlite pe deasupra ochelarilor cu ramă de oţel, mustaţa groasă şi neîngrijită şi barba încîlcită şi pătată de tabac, gălbejită cum e bumbacul învechit.

— Intraţi, zise el. Avocatul Stevens, nu?

— El, Mr. Pritchel, spuse şeriful.

— Îhm, mîrîi bătrînul. Ei, Hub, reluă bătrînul, am dreptul să-mi vînd pămîntul sau nu?

— Bineînţeles, Mr. Pritchel, răspunse şeriful. Nu se prea ştia că ai intenţia să-l vinzi.

— Așa! zise bătrînul. Probabil că povestea asta m-a făcut să-mi schimb părerea. Cecul și actul de vînzare stăteau păturite în fața lui, pe masă. Împinse cecul spre șerif. Nici nu-și întoarse capul spre unchiul Gavin, mulțumindu-se să zică: Și dumneata. Unchiul Gavin și șeriful se apropiară de masă ca să vadă cecul. Nu-l atinse nici unul. Mă uitam la ei. Pe obrazul lor nu se vedea nimic.

— Ei, ce ziceți? întrebă Mr. Pritchel.

— Bun preț, zise șeriful.

Bătrînul scoase o exclamație scurtă și răgușită: Aha. Despături actul de vînzare și-l împinse nu spre șerif, ci spre unchiul Gavin.

— Ei? întrebă el. Dumneata care ești avocat, ce zici?

— E în perfectă regulă, Mr. Pritchel, răspunse unchiul.

Bătrînul se răsturnă pe speteaza scaunului și cu mîinile pe masă își trase capul înapoi, uitîndu-se țintă la șerif.

— Va să zică, zise el, am încheiat tîrgul?

— Pămîntul e-al dumitale. Nimeni nu te poate opri să faci cu el ce vrei.

— Aha, făcu Mr. Pritchel. Stătea acolo, pe scaun, de parc-ar fi fost țintuit locului. Atunci domnilor, ne-am înțeles. Nu schiță nici un gest; unul dintre străini făcu un pas și luă actul de vînzare de pe masă.

— În jumătate de ceas am plecat din casă. O să vă puteți instala aici imediat, dacă nu, veți găsi cheia sub ștergător mîine dimineață. Cînd plecară avui impresia că nici nu se uită la ei, dar nu puteai fi sigur din cauza reflexelor ochelarilor. Apoi îmi dădui seama că-l privea pe șerif, că-l tot privea de cel puțin un

minut și observai că tremură, cu tremurul acela agitat al bătrînilor, deși mîinile lui, pe care le ținea pe masă, nu se mișcau de parcă ar fi fost de lut.

— Va să zică, l-ați lăsat s-o șteargă, zise el.

— Asta așa e, răspunse șeriful. Dar n-aveți grijă, Mr. Pritchel, o să punem mîna pe el.

— Cînd? întrebă bătrînul. Peste doi ani? Peste cinci ani? Peste zece ani? Am șaptezeci și patru de ani, mi-am îngropat nevasta și patru copii. Unde am să mai fiu eu de aici în zece ani?

— Sper că tot aici, zise șeriful.

— Aici? reluă bătrînul. Nu m-ai auzit înainte spunîndu-i individului acela că se poate instala în casa asta în jumătate de ceas? Și acuma am camionetă, am bani de cheltuit și am pe ce să-i cheltuiesc.

— Pe ce să-i cheltuiești? întrebă șeriful. Cerul? Păi chiar și puștiul ăsta care a venit cu noi ar trebui să se scoale în zori și să se culce noaptea tîrziu ca să facă praf banii ăștia în zece ani.

— O să-i cheltuiesc ca să-l prind pe cel care mi-a omorît-o pe Ellie!

Se ridică brusc în picioare, împingînd scaunul cît colo. Se clătină, dar cînd șeriful se repezi spre el, bătrînul ridică deodată brațul de parcă-ar fi vrut să dea în șerif să-l facă să dea înapoi.

— N-am nimic, spuse el gîfîit. Și deodată se porni să urle cu glasul aspru, răgușit, și tremurînd de furie: Cărați-vă de-aici! Cărați-vă cu toții din casa mea! Șeriful însă nu făcu nici o mișcare, și nici noi; după o clipă bătrînul în-

cetă să tremure. Dar se ţinea de capătul mesei. Glasul lui era din nou liniştit : Daţi-mi whisky-ul. E pe etajeră. Şi trei pahare.

Şeriful se duse să le ia — o carafă veche de sticlă şlefuită şi trei pahare de sticlă groasă — şi le puse în faţa bătrînului. Şi cînd vorbi din nou, glasul i-era aproape amabil, şi-nţelesei cum se făcuse că femeia de ieri seară ajunsese să-i propună să vină a doua zi să-i pregătească de mîncare.

— Vă rog să mă iertaţi. Sînt obosit. În ultima vreme mi s-au întîmplat o mulţime de nenorociri care m-au istovit. Poate că aş trebui să plec de aici.

— Dar nu în seara asta, Mr. Pritchel, zise şeriful.

Apoi, din nou, ca şi atunci cînd femeia aceea îi propusese să revină ca să-i facă de mîncare, se zborşi :

— S-ar putea să nu plec în seara asta. Dar s-ar putea să şi plec. Voi însă vreţi să vă întoarceţi în oraş, aşa că o să bem un păhăruţ înainte de a ne despărţi, pentru vremuri mai bune... Scoase dopul carafei, turnă whisky-ul în pahare şi căută ceva pe masă :

— Hei, băiete, zise el, du-te şi adu găleata cu apă. O găseşti pe poliţa de pe veranda din spatele casei. Cînd să mă-ntorc spre uşă ca să ies din cameră, îl văzui că întinde braţul, ia zahariţa, bagă linguriţa în zahăr şi atunci mă oprii locului. Şi-mi aduc aminte cum se uitau la el unchiul Gavin şi şeriful, şi nici mie nu-mi venea să-mi cred ochilor cînd îşi turnă o lingură de zahăr în paharul cu whisky şi se apucă să mestece. Pentru că ştiam bine cum procedau unchiul

Gavin și șeriful cînd venea să joace șah cu unchiul Gavin, și nu numai ei, ci și tatăl unchiului Gavin, bunicul meu, și tatăl meu, cînd trăia, și toți ceilalți oameni care veneau la bunicul și care beau groguri reci, cum li se spune pe la noi, și chiar și eu știam că pentru a face un grog rece nu trebuie să pui zahărul în whisky, din cauză că zahărul, în loc să se dizolve în whisky, formează pe fundul paharului un fel de sat ca nisipul; mai întîi trebuie să torni apă în pahar și apoi să topești zahărul în apă, asta-i ca un fel de ritual; și abia după aceea se toarnă whisky-ul și toată lumea știa asta, bineînțeles că și bătrînul Pritchel, care trebuia să fi văzut preparîndu-se groguri reci de aproape șaptezeci de ani și care-și făcuse și băuse și el groguri reci cel puțin de vreo cincizeci și trei de ani. Și-mi aduc aminte și acuma cum omul pe care-l luaserăm drept bătrînul Pritchel, dîndu-și seama, dar prea tîrziu, ce face, își ridică privirea în clipa în care unchiul Gavin sări la el, întoarse brațul și zvîrli paharul pe care-l ținea în mînă în capul unchiului Gavin, îmi aduc aminte de zgomotul paharului izbindu-se de zid, de pata întunecată și de trosnetul mesei răsturnate, și de mirosul acru al whisky-ului curgînd din carafă și de unchiul Gavin strigîndu-i șerifului: Prinde-l, Hub, prinde-l!

Săriserăm toți trei pe el. Îmi aduc aminte și acum de agilitatea și de forța sălbatică a trupului acela, care nu era al unui bătrîn; îl văzui prăbușindu-se sub lovitura șerifului și peruca îi căzu cît colo; mi se păru că-i văd obrazul schimonosindu-se de furie sub sulimanul cu care-și făcuse zbîrciturile și sub sprîncenele false. Cînd șeriful îi smulse barba și mustățile; par-

că-i luă și pielea o dată cu ele, obrajii ivindu-i-se mai întîi îmbujorați apoi stacojii, de parcă în acest ultim rol disperat ar fi trebuit să-și ascundă sub barbă, să-și deghizeze, nu fața ci sîngele pe care-l vărsase.

În mai puțin de jumătate de ceas găsirăm și trupul bătrînului Pritchel. Era îngropat, la vreo cîțiva centimetri adîncime, în grajd, lîngă iesle, și pămîntul abia de-l acoperea în groapa aceea săpată în grabă. Părul îi fusese cărnit și tăiat scurt, sprîncenele fuseseră și ele cărnite și tunse scurt, barba și mustața îi fuseseră rase. Era îmbrăcat cu hainele pe care le purtase Flint la pușcărie; obrazul îi era stîlcit de cel puțin o lovitură puternică, dată după cît se pare cu dosul securii care-i despicase creștetul, așa că abia-i mai deosebeai trăsăturile; după ce-ar fi zăcut vreo două-trei săptămîni în pămînt, trupul ar fi fost de nerecunoscut. Sub capul bătrînului era așezat cu grijă un registru mare, gros de aproape șase *inch*-i și greu de aproape vreo douăzeci de livre, plin de tăieturi de ziare lipite cu grijă, tăieturi care acopereau o perioadă de mai bine de douăzeci de ani. Alcătuiau cronica, povestea talentului și a darurilor pe care pînă la urmă le pervertise și le trădase și care, din această pricină se întorseseră împotriva lui pentru a-l pierde. Totul se afla în acest registru: începuturile, momentele mai însemnate ale carierei, apogeul și după aceea declinul: prospecte, programe, tăieturi de ziare și chiar și un afiș de zece picioare:

SIGNOR CANOVA
MAESTRU ILUZIONIST

Dispare Sub Ochii Dumneavoastră
Direcţia oferă Zece mii de Dolari, Bani Gheaţă, Oricărui Bărbat, Femeie, Copil Care...

Ultima tăietură de jurnal era extrasă din jurnalul nostru local din Memphis şi datată din Jefferson, şi făcea parte din rubrica faptelor diverse şi nu din aceea a anunţurilor publicitare. Era vorba de povestea ultimei sale lovituri, pe care-şi jucase viaţa şi talentul pentru bani şi avere şi pierduse — tăietura de jurnal decupată cu grijă povestind sfîrşitul nu numai al unei vieţi, ci a trei, deşi umbrele a două dintre ele se contopiseră şi acolo ; nu numai al bietei femei nevinovate, ci şi al lui Joel Flint şi al lui Signor Canova, pentru că în grămada aceea, risipite printre anunţurile care dădeau a înţelege că Signor Canova murise şi el, se aflau şi anunţurile redactate cu băgare de seamă pe care le inserase sub noul său nume în *Variety* şi *Butinul*, fără a fi găsit probabil niciodată vreun angajament, deoarece, după moartea sa, marele Signor Canova trebuise să treacă prin purgatoriu : şase luni într-un circ, opt luni într-altul, fiind rînd pe rînd om în fanfară, îngrijitor în arenă şi sălbatic din Borneo, pînă în clipa în care ajungînd în ultimul hal, trebuise s-o pornească dintr-un tîrg în altul, mereu pe drumuri, cu roata aceea a norocului şi cu ceasurile-imitaţie şi pistoalele stricate pînă în ziua în care, probabil, instinctul îl făcuse să-şi dea seama că are o ultimă şansă de a-şi folosi talentele.

— Şi a pierdut, de data aceasta pentru to deauna, zise şeriful. Ne aflam din nou în biro Uşa dinspre curte era deschisă, în noaptea d vară clipeau luminile licuricilor, greierii ţîrîia şi brotacii orăcăiau.

— Totul s-a pornit de la poliţa de asigurar Dacă agentul n-ar fi trecut prin oraş să n spună să trecem pe la fermă, nu l-am fi prin încercînd să dizolve zahărul în whisky, iar e s-ar fi urcat liniştit în camionetă şi ar fi dis părut fără urmă. În loc să facă asta, el îl aduc pe agent la fermă şi în chip practic ne provoac să mergem acolo ca să-l recunoaştem sub pe ruca şi sub machiajul lui...

— Ieri mi-ai spus, nu-i aşa, că şi-a suprimat martorul puţin cam prea devreme, reluă un chiul Gavin. Martorul acela nu era ea. Marto rul pe care l-a suprimat era cel pe care tre buia să-l găsim în grajd.

— Care martor ? întrebă şeriful. Cel care trebuia să ne arate că Joel Flint nu mai trăieşte ?

— Într-un fel da. Dar mai ales martorul pri mei crime, al celei vechi : al aceleia care a dus la pieirea lui Signor Canova. Pe acesta voia să-l regăsim. Din pricina asta nici nu l-a în gropat mai adînc şi nici nu l-a ascuns mai binc. De îndată ce l-am fi găsit, ar fi fost bogat şi mai ales liber, scăpat nu numai de Signor Canova care-l trădase murind acum opt ani, ci şi de Joel Flint. Chiar dacă trupul ar fi fost găsit înainte de a fi avut timpul să plece, ce crezi c-ar fi spus ?

— Ar fi trebuit să-i stîlcească obrazul mai bine, fu de părere şeriful.

— Nu cred, răspunse unchiul Gavin. Ce crezi c-ar fi spus ?

— Ei, ce-ar fi spus după tine ? zise şeriful.

— Ei da, l-am omorît. Mi-a ucis fiica. Şi tu ce i-ai fi zis, tu, reprezentantul legii ?

— Nimic, spuse şeriful după o clipă.

— Nimic, repetă unchiul Gavin.

Un cîine lătra undeva, dar nu era un dulău, apoi, din dudul din spatele casei se auzi ţipătul înfiorat şi speriat al huhurezului, şi toate vieţuitoarele mărunte începură să se mişte : şoarecii de cîmp, oposumul, iepurii, vulpile şi tîrîtoarele, alergînd, tîrîndu-se, alunecînd pe pămîntul întunecat, care sub cerul înstelat al verii secetoase era numai întunecat nu şi pustiu.

— Asta-i unul din motivele pentru care a făcut-o, zise unchiul Gavin.

— Unul din motive ? întrebă şeriful. Care sînt celelalte ?

— Mai e şi un altul, cel adevărat. Care n-are nici o legătură cu banii ; şi chiar dacă ar fi vrut, şi tot n-ar fi putut să nu ţină seama de el. Mă gîndesc la talentul lui. Ceea ce trebuie să regrete el acuma mai mult decît orice, nu e atît faptul că a fost arestat, cît faptul că a fost arestat prea devreme, înainte de a fi avut posibilitatea de a găsi trupul şi de a-i fi dat prilejul să-l identifice ca fiind al său ; înainte ca Signor Canova să fi avut vreme să facă să-i dispară jobenul lucitor pe deasupra umărului şi să se încline în ropotul sacadat, uluit, asurzitor al aplauzelor admirative şi să dispară la rîndul lui printr-un salt sau două din conul mişcător de lumină al proiectorului — ale hop ! — odată pentru totdeauna. Cînd te gîndeşti ce-a făcut :

întîi s-a declarat vinovat de omor, deşi, după toate probabilităţile, ar fi putut foarte uşor să fugă ; apoi s-a achitat singur, după ce şi-a recăpătat libertatea. După aceea a avut îndrăzneala să ne facă să venim la fermă, ca, prin prezenţa noastră, să sancţionăm literalmente săvîrşirea faptului însuşi pe care încercam să-l împiedicăm. Ce alt sentiment putea naşte în sufletul lui acest talent, sentiment ridicat mereu la o treaptă şi mai înaltă de priceperea cu care ştia să-şi folosească talentul, decît un dispreţ suprem faţă de oameni ? Tu însuţi mi-ai spus că niciodată în viaţă nu i-a fost frică de nimic.

— Da, zise şeriful. Scriptura spune şi ea undeva : *„Cunoaşte-te pe tine însuţi"*. Nu există cumva o altă carte care să spună : *„Omule, fie-ţi teamă de tine însuţi, de semeţia, de deşertăciunea şi de trufia ta"* ? Tu ar trebui să ştii, pentru că ai pretenţia că te pricepi la cărţi. Nu mi-ai spus tu, odată, că asta înseamnă amuleta aia agăţată la lanţul de la ceasul tău ? Atunci în ce carte se găsesc cuvintele acestea ?

— În toate cărţile, zise unchiul Gavin. Bineînţeles, în acelea bune. Lucrul acesta e spus în diferite feluri, dar în orice caz îl găseşti în aceste cărţi.

FUM

Anselm Holland se stabilise în Jefferson cu mulți ani în urmă. De unde venea nu știa nimeni. Pe vremea aceea însă era tînăr și șiret sau cel puțin chipeș, fiindcă în trei ani se însură cu singura fiică a unui om din comitat care avea două mii de acri de pămînt din cel mai bun și se mută în casa socrului său, unde, doi ani mai tîrziu nevastă-sa îi născu doi fii gemeni și unde după vreo alți cîțiva ani îi muri socrul, lăsîndu-i întreaga proprietate, acum pe numele nevestei. Noi, cei din Jefferson, îl auziserăm însă și înainte de asta vorbind ceva mai mult decît s-ar fi cuvenit despre „pămîntul meu, recolta mea"; și acei dintre noi ai căror părinți și bunici se născuseră și crescuseră prin aceste locuri ne uitam la el cu oarecare răceală și dispreț, considerîndu-l ca pe un om crud și (după cum povesteau arendașii lui și albi și negri ca și cei care avuseseră de-a face cu el), brutal. Din considerație pentru soția sa și din respect pentru socrul său, îl tratam însă cu politețe dacă nu cu deferență. Așa că atunci cînd soția muri și ea, lăsîndu-l cu cei doi prunci, îl socotirăm vinovat, spunînd că-i mîncase viața cu grosolănia și violențele lui de venetic prost crescut. Iar cînd fiii lui ajunseră la maturitate și mai întîi unul și apoi și celălalt plecară de acasă,

nu furăm surprinşi. Şi cînd, într-o bună zi, acum şase luni, fu găsit mort, cu piciorul prins în scara şeii calului pe care-l încălecase, cu trupul zdrobit groaznic, calul, după cît se pare, tîrîndu-l, trecuse cu el prin ostreţele unui gard (pe spatele şi pe crupa calului se mai vedeau încă urmele lovituri-lor pe care i le dăduse într-un acces de furie), nimănui din noi nu-i păru rău, deoarece numai cu puţin înainte săvîrşise un lucru pe care oa-menii din oraşul nostru, din vremea noastră şi cu felul nostru de a gîndi îl socoteau a fi o nelegiu-ire de neiertat. În ziua în care muri, oamenii aflară că se apucase să răscolească cimitirul fa-miliei, deschizînd mormintele rudelor din partea nevestei şi printre ele şi cel în care nevasta sa odihnea de treizeci de ani. Şi aşa se făcu că bă-trînul smintit şi orbit de ură fu îngropat printre mormintele pe care încercase să le profaneze şi la vremea cuvenită testamentul său fu prezentat spre validare. Şi fără a fi surprinşi luarăm cu-noştinţă de cuprinsul lui. Nu furăm de loc uimiţi cînd aflarăm că pînă şi de dincolo de mormînt lo-vise în singurii oameni cărora le mai putea face acum vreun rău ; urmaşilor lui de carne şi sînge.

In anul morţii tatălui lor, cei doi fii gemeni împliniseră patruzeci de ani. Mezinul, Anselm Junior, aşa se spunea, fusese preferatul maică-sii — poate pentru că semăna cel mai mult cu taică-său. În orice caz, de pe vremea cînd murise, şi cînd băieţii erau încă mici, auziserăm de certurile dintre bătrînul Anse şi tînărul Anse, în care Vir-ginius, celălalt frate, intervenea ca să-i împace şi era afurisit pentru strădaniile lui şi de tată şi de frate ; ăsta era Virginius, ce să-i faci. Şi tînărul Anse era la fel ; înainte de a împlini douăzeci de ani fugi de acasă şi nu se mai întoarse decît după

zece ani. Cînd reveni, atît el cît și fratele lui erau majori și Anselm ceru tatălui său ca pămîntul, pe care bătrînul Anse, după cum aflarăm, îl avea numai în folosință, să fie împărțit și el — tînărul Anse — să-și primească partea lui. Bătrînul Anse respinse cu violență această cerere. Fără îndoială că ea fusese formulată cu aceeași violență, dat fiind că amîndoi, bătrînul Anse și tînărul Anse își semănau foarte. Și mai aflarăm că Virginius, ceea ce pare cu totul ciudat, fusese de partea tatălui său. Am auzit asta cu urechile noastre, da, da. Și pămîntul rămase ca la început, și aflarăm că, în toiul unei scene de o nemaipomenită violență chiar și pentru ei — o scenă de o asemenea violență că toți slujitorii negri fugiră din casă și se împrăștiară în noapte — tînărul Anse plecă luînd cu el perechea de catîri care-i aparțineau; și din acea zi și pînă la moartea tatălui său, chiar și după ce Virginius fusese și el silit să plece de-acasă, Anselm nu mai vorbi niciodată nici cu tatăl și nici cu fratele său. De această dată nu mai plecă totuși din comitat. Se retrase numai în regiunea deluroasă (de unde putea să observe ce fac bătrînul și Virginius, așa ziceau unii din noi și așa gîndeam cu toții); și trăi acolo timp de cincisprezece ani, singur ca un pustnic, într-o cabană de două camere cu pămînt pe jos, făcîndu-și singur de mîncare, nevenind în oraș cu catîrii lui, nici de patru ori pe an. Într-o vreme fusese arestat și dat în judecată pentru fabricare ilegală de whisky. Nu se apără și nu respinse acuzația, dar nici nu-și recunoscu vina; fu condamnat să plătească o amendă atît pentru delictul ce i se imputa cît și pentru disprețul arătat instanței, și se-nfurie cumplit, întocmai ca și tatăl său, cînd fratele lui, Virginius, vru să plătească amenda. Se repezi la

Virginius chiar în sala judecătoriei și, la cererea sa, fu trimis la închisoare, de unde se reîntoarse la cabana lui opt luni mai tîrziu, grațiat datorită bunei sale purtări — un bărbat întunecat și tăcut, cu un profil vulturesc, pe care atît vecinii cît și ceilalți oameni nu-l frecventau de fel.

Virginius, celălalt geamăn, rămase locului, lucrînd pămîntul pe care taică-său îl lăsase în paragină și cînd trăia. (Lumea spunea despre bătrînul Anse : „Cine știe de unde o fi venit și cum o fi fost crescut, dar numai fermier nu era". Și asta ziceam și noi între noi, fiind convinși că spunem adevărul : „De asta se și certa tînărul Anse cu bătrînul ; fiindcă-l vedea pe tatăl său că-și bate joc de pămîntul pe care maică-sa voise să i-l lase, lui și lui Virginius".) Dar Virginius rămase locului. Nu i-o fi venit prea la îndemînă și mai tîrziu furăm de părere că Virginius ar fi trebuit să știe că o asemenea treabă nu putea ține prea mult. Și apoi, după asta, ziserăm : „Poate că știa". Pentru că ăsta era Virginius. Nu știai ce crede, și nici atunci și nici altădată. Bătrînul Anse și tînărul Anse erau ca apa. Întunecată, desigur ; dar îți puteai da seama ce-au de gînd. Dar nimeni nu știa vreodată ce-are de gînd și ce vrea să facă Virginius, decît după ce lucrurile se consumau. Noi nu știam nici cum se făcuse că Virginius, care rezistase singur timp de zece ani cît tînărul Anse lipsise, fusese pînă la urmă și el alungat ; el nu spuse nimic, nimănui, și probabil că nici măcar lui Granby Dodge. Dar noi îl cunoșteam pe bătrînul Anse și-l cunoșteam și pe Virginius și ne puteam închipui cam cum se petrecuseră lucrurile, probabil cam așa :

De vreun an, de cînd tînărul Anse își luase catîrii și plecase în regiunea de dealuri, îl tot ve-

deam pe bătrînul Anse furios, dar stăpînindu-se să nu izbucnească. Şi într-o zi se dezlănţui, poate cam aşa :

— Acum că frate-tău a şters-o, ţi se pare că n-ai decît să te-nvîrţi de colo pînă colo ca să pui mîna pe totul, nu ?

— Nu-ţi cer totul, zise Virginius. Nu vreau decît partea mea.

— Aşa, făcu bătrînul Anse. Va să zică acuma vrei şi tu să facem harcea-parcea din pămînt, nu ? Crezi şi tu c-ar fi trebuit să-mpărţim pămîntul cînd aţi devenit majori ?

— Eu unul n-aş vrea decît o palmă de pămînt pe care s-o cultiv ca lumea şi nu să văd tot pămîntul în halul în care e, zise Virginius, mereu la locul lui, mereu liniştit — nimeni din comitat nu l-a văzut vreodată pe Virginius ieşindu-şi din fire sau mînios, nici măcar atunci cînd Anselm sărise la el să-l bată în sala judecătoriei din cauza amenzii aceleia.

— Aşa va să zică, asta ai vrea ? zise bătrînul Anse. Şi eu, eu m-am spetit muncindu-l şi am plătit impozitele, ca tu şi frate-tău să puneţi bani deoparte, an de an, fără să vă coste nimic ?

— Ştii bine, spuse Virginius, că Anse n-a pus deoparte niciodată un ban. Poţi spune tot ce vrei despre el, dar că e un cărpănos, asta nu.

— Ba, vezi bine că e ! Uite că a avut îndrăzneala să vină la mine şi să-mi ceară ce credea el că-i al lui şi s-o şteargă cînd a văzut că n-a căpătat nimic. Şi tu, tu te-nvîrţi de colo pînă colo, cu mutra asta blestemată şi spăsită, şi-aştepţi să o iau din loc. Dă-mi înapoi jumătate din banii pe care i-am plătit pe impozite de cînd a murit maică-ta şi ia-ţi partea ta.

— Nu, îi zise Virginius. N-am de gînd să fac așa ceva.

— Nu, spuse bătrînul Anse. Nu. Te cred și eu că nu. De ce să-ți risipești banii ca să capeți o jumătate din pămînt, cînd poți să stai aici și să-l stăpînești în întregime fără să cheltuiești un ban. Și ni-l închipuiam atunci pe bătrînul Anse (îi vedeam pe amîndoi șezînd pînă în clipa aceea și vorbind ca doi oameni civilizați) ridicîndu-se în picioare cu chica lui zburlită și cu sprîncenele groase, și strigînd : „Să ieși din casa mea !“ Virginius însă nu se mișca, nu se ridica în picioare, și se uita la tatăl său. Bătrînul Anse se-ndrepta spre el cu mîna ridicată : „Afară. Afară din casa mea. Pe Dumnezeul meu că...“

Și atunci Virginius plecă. Nu se grăbi și nici nu o luă la goană. Își împachetă lucrurile (avea desigur mai multe decît Anse ; de ajuns de multe) și se duse să stea la un văr — la vreo patru sau cinci mile de-acolo — fiul unei rude îndepărtate de-a mamei sale. Vărul trăia singur, într-o fermă cu pămînturi bune, deși la vremea aceea mîncate de ipoteci, pentru că vărul — un bărbat scund, roșcat și șters, a cărui figură nu ți-o mai aduceai aminte la un minut după ce o vedeai — nu era nici el fermier, fiind pe jumătate negustor de vite, pe jumătate predicator laic și probabil tot atît de puțin priceput în aceste două îndeletniciri ca și în aceea de fermier. Așadar Virginius plecă fără să se grăbească și fără să arate aceeași violență și nesăbuită hotărîre ca și fratele său ; pentru care, oricît ar părea de ciudat, nu-l prețuiam mai puțin pe tînărul Anse. De fapt, întotdeauna îl priviserăm pe Virginius cam bănuitori ; era puțin cam prea stăpîn pe sine. Pentru că așa e în firea omului, să aibă mai degrabă încredere

în acei care nu sînt atît de siguri de ei. Despre Virginius ziceam că are o fire ascunsă, așa că nu furăm de loc surprinși cînd aflarăm cum își folosise economiile ca să plătească ipotecile care apăsau asupra fermei vărului său. Și nu furăm surprinși nici cînd, un an mai tîrziu, aflarăm că bătrînul Anse refuzase să plătească impozitele ce le datora pentru ferma sa și că, înainte cu două zile de termenul scadenței, șeriful primise prin poștă, de la un necunoscut, suma, pînă la o centimă, datorată de Holland. „Aici e mîna lui Virginius", ziserăm noi, crezînd a ști că mandatul nu mai avea nevoie să fie semnat. Șeriful îi trimisese bătrînului Anse o somație.

— Scoateți-l la mezat și dracul să vă ia, spusese bătrînul Anse. Dacă își închipuie cumva că n-au altceva mai bun de făcut decît să stea și s-aștepte, banda aia de neisprăviți...

Șeriful îl înștiință pe tînărul Anse.

— Pămîntul nu-i al meu, îi răspunse tînărul Anse.

Șeriful îi trimise o somație lui Virginius. Virginius veni în oraș și consultă registrul de impozite. „Pentru moment, zise el, ce-am putut face am făcut. Desigur, dacă el nu-l mai vrea, sper să-l pot lua eu. Dar nu știu. O fermă bună cum e asta nu va sta multă vreme fără cumpărător și nici nu se va vinde la un preț prea scăzut." Și asta fu totul. Fără mînie, fără mirare și fără părere de rău. Era însă o fire ascunsă ; așa că nu am fost surprinși aflînd că șeriful primise mandatul acela o dată cu un bilet nesemnat : *Banii pentru plata impozitelor datorate de ferma Holland. Să se trimită chitanța lui Anselm Holland, Senior.* „Aici e mîna lui Virginius", ziceam noi. Ne gîndirăm mult, în anul care urmă, la Virginius care locuia

acolo la o fermă străină, lucrînd un pămînt străin, văzînd cum cad în ruină ferma și casa în care se născuse și care de drept îi aparțineau. Căci bătrînul lăsa acuma totul în părăsire ; an de an cîmpiile întinse, cu pămînt bun, cădeau în paraginâ și erau năpădite de buruieni, deși în fiecare început de an, în ianuarie, șeriful primea prin poștă banii aceia anonimi și trimitea chitanța bătrînului Anse, deoarece bătrînul încetase să mai vină la oraș, și chiar și casa în care locuia începuse să se dărîme peste el și nimeni, în afară de Virginius, nu mai trecea pe acolo. De cinci sau de șase ori pe an își oprea calul în fața casei și bătrînul ieșea în prag și-ncepea să urle la el și să-i zvîrle în obraz tot felul de ocări sălbatice și violente ; Virginius îl asculta în tăcere, și după ce se convingea cu ochii lui că tatăl său e sănătos, vorbea cu cei cîțiva negri care mai rămăseseră la fermă și după aceea pleca. Afară de el însă nu mai trecea nimeni pe acolo, deși cîteodată, de la distanță, vecinii îl mai zăreau pe bătrîn călare pe calul acela alb și bătrîn care avea să-l omoare, străbătînd cîmpiile pustii și năpădite de buruieni.

Și apoi, vara trecută, aflarăm că se apucase să dezgroape morții din crîngul de cedri unde strămoșii nevestei sale se odihneau de cinci generații. Vestea o aduse un negru și inspectorul sanitar al comitatului se duse într-acolo și dădu peste calul cel alb legat de un copac și bătrînul se ivi printre copaci cu pușca de vînătoare în mînă. Inspectorul se întoarse în oraș și peste două zile trimise într-acolo un funcționar care-l găsi pe bătrîn zăcînd la pămînt lîngă cal, cu piciorul prins în scara șeii, și pe crupa calului urmele brutale ale ciomagului — nu ale joardei, ale ciomagului — cu care-l lovise iar și iar și iar.

Şi astfel fu îngropat printre mormintele pe care le profanase. Virginius şi vărul său veniră la înmormîntare. De fapt nici nu mai veni şi altcineva la înmormîntare. Anse Junior nu veni. Şi nu se ivi pe-acolo nici mai tîrziu, cu toate că Virginius mai rămase încă o vreme ca să plătească şi să le dea drumul negrilor şi să închidă casa. După aceea plecă şi el şi se duse la vărul său, şi în termenul legal testamentul bătrînului Anse fu înaintat judecătorului Dukinfield pentru a fi validat. Cuprinsul testamentului nu rămase secret, îl aflarăm cu toţii. Testamentul era alcătuit în bună regulă, şi nu ne surprinse nici faptul că era în regulă, nici cuprinsul lui şi nici termenii în care era formulat : *...cu excepţia acestor două legate, las... întreaga mea avere întîiului meu fiu, Virginius, cu condiţia ca să se dovedească în faţa... preşedintelui tribunalului că numitul Virginius a fost cel ce a plătit impozitele datorate de ferma mea... preşedintele tribunalului fiind singurul şi necontestatul judecător al adevărului acestei dovezi.*

Celelalte două legate sunau precum urmează : *Fiului meu mai mic, Anselm, îi las două harnaşamente complete pentru catîri, cu condiţia ca aceste harnaşamente să fie folosite de către Anselm pentru a veni la mormîntul meu. În caz contrar... harnaşamentele vor redeveni şi vor rămîne... parte a averii mele descrisă mai sus.*

Vărului meu prin alianţă Granby Dodge îi las... un dolar în numerar, ca să-l folosească pentru cumpărarea uneia sau mai multor cărţi de imnuri, ca semn al recunoştinţei mele pentru că l-a găzduit şi l-a hrănit pe fiul meu Virginius... din ziua în care Virginius a plecat din casa mea.

Acesta era testamentul. Şi eram numai ochi şi urechi ca să vedem sau să auzim ce va spune sau ce va face tînărul Anse. N-auzirăm însă şi nu văzurăm nimic. Şi stam la pîndă să vedem ce va face Virginius. Şi nu făcu nimic. Sau nu ştiurăm noi ce făcea sau ce gîndea. Dar ăsta era Virginius. In orice caz, pentru moment, totul se terminase. Tot ce avea el de făcut era să aştepte pînă cînd judecătorul Dukinfield avea să valideze testamentul; atunci Virginius ar fi putut să-i dea lui Anse jumătatea sa de avere — dacă avea intenţia să facă aşa ceva. În chestiunea aceasta părerile erau împărţite. Unii ziceau: „Virginius nu s-a certat niciodată cu Anse", alţii ziceau: „Virginius nu s-a certat niciodată cu nimeni. Dacă te-ai lua după asta ar trebui să-şi împartă averea cu toţi oamenii din comitat." „Virginius a încercat totuşi să plătească amenda lui Anse", ziceau primii. „Şi tot Virginius i-a luat partea tatălui său cînd tînărul Anse a vrut să împartă pămîntul", ziceau ceilalţi.

Aşa că aşteptam şi urmăream atenţi tot ce se întîmplă. Pentru moment urmăream ce face judecătorul Dukinfield; dintr-o dată totul părea să se fi adunat în mîinile lui; ca şi cum ar fi planat, asemeni unui zeu, deasupra rîsului vindicativ şi batjocoritor al bătrînului acela care nici în pămînt fiind nu voia să moară şi deasupra celor doi fraţi care timp de cincisprezece ani fuseseră ca şi morţi unul pentru celălalt. Eram totuşi de părere că în această ultimă lovitură bătrînul Anse se întrecuse cu firea şi în furia lui, alegîndu-l pe judecătorul Dukinfield, se făcuse singur mat; deoarece socoteam că în persoana judecătorului Dukinfield bătrînul Anse îl alesese pe singurul om dintre noi care să aibă cinste, onoare şi bun-simţ atît cît trebuia — acea cinste şi onoare care n-avusese vreme

să devină şovăitoare şi neclară din pricina unei prea îndelungate studieri a legilor. Însuşi faptul că validarea a ceea ce părea să fie un document de ajuns de simplu îi lua, după cîte se pare, un timp îndelungat, fu pentru noi încă o dovadă că judecătorul Dukinfield era singurul dintre noi care socotea că dreptatea însemna pe jumătate cunoaştere a legilor şi pe jumătate zăbavă şi încredere în tine însuţi şi în Dumnezeu.

Cum termenul legal se apropia de sfîrşit, îl urmăream cu atenţie pe judecătorul Dukinfield în drumurile sale zilnice dintre casă şi biroul din palatul de justiţie. Mergea cu pasul ferm şi fără grabă. Avea şaizeci şi ceva de ani, era văduv, un om cu părul alb, cu o ţinută mîndră şi impunătoare. Fusese numit preşedinte al tribunalului cu şaptesprezece ani în urmă; avea o slabă cunoaştere a legilor dar mult bun-simţ; şi de treisprezece ani nimeni nu se opunea la realegerea lui, şi chiar acei pe care îi scotea din sărite aerul său binevoitor şi condescendent afabil îl votau cînd era cazul, cu o hotărîre şi încredere aproape copilărească. Aşa că îl urmăream, fără să fim nerăbdători, ştiind că avea să procedeze pînă la urmă aşa cum trebuie, nu pentru motivul că era el în cauză, ci pentru că nu şi-ar fi îngăduit nici lui nici altora să facă vreun lucru care să nu fie făcut cum trebuie. Aşadar, în fiecare dimineaţă îl vedeam trecînd prin piaţă exact la ora opt şi zece, îndreptîndu-se spre palatul de justiţie, unde îl aştepta uşierul negru care-i deschidea biroul şi care trecuse exact cu zece minute mai înainte, cu precizia de ceasornic a semnalului care anunţă sosirea trenului în gară. Judecătorul intra în birou şi negrul se aşeza pe un scaun stricat şi dres cu sîrmă, pe culoarul cu pardoseala de piatră care

despărțea biroul de tribunalul propriu-zis, unde — așa cum se întîmpla de șaptesprezece ani — avea să stea și să moțăie toată ziua. Apoi, la ora cinci după-amiază, avea să se trezească, să intre în birou și probabil să-l scoale și pe judecător, care trăise de ajuns de mult ca să știe că grijile oricărei slujbe nu există de obicei decît în mințile înfierbîntate ale acelor teoreticieni care n-au nici o treabă ; și după aceea îi vedeam trecînd din nou prin piață, unul după altul, îndreptîndu-se în sus spre casă, privind amîndoi drept înainte, mergînd la vreo cincisprezece pași depărtare unul de celălalt, cu spatele atît de drept încît amîndouă redingotele, făcute la același croitor pe măsura judecătorului, cădeau de pe cele două perechi de umeri asemeni unor scînduri, fără să se poată bănui unde vine talia sau unde vin șoldurile.

Și deodată, într-o după-amiază, puțin timp după ora cinci, cîțiva oameni trecură prin piață alergînd înspre palatul de justiție. Alții, văzîndu-i, se apucară s-alerge și ei ; pașii lor răsunau greoi pe caldarîm, printre căruțe și mașini, iar glasurile lor întrebau încordate și neliniștite : „Ce e ? Ce s-a întîmplat ?“ „Judecătorul Dukinfield“, li se răspundea și alergară mai departe, intrînd pe coridorul cu pardoseala de piatră care despărțea tribunalul de birou, unde bătrînul negru, în picioare, în redingota lui căpătată de la judecător, dădea din mîini copleșit. Trecură pe lîngă el și se repeziră în birou. Judecătorul, răsturnat puțin pe spate, ședea la birou instalat foarte comod în jilțul lui. Ochii îi erau larg deschiși ; fusese împușcat în frunte, la rădăcina nasului, așa că părea să aibă trei ochi. Împușcat, și totuși nici un om din piață și nici bătrînul negru care șezuse toată ziua pe scaunul lui din coridor nu auziseră nimic.

În ziua aceea, Gavin Stevens ne luă cam multă vreme — el și cutia aceea de bronz. Fiindcă, la început, juriul nu știa ce urmărește — dacă era cumva vreun om din sala aceea, în ziua aceea, jurații, cei doi frați, vărul, bătrînul negru, care să știe. Așa că în cele din urmă primul jurat îl întrebă de-a dreptul :

— Susții, Gavin, că ar exista o legătură între testamentul lui Mr. Holland și asasinarea judecătorului Dukinfield ?

— Da, spuse procurorul comitatului. Și voi susține chiar mai mult decît atît.

Jurații și cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Numai bătrînul negru și vărul nu se uitau la el. În ultima săptămînă negrul părea că-mbătrînise cu cincizeci de ani. Intrase în slujbă o dată cu judecătorul ; asta se întîmplase pentru simplul motiv că era în serviciul familiei judecătorului de mai multă vreme decît își amintea oricine. Era mai bătrîn decît judecătorul, deși pînă în după-amiaza aceea de acum o săptămînă părea să fie mai tînăr decît el cu patruzeci de ani — un om sfrijit, pierdut în redingota lui largă, care ajungea la palatul de justiție cu zece minute înaintea judecătorului, deschidea biroul, mătura, ștergea praful de pe birou fără să clintească vreun lucru de pe el, făcînd toate acestea cu o neglijență îndemînatică, rod al unei practici de șaptesprezece ani, și după aceea se îndrepta spre scaunul dres cu sîrmă de pe coridor și se-așeza să doarmă. De fapt părea să doarmă. (Singura cale de acces la biroul judecătorului, în afară de cea obișnuită, era o scară îngustă, secretă, care cobora din sala tribunalului, fiind folosită numai în timpul ședințelor, de către președintele tribunalului, care și în acest caz trebuia să treacă prin coridor, cam la vreo opt

picioare distanță de scaunul negrului, sau dacă nu, să ajungă pe coridor și acolo unde coridorul cotea în unghi drept sub singura fereastră din birou să se cațăre și să intre pe această fereastră.) Fiindcă nici un bărbat și nici o femeie nu trecuse vreodată pe lîngă scaun fără să vadă pleoapele zbîrcite ale celui care-l ocupa ridicîndu-se instantaneu deasupra ochilor cafenii decolorați, de om tare bătrîn. Cîteodată ne opream să vorbim cu el și-l ascultam cum repeta, stîlcind-o, frazeologia legală, bombastică și fără de sens, care se prinsese de el fără să-și dea seama, ca microbii unei boli, și pe care o reproducea cu o solemnitate profesorală, ceea ce făcea ca mulți dintre noi să-l ascultăm și pe judecător cu un afectuos amuzament. Totuși era un om bătrîn; cîteodată uita cum ne cheamă și ne lua pe unii drept alții, și încurcîndu-ne între noi și generațiile din care făceam parte i se-ntîmpla să se trezească din moțăială și să se adreseze unor oameni care nu erau acolo, care muriseră de mult. Totuși nimeni nu trecuse vreodată pe lîngă el fără ca negrul să nu-l observe.

Ceilalți inși din sală se uitau cu atenție la Stevens — juratii din jurul mesei, cei doi frați care ședeau la cele două capete ale băncii, cu fețele lor vulturești, identice și întunecate, cu brațele încrucișate în același fel.

— Susții că asasinul judecătorului Dukinfield se află în această sală? întrebă primul jurat.

Procurorul comitatului se uită spre fețele celor care-l priveau.

— Voi afirma mai mult decît atît, zise el.

— Afirma? zise Anselm, cel mai tînăr dintre gemeni. Ședea singur la capătul băncii — între el și fratele lui cu care nu vorbise de cincisprezece

ani era toată lungimea băncii — şi se uita ţintă la Stevens cu o privire mînioasă şi rea.

— Da, spuse Stevens. Stătea în picioare la celălalt capăt al mesei. Începu să vorbească, fără să se uite la cineva anume, vorbind pe un ton degajat, ca şi cum ne-ar fi povestit nişte anecdote, spunîndu-ne ceea ce ştiam mai demult şi adresîndu-se din cînd în cînd lui Virginius pentru a-şi întări spusele. Vorbea despre tînărul Anse şi tatăl lui. Tonul pe care vorbea era amabil, plăcut. Avea aerul că pledează în favoarea celui în viaţă, spunînd cum tînărul Anse plecase de acasă mînios, plin de o mînie firească dat fiind felul în care se purta tatăl lui cu acel pămînt care fusese al mamei sale şi din care jumătate trebuia să-i revină de drept la majorat. Vorbea pe un ton normal, deschis, aparent pe dreptate ; cel mult arătînd o oarecare simpatie pentru Anselm Junior. Asta era. Din cauza acestei aparente parţialităţi, acestei aparente linguşiri, începu să se contureze o imagine a tînărului Anse care-l condamna pentru ceva ce nu ne apărea prea clar atunci, îl condamna tocmai din cauza acestei dorinţe de dreptate şi a dragostei sale pentru mama lui moartă, exasperată de violenţa pe care o moştenise tocmai de la omul care-l nedreptăţise. Şi cei doi fraţi şezînd acolo, despărţiţi prin lungimea acelei tăblii de lemn, netedă de atîta frecat, cel mai mic aruncîndu-i lui Stevens nişte priviri pline de o mînie stăpînită, cel mai mare uitîndu-se atent dar cu o expresie de nepătruns. Stevens povestea cum tînărul Anse plecase, furios, şi cum, un an mai tîrziu, Virginius, cel liniştit, cel calm, cel care încercase de multe ori să păstreze pacea între ei, fu izgonit la rîndul lui. Şi din nou schiţă un tablou limpede şi net al celor doi fraţi despărţiţi, nu

de tatăl lor, în viață, ci de ceea ce moștenise fiecare de la el; acești frați născuți împreună, crescuți împreună pe aceste pămînturi care nu erau numai de drept ale lor, dar și în care odihneau oasele mamei lor.

Iată-i deci, privind din depărtare acest pămînt fertil căzut în paragină, casa în care s-au născut și în care se născuse mama lor, dărăpănîndu-se din cauza unui bătrîn smintit care, după ce-i alungase și nu le mai putea face nimic, încercă în cele din urmă să-i facă să-l piardă cu totul, lăsîndu-l să fie scos în vînzare pentru neplata impozitelor. Dar cineva îi dejucă intențiile, cineva de ajuns de prevăzător și de ajuns de stăpîn pe sine ca să-și păstreze doar pentru el ceea ce nu-l privea decît pe el atîta vreme cît impozitele erau plătite. Așa că nu le rămînea decît să aștepte ca bătrînul să moară. Oricum era bătrîn și chiar dacă ar fi fost tînăr, așteptarea n-ar fi fost prea grea pentru un om stăpîn pe sine, chiar dacă n-ar fi cunoscut cuprinsul testamentului lui Holland. Totuși această așteptare n-ar fi fost tot atît de ușoară pentru un om iute și violent, mai ales dacă acest om violent s-ar fi întîmplat să cunoască sau să bănuie care e cuprinsul testamentului și ar fi fost convins, ba mai mult, ar fi știut sigur că a fost nedreptățit în chip irevocabil; că a fost jefuit de drepturile sale civile și de bunul său renume prin acțiunile unui om care-i luase totul și-l lipsise de cei mai frumoși ani din viață, făcîndu-l să fugă dintre oameni și să trăiască asemeni unui pustnic într-o cabană. Un asemenea om n-ar fi avut nici răgazul și nici dorința să se mai frămînte dacă să aștepte sau nu.

Cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Ai fi zis — în afara ochilor lui Anselm — că-s două statui

tăiate în piatră. Stevens vorbea liniștit și nu se uita la nimeni anume. Fusese procuror aproape cam tot atîta timp cît fusese judecătorul Dukinfield președinte de tribunal. Își luase diploma la Harvard [1]; era un bărbat deșelat, cu o chică ciufulită de păr cenușiu ca fierul, capabil să poarte discuții despre Einstein cu profesori universitari și care-și petrecea după-amieze întregi printre oamenii cinchiți pe vine în fața prăvăliilor, vorbindu-le în limba lor. Astea erau „recreațiile" lui, așa le numea el.

Și apoi, veni vremea ca tatăl să moară, ceea ce putea ști orice om cu cap și cu oarecare prevedere. Și testamentul fu înaintat spre validare; și chiar oamenii din regiunea de dealuri aflară ce cuprindea, auziră că în cele din urmă acest pămînt lăsat în paragină avea să aparțină proprietarului lui de drept. Sau proprietarilor, deoarece Anse Holland știe tot atît de bine ca și noi că Virge nu va primi acum mai mult decît cuvenita lui jumătate, indiferent ce spune testamentul, mai mult decît ar fi avut cînd tatăl lui i-ar fi dat posibilitatea să aibă. Anse știe acest lucru deoarece știe că și el ar face la fel — i-ar da lui Virge jumătatea sa — dacă ar fi Virge. Fiindcă amîndoi sînt fiii lui Anselm Holland, dar și ai Corneliei Mardis. Dar chiar dacă Anse nu știa, nu credea asta, știa totuși că pămîntul care fusese al mamei sale și în care odihneau oasele ei avea să fie acuma bine îngrijit. Și poate că în noaptea aceea cînd a auzit că tatăl său a murit, poate pentru prima dată de pe vremea cînd era copil, poate chiar și mai înainte ca mama lui să fi murit, cînd venea seara

[1] Cel mai vechi colegiu particular din cadrul învățămîntului universitar din S.U.A.; fondat în anul 1636 de John Harvard (1607—1638).

sus şi se uita în camera unde dormea şi apoi pleca, poate pentru prima dată, de atunci, Anse dormi. Pentru că, vă daţi seama, în clipa aceea totul fusese răzbunat: umilinţele, nedreptatea, onoarea pierdută, pata închisorii — totul se risipise ca un vis. Acum trebuiau uitate toate, pentru că totul era cum trebuie. Totuşi, vă daţi seama, se obişnuise să ducă o viaţă de pustnic, să fie singur; după atîta vreme nu se mai putea schimba. Se simţea mai bine acolo, în singurătatea lui. Şi acum ştia că totul trecuse ca un vis rău, şi că pămîntul, pămîntul mamei sale, moştenirea şi lăcaşul ei de veci, era în mîinile unui om în care putea să aibă şi avea încredere, chiar dacă nu vorbea cu el. Înţelegeţi?

Ne uitam la el, aşezaţi în jurul biroului care nu se clintise de la locul lui din ziua morţii judecătorului Dukinfield. Pe birou se mai aflau încă lucrurile pe care, dimpreună cu ţeava pistolului, judecătorul le văzuse pentru ultima oară pe acest pămînt, şi pe care le ştiam de ani de zile — hîrtiile, călimara pătată de cerneală, tocul bont la care ţinea judecătorul atît de mult, şi cutia mică de bronz, *presse-papiers*-ul lui inutil. La cele două capete ale băncii de lemn, cei doi gemeni se uitau atenţi şi nemişcaţi la Stevens.

— Nu, zise primul jurat, nu înţelegem nimic. Unde vrei să ajungi? Care-i legătura dintre toate aceste lucruri şi asasinarea judecătorului Dukinfield?

— Iată care-i, zise Stevens. Judecătorul Dukinfield se ocupa cu validarea testamentului cînd a fost ucis. Testamentul era de ajuns de ciudat, din partea lui Mr. Holland nu te puteai aştepta la altceva. Totuşi era făcut aşa cum trebuie, moştenitorii sînt mulţumiţi; ştim cu

toţii că în clipa în care Anse ar vrea, jumătate din pămînt ar fi al lui. Aşa că testamentul e făcut cum trebuie. Validarea lui ar fi trebuit să fie o simplă formalitate. Totuşi, în momentul în care judecătorul Dukinfield murea se împlineau mai mult de paisprezece zile de cînd tot amîna această validare. Aşa că omul care credea că tot ce are de făcut e să aştepte...

— Care om ? zise primul jurat.

— O clipă, spuse Stevens. Tot ce avea de făcut omul acela era să aştepte. Dar nu aşteptarea îl chinuia, el care aşteptase oricum cincisprezece ani. Nu despre asta era vorba. Era vorba de altceva, de un lucru pe care-l află (sau şi-l aminti) cînd era prea tîrziu, un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite ; fiindcă e un om abil, un om stăpîn pe sine şi prevăzător ; de ajuns de stăpîn pe sine ca să-şi aştepte norocul cincisprezece ani, şi de ajuns de prevăzător ca să prevadă orice piedică, în afară de una singură : propria lui memorie. Şi cînd fu prea tîrziu, îşi aduse aminte că mai există un om care ştie ceea ce uitase el. Şi acel om care ştia ce uitase el era judecătorul Dukinfield. Şi acel lucru pe care-l ştia era că acel cal nu-l putea ucide pe Mr. Holland.

Cînd tăcu, în birou se făcu o tăcere deplină. Juraţii şedeau tăcuţi în jurul mesei şi se uitau la Stevens. Anselm se întoarse cu privirile pline de o furie stăpînită către fratele său şi apoi, aplecîndu-se puţin înainte, se uită din nou la Stevens. Virginius nu se clinti ; expresia feţei lui, atentă şi gravă, rămase neschimbată. Între el şi perete şedea vărul său. Mîinile i se odihneau pe genunchi şi stătea cu capul uşor înclinat de parcă ar fi fost în biserică. Ştiam despre

el că e un fel de predicator ambulant, şi că din cînd în cînd aduna cîte un tabun de mîrţoage, cai şi catîri, şi le ducea cine ştie unde ca să le vîndă sau să le schimbe pe cine ştie ce. Căci era un om puţin comunicativ care în relaţiile lui cu ceilalţi vădea o sfială şi o lipsă de încredere atît de chinuitoare încît ţi se făcea milă, mila aceea amestecată cu silă pe care o încerci faţă de un vierme strivit, şi-ţi era teamă să nu-l chinui cumva, făcîndu-l să-ţi răspundă „da" sau „nu" la vreo întrebare pe care i-o puneai. Se spunea însă că duminica, în amvonul bisericilor de ţară devenea un alt om, se schimba : iar glasul lui răsuna clar, patetic şi sigur, contrastînd cu firea şi înfăţişarea lui.

— Şi acuma, spuse Stevens, închipuiţi-vă această aşteptare, omul acela ştiind ce avea să se întîmple înainte de a se întîmpla ceva, ştiind în cele din urmă de ce nu se întîmplă nimic, de ce nimeni şi nici el nu mai ştia nimic de soarta testamentului acela predat judecătorului Dukinfield, asta pentru că uitase un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite. Că judecătorul Dukinfield ştia că nu Mr. Holland era omul care bătuse calul acela. Ştia că judecătorul Dukinfield ştie că omul care a dat în calul acela cu ciomagul şi i-a lăsat urme pe crupă era omul care l-a ucis mai întîi pe Mr. Holland şi după aceea i-a băgat piciorul în scară şi a lovit calul ca s-o ia la goană. Dar calul n-a luat-o la goană. Omul ştia mai demult că n-avea s-o ia la goană, ştia lucrul acesta de mulţi ani, dar îl uitase. Fiindcă, odată, pe vremea cînd nu era decît un mînz crud, animalul fusese bătut atît de crunt încît, de atunci, numai la vederea unei nuieluşe în mîna călăreţului se trîntea la pămînt, ceea ce

Mr. Holland știa și ceea ce știau toți cei din preajma familiei lui Mr. Holland. Așadar, calul se trînti peste trupul lui Mr. Holland. Dar și asta era bine, la început ; asta cădea foarte bine. Și așa și gîndi omul în prima săptămînă sau în zilele următoare crimei, noaptea, în pat, așteptînd, el care așteptase pînă atunci cincisprezece ani. Deoarece, chiar și atunci, cînd era prea tîrziu și-și dăduse seama că a făcut o greșeală, nici atunci nu-și aminti ce n-ar fi trebuit să uite niciodată. Și după aceea își aminti și asta, dar era prea tîrziu ; cadavrul fusese găsit și urmele loviturilor fuseseră observate pe crupa calului și era prea tîrziu ca să le mai facă să dispară. De pe crupa calului ar fi dispărut ele, oricum, cu timpul. Dar ca să le înlăture din amintirea oamenilor nu se putea folosi decît de un singur mijloc. Închipuiți-vă cum arăta atunci, groaza, umilința, sentimentul lui că a fost înșelat de un lucru pe care nu se putea răzbuna ; dorința lui turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru un minut, ca să desfacă sau să facă ce nu făcuse cînd era prea tîrziu. Fiindcă ultimul lucru pe care și-l aminti cînd era prea tîrziu, fu că Mr. Holland cumpărase calul de la judecătorul Dukinfield, omul care ședea aici, la masa asta, avînd a se pronunța asupra validității unui testament care lăsa moștenitorilor două mii de acri din cel mai bun pămînt din comitat. Și așteptă, neavînd decît un singur mijloc ca să înlăture urmele lăsate de bîtă, și nu se întîmplă nimic. Și nu se întîmplă nimic și el știa de ce. Și așteptă cît avu curajul s-aștepte, pînă se convinse că era în joc un lucru mult mai important decît cele cîteva pogoane sau brazde de pămînt. Așa că,

spuneți-mi, ce-i mai rămînea de făcut dacă nu ce-a făcut?

Abia termină ce-avuse de spus, că Anse și interveni. Glasul lui era aspru, colțuros.

— Te-nșeli, zise el.

Ca un singur om ne întoarserăm spre el; ședea la marginea băncii, cu bocancii plini de noroi și cu salopeta aceea uzată pe el, fulgerîndu-l cu privirea pe Stevens; chiar și Virginius se întoarse și se uită o clipă la el. Numai vărul și negrul rămaseră imobili. Aveau aerul că nu-i interesează ce se întîmplă.

— Cum mă-nșel? întrebă Stevens.

Anselm nu-i răspunse. Îl fulgera cu privirea pe Stevens.

— Virginius va căpăta pămîntul chiar dacă a... a...

— Chiar dacă ce?

— Dacă el... a...

— Vrei să spui dacă tatăl tău?... Dacă a murit de moarte naturală sau dacă a fost ucis?

— Da, spuse Anselm.

— Da. Pămîntul vă revine vouă, ție și lui Virge, indiferent dacă testamentul e valabil sau nu, firește, cu condiția ca Virge să-l împartă cu tine în cazul în care testamentul e valabil. Omul care l-a omorît pe tatăl tău nu era însă sigur de acest lucru și nu îndrăznea să întrebe dacă e așa căci el nu voia să fie așa. El voia ca Virge să capete totul. De aceea voia el ca testamentul să fie valabil.

— Te-nșeli, zise Anselm cu glasul aspru și colțuros. Eu l-am omorît. Dar nu din cauza fermei aceleia blestemate. Și acuma, trimiteți după șerif.

Şi atunci, Stevens se uită lung la obrazul furios al lui Anselm şi zise calm: „Şi eu îţi spun, Anse, că te-nşeli".

După aceste cuvinte, cei care eram acolo martori şi spectatori la tot ce se-ntîmpla, am rămas o vreme ca năuciţi, de parcă totul ar fi fost ca într-un vis în care ştii dinainte ce are să urmeze, dar în acelaşi timp eşti conştient că totul n-are nici o importanţă deoarece oricum te vei trezi curînd. Eram parcă proiectaţi în afara timpului şi observam tot ce se-ntîmplă de undeva din afară; din afară şi totuşi de dincolo de timp din chiar acea primă clipă cînd ne-am uitat din nou la Anselm de parcă nu l-am mai fi văzut pînă atunci. Se auzi un zgomot, un suspin slab, înnăbuşit, probabil de uşurare — cam aşa părea. Ne gîndeam, poate, cu toţii, cum ia sfîrşit odată coşmarul lui Anse; şi parcă ne-am fi pomenit zvîrliţi şi noi deodată cu ani în urmă în vremea în care, prunc fiind, stătea culcat în patul lui şi mama, despre care se spunea că-l prefera, a cărei moştenire o pierduse şi chiar al cărei loc de veşnică odihnă a sărmanelor ei rămăşiţe pămînteşti fusese profanat, venea să-l privească o clipă înainte de a pleca iar. Era tare departe vremea aceea, deşi gîndul te ducea de-a dreptul într-acolo. Şi oricît de drept era drumul într-acolo, copilul care stătea culcat, neştiutor, în patul acela pierise pe acest drum, aşa cum se întîmplă, trebuie şi se va întîmpla întotdeauna cu noi toţi; copilul acela era mort, la fel ca oricare din neamurile lui îngropate în dumbrava aceea de cedri pîngărită, şi pe bărbatul la care ne uitam îl priveam pe deasupra pră-

pastiei de netrecut, cu milă poate, dar fără a-l ierta. Sensul cuvintelor lui Stevens ni se dezvălui de aceea aproape tot atît de tîrziu ca și lui Anse ; Stevens trebui să repete :

— Iar eu îți spun, Anse, că te-nșeli.

— Ce ? zise Anse. Apoi se mișcă. Nu se ridică și totuși avurăm impresia că a făcut o mișcare bruscă și furioasă înainte. Ești un mincinos, ești...

— Te-nșeli, Anse. Tu nu ți-ai omorît tatăl. Omul care l-a ucis pe tatăl tău e omul care a fost în stare să premediteze și să săvîrșească uciderea bătrînului care ședea aici, la acest birou, în fiecare zi, zi de zi, pînă cînd venea un negru bătrîn și-l trezea și-i spunea că e vremea să se ducă acasă — un om care n-a făcut nimănui, bărbat, femeie sau copil decît bine, convins fiind că Dumnezeu îl vede. Nu tu l-ai omorît pe tatăl tău. Tu i-ai cerut ce ai crezut că ți se cuvine, și cînd n-a vrut să-ți dea nimic, l-ai lăsat și-ai plecat și nu i-ai mai vorbit niciodată. Ai auzit că lasă pămîntul în paragină dar n-ai făcut nimic, fiindcă pămîntul era pentru tine „ferma aceea blestemată". N-ai făcut nimic pînă în ziua în care ai auzit că un bătrîn smintit se apucase să dezgroape morții de-un sînge cu maică-ta și cu tine. Atunci, și numai atunci, ai venit la el să protestezi. Dar tu nu erai omul care să protesteze și nici el omul care să te asculte. Ai dat peste el, așadar, în dumbrava aceea. Avea pușca de vînătoare în mînă dar n-aș crede că ai dat o prea mare atenție puștii. Îmi închipui că pur și simplu i-ai smuls-o din mînă și l-ai bătut cu palmele goale și l-ai lăsat acolo, pe jos, la picioarele calului ; credeai poate că e mort. Și, după ce-ai plecat,

a trecut cineva din întîmplare pe-acolo și a dat de el ; poate că acest cineva stătea acolo de la început și pîndea. Cineva care voia și el ca bătrînul să moară ; dar nu din pricina furiei sau a jignirii, ci din calcul. Gîndindu-se poate să cîștige ceva. Așadar trecu pe acolo și găsi lucrurile cum le lăsaseși tu și le termină : agață piciorul tatălui tău în scara șeii și lovi calul încercînd să-l facă să o ia la goană ca totul să pară firesc, uitînd în grabă ce n-ar fi trebuit să uite. Dar n-ai fost tu acela. Pentru că tu te-ai întors acasă și cînd ai auzit ce s-a descoperit în crîngul acela n-ai zis un cuvînt. Pentru că la vremea aceea te gîndeai la un lucru pe care nu ți-l spuneai nici ție însuți. Și cînd ai aflat care era cuprinsul testamentului, ai crezut că știi. Și te-ai bucurat. Pentru că trăiseși singur pînă la vremea în care și tinerețea și poftele te părăsiseră; acuma voiai doar să trăiești în liniște și rămășițele pămîntești ale mamei tale să nu fie tulburate. Și ce ar mai fi însemnat pentru tine, un om lipsit de drepturi și cu un nume pătat, pămîntul și considerația oamenilor ?

Ascultam, fără să clintim, glasul lui Stevens care răsuna înnăbușit în camera aceea mică, unde aerul nu se mișca de loc, unde nu trecea nici un curent, încăperea fiind situată sub zidul protector al palatului de justiție.

— Nu, Anse, tu nu l-ai ucis nici pe tatăl tău și nici pe judecătorul Dukinfield. Căci dacă omul care l-a ucis pe tatăl tău și-ar fi adus aminte la vreme că judecătorul Dukinfield a fost cîndva stăpînul calului acela, judecătorul Dukinfield ar mai fi fost și astăzi în viață.

Răsuflarăm uşuraţi, stînd în jurul mesei la care judecătorul Dukinfield şezuse în clipa în care ridicînd privirea văzuse ţeava pistolului îndreptată spre el. Nimic din ce se aflase atunci pe masă nu fusese clintit de la locul lui. Toate rămăseseră la locul lor : hîrtiile, condeiele, călimara, mica şi ciudat cizelata cutie de bronz pe care fiica sa i-o adusese din Europa acum doisprezece ani — în ce scop, nici ea nici judecătorul n-ar fi ştiut s-o spună, întrucît cutia putea fi folosită doar la păstrarea sărurilor pentru baie sau a tutunului, iar judecătorul nici nu fuma şi nici nu întrebuinţa săruri — şi pe care el o ţinuse ca un *presse-papiers*, şi acesta inutil într-o cameră unde nu trecea nici un curent de aer. El însă o ţinea acolo, pe birou şi toţi îl văzuserăm jucîndu-se cu ea în timp ce vorbea, deschizînd capacul cu resort şi uitîndu-se cum se închide pe neaşteptate la cea mai mică atingere.

Acuma, cînd mă gîndesc la toate acestea, îmi dau seama că restul dezbaterilor n-ar fi trebuit să dureze chiar atît de mult. Acuma mi se pare că ar fi trebuit să ştim de la început despre ce e vorba ; încă şi acum mi se pare că încerc acel sentiment de dezgust neînduplecat care, mai la urma urmei, ţine loc de milă, ca atunci cînd vezi o omidă prinsă într-un ac cu gămălie, cînd ţi se face greaţă — şi totuşi, în lipsă de altceva, te serveşti de mîna goală, gîndindu-te : „Hai. Striveşte-o. Zdrobeşte-o. Termină o dată cu ea.“ Dar nu acesta era şi planul lui Stevens. Pentru că avea un plan, şi mai tîrziu ne-am dat seama că, deoarece nu putea dovedi vinovăţia acuzatu-

lui, voia ca omul să se dea singur de gol. Acest mod de a acționa nu era corect; mai tîrziu i-am și spus-o. („A, zise el. Dar dreptatea nu e întotdeauna incorectă? Nu e alcătuită, într-o măsură mai mică sau mai mare, din nedreptate, noroc și din prostie?")

În orice caz, atunci nu ne dădeam încă seama ce urmărește, cînd începu să vorbească din nou pe tonul acela degajat, ca și cînd ne-ar fi povestit niște anecdote, cu mîna, acum, pe capacul cutiei de bronz. Oamenii se lasă adesea influențați de idei preconcepute. Nu faptele sau realitățile ne uimesc, ci dezvăluirea neașteptată a ceea ce ar fi trebuit să știm dacă n-am fi fost atît de preocupați să credem ceea ce descoperim mai tîrziu că am luat drept adevăr, din nici un alt motiv decît acela că s-a întîmplat să credem așa în clipa aceea. Vorbea din nou despre fumat, spunînd că nimănui nu-i place să fumeze decît atunci cînd începe a crede că asta îi face rău și că nefumătorii se lipsesc de una din cele mai mari plăceri din viața oricărui om cu minte: conștiința că te lași pradă unui viciu care nu-ți poate dăuna decît ție însuți.

— Fumezi, Anse? zise el.

— Nu, răspunse Anse.

— Nici tu nu fumezi, nu-i așa, Virge?

— Nu, zise Virginius. Nici unul din noi n-a fumat niciodată, nici tata, nici Anse, nici eu. Cred că am moștenit trăsătura asta.

— O trăsătură de familie, zise Stevens. Dar cum e cu cei din familia mamei tale? Și cu cei din partea voastră, Granby?

Vărul se uită la Stevens, cît ar fi clipit din ochi. Fără să se fi mișcat, păru că se frămîntă în costumul lui ieftin, dar curat, din doc.

— Nu, *sir*. N-am acest obicei.

— Desigur, pentru că ești predicator, zise Stevens. Vărul tăcu și se uită din nou la Stevens, cu fața lui blîndă, dar deznădăjduit de umilă. Eu, continuă Stevens, am fumat dintotdeauna. Dintotdeauna din clipa în care, pe la paisprezece ani, tutunul a încetat să-mi facă greață. E mult de atunci, de ajuns de mult ca să fi devenit mofturos în privința tutunului. Și în ciuda psihologilor și a tutunului de fabrică, cei mai mulți dintre fumători așa sînt. Sau, cine știe, poate că numai țigările sînt fabricate la mașină. Sau poate că par așa celor care nu se pricep, nefumătorilor. Și-ntr-adevăr, am observat că nefumătorii o fac pe experții cînd vine vorba de tutun, așa cum și noi, ceilalți, o facem pe atotștiutorii cînd e vorba de un lucru pe care nu-l folosim și cu care nu sîntem obișnuiți, oamenii fiind, precum se știe, călăuziți de ideile lor pre- (sau prost) concepute. Să luăm, de pildă, un om care vinde țigări deși nu fumează și care, de după tejgheaua lui, se uită cum, client după client, desface fiecare pachetul și-și aprinde o țigară. Întrebați-l dacă toate sorturile de tutun au același miros, dacă poate deosebi un sort de celălalt după miros. Sau, poate că intervin forma și culoarea pachetului. Căci nici psihologii n-au precizat încă unde se oprește văzul și unde începe mirosul, sau unde se oprește auzul și unde începe văzul. Lucru pe care ni-l poate spune orice avocat.

Primul jurat îl întrerupse iar. Îl ascultaserăm pe Stevens fără să dăm vreun semn de nerăbdare, dar cred că eram cu toţii de părere că una era să-l zăpăceşti pe criminal, şi alta era să faci acest lucru cu juriul.

— Toate aceste cercetări trebuiau să fi fost făcute înainte de a ne fi adunat aici, zise primul jurat. Chiar dacă ar fi vorba de o depoziţie, la ce bun ai mai face-o dacă persoana ucigaşului nu e în mîinile noastre ? Ipoteza dumitale mi se pare destul de bună...

— Bine, zise Stevens. Să-mi daţi voie să mai fac cîteva presupuneri şi dacă o să vi se pară că nu progresez, să mă-ntrerupeţi şi mă voi opri şi voi proceda aşa cum veţi dori. Am impresia că o să-mi spuneţi mai întîi că-mi iau cam prea multe libertăţi chiar şi în materie de presupuneri. Dar l-am găsit pe judecătorul Dukinfield mort, împuşcat între ochi, aici, pe scaunul acesta din spatele mesei. Asta nu e o presupunere. Şi. moş Job şedea cît era ziua de lungă pe acest scaun în coridor şi oricine intra în această cameră (în afară de cazul în care ar fi folosit scara secretă şi ar fi intrat pe fereastră) trebuia să treacă pe lîngă el la o distanţă de opt picioare. Şi după cum se ştie, nimeni nu a putut trece pe lîngă moş Job, în aceşti şaptesprezece ani, fără să fi fost văzut de către bătrîn. Asta nu e o presupunere.

— Atunci, ce presupui ?

Stevens începu să vorbească însă iar despre tutun şi despre fumat.

— Săptămîna trecută am trecut pe la *drugstore*-ul lui West să-mi cumpăr nişte ţigări şi omul

mi-a povestit de un individ care era și el mofturos în privința țigărilor. Căutîndu-mi marca de țigări în raft, dădu peste un pachet și mi-l întinse. Pachetul era prăfuit, mototolit, ca și cum l-ar fi avut de multă vreme și-mi spuse că un voiajor îi lăsase două pachete, acum vreo cîțiva ani. „Ai fumat țigări din astea vreodată?", îmi zise el. „Nu, i-am zis. Astea trebuie să fie țigări de la oraș." Și atunci îmi spuse că vînduse celălalt pachet chiar în ziua aceea. Ședea după tejghea și-și luase ziarul să se uite prin el, mai citind, mai uitîndu-se prin prăvălie, căci vînzătorul plecase să prînzească. Și-mi spunea că nu l-a văzut și nu l-a auzit pe omul acela decît în clipa în care și-a ridicat privirea de pe ziar și omul era în fața lui, atît de aproape, încît a și tresărit. Un om scund, îmbrăcat orășenește, zicea West, care-i ceru un fel de țigări de care West nu auzise niciodată. „N-am marca asta, spuse West. Nu țin așa ceva." „De ce?" întrebă omul. „Fiindcă nu se vînd", zise West. Și mi-l descrise pe omul acela îmbrăcat orășenește, cu obrazul lui ras, asemănător cu acela al unei păpuși de ceară, cu ochii lui care-l priveau calmi și cu glasul lui liniștit. Și atunci, spuse West, se uită mai atent la ochii omului și-și coborî privirea spre nările lui și-și dădu seama ce nu mergea. Omul era, în momentul acela, drogat pînă peste poate. „Nimeni nu-mi cere asemenea țigări", zise West. „Dar eu ce fac acum? zise omul. Încerc să-ți plasez hîrtie de omorît muște?" Apoi omul cumpără celălalt pachet și plecă. West îmi spuse că era furios și-l treceau nădușelile de parcă i-ar fi venit să vomite. Și-mi mai spuse: „Dacă aș vrea să săvîrșesc vreo ticăloșie și mi-ar fi frică,

știi ce-aș face ? I-aș da individului acela vreo zece dolari și i-aș spune ce trebuie să facă și l-aș ruga să nu-mi mai vorbească niciodată. Cînd a plecat, asta a fost ce-am simțit. Parcă-mi venea să vomit."

Stevens ne învălui într-o privire pătrunzătoare și se opri o clipă. Nu-l pierdeam din ochi.

— Omul acela de la oraș venise la noi cu mașina, un *roadster* [1] mare. Omul acela de la oraș, care nu mai avea țigările pe care le fuma de obicei. Se opri iar, și-și întoarse încet capul, privindu-l pe Virginius Holland. Vreme de aproape un minut, așa ni se păru nouă, se uitară lung unul la celălalt. Și un negru mi-a spus că mașina aceea mare a fost garată în noaptea dinaintea zilei în care a fost ucis judecătorul Dukinfield în grajdul lui Virginius Holland. Și iar îi văzurăm pe cei doi uitîndu-se lung unul la celălalt, ca și mai înainte. Stevens vorbea acum liniștit, meditativ, aproape visător. Cineva încercase să-l oprească să vină la noi cu mașina aceea, cu mașina aceea mare pe care oricine-ar fi văzut-o o dată n-ar fi uitat-o și ar fi recunoscut-o. Poate că acest cineva voise să-i interzică să vină cu ea, îl amenințase. Numai că omul căruia doctorul West îi vînduse țigările acelea nu se prea temea de orice amenințare.

— Cineva, adică eu, asta vrei să zici, spuse Virginius. Nu-și întoarse capul și continuă să-l privească țintă pe Stevens. Anselm însă se mișcă. Își întoarse capul și aruncă o privire rapidă spre fratele său. Se lăsase o tăcere deplină, totuși,

[1] Automobil deschis, cu un scaun extensibil și un compartiment pentru bagaje prevăzut cu un scaun pliant.

cînd vărul începu să vorbească nu izbutirăm să-l auzim sau să înţelegem dintr-o dată ce spune; de cînd intraserăm în încăperea aceea şi Stevens încuiase uşa cu cheia nu vorbise decît o dată. Glasul îi era stins; din nou şi fără să se fi mişcat, ni se păru că se frămîntă stînjenit în hainele acelea ale lui. Vorbea cu acea sfială umilă, cu acea dorinţă chinuitoare de a trece neobservat pe care i-o cunoşteam cu toţii.

— Individul despre care vorbiţi a venit la mine, zise Dodge. A venit să stea de vorbă cu mine. A oprit în faţa casei pe înserat şi mi-a zis că e în căutare de cai din ăştia mărunţi, buni pentru jocul acela... de...

— Polo? zise Stevens. Vărul nu se uitase la nimeni cît vorbise, părea că se adresează mîinilor lui pe care şi le mişca încetişor pe genunchi.

— Da, *sir*. Virginius era de faţă. Am vorbit despre cai. A doua zi, dimineaţa, a plecat mai departe cu maşina. N-aveam ce-i trebuia lui. Nu ştiu nici de unde a venit şi nici unde s-a dus.

— Şi nici dacă a venit să vadă pe altcineva, zise Stevens. Şi nici ce voia să mai facă pe-aici. Nici asta nu poţi spune.

Dodge nu răspunse. Nici nu era nevoie. Se refugiase iar la adăpostul umilinţei lui, ca o biată sălbătăciune în vizuina ei.

— Asta-i ce presupun eu, zise Stevens.

Şi atunci ar fi trebuit să ne dăm seama. Era limpede, limpede ca lumina zilei. Ar fi trebuit să simţim, să ne dăm seama că era în încăperea aceea cineva care simţea ceea ce Stevens numise groaza, umilinţa, dorinţa aceea turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru o clipă, ca

să dezică, ca să desfacă... Dar poate că acel cineva nu simțise încă șocul, nu simțise încă lovitura, așa cum timp de o secundă sau două nu-ți dai seama că ai fost impușcat. Și deodată se auzi glasul aspru al lui Virge :

— Și cum poți dovedi toate acestea ?

— Să dovedesc ce ? zise Stevens. Din nou se uitară unul la celălalt, cu o căutătură aspră și stăpînită, ca doi boxeri. Nu ca doi spadasini, ci ca doi boxeri, sau cel puțin ca într-un duel cu pistolul. Cine-a fost cel care l-a tocmit pe bruta aceea, pe ucigașul acela venit de la Memphis ? Asta nu trebuie s-o mai dovedesc. A spus el cine. La întoarcere spre Memphis, a călcat un copil, la Battenburg (era încă drogat ; probabil că mai luase o doză cînd și-a terminat treaba aici) și l-au prins și l-au închis și cînd efectul stupefiantului a încetat să mai acționeze asupra lui a spus acolo, în celula aceea a închisorii, zbătîndu-se și arătîndu-și colții, după ce-i luaseră pistolul cu amortizor, unde a fost și cu cine a vorbit.

— Aha, făcu Virginius. Asta-i foarte bine. Atunci tot ce ar mai trebui să dovedești e că în ziua aceea a fost în încăperea asta. Și asta cum o poți dovedi ? O să-i mai dai încă un dolar negrului acela bătrîn, ca să-și aducă aminte cum a fost ?

Stevens stătea în picioare, la celălalt capăt al mesei și parcă nici nu-l auzise. Stătea acolo, între cele două șiruri de oameni și vorbind, luase cutia de bronz în mînă, întorcînd-o, uitîndu-se la ea, continuînd să vorbească pe tonul acela degajat și meditativ.

— Cunoașteți cu toții ce însușire deosebită are camera asta. Prin ea nu trece niciodată nici un

curent de aer. Şi atunci cînd se fumează aici sîmbătă, să zicem, fumul rămîne în încăpere pînă luni dimineaţă, cînd moş Job deschide uşa şi-l găseşte culcat pe lîngă brîul de perete, ca să zic aşa, ca un dulău adormit. Aţi observat cu toţii treaba asta.

Stăteam acuma cu trupul puţin aplecat înainte, ca şi Anse, fără a-l pierde o clipă din ochi pe Stevens.

— Da, zise primul jurat. Am observat asta.

— Da, zise Stevens calm, cu aceeaşi expresie de parcă n-ar fi auzit ce i se spune, întorcînd cutia pe care-o ţinea în mînă pe o faţă şi pe cealaltă. M-aţi întrebat ce presupun eu că s-a întîmplat ? Iată ce zic eu, presupunerea mea are însă în vedere un om care se pricepe să facă treburi de astea — un om în stare să se apropie de un negustor care stă după tejghea şi citeşte ziarul cu un ochi şi cu celălalt se uită prin prăvălie să vadă dacă nu i-a venit vreun client, înainte ca negustorul să-şi dea măcar seama că e acolo. Un om de la oraş, care a stăruit să i se dea ţigări care se găsesc numai la oraş. Şi omul acesta a plecat de la prăvălie şi s-a dus vis-à-vis la palatul de justiţie, a intrat, a urcat scările, ca oricare cetăţean. L-au văzut poate vreo zece oameni, sau poate de două ori pe atîţia, căci mulţi nici nu s-or fi uitat la el, deoarece există două locuri în care oamenii nu se privesc în obraz : în sanctuarele legii şi în pisoare. A intrat, aşadar, în tribunal, a coborît pe scara secretă şi de aici a ajuns pe coridor unde l-a văzut pe moş Job dormind pe scaunul lui. Atunci şi-a continuat drumul, poate, pe coridor şi s-a căţărat pe fereastra din spatele

judecătorului Dukinfield. Sau poate că a trecut de-a dreptul pe lîngă moș Job, venind din spate, înțelegeți. Și să treacă la o distanță de opt picioare pe lîngă un bătrîn adormit într-un scaun nu-i era prea greu unui om în stare să se apropie, neobservat, de un negustor care stă după tejgheaua lui. Poate că și-a aprins și o țigară din pachetul vîndut de West, înainte ca judecătorul Dukinfield să-și fi dat seama că e în cameră. Sau poate că judecătorul dormea în jilțul lui, cum i se întîmpla uneori. Așa că omul, chiar înainte poate de a scoate pistolul, și-a terminat țigara uitîndu-se cum plutește fumul alene pe deasupra mesei și se lovește de zid și gîndindu-se la banii cîștigați ușor și la provincialii ăștia nătăfleți. Și împușcătura făcu mai puțin zgomot decît scăpăratul chibritului cu care-și aprinsese țigara, căci omul se ferea atît de mult să facă zgomot încît nu mai știa ce e liniștea. Și apoi a plecat la fel cum a venit, și cei zece sau douăzeci de oameni l-or fi văzut sau nu l-or fi văzut și, în după-amiaza aceea, la ora cinci, moș Job intră să-l trezească pe judecător și să-i spună că e vremea să plece acasă. Nu-i așa, moș Job ?

Bătrînul negru își ridică privirile spre Stevens.

— Aveam grijă de el, c-așa-i făgăduisem cucoanei, zise el. Și mă necăjeam cu el, c-așa-i făgăduisem cucoanei. Și intru în birou și la început mi-am zis că doarme, cum i se-ntîmpla uneori...

— Stai puțin, îl întrerupse Stevens. Ai intrat și l-ai văzut șezînd în jilț, ca de obicei, și traversînd camera ai observat fumul care plutea pe lîngă zidul din spatele mesei. Nu așa mi-ai spus ?

Şezînd pe scaunul lui vechi şi reparat, bătrînul negru începu să plîngă. Arăta ca o maimuţă bătrînă, plîngînd cu lacrimi amare şi ştergîndu-şi faţa cu dosul palmei lui noduroase care tremura din cauza vîrstei şi încă din altă cauză.

— Intram dimineaţa aici de multe ori ca să fac curăţenie. Fumul plutea acolo şi el care în viaţa lui nu s-a atins niciodată de-o ţigară intra şi trăgea aerul pe nas, cu nasul lui acela mare, şi zicea: „Ei bine, Job, să ştii c-aseară am afumat acest *corpus juris* [1] ca pe-un şobolan".

— Nu asta, interveni Stevens. Povesteşte-ne cum era fumul, aici, după birou, în după-amiaza aceea cînd ai venit să-l scoli ca să plecaţi acasă, cînd nimeni n-a trecut pe lîngă dumneata în afară de Mr. Virge Holland, aci de faţă. Dar Mr. Virge nu fumează şi judecătorul nu fuma. Fumul era totuşi acolo. Spune ce mi-ai spus mie.

— Era acolo. Şi eu credeam că dormea ca de obicei, şi m-am dus să-l trezesc...

— Şi cutia asta stătea pe marginea mesei, unde-o pusese el cînd vorbise cu Mr. Virge şi cînd ai întins mîna să-l scoli...

— Da, *sir*. A căzut de pe masă şi credeam că doarme...

— Cutia a căzut de pe masă. Şi a făcut zgomot şi te-ai mirat de ce judecătorul nu s-a trezit şi te-ai uitat la cutia care stătea pe jos în fum, cu capacul deschis, şi te-ai gîndit că s-a stricat. Aşa că ai întins mîna să vezi ce-i cu ea, pentru că judecătorul ţinea la cutie chiar dacă n-avea nevoie de ea în biroul lui ca să-i servească drept *presse-*

[1] Corp de legi (lat.), culegere cuprinzînd legile sau jurisdicţia unei ţări.

papiers, fiindcă i-o adusese *miss* Emma de dincolo de Ocean. Ai închis capacul şi ai pus cutia la loc, pe masă. Şi atunci ţi-ai dat seama că judecătorul nu e numai adormit.

Tăcu. Răsuflam fără zgomot, şi totuşi ne auzeam cum respirăm. Stevens părea să-şi admire mîna cu care răsucea cutia pe o faţă şi pe cealaltă. Vorbind cu bătrînul negru se îndepărtase puţin de masă, aşa că acum stătea în faţa băncii şi nu a juriului aşezat în jurul mesei.

— Moş Job zice că această cutie e de aur. Ceea ce e bine. E mai bine decît să fie din altceva. Deşi metalele sînt cam toate la fel; se întîmplă doar ca unii să prefere anumite metale altora. Toate au însă o seamă de caractere comune, o seamă de puncte asemănătoare. Unul din acestea constă în faptul că orice-ai închide într-o cutie de metal rămîne acolo, nealterat, mai multă vreme decît într-o cutie de lemn sau de hîrtie. De pildă, poţi închide într-o cutie de metal cu capacul bine închis, cum e ăsta, fum, şi chiar şi o săptămînă după aceea fumul e încă acolo. Şi nu numai asta, un chimist sau un fumător sau un vînzător de tutun cum e doctorul West poate să-ţi spună de unde vine fumul, de la ce fel de tutun, mai ales dacă se întîmplă să fie un sort mai deosebit, care nu se vinde în Jefferson şi din care s-a întîmplat să aibă doar două pachete şi să-şi aducă aminte cui i-a vîndut unul.

Nimeni nu făcu nici o mişcare. Şedeam acolo şi auzeam paşii aceia răsunînd şovăitori şi grăbiţi pe podea, şi apoi îl văzurăm lovind cutia din mîna lui Stevens. Dar nici atunci nu ne uitarăm prea atenţi ce face. Priveam ca şi el cum dintr-o dată cutia se

desfăcu în două părți, capacul deschizîndu-se brusc, și cum iese din cutie un abur ușor care se risipi încetișor. Ca unul ne plecarăm toți peste masă și ne uitarăm cu dispreț la capul roșcat, deznădăjduit de insignifiant, al lui Granby Dodge, care îngenunchease pe podea și alunga cu mîinile fumul ce se risipea.

— Totuși, nu-nțeleg ce... zicea Virginius. Eram afară, toți cinci, în curtea palatului de justiție, și clipeam mereu ca și cum am fi ieșit dintr-o pivniță.

— N-ai făcut un testament, ia spune ? întrebă Stevens. Și atunci Virginius se opri, mut de uimire, și se uită lung la Stevens.

— A ! exclamă el în cele din urmă.

— Unul din acele firești și reciproce testamente pe care oricare din cei doi asociați într-o afacere îl poate aduce la îndeplinire, zise Stevens. Tu și cu Granby, fiecare din voi devenind beneficiarul și executorul testamentului celuilalt, în vederea protejării reciproce a bunurilor comune. Tot ce se poate mai normal. Probabil că Granby a fost cel care a venit la tine primul, spunîndu-ți că te-a făcut moștenitorul lui. Așa că ar fi mai bine să rupi testamentul tău, copia ta. Dacă vrei să-ți faci testamenul instituie-l moștenitor pe Anse.

— N-are nevoie el de așa ceva, zise Virginius, jumătate din pămînt e al lui.

— Ai grijă de pămînt așa cum trebuie, și cum Anse știe că vei avea grijă, zise Stevens. Anse n-are nevoie de pămînt.

— Da, zise Virginius și se uită undeva departe. Aș vrea totuși să...

— Ai grijă de pămînt. El știe că vei avea grijă.

— Da, zise Virginius și se uită iar la Stevens. Știi... mi se pare că eu... că amîndoi vă datorăm...

— Mai mult decît crezi, zise Stevens. Era foarte serios. Sau mai exact calului acela. La o săptămînă după moartea tatălui vostru, mi-a spus West, Granby a cumpărat o cantitate de otravă pentru șoareci, destulă ca să omoare și trei elefanți. Dar după ce și-a adus aminte ce uitase în legătură cu calul acela, i-a fost teamă să-și omoare șoarecii înainte ca testamentul să fie validat. Fiindcă era un om viclean și ignorant în același timp : o îmbinare foarte primejdioasă. De ajuns de ignorant încît să creadă că legea e ceva asemănător cu dinamita : sclava oricui pune mîna pe ea mai întîi, și chiar atunci o sclavă perfidă ; și de ajuns de viclean ca să creadă că oamenii se folosesc de ea, recurg la ea, numai în scopuri personale. Mi-am dat seama de asta vara trecută cînd a trimis, într-o zi, un negru la mine ca să afle dacă modul în care moare un om are vreo urmare asupra validării testamentului său. Am aflat cine l-a trimis pe negru și am fost convins că oricare ar fi lămuririle pe care negrul avea să le dea omului care-l trimisese, acel om se hotărîse oricum să nu le creadă, întrucît eu nu eram decît un servitor al sclavei, dinamita. Așa că în cazul în care ar fi fost vorba de un cal obișnuit, sau în care Granby și-ar fi adus aminte totul la vreme, acum ai fi fost sub pămînt. Nici Granby n-ar fi într-alt loc decît e acuma, dar tu ai fi fost mort.

— O, făcu Virginius, liniștit și grav. Mă simt foarte obligat.

— Da, zise Stevens. Ai contractat o frumoasă obligație. Îi datorezi ceva lui Granby. Virginius se

uită la el. Îi datorezi impozitele acelea pe care le plătea pentru pămînt de cincisprezece ani încoace.

— Aha! exclamă Virginius. Da. Eu credeam că tata... În fiecare an, cam prin noiembrie, Granby îmi cerea bani cu împrumut, nu prea mulți și niciodată aceeași sumă. Ca să cumpere vite, zicea el. O parte din ei mi-i dădea înapoi. Dar mi-a mai rămas încă dator... nu. Acuma îi sînt eu dator. Era foarte serios și grav. Cînd omul începe să facă rău, grav nu e ce face, ci ce nu poate face.

— Dar ceilalți trebuie să-l pedepsească pentru ce face. Căci cei care urmau să fie loviți de ceea ce nu a putut face nu-l vor pedepsi. Așa că e foarte bine pentru noi toți că prin ceea ce face, el le este smuls din mîini. Și acuma ți l-am smuls din mînă, Virge, că este sau nu din neamul vostru. Înțelegi?

— Înțeleg, zise Virginius. Eu n-aș fi vrut totuși să... Se opri și-l privi pe Stevens. Gavin, zise el.

— Ce-i? spuse Stevens.

Virginius se uită lung la el.

— Acolo, sus, ne-ai spus tot felul de lucruri despre chimie, despre fum și alte chestii de astea. Unele, ca să zic așa, le-am crezut, altele însă nu. Și am impresia că dacă ți-aș spune ce-am crezut și ce nu, ai rîde de mine. Era foarte serios. Și fața lui Stevens era la fel de gravă. Și totuși în ochii lui Stevens, în privirea lui era ceva neobișnuit, o lucire iute și nerăbdătoare, dar nu ironică. Asta s-a petrecut acum o săptămînă. În cazul în care ai fi deschis cutia să vezi dacă mai e fum înăuntru, s-ar fi risipit. Și dacă n-ar fi fost fum în cutia aceea, Granby nu s-ar fi dat de gol. Și asta s-a întîmplat acum o săptămînă. De unde știai că avea să fie fum în cutia aceea?

— Nu știam, zise Stevens. Spuse cuvintele acestea repede, bucuros, aproape fericit și radios. Nu știam. Am așteptat cît am putut mai mult înainte de a pune fum în cutie. Înainte de a intra voi în cameră, am umplut cutia cu fum de pipă și am închis-o. Dar nu eram sigur că o să țină. Și mi-era mai frică mie decît lui Granby Dodge. Dar a ținut. Fumul acela a rămas în cutie aproape un ceas.

VÎNĂTOARE DE VULPI

Cu un ceas înainte de a se lumina de zi, trei grăjdari negri se apropiară de grajd cu un felinar. În timp ce unul din ei descuia ușa și o împingea în lături, cel care ținea felinarul îl ridică și-i îndreptă lumina spre colțul întunecat în care un pîlc de pini își întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului. Răsărind din întuneric, trei perechi de ochi larg deschiși luciră blînd și-n clipa următoare dispărură. „Hei, strigă negrul. Vi-e frig ?“ Din întuneric nu se auzi nici un răspuns, nici un zgomot : ochii catîrilor nu se mai iviră. Negrii intrară în grajd, vorbind încet între ei ; dinăuntru se auzi un hohot de rîs, vesel și fără de sens și idiot.

— Cîți ai văz't ? întrebă cel de al doilea negru.

— Numai trei catîri, zise cel care ținea felinarul. Dar sînt mai mulți. Nea Mose s-a întors cam pe la două cu calul ăla, cu Iupiter ; zicea că și atunci a văzut doi care stăteau acolo și așteptau. Mocofani. Ha, ha !

Între stănoage caii începură să necheze și să dea din picioare ; pe deasupra ușilor date cu var boturile prelungi se înălțară zvîrlind umbre neliniștite și agitate ; atmosfera era grea, caldă, mirosea a amoniac și a curățenie. Negrii se apucară să pună nutreț în jgheaburi, trecînd din stănoagă în stă-

noagă cu dibăcia și abilitatea unor maimuțe, scoțînd exclamații scurte, vesele și fără rost : „Ha, ha ! Stai așa ! Las' c-o să prinzi vulpea aia azi."

În întuneric, acolo unde pîlcul de pini își întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului, unsprezece bărbați stăteau chinciți pe vine, înconjurați de unsprezece catîri priponiți. Era în noiembrie și dimineața era rece și oamenii stăteau pe vine, ghemuiți și nemișcați și tăceau. Dinspre grajd venea zgomotul pe care-l făceau caii mîncînd ; înainte de a se lumina de zi sosi un al doisprezecelea om călare pe un catîr, descălecă și se ghemui și el pe vine printre ceilalți, fără să spună un cuvînt. Cînd se lumină de zi și primul cal înșeuat fu scos din grajd, iarba era acoperită de brumă, și în lumina argintie acoperișul grajdului părea de argint.

Acum se putea vedea că oamenii aceia ghemuiți pe vine erau albi și că erau cu toții îmbrăcați în salopete și că numai doi dintre catîri erau înșeuați. Se adunaseră acolo, venind de prin cabanele cu o singură încăpere, cu pămînt pe jos, de prin pădurile de pini, și stăteau pe vine, demni, gravi și răbdători printre catîrii lor jigăriți și plini de noroi și cu părul țintat de scaieți, și priveau caii înșeuați, caii aceia frumoși cu obîrșie mai veche decît a lui Harrison Blair, proprietarul lor, care erau scoși unul cîte unul din grajdul cu încălzire centrală și duși pe aleea așternută cu pietriș spre casa în fața căreia o haită de cîini se agitau și hămăiau și pe veranda căreia bărbați și femei cu cizme și veste roșii începuseră să se adune.

Murdari, greoi, părînd abia că sînt atenţi la ce se petrece, bărbaţii în salopete se uitau absorbiţi la Harrison Blair, stăpînul casei, al cîinilor, şi, probabil, şi al unora dintre invitaţi, care încăleca un cal voinic, negru şi cam nărăvaş, şi se uitau cum un alt bărbat o ridica pe nevasta lui Harrison Blair în şeaua unei iepe roaibe şi încăleca apoi şi el pe un cal murg.

Unul dintre oamenii îmbrăcaţi în salopetă mesteca alene tutun. În spatele lui stătea un flăcău şi el în salopetă, înalt şi deşelat, cu tuleie moi în barbă. Vorbeau şi nu se priveau, abia că-şi mişcau buzele.

— Asta-i ăla ? zise flăcăul.

Cel mai în vîrstă scuipă fără grabă, şi nu se întoarse.

— Care ăla ?

— Ăla a lui nevastă-sa.

— A cui nevastă ?

— A lui Blair.

Celălalt se uită lung la grupul din faţa casei. Adică, păru că se uită lung. Avea o privire impenetrabilă, goală, de loc pripită ; nimeni n-ar fi putut spune dacă se uita sau nu la bărbatul şi la femeia din faţa lui.

— Nu crede nimic din ce ţi se spune şi nu mai mult de jumătate din ce vezi, zise el.

— Dar tu ce crezi ? zise flăcăul.

Celălalt scuipă fără grabă, cu grijă.

— Nu cred nimic, spuse el. Nu-i nevasta mea. Apoi spuse, fără să ridice glasul şi fără să-şi schimbe tonul, deşi acum se adresa rîndaşului care se apropiase de el : Tipul acela nu-i cu calul lui.

— Care tip ? zise rîndaşul. Albul i-l arătă pe bărbatul care ţinea murgul aproape de iapa roaibă.

— A, făcu rîndaşul, Mr. Gawtrey. Vai de cal, dac-ar fi al lui.

— Vai şi de calul care e al lui, zise albul. Vai de tot ce are.

— Vorbeşti de Mr. Harrison ? întrebă rîndaşul. Arată caii ăştia ca şi cum ar avea nevoie să le plîngi de milă ?

— Nuu, zise albul. Asta aşa-i. I-o fi plăcînd armăsarului ăla negru să fie călărit aşa cum îl călăreşte el.

— Ia nu mai plînge de mila cailor lui Blair, spuse rîndaşul.

— Biine, zise albul. Avea aerul că se uită la caii de rasă care stăteau într-un grajd încălzit, la oamenii cu cizme şi veste stacojii şi la Blair călare pe calul cel negru care zvîrlea din copite. Încearcă să prindă vulpea aia de trei ani, zise el. De ce nu vă lasă pe unul din voi s-o împuşcaţi sau s-o otrăviţi ?

— S-o împuşcăm sau s-o otrăvim ? întrebă rîndaşul. Nu ştii că vulpile nu se prind aşa ?

— De ce nu ?

— Asta nu-i vînătoare, zise rîndaşul. Te-nvîrţi pe-aici de ajuns de multă vreme ca să ştii cum vînează domnii.

— Desigur, spuse albul. Nu se uită la rîndaş. Mă întreb cum se face că un om atît de bogat cum zice lumea că e — scuipă din nou, ceva mai uşurel şi fără vreo intenţie jignitoare, ca şi cum l-ar fi arătat pe Blair cu degetul — îşi pune mintea cu o păcătoasă de vulpe bătrînă cum e asta. Şi nici nu vrea s-o prindă cîinii. Încearcă să alerge mai repede decît cîinii ca s-o poată omorî cu ciomagul,

ca pe un şarpe. Face atîta drum pînă aici în fiecare an, şi-i aduce pe toţi oamenii ăştia, şi-i găzduieşte, şi-i hrăneşte, ca să vîneze o vulpe bătrînă şi rîioasă pe care aş putea s-o prind într-o noapte cu o secure şi cu un cîine.

— Asta-i un lucru de-al domnilor pe care n-ai să-l înţelegi niciodată.

— Te cred şi eu, zise albul.

Dealurile se uneau într-un şir lung de creste acoperite cu pini şi nisipişuri, brăzdate într-o coastă de rîpi printre care se zărea o orezărie lăsată în paragină, lungă cam de vreo milă ; la capătul ei era un zăgaz năpădit de bălării. Cei doi bărbaţi în salopetă, cel mai în vîrstă şi flăcăul îşi opriseră catîrii într-una din rîpile acestea, şi se uitau în vale înspre orezărie. Ceva mai departe, la poalele dealului, cam la vreo jumătate de milă, cîinii se-opriseră încurcaţi, chelălăitul lor se auzea pînă sus pe deal, dezamăgit, puternic şi foarte stăruitor.

— Şi crezi că în trei ani şi-a dat seama că n-o să prindă vulpea aia din Car'lina cu cîinii ăştia yankei de la oraş ? zise flăcăul.

— Ştie el asta, spuse celălalt. Dar nu vrea să lase cîinii s-o prindă. Nici nu suportă să-i lase pe cîinii ăştia de rasă să i-o ia înainte.

— Totuşi acuma sînt înaintea lui.

— Crezi ?

— Atuncea unde-i el ?

— Nu ştiu. Dar ştiu că nu-i mai aproape de cîinii ăştia tîmpiţi decît vulpea. Unde se ascunde acuma vulpea aia, bătîndu-şi joc de cîini, acolo se duce şi el.

— Adică vrei să zici că sînt pe lumea asta oameni în stare să adulmece urma unei vulpi, cînd nici cîinii ăştia de la oraş nu pot să dea de ea ?

— Cîinii ăştia n-ar fi în stare să-i adulmece urma nici dac-ar fi în faţa lor, fiindcă n-o urăsc pe vulpea asta. Un cîine care se pricepe să vîneze vulpi, ratoni sau opossomi e bun pentru că urăşte vulpile, ratonii sau opossomii, nu fiindcă are un nas grozav. Nu nasul îl conduce, ci ura. Şi de aceea cînd îl văd încotro o ia pot să-ţi spun pe unde a tulit-o vulpea.

Flăcăul pufni pe nas. „Un om la vîrsta lui, să urască o vulpe bătrînă şi rîioasă. Să mă ia dracu dacă n-ai o mulţime de belele cînd eşti bogat. Să mă ia dracu dacă nu-i aşa."

Se uitară în jos, înspre orezărie. De departe, de la poalele dealului se auzea chelălăitul agitat şi zadarnic al cîinilor. Ultimul călăreţ cu cizme şi vestă roşie trecuse în galop prin faţa lor şi dispăruse, cei doi, călare pe catîri, stăteau în tăcerea aceea profundă, însorită şi ameţitoare, şi ascultau cu aceeaşi expresie de întunecată ironie pe feţele lor gălbejite şi supte. Apoi tînărul se întoarse şi se uită înapoi în direcţia de unde porniseră călăreţii. În momentul acela se întoarse şi cel mai vîrstnic şi, nemişcaţi şi tăcuţi, se uitară după cei doi călăreţi care se apropiaseră şi trecură prin faţa lor. Erau femeia pe iapa roaibă şi bărbatul pe calul murg. Trecură asemenea unei singure făpturi, asemenea unui centaur dublu şi hermafrodit cu două capete şi opt picioare. Femeia îşi ţinea pălăria în mînă ; în lumina piezişă a soarelui norul uşor şi graţios al părului ei lung, a cărui povară părea prea grea pentru gîtul acela delicat, lucea ca

un foc stins, asemenî părului de pe crupa iepei. Stătea în șea cu un soi de ușoară stîngăcie, aplecată ca și cum ar fi încercat s-o ia înaintea calului, de parcă s-ar fi mișcat cu o iuțeală proprie, separată și deosebită de aceea a iepei.

Bărbatul își ținea murgul în galop, aproape de iapă. Cu mîna pe mîna cu care femeia ținea hățurile, el frîna încetișor dar ferm amîndoi caii, încetinindu-le goana. Se aplecase spre femeie; cei doi călare pe catîri îl văzură din profil cînd trecu, avea pe față o expresie de cruzime rece ca un uliu care s-ar năpusti asupra prăzii; își dădură seama că-i vorbea femeii. Trecură așa prin fața lor, asemenea unei sturz și a unui uliu plutind în văzduh într-o neliniștitoare imobilitate, ivindu-se și dispărînd ca niște arătări; un zgomot ușor de copite pe acele uscate de pin și pieriră, bărbatul aplecat într-o parte, femeia înclinată ușor înainte ca într-o scenă de fugă și de urmărire dintr-o năvalnică goană.

Și apoi dispărură. După un timp, tînărul spuse: „Nici ăsta nu pare să aibă nevoie de cîini." Stătea cu capul întors încă în direcția în care pieriseră călăreții. Celălalt nu-i răspunse. „Da, domnule, zise tînărul. Ca și cu vulpea. Să mă ia dracu dacă știu cum se face că gîtul ăla subțire al ei... Ca atunci cînd te uiți la o vulpe și te-ntrebi cum poate o afurisită de sălbăticiune de nimic ca ea să tîrîie o coadă atît de lungă. Și odată l-am auzit zicîndu-i un lucru — și la rîndul lui dădu să se-nțeleagă, fără să scuipe măcar, că era vorba de călărețul de pe calul cel negru și nu de pe cel murg — pe care bărbații nu-l spun în lume unei femei, și ochii i se-nroșiseră ca la o vulpe și apoi i se făcuseră iar castanii cum sînt ochii de vulpe." Celălalt nu spuse nimic. Flăcăul se uită la el.

Cel mai în vîrstă se aplecase înainte peste coama catîrului și se uita jos în vale. „Ce se-ntîmplă acolo ?“ zise. Flăcăul se uită și el. Dinspre marginea pădurii de sub ei le ajunse la urechi un zgomot tîrșit, înnăbușit, de copite și apoi de lăstăriș călcat în picioare, și-l văzură pe Blair țîșnind din pădure în galop, pe calul cel negru. Se repezi în orezărie fără să mai încetinească pasul și o porni de-a dreptul și fără ezitare, cu iuțeala zborului de cioară, urmînd un drum ca tras cu linia spre zăgazul din capătul celălalt al cîmpului. „Ce ți-am zis ? spuse omul mai în vîrstă. Vulpea aia s-a ascuns acolo, pe după zăgaz. Așa, și-acuma o să se întîlnească nas în nas cu el și nu pentru prima dată. Acum doi ani a izbutit să se-apropie de ea atît de mult încît a plesnit-o cu cravașa ceia a lui de piele.“

— Da, da, zise flăcăul. Oamenii ăștia n-au nevoie de cîini.

Pe drumul nisipos, abia vizibil, care șerpuia pe creasta dealului, în fața unui luminiș, dincolo de care se zărea o fîșie îngustă din orezărie, și într-un loc ceva mai depărtat de toată vînătoarea, era tras un Ford cu caroserie de camionetă. La volan ședea un șofer în livrea ; lîngă el, înfofolit într-un pardesiu negru, un bărbat cu melon. Obrazul îi era neted și flasc, de om sedentar ; fuma ; avea o expresie sarcastică și studiată, în clipa aceea însă puțin cam obosită și furioasă, ca a omului care, obișnuit prin creștere și înclinație să trăiască între patru pereți, trebuie să înfrunte, neputincios, intemperii ale naturii cum ar fi frigul sau umezeala. Vorbea.

— Desigur. Totul e al ei, și casa și toate celelalte. Tatăl lui era stăpîn aici înainte de a pleca la New York și de-a se-mbogăți, iar Blair s-a născut aici. El a răscumpărat proprietatea asta, apoi i-a dat-o ei drept cadou de nuntă. Singurul lucru pe care l-a păstrat e chestia asta ce-o mai fi și cu ea pe care încearcă să o prindă.

— Și nu reușește, zise șoferul.

— Te cred. Să vii aici în fiecare an și să stai două luni, fără să ai ce vedea și unde să te duci, în afară de mocofanii ăștia și de negri. Dacă ține atît de mult să trăiască două luni pe an în mijlocul unei turme de negri, de ce nu se duce să stea puțin pe Lenox Avenue? N-ai fi obligat să le bei și ginul. Dar a trebuit să cumpere proprietatea asta și să i-o dea cadou de nuntă, fiindcă ea e din Sud, și ar putea să i se facă dor sau mai știu eu ce. Bine, așa e, probabil, totul în regulă. Cît despre mine, dacă-i vorba de Sud, mi-ajunge și Strada a Paisprezecea. Și totuși, dacă n-ar fi fost chestia asta, ar fi fost altceva, în Europa sau în altă parte. Și nu știu ce ar fi fost mai rău.

— Mai la urma urmei, de ce s-a însurat cu ea? spuse șoferul.

— Vrei să știi de ce s-a însurat cu ea? Nu era vorba de lovele, chiar dacă aveau o grămadă de pe urma petrolului acela al indienilor din Oklahoma.

— Al indienilor?

— Te cred. Guvernul a dat Oklahoma asta indienilor fiindcă nimeni nu voia s-o ia, și cînd primul indian s-a dus acolo și a văzut despre ce-i vorba a căzut mort la pămînt și cînd au vrut să-l îngroape abia au apucat să bage lopata în pămînt că petrolul a și zvîrlit lopata din mîna omului, și

atunci au năvălit albii. Veneau cu un Ford nounouț și cu omul de la garajul respectiv care-l conducea și se duceau la indian și-i ziceau : „Ia ascultă, John, cam cîtă apă din aia murdară strîngi tu din fața casei ?“ și indianul zicea cam cît era în trei puțuri sau în treisprezece sau în cîte erau și albul zicea : „Ce păcat. Tare rău și-a mai bătut joc de voi, Tatăl cel Alb, tare rău. Dar nu-i nimic. Vezi mașină aia nouă și frumoasă de-acolo ? Uite, ți-o dau cadou ca să-ți încarci în ea familia și să te duci într-un loc unde apa nu izvorăște murdară din pămînt și unde Tatăl cel Alb n-o să-și mai poată bate joc de tine.“ Și atunci indianul își încărca familia în mașină și omul de la garaj o pornea probabil spre apus și-i arăta indianului unde e maneta pentru benzină și cobora și oprea prima mașină ca să-l ducă înapoi la oraș. Înțelegi ?

— Așa ! făcu șoferul.

— Păi da. Și cum îți spuneam, eram odată în Anglia și ne vedeam de treabă cînd ne pomenim cu baba asta și cu roșcata de fiică-sa că pică așa pe capul nostru, venind din Europa sau de undeva unde fata își făcea studiile și nu trece nici o săptămînă și Blair îmi zice : „Ia ascultă, Emie, să știi c-o să ne însurăm. Tu ce părere ai despre treaba asta ?“ Și el, un om care toată viața nu făcuse altceva decît să se țină departe de orice fustă ca să poată bea toată noaptea și să gonească a doua zi cu calul pînă nu mai putea, fu gata însurat în mai puțin de o săptămînă. Dar eu, din clipa în care o văzusem pe babă, îmi și dădusem seama că ea și nu bărbatu-su pusese mîna pe puțurile alea de petrol de la indieni.

— Trebuie să se fi priceput, nu glumă, ca să-l fi îmbrobodit pe Blair și încă atît de repede, zise

șoferul. Totuși, nu-i vine chiar atît de ușor. Eu unul nu m-aș bucura de loc ca fiică-mea să-i fie nevastă. Nu ca să-l vorbesc de rău, desigur.

— Eu nici cîinele nu i l-aș da. Odată l-am văzut cum a omorît un cîine pentru că nu-l asculta. L-a omorît cu bastonul dintr-o lovitură. Și-apoi a zis: „Așa. Și-acuma trimite-l pe Andrews să ia chestia asta de-aici."

— Eu nu știu cum poți să te-mpaci cu el, zise șoferul. Una e să fi șoferul lui. Dar să stai cu el zi și noapte...

— M-am obișnuit. Cînd era beat, se tot lua de mine. Și într-o zi cînd a ridicat mîna să dea în mine i-am zis c-o să-l omor. „Cînd ? a întrebat el. Cînd ai să ieși din spital ?" „Poate că înainte", i-am zis. Stăteam cu mîna în buzunar. „Sînt sigur c-ai s-o faci", a zis el. Așa că acuma merge. Nu mai port pistolul la mine, el nu mă mai bate la cap și ne înțelegem.

— De ce nu l-ai lăsat în plata Domnului ?

— Știu și eu. Slujba e bună, chiar dacă trebuie tot timpul să te trambalezi. Doamne, jumătate din timp habar n-am dacă n-o să plecăm cu primul tren la Ty Juana sau în Italia și-n cealaltă jumătate habar n-am unde mă aflu și nici dacă a doua zi o să pot citi vreun ziar. Dar țin la el și el ține la mine.

— Poate că nu se mai lua de dumneata fiindcă avea de cine să se ia, zise șoferul.

— Cine știe. În orice caz, pînă la căsătorie, ea nu călărise niciodată, și el i-a cumpărat calul ăla roib ca să i se potrivească cu părul. Ne-am dus tocmai pînă în Kentucky ca să-l găsim, și la înapoiere el a călătorit cu iapa în același vagon. Eu n-am vrut ; i-am zis că sînt gata să fac pentru el tot ce-i

omenește posibil, dar nu să călătoresc într-un vagon pentru cai, chiar gol, darmite cu un cal înăuntru. Așa că m-am întors cu clasa a treia. Nu i-a spus nimic de cal pînă nu l-a băgat în grajd. „Dar eu nu țin să călăresc", i-a zis ea.

— Soția mea trebuie să știe să călărească, i-a zis. Aici nu mai ești în Oklahoma.

— Dar nu știu, a zis ea.

— Totuși, în șea poți să stai : și lumea o să creadă că știi, a zis el. Și atunci ea s-a dus la Callaghan să se deprindă să călărească pe gloabele lui laolaltă cu copiii și coristele care învățau să meargă cu calul ca să poată trece din music-hall-urile din Brooklyn sau New Jersey, în acelea din Drive sau Central Park. Și ea nu putea suferi caii de parc-ar fi fost vorba de șerpi încă de pe cînd era copilă și i se făcuse odată rău la călușei.

— Și cum ai aflat toate chestiile astea ? spuse șoferul.

— Eram acolo. Din cînd în cînd, după-amiezile, ne duceam să vedem cum se descurcă. Cîteodată nici nu știa că sîntem acolo, sau poate că știa. În orice caz, era acolo și se învîrtea în jurul manejului, cu copiii aceia și cu una sau două dintre tipele mai de soi din trupa lui Zigfiefd, trecînd pe lîngă noi — fără să ne privească, și Blair stătea și se uita cu obrazul acela al lui întunecat ca un tunel de metro, de parcă ar fi știut dinainte că n-avea să poată călări nicidată, nici măcar pe un cal de lemn, și ca și cum puțin îi păsa dacă învăța sau nu, dar îi făcea plăcere să se uite la ea cum încearcă și nu reușește. Așa că în cele din urmă pînă și Callaghan îi spuse că n-are nici un rost să continue. „Foarte bine, zice Blair. Callaghan îmi spune c-ai putea sta călare pe un cal vop-

sit, așa c-o să-ți cumpăr o gloabă din aia de la cotiuge și-o să o leg la intrare, așa ca să poți cel puțin să stai pe ea cînd o să ne-ntoarcem." „Mă duc acasă la mama", zice ea. „Ar fi bine să te duci, zice Blair. Bătrînul meu a încercat o viață întreagă să mă facă bancher, dar maică-ta a izbutit în două luni."

— Parcă spuneai c-aveau și ele bișțari, zise șoferul. De ce nu cheltuia din ei ?

— Habar n-am. Poate că la New York nu putea să schimbe banii ăia indieni. În orice caz ai fi zis că e o taxatoare din alea de pe tramvaiele din Broadway. Cîteodată nici nu mai aștepta să-l bag sub duș și să-i dau să bea ceva înainte de *breakfast* și-l și tapa. Așadar fata se duce înapoi la babă (locuia în Park Avenue) și...

— Erai de față și atunci ? întrebă șoferul.

— Se pune pe bocit... Ce ? A, da. Mi-a spus camerista, o pușțancă, o irlandeză, o chema Burke, eu și ea mai ieșeam cîteodată în oraș împreună. Ea mi-a povestit de tipul acela, de băiatul ăla de la Yale, drăguțul ăla al ei, indian.

— Drăguțul ei indian ?

— Fuseseră amîndoi la aceeași școală în Oklahoma sau așa ceva. Schimbaseră între ei niște inele masonice, sau ceva de genul ăsta înainte ca bătrînul fetei să fi descoperit trei puțuri de petrol în curtea de păsări și să fi murit și ca baba s-o fi luat pe fată și s-o fi dus în Europa să învețe acolo. Așa că băiatul cu pricina s-a dus la Yale să învețe și ce face anul trecut : se-nsoară cu o fată dintr-o trupă de reviste care se-ntîmplase să treacă prin oraș. Ei, și cînd a văzut că Callaghan nu mai voia s-o învețe, s-a dus la bătrîna ei în Park Avenue. Și s-a pus pe bocit. „Cînd

credeam și eu că prietenii lui n-o să mai zică de mine că sînt o caraghioasă, vine el și stă și se uită la mine. Nu zice nimic, spune ea, numai stă și mă privește."

— După toate cîte am făcut pentru tine, zice baba. Ți-am găsit un bărbat pe care s-ar fi repezit să-l ia orice fată din New York. Și singurul lucru care ți-l cere e să te ții dreaptă în șeaua unui cal și să nu-l faci de rușine față de prietenii lui. După tot ce-am făcut pentru tine, zice baba.

— Eu n-am vrut, zice ea, eu n-am vrut să mă mărit cu el.

— Cu cine ai vrut tu să te măriți ? zice baba.

— N-am vrut să mă mărit cu nimeni, zice fata.

Și atunci baba s-apucă și dezgroapă povestea cu băiatul ăla, cu Allen ăla pe care fata...

— Parcă spuneai că-l cheamă Yale, zise șoferul.

— Nu, Allen. Yale e universitatea unde se dusese să-nvețe.

— Vrei să zici Columbia.

— Nu, Yale. O altă universitate.

— Credeam că cealaltă se numește Cornell sau cam așa ceva.

— Nu. Asta-i alta. De unde sînt toți studenții ăia pe care-i adună din barurile astea de noapte și-i plimbă cu duba prin oraș. Nu citești ziarele ?

— Nu prea des, zise șoferul. Politica nu mă interesează.

— Bine. Deci și tatăl băiatului ăsta de la Yale găsise și el un puț de petrol și era și el plin de bișțari și baba turba fiindcă Blair n-o lăsa să stea cu ei și n-o lua nicăieri unde plecam noi. Așa că baba se apucă să-i blesteme pe toți trei — pe ea

și pe Blair și pe studentul ăla — și atunci fata se scoală și zice că ori va călări ori o va lua dracul și Blair i-a spus mai bine s-o ia dracu decît să se apuce să călărească pe calul ăla roib pe care l-am adus tocmai din Kentucky. „Nu vreau să-mi strici un cal atît de bun, zice Blair. O să călărești pe calul pe care am să zic eu să-l călărești."

După care fata o șterse pe ușa din dos și se duse să-ncerce să călărească pe calul acela, ăla bun, din Kentucky, mai întîi ca să se deprindă și apoi ca să-i facă o surpriză. Prima dată nu păți nimic, dar a doua oară își frînse clavicula, și-i fu teamă ca Blair să nu afle, dar descoperi că el știuse de la început tot ce se-ntîmpla. Și așa, cînd am venit aici pentru prima dată în anul acela în care Blair s-a pornit să vîneze leul ăla sau ce dracu o mai fi...

— Vulpe, zise șoferul.

— Bine. Păi asta am zis și eu. Și așa, cînd...

— Ai zis leu, spuse șoferul.

— Bine. Fie și leu. În orice caz, ea călărea pe calul ăla roib și căuta să se țină după ceilalți, și Blair îi și întrecuse pe cîini și pe toți, ca și acum doi ani cînd o luase înaintea cîinilor și se apropiase atît de mult de leul ăsta încît ar fi putut să-l biciuiască cu cravașa...

— Vrei să spui de vulpe, zise șoferul. Vulpe și nu leu. Zi...

Celălalt, valetul, secretarul sau ce-o fi fost își aprinse o altă țigară, ghemuit în pardesiul lui cu gulerul ridicat, cu pălăria tare trasă pe frunte.

— Ce să zic ? spuse el.

— Mă-ntrebam și eu, zise șoferul.

— Ce te-ntrebai ?

— Dacă-i vine chiar atît de greu, pe cît crede el că-i vine, s-o ia înainte și s-o lase în urmă. Ca să n-o vadă cum îi face praf calul ăla bun din Kentucky. Dacă trebuie să gonească atît de repede ca s-o facă, pe cît crede el că trebuie.

— De ce mă-ntrebi asta ?

— Poate că anul ăsta n-ar trebui s-alerge tot atît de repede ca și anul trecut, ca să fugă de ea. Dumneata ce părere ai ?

— Despre ce ?

— Mă-ntrebam și eu...

— Ce te-ntrebai ?

— Dacă știe sau nu că nu trebuie s-alerge anul ăsta chiar atît de repede.

— Aha. Vorbești de Gawtrey.

— Așa-l cheamă ? Gawtrey ?

— Da. Steve Gawtrey.

— Și ce-i cu el ?

— E un tip corect, nimic de zis. Îți halește mîncarea, îți bea vinul și-i sucește capul nevestii tale, dar se oprește cînd i-o spui.

— Ei, și ce-i cu asta ?

— Nimic. Ți-am zis că e un tip corect. După mine s-a purtat chiar foarte bine.

— Cum asta, după dumneata ?

— Da, chiar foarte bine. Odată i-am făcut un mic serviciu, și mi-a făcut și el un mic serviciu, înțelegi ?

— Aha, făcu șoferul. Nu se uită la celălalt. De cînd îl cunoaște ?

— De șase luni și aproape o săptămînă. Eram în Connecticut și era și el pe acolo. Nu-i plac de loc caii, cam ca și ei, dar eu și cu Callaghan sîntem în cele mai bune relații ; odată i-am făcut și

lui Callaghan un mic serviciu, așa că la vreo săptămînă după ce ne-am întors din Connecticut l-am chemat pe Callaghan să-i vorbească lui Blair de calul ăstălalt că-i grozav, fără să-i spună lui Blair, a' cui e. Așa că în seara aceea îi zic lui Blair : „Am auzit că Mr. Van Dyming vrea și el să cumpere calul acela al lui Mr. Gawtrey". „Ce cal vrea să cumpere ?", zice Blair. „Nu știu, zic eu. Pentru mine toți caii sînt la fel atîta vreme cît stau acolo unde ar trebui să stea", zic. „Și pentru Gawtrey, zice Blair. De ce cal vorbești ?" „De calul de care vă spunea Callaghan", zic eu. Și atunci începe să-l înjure pe Callaghan. „Mie mi-a spus că o să aranjeze să-l cumpăr eu", zise el. „Dar nu-i al lui Callaghan, zic eu, e al lui Mr. Gawtrey." Și iată cum se făcu că două seri mai tîrziu îl aduce pe Gawtrey la masă, la el acasă. În seara aceea îi zic : „Mi se pare că ați cumpărat calul". Băuse și se apucă să-l înjure pe Gawtrey și pe Callaghan. „Nu vrea să-l vîndă", zise el. „Nu trebuie să vă lăsați, îi zic. Pînă la urmă, omul vinde tot ce vrei." „Cum să nu mă las, cînd nici nu vrea să audă de preț ?", zice el. „Puneți-o pe nevasta dumneavoastră să-i vorbească, zic eu. Pe ea o să o asculte." Atunci m-a pocnit...

— Parcă ziceai că s-a luat numai de dumneata, spuse șoferul.

— Cum să-ți spun, a ridicat așa mîna vorbind și tocmai atunci s-a întîmplat să mă întorc cu fața spre el. N-a încercat niciodată să mă lovească, fiindcă știa bine că l-aș fi omorît. O spusesem doar. Și-n tot timpul ăsta, eram cu mîna pe revolverul din buzunarul hainei.

Și după povestea asta, Gawtrey începu să vină cam o dată pe săptămînă, fiindcă îi spusesem că am o slujbă bună și nu vreau să fiu dat afară de

dragul nimănui decît, poate, dacă am eu interes. Venea o dată pe săptămînă. Prima dată, femeia n-a vrut să-l primească. Şi într-o zi citesc în ziar (ar trebui să citeşti şi tu din cînd în cînd cîte un ziar, măcar ca să ştii în ce zi sîntem) că Allen acela de la Yale a fugit cu o fată dintr-o trupă de reviste şi că l-au dat afară din Universitate, probabil pentru că-şi pierduse calitatea lui de amator. Cred că asta l-a făcut să turbeze de furie, mai ales că oricum o ştersese de la Universitate. Aşa că am decupat ştirea din ziar şi puştanca asta, Burke (eu şi ea eram în cele mai bune relaţii) pune ziarul cu ştirea pe tava cu micul dejun din dimineaţa aia. Şi în aceeaşi după-amiază cînd Gawtrey trece pe acolo, femeia îl primeşte şi puştanca aia de Burke intră din întîmplare în odaie, aducînd ceva — nu ştiu ce anume — şi-i găseşte pe ea şi pe Gawtrey unul lîngă altul ca atunci cînd se face întuneric în film.

— Aşa că Blair a pus mîna pe cal, zise şoferul.

— Care cal ?

— Calul pe care Gawtrey nu voia să i-l vîndă.

— Păi cum să-l vîndă cînd n-a avut niciodată nici un cal, în afară poate de vreo mîrţoagă scoasă la licitaţie anul trecut la Pimlico ? Şi oricum Gawtrey încă nu-i datorează lui Blair nici un cal.

— Încă nu ?

— Fetei nu-i place, înţelegi. Cînd a venit s-o vadă prima dată, nu l-a primit. Nu l-ar fi primit nici a doua oară, dacă puştanca asta, Burke, nu i-ar fi pus pe tavă la micul dejun tăietura aia de ziar cu băiatul acela de la Universitate. Şi cînd a venit din nou, iar nu l-a primit, de parc-ar fi fost, mai ştii, un cal sau chiar un cîine, fiindcă pe cîini nu-i poate suferi mai rău chiar decît caii, deşi

n-a silit-o nimeni să încalece un cîine. Dac-ar fi fost vorba de-un cîine, Blair n-ar fi putut s-o silească niciodată măcar să-ncerce să-l călărească. Așa că a trebuit din nou să-l pun pe jăratic pe Callaghan pînă am ajuns ca unul din droșki aceia ruși sau ceva de genul ăsta.

— Ce anume ruși ?

— Unul din ăia care nu știu nici măcar pe ce lume trăiesc. De fiecare dată cînd plecam de acasă mă duceam să mă-ntîlnesc cu Gawtrey în cine știe ce tavernă și după aceea trebuia să mă văd cu Callaghan ca să-l mai răcoresc, fiindcă e din tipii ăia care au mereu alte idei, înțelegi ?

— Ce fel de idei ?

— Iaca așa, idei. Idei scoase din ziarele școlilor de duminică [1]. Că nu e drept, fiindcă ea îi plăcea și-i părea rău de ea, așa că voia să se ducă să-i spună lui Blair că-l minți se și că Gawtrey n-a avut niciodată vreun cal. Căci un tip care n-ar lua un ban nici chiar dacă l-ai zvîrli în obraz, nu se poartă mai prost cu nimeni decît cu omul care știe ce-i aia religie și ține toate regulile astea de aur, scoase din ziarele școlilor de duminică. Dacă domnul n-ar vrea ca omul să-și tundă singur pajiștea, atunci de ce a pus duminica duminică, așa cum a pus-o ? Ia spune-mi.

— Cred că ai dreptate, zise șoferul.

— Te cred și eu că am. Dumnezeule ! I-am spus lui Callaghan că Blair i-ar suci gîtul și lui și mie pentru o para, așa cum ar face orice om cu minte, și l-am întrebat dacă nu i se pare cumva că o dată

[1] În engleză denumirea de *Sunday — school*, școală de duminică, se referă la cursuri care se țin sîmbăta sau duminica, avînd drept scop educația religioasă

cu nevasta lui Blair s-a terminat cu femeile de pe lumea asta și că ea o fi ultima care o mai fi existînd.

— Așadar, el n-a... zise șoferul. Și se opri, apoi zise: Ia te uită acolo.

Celălalt se uită. Printre copaci, în centrul fîșiei vizibile din orezărie, se zărea un punct foarte mic roșu și negru. La o depărtare cam de vreo milă ; nu părea să se miște prea repede.

— Ce-i aia ? zise celălalt. Vulpea ?

— Nu, Blair, zise șoferul. Merge repede. Mă întreb unde-s ceilalți. Se uitară la punctul acela roșu și negru care le trecu prin fața ochilor și dispăru.

— Dacă au minte, s-au dus acasă, zise celălalt. Așa că am putea pleca și noi.

— Și eu aș fi de părerea asta, zise șoferul. Va să zică Gawtrey nu-i datorează încă nici un cal lui Blair.

— Nu încă. Ei nu-i place. Din ziua aceea nu l-a mai primit, și puștanca asta, Burke, mi-a zis că într-o seară s-a întors de la o petrecere fiindcă era și Gawtrey. Și dacă n-aș fi fost eu la mijloc, Gawtrey n-ar fi fost invitat aici, fiindcă ea i-a spus lui Blair că dacă vine el, ea nu mai vine. Așa că a trebuit să-l înșurubez pe Callaghan să treacă din nou pe la Blair ca să-l ațîțe iar pe chestia calului și să-l invite pe Gawtrey, fiindcă oricum Blair avea s-o silească să vină. Șoferul coborî din mașină și se duse să învîrte manivela. Celălalt își aprinse o țigară. Blair însă, tot n-a pus mîna pe calul ăla. Atîta vreme cît o femeie cu părul lung ca al ei e cu părul aranjat, e bine. Cînd o găsești însă cu părul ciufulit, înseamnă că ce-a fost rău s-a întîmplat.

Şoferul băgă manîvela în radiator. Apoi se opri, se aplecă, şi-şi întoarse capul.

— Auzi ?

— Ce ?

— Cornul.

Sunetul acela argintiu se auzi iar, vag, îndepărtat, prelung.

— Ce-i asta ? spuse celălalt. Sînt soldaţi pe aici ?

— Sună din corn, zise şoferul. Înseamnă că au prins vulpea.

— Dumnezeule, spuse celălalt. Poate că mîine ne-ntoarcem în oraş.

Cei doi oameni, călare pe catîri, străbătură orezăria şi urcînd spre creastă intrară printre pini.

— Ei, zise tînărul, cred că acum e mulţumit.

— Crezi că e ? zise celălalt. Călărea ceva mai înaintea tînărului. Cînd vorbi nu-şi întoarse capul.

— Aleargă după vulpea asta de trei ani, zise tînărul. Şi acum a omorît-o. Cum să nu fie mulţumit ?

Omul mai în vîrstă nu-şi întoarse capul. Stătea aplecat pe spatele catîrului său costeliv şi prăpădit, bălăbănindu-şi picioarele vîrîte în pantalonii salopetei. Vorbi cu un dispreţ ironic şi leneş. „Mi se pare mie că e un lucru cu domnii ăştia pe care n-ai să-l înţelegi niciodată."

— La mine, o vulpe e o vulpe, zise tînărul. Nu poţi s-o mănînci. Mai degrabă o otrăveşti şi-ţi cruţi caii.

— Desigur, zise celălalt. Dar e ceva cu ei, ce n-ai să înţelegi tu niciodată.

— Cu care ei ?

— Cu domnii ăştia. Urcau spre creastă şi o porniră pe poteca abia marcată, plină de nisip. „Vezi, zise cel mai în vîrstă, domn sau nu, cred că e singura vulpe din Car'lina care a fost omorîtă în felul ăsta. Poate că acolo în Nord aşa omoară ei vulpile."

— Atunci să mă ia dracu dacă nu mă bucur că nu locuiesc pe-acolo, zise tînărul.

— Şi eu zic aşa, spuse celălalt. Mă descurc de-ajuns de bine pe-aici de-o bună bucată de vreme.

— Totuşi, aş vrea să văd şi eu odată cum e pe-acolo, zise tînărul.

— Eu n-aş vrea, zise celălalt, dacă atunci cînd locuieşti pe-acolo, trebuie să te chinui atîta ca să omori o vulpe.

Urcau spre creastă, printre pini, ilice, tufişuri de afine şi măcieş. Deodată cel mai în vîrstă opri catîrul, întinzînd mîna înapoi.

— Ce-i ? zise tînărul. Ce este ?

Abia se opriseră că bărbatul mai în vîrstă o porni iar, dar începu să fluiere, limpede şi vibrant, deşi nu prea tare, pe un ton grav şi solemn ; de dincolo de tufişurile care mărgineau cărarea se auzi sforăitul unui cal. „Cine-i acolo ?" zise tînărul. Celălalt nu spuse nimic. Cei doi catîri mergeau unul după altul. Atunci tînărul zise încetişor : „Are părul desfăcut. Parcă s-ar fi oprit soarele pe-o ramură primăvara." Catîrii îşi continuară drumul pe pămîntul afînat care foşnea sub copite, cu urechile ciulite, cei doi oameni pe spinarea lor, cu picioarele, fără scări, bălăbănindu-se în voie.

Călare pe iapă, cu părul pe umeri ca un nor strălucitor, o cascadă de aramă în soare, femeia, cu braţele ridicate, îşi aranja părul. Bărbatul că-

lare pe calul murg stătea ceva mai la o parte. Își aprindea o țigară. Cei doi catîri urcau, neobosiți, cu pași tîrșiți, cu capul în jos, zvîcnind din urechi. Tînărul se uită lung la femeie cu o privire și îndrăzneață și tăinuită ; cel mai în vîrstă nu se opri din fluieratul lui domol, duios și monoton ; părea că nici nu se uită la ei. Părea că va trece de ei fără să le arate vreun interes, cînd bărbatul de pe calul murg îi vorbi.

— Au prins-o, nu-i așa ? zise el. Am auzit cornul.

— Mdaa, zise omul în salopetă, cu glasul uscat și tărăgănat. Mdaa. Au prins-o. N-avea încotro, trebuia să se dea prinsă.

Tînărul văzu că femeia se uită la omul mai în vîrstă, rămînînd o clipă cu mîinile nemișcate în păr.

— Ce vrei să spui, zise bărbatul călare pe calul murg.

— A ajuns-o pe calul acela negru, zise omul în salopetă.

— Cum, nu era pe acolo nici un cîine ?

— Cred că nu, zise omul. Cîinii nu prea călăresc pe cai negri.

Cei doi catîri se opriseră, omul mai în vîrstă, cu obrazul ascuns de pălăria tuflită pe cap, abia se întoarse înspre bărbatul de pe calul murg. „Cred că a străbătut cîmpul și, lunecînd de cealaltă parte a zăgazului de la marginea șanțului, s-a ascuns, lăsîndu-l să sară peste șanț ca să se întoarcă după aceea înapoi. Cred că nu de cîini îi era frică. Îi purtase atîta încolo și-ncoace încît nu cred că-i păsa de ei. De el, cred că-i păsa. După ăștia trei ani se cunoșteau bine, cred, așa

cum v-ați cunoscut, poate, mama, sau poate nevasta. Deși la drept vorbind n-ați fost însurat pînă acum niciodată. În orice caz stătea ascunsă pe malul zăgazului și el știa că-i acolo și a pornit-o spre ea fără să-i dea răgazul măcar să răsufle. Cred că l-ați văzut călărind peste cîmp drept într-acolo, ca și cum ar fi avut ochi de uliu și nas de copoi. Și vulpea era acolo, pitită, după ce-i dusese pe cîini de nas. Dar n-avu răgaz măcar să respire și cînd fu silită să gonească iar și să sară peste șanțul zăgazului, căzu, cred, între tufele de mărăcini și era prea obosită ca să mai iasă de-acolo și s-o șteargă. Și el a venit și a sărit peste șanț, așa cum se gîndise și vulpea c-o să facă. Numai că vulpea mai era încă în tufiș și cînd a sărit s-a uitat în jos și a văzut-o și a sărit de pe cal și a căzut cu picioarele în tufiș întocmai ca și vulpea. Poate că o fi încercat ea atunci să scape, nu știu. El zice că s-a întors brusc și s-a repezit la el și că a doborît-o cu pumnul și-a călcat-o cu cizmele pînă a omorît-o. Cîinii nu erau încă acolo. Dar s-a întîmplat așa că nici n-a avut nevoie de ei." Tăcu și rămase o clipă așa, murdar și nemișcat, călare pe catîrul acela prăpădit și răbdător, cu fața umbrită de pălărie. „Și acuma, spuse el, cred c-o să plec. N-am pus încă nimic în gură. Bună ziua." Își îndemnă catîrul și o porni ; celălalt catîr se urni și el. Nu se uită înapoi.

Tînărul însă se uită. Se uită la bărbatul de pe calul cel murg, în mînă cu țigara aprinsă, al cărei fum urca drept și ușor în tăcerea însorită și la femeia de pe iapa roaibă, cu brațele ridicate și cu mîinile umblînd în părul ei strălucitor și vaporos, închipuindu-se, încercînd să se închipuie, așa cum fac tinerii, aproape de această femeie distantă și inaccesibilă, străduindu-se să înțeleagă

această clipă fugară și inconsistentă de despărțire și disperare care la el, fiind tînăr, semăna foarte mult cu o clipă de furie : furie din cauza femeii pierdute, disperare din cauza bărbatului care întruchipa, pe acest tragic și inexorabil pămînt, decăderea ei. „Plîngea", zise el și apoi se porni să înjure furios, așa, fără să înjure pe cineva sau ceva.

— Hai, spuse cel mai în vîrstă. Nu se uită înapoi. Cred că turtele acelea pregătite pentru *breakfast*, o să fie gata cînd o să ajungem acasă.

SUMAR

Prefață V
Tabel cronologic XXXIX
Victorie în munți 1
Wash 41
Ursul 60
Mireasmă de verbină 217
Soare în amurg 261
O greșeală de chimie 285
Fum 313
Vînătoare de vulpi 354

faulkner

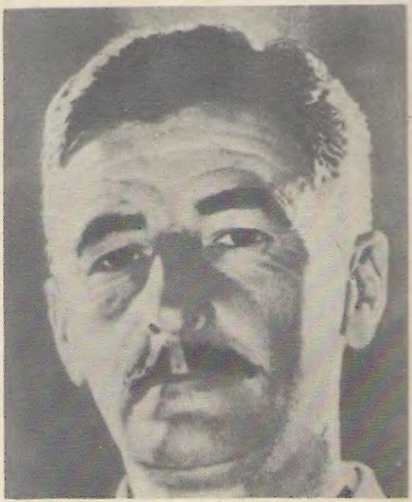

„Refuz să accept sfîrşitul omului... Cred că omul nu va îndura numai, el va învinge. El este nemuritor nu fiindcă doar el dintre toate făpturile are un glas care nu se poate stinge, ci fiindcă are un suflet, un spirit capabil de compasiune şi de sacrificiu şi de rezistenţă. Datoria poetului, a scriitorului, este de a scrie despre aceste lucruri. E privilegiul său acela de a-l ajuta pe om să dureze, încurajîndu-l, amintindu-i de curajul şi onoarea şi speranţa şi mîndria şi compasiunea şi mila şi sacrificiul care au fost gloria trecutului său. Glasul poetului nu trebuie să povestească doar despre om, el poate fi un sprijin, un stîlp de susţinere, pentru a-l ajuta să dăinuie şi să învingă."

W. FAULKNER *(din discursul rostit la primirea premiului Nobel — 10 decembrie 1950)*

bibliotecа bpt pentru toţi

Lei 5

editura pentru literatură